ALEXANDRA DAVID-NÉEL

India în care am trăit

POLIROM

HEXAGON

ALEXANDRA DAVID-NÉEL (1868-1969) a fost o exploratoare franco-belgiană. După o primă călătorie în India la vârsta de 23 de ani și după o scurtă carieră de solistă de operă și jurnalistă, se dedică studiului religiilor orientale. Între 1911 și 1946 face mai multe călătorii în Asia. Este renumită pentru vizita sa în Lhasa în 1924, când orașul le era interzis străinilor. A scris peste 30 de cărți despre religia orientală și jurnale de călătorie: *Voyage d'une parisienne à Lhassa* (1927), *Le Lama aux cinq sagesses* (1935), *Les enseignements secrets des bouddhistes tibétains* (1951). La Editura Polirom au mai apărut *În inima Munților Himalaya* (2014) și *Mistici și magicieni în Tibet* (2014).

Alexandra David-Néel, *L'Inde où j'ai vécu*

© Librairie Plon, 1951

© 2014 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Jool-yan/Shutterstock.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

DAVID-NÉEL, ALEXANDRA

India în care am trăit / Alexandra David-Néel; trad. de Nicolae Constantinescu. – Iași: Polirom, 2014

ISBN print: 978-973-46-4688-3
ISBN ePub: 978-973-46-4856-6
ISBN PDF: 978-973-46-4857-3

I. Constantinescu, Nicolae (trad.)

821.133.1-992=135.1
913(540)(0:82-992)

Printed in ROMANIA

ALEXANDRA DAVID-NÉEL

India în care am trăit

Traducere de Nicolae Constantinescu

POLIROM
2014

Prefață

În casa părinților mei, fetiță măruntă de șase ani, mă cufundam ore întregi în lectura romanelor de călătorie ale lui Jules Verne. Visările mele copilărești erau pline de isprăvile eroilor săi: Phileas Fogg, Passepartout, copiii căpitanului Grant, căpitanul Hatteras și alții îmi deveniseră tovarăși obișnuiți.

Hotărârea mea era luată... Voi călători la fel ca ei sau chiar mai mult, dacă va fi posibil!

Când se întâmpla, destul de rar, să le împărtășesc „oamenilor mari" planul meu măreț, râdeau, mă luau peste picior, și asta pentru că erau mai înalți decât mine și aveau bani, în timp ce copiii, „cei mici", nu au. Acest ultim motiv îmi dezvăluia deja – chiar nu conștientizam acest lucru – caracterul venal al lumii în care urma să pășesc și disprețuiam părerea acestor „oameni mari".

„Voi călători" – mi-am ținut promisiunea?...

Călătoriile mele au constat nu în deplasări rapide cu avionul, ci în popasuri mai mult sau mai puțin îndelungate în diferite țări asiatice. În acest fel, am trăit mai cu seamă în India, în Pakistan, în Tibet: în urma unei lungi călătorii pedestre prin regiuni încă neexplorate, am intrat în Lhasa, unde nici o femeie de rasă albă nu intrase înaintea mea. Am locuit și în regiunile himalayene, Sikkim, Nepal, în China, Japonia și, mai puțin, în Birmania, Ceylon, Coreea etc.

„Călătoriile mele" au acoperit și regiuni din Africa de Nord: Maroc, Algeria, Tunisia și oazele din Sahara. În fond, „călătoriile mele", începute înainte de 1900, s-au terminat abia după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial: o viață de om...

Mi-am ţinut promisiunea?... Promisiunea făcută când eram mică: „Voi călători!".

Prima „mare călătorie" m-a purtat în India.

„India" este o creaţie a englezilor. În locul ei, găsim doar o serie de mici state, mai mult sau mai puţin independente, care de multe ori se războiesc între ele. La această situaţie tinde astăzi să o aducă un partid politic deloc neglijabil, ceea ce provoacă tulburările care se produc în India de la sfârşitul dominaţiei engleze.

Această mişcare retrogradă ar putea reuşi? Sau indienii, urmând exemplul Statelor Unite ale Americii şi Elveţiei, vor izbuti să creeze o confederaţie stabilă?

Rămâne de văzut!

Introducere

Naşterea unei vocaţii

În vremurile acelea, Muzeul Guimet era un templu. Eu aşa mi-l amintesc acum.

Văd o scară largă din piatră ridicându-se între ziduri acoperite cu fresce[1]. Urcând treptele, întâlnim succesiv: o mândră soţie de brahman turnând o ofrandă în focul sacru; călugări budişti înveşmântaţi în togi galbene mergând să-şi capete, cu bolul în mână, hrana zilnică; un templu japonez aşezat pe un promontoriu la care duce, printr-un portic roşu, o alee mărginită de cireşi înfloriţi. Alte figuri, alte peisaje din Asia atrag şi ele atenţia pelerinului care urcă spre misterul Orientului.

În capătul de sus al scării, „sanctuarul" locului apare ca o grotă întunecoasă. Printr-un grilaj greu care blochează accesul se întrezăreşte o rotondă ai cărei pereţi sunt plini cu rafturi încărcate de cărţi. Dominând de sus biblioteca, tronează statuia enormă a lui Buddha, singuratic, lăsat în voia meditaţiilor sale.

În stânga, săli foarte discret luminate adăpostesc o mulţime de zeităţi şi înţelepţi orientali. În tăcerea solemnă a acelui lăcaş creat pentru ei, şi unii, şi alţii continuă o existenţă tainică, întruchipată în efigii sau în lucrările care le perpetuează cuvintele.

În dreapta se află o sală de lectură foarte mică, unde admiratorii orientalismului se cufundă în cercetări sârguincioase, uitând de Parisul ale cărui zgomote lovesc zadarnic zidurile muzeului-templu, fără a reuşi să tulbure atmosfera de tihnă şi reverie pe care o ocrotesc.

---

1. Au fost şterse între timp. De ce?

În această cameră mică, chemări mute răzbat dintre paginile răsfoite. India, China, Japonia, toate locurile din această lume care începe dincolo de Suez îi invită pe cititori... Se nasc vocații... A mea aici s-a născut.

Așa era Muzeul Guimet pe când aveam douăzeci de ani.

Capitolul I

Primii paşi spre India

„Marsilia, poarta Orientului". Administraţia Poştelor lipeşte uneori un timbru cu aceste cuvinte pe scrisorile expediate din Marsilia. Mie îmi păsa prea puţin de „poartă". De la fereastra camerei de hotel, care dădea spre vechiul port, priveam distrată forfota populaţiei pestriţe. O pulbere aurie, stârnită de un mistral uşor, învăluia oameni şi lucruri, conferindu-le o vagă aparenţă de miraj; atingerea Orientului deja se făcea simţită în acest tablou, dar n-am zăbovit asupra ei. Cunoşteam Marsilia, dar, mai ales, trebuia să mă îmbarc a doua zi; cu gândul, trecusem deja prin „poartă" şi debarcasem în India... India, aşa cum mi-o imaginam din lecturile mele şi după figurile enigmatice ale zeităţilor ce tronau în galeriile întunecoase ale Muzeului Guimet.

Până atunci făcusem doar scurte deplasări din Belgia sau Olanda în Anglia, la bordul unor mici ambarcaţiuni. Dimensiunile celei cu care urma să plec mi s-au părut impozante. Într-adevăr, era un „vehicul" serios, numai bun să-i poarte pe pelerini în ţara Marilor Înţelepţi.

Rezervasem o cabină cu o singură cuşetă, pentru ca nici un vecin să nu-mi tulbure meditaţia; de altfel, întotdeauna am avut oroare de promiscuitate.

O, ce timpuri fericite, cele în care putea fi evitată în trenuri şi la bordul pacheboturilor, care le ofereau călătorilor un spaţiu

generos! De atunci, a venit regimul gloatei, al turmei, care se înghesuie claie peste grămadă și acceptă lucrul ăsta cu docilitate.

S-au ridicat pasarelele, parâmele au fost dezlegate, sirena a vuit, am ieșit din port și am ajuns în larg... Se lăsa noaptea... începeau să apară stelele...

Clopotul de la bord răsună. Era probabil ora cinei, dar nu aveam să-mi încep pelerinajul mistic prin actul vulgar de a mă așeza la masă. Nu era vorba de o atitudine voită, ci pur și simplu nu aveam ideea și nevoia de a mânca.

Uitasem deja că mă aflam în cabina unui pachebot. Eram în pădure; anahoreți cu un aer grav, așezați la intrarea unor colibe construite din crengi, stăteau de vorbă între ei în limbajul folosit în *Upanișade*:

„Când viața părăsește corpul, acesta moare, dar viața nu moare. *Aceasta*, care este sufletul corpului, este Realitatea: este Sufletul Universal. Tu ești *aceasta*, copilul meu".

Pentru el nu există nici răsărit, nici apus de soare;
Pentru el veșnic este zi:
Pentru el, care cunoaște Brahman (Sinele Suprem).

— Domnișoară, s-a sunat pentru cină, a zis camerista, care intrase după ce, probabil, bătuse și nu primise răspuns.

— Mulțumesc, dar nu voi cina.

Pădurea și venerabilii anahoreți dispăruseră brusc. În fața mea vedeam un perete alb, lucitor, vopsit cu ripolin.

— Domnișoara e bolnavă? a întrebat camerista cu amabilitate profesională.

— Nu, deloc. Am mâncat înainte de îmbarcare.

Era adevărat, nu-mi era foame.

Dar dacă mi-ar fi fost într-adevăr foame, oare eremiții deșertului și o pădure de vis m-ar fi ținut departe de masa de la bord?... Este o întrebare pe care și-o pune exploratoarea oțelită care am devenit, înzestrată cu o doză bună de scepticism, nu fără oarecare ironie, evocând împrejurările acestei prime plecări.

În fond, persiflarea mea tardivă nu are nici o importanţă. Nici un gest vulgar nu a stricat acest prolog al epopeii mele asiatice: aşa cum se cuvenea, a fost un act religios în cel mai pur sens al cuvântului.

Cabina mea se deschidea în afară. Îndată ce, făcându-se târziu, pasagerii au părăsit puntea, m-am aşezat în faţa uşii şi am stat acolo toată noaptea, cufundată într-un fel de extaz. O senzaţie de răcoare m-a făcut să revin la realitate; m-am înfiorat. La orizont se ridica o geană de lumină trandafirie, iar pe o mare fără valuri, marele vapor aluneca pe nesimţite, purtându-mă spre auroră, spre Orient.

Nici un eveniment n-a marcat călătoria pe mare. M-am retras într-o izolare şi un mutism care le-au mirat pe pasagere – poate şi pe pasageri. Câteva doamne binevoitoare au încercat să intre în vorbă cu mine; n-au obţinut decât răspunsuri monosilabice descurajante.

— Vă duceţi la familie?

— Nu.

— Nu vă plictisiţi călătorind singură?

— Nu.

— Veniţi să vă aşezaţi lângă noi ca să luaţi ceaiul!

— Mulţumesc. (Tonul acestui „mulţumesc" respingea invitaţia.)

Femeile curioase au trimis la mine o tânără, crezând probabil că vârsta apropiată ar putea uşura apropierea dintre noi.

Roşind, ambasadoarea şi-a luat inima în dinţi şi mi-a pus o întrebare directă:

— Ce veţi face în India?

— Voi continua să studiez sanscrita, am răspuns cu cea mai mare seriozitate şi, lăsând-o pe amabila tânără cu gura căscată, m-am întors în cabină ca să râd nestingherită.

Probabil că cea care mă întrebase nu ştia ce era sanscrita.

Întâmplarea i-a descurajat pe indiscreţi, nimeni n-a mai încercat să-mi tulbure singurătatea, aşa încât am fost lăsată să cobor

singură la cele trei escale pe care le-am făcut: Alexandria, Port-Said şi Aden. Eram considerată probabil o trăsnită antipatică.

Vremea a fost tot timpul frumoasă. M-am cufundat în lectură: *Upanişadele*, *Bhagavad-gita* şi scrieri sacre budiste. Când oboseam, priveam marea şi rămâneam pe gânduri... Nu obosești niciodată gândind.

Aşa au trecut zilele, vreo cincisprezece[1]; apoi, într-o dimineaţă, la orizont s-a conturat o linie la nivelul mării. Era coasta foarte joasă a Ceylonului. Puţin câte puţin, am zărit cocotierii de pe ţărm. Soseam... Ceylonul nu este India – astăzi sunt cât se poate de conştientă de lucrul ăsta, dar atunci... Ceylon era Orientul şi îmi era de ajuns... Pentru moment.

Nu mă aştepta şi nu cunoşteam pe nimeni la Colombo. Am tras la hotelul cel mai apropiat de debarcader, *Oriental Hotel*.

Una dintre nedumeririle mele este de ce oamenii, după ce s-au bucurat într-o mare măsură de libertate, pot să renunţe le ea; în plus, mulţi dintre ei nu ştiu că, în urmă cu vreo cincizeci de ani[2], fiecare dintre noi putea străbate pământul după bunul său plac. Cincizeci de ani nu înseamnă o epocă preistorică; ar fi firesc să ne amintim de obiceiurile care prevalau atunci sau, cel puţin, să avem cunoştinţă de ele.

Dar trebuie oare să trezesc amintirile adormite ale unora dintre cititorii mei şi să-i luminez pe alţii? În timpurile binecuvântate în care am ajuns în Ceylon pentru prima dată, paşapoartele nu erau cunoscute, nici nenumăratele vaccinări la care sunt obligaţi acum oamenii, transformaţi în cobai pentru instruirea – sau simplul amuzament – a câtorva experimentatori diletanţi[3].

Ce sinistră farsă sunt adunările, congresele unde, întrecându-se în discursuri, politicienii pretind că pregătesc unirea

1. La vremea aceea, viteza pacheboturilor era mai mică decât astăzi.
2. Mai exact, înainte de 1914.
3. Apropo de profilaxie, am citit într-un ziar că, în Brazilia, pasagerii care coboară din avion sunt obligaţi să permită să li se pună un termometru în gură, acelaşi termometru fiind folosit pentru toţi, după ce este repede înmuiat într-un lichid presupus a fi dezinfectant.

popoarelor! Reuşisem în parte acest lucru; nu mai rămăseseră la frontiere decât bariere vamale, prea puţin stânjenitoare. Ne plimbam în lume după bunul nostru plac, luând cu noi câţi bani puteam ca să facem faţă propriilor nevoi.

Astăzi, popoarele sunt închise în cuşti distincte, în aşteptarea momentului în care vor trece din nou de gardurile ce le despart ca să se năpustească unele împotriva altora, distrugându-se reciproc.

Dar toate astea nu-mi treceau deloc prin minte în momentul debarcării la Colombo; nu-mi imaginam nici pe departe că mă voi gândi într-o zi la ele.

Şi iată... Eram în Orient, şi mă bucura lucrul ăsta; dar plăcerea, oricât de mare ar fi fost, nu era chiar o ocupaţie. Trebuia „să fac ceva". Nu aveam însă nici un plan. Plecarea mea, posibilă graţie unei mici moşteniri primite la majorat, fusese pur şi simplu spontană... Fericita nepăsare a tinereţii! De altfel, vârsta nu avea s-o subjuge; cei care mi-au făcut onoarea să-mi citească volumele şi-au putut da seama de asta – plecările mele au fost întotdeauna bruşte, determinate de împrejurări neprevăzute.

La drept vorbind, nevoia de „a face ceva" nu m-a chinuit foarte mult, fiind pe deplin încrezătoare în ingeniozitatea mea; aveam să găsesc negreşit cu ce să mă ocup.

Mai întâi trebuia să hoinăresc pe străzi. Plăcerea acestor plimbări era, din păcate, afectată de stăruinţa agasantă a prăvăliaşilor care se ţineau după străini: „Veniţi să vedeţi frumoasele safire" – „Intraţi, priviţi obiectele sculptate din fildeş" – „Doamnă, cutii, taburete din lemn de santal?" – „Coliere din piatra-lunii?" – „Priviţi aceste perdele, aceste covoare...".

Nefericitul străin ar fi dorit să se oprească în faţa tarabelor, dar flecăreala negustorului îl punea pe fugă. Cel puţin pe mine mă făcea să fug. Nu eram deloc grăbită să cumpăr ceva.

În apropierea portului se afla un pavilion înconjurat de mese. Se servea acolo ceai, un ceai excelent, cu tartine, chec sau alte produse ale artei culinare englezeşti, pe care numai obişnuinţa l-ar face pe un francez să le aprecieze. O statuie a reginei Victoria veghea gustările clienţilor din pavilion.

Cei care vor merge la Colombo după ce vor fi citit aceste rânduri să nu caute nici efigia bunei suverane, nici pavilionul. Au dispărut de mult, spațiul respectiv fiind destinat altor scopuri.

În vremea aceea, la Colombo exista un parc mare cu arbori de scorțișoară. Îmi plăcea să rătăcesc în labirintul aleilor sale șerpuitoare; numele locului mă încânta. Ce putea fi mai autentic oriental decât o grădină cu arbori de scorțișoară (*cinamon garden*, spuneau englezii)? În mijlocul grădinii se afla un lac.

Peisaje de altădată. Astăzi, alei largi traversează parcul, copacii fiind în mare parte tăiați pentru a face loc unor locuințe; lacul a fost acoperit aproape în întregime, iar pe locul lui se află o uzină. Progresul civilizației, nu-i așa?

În cursul hoinărelilor mele am descoperit un hotel înecat în verdeață, la capătul unei alei lungi care pornea de la extremitatea esplanadei ce se întinde pe malul mării. Izolarea aparentă a locului mi-a plăcut. A fost strămoșul lui *Galle Face Hotel*, un fel de semihotel de lux, cel mai elegant dintre hotelurile din Colombo.

Nu intenționam să mă instalez în Ceylon; ținta mea era India. Totuși, mi s-a părut că era bine să străbat un timp insula, trebuind mai întâi să vizitez templele și mănăstirile budiste care, după cum știam, erau numeroase.

Indigenul înhămat la ricșa mea s-a oprit în fața unei cărări care pătrundea printre tufișuri. După câțiva pași am ajuns dinaintea „templului". Era o clădire mică, lipsită de stil: un dreptunghi de zidărie, văruit, cu un acoperiș de o formă vag chinezească a cărui lemnărie aparentă era decorată cu desene roșii pe un fond galben.

Văzută din exterior, această căsuță cuibărită în frunziș avea aspectul plăcut al unei locuințe foarte potrivite să-l adăpostească pe acel „gânditor tăcut" despre care Buddha spunea:

> Nu are gânduri iluzorii, este inaccesibil fricii, nu dorește nimic. A atins ținta ascetismului, care nu constă nici în onoruri, nici în renumele legat de starea de călugăr, nici în daniile pe care le atrage,

nici în virtuţile pe care urmăreşte să le dezvolte; „gânditorul tăcut" şi-a atins scopul final: inalterabila eliberare a spiritului.

Zăboveam în micuţa grădină, întârziind instinctiv momentul în care aveam să mă aflu în faţa statuii pe care mi-o ascundeau barierele templului.

Eram obişnuită cu statuile lui Buddha de la Muzeul Guimet. Îmi plăceau ochii lor pe jumătate închişi, care nu se ataşau de obiectele exterioare şi priveau „înăuntru". Totuşi, aş fi preferat să nu le întâlnesc pe acest pământ al Orientului unde, se spunea, doctrina Maestrului rămânea vie. Idolii nu puteau fi aici decât de prisos, nelalocul lor, şocanţi...

Dar mă aflam acolo ca să văd. Am intrat... şi am văzut.

Cum să-mi exprim stupefacţia? Pe o estradă îngustă acoperită cu un baldachin se afla statuia, de o mărime mai mult decât naturală, a unui bărbat culcat care se considera că-l reprezenta pe Buddha murind.

Acest Buddha imens era galben. Meşterul nepriceput care lucrase pe cheltuiala lui vopsise, în acelaşi galben-canar, veşmântul, corpul, chipul, până şi părul statuii. În apropierea capului Înţeleptului muribund, la îndemână, un credincios prevenitor aşezase un pachet de scobitori şi o batistă suspendată de un fir de aţă legată de cadrul baldachinului. Nu departe de acolo, drept ofrandă, ornament sau, cine ştie, provizii, am zărit un borcan cu legume conservate: morcovi şi mazăre aşezate cu îndemânare, alternanţa verde-portocaliu producând efectul cel mai apetisant.

Mi se învârtea capul, mă sufocam.

Cunoşteam talmeş-balmeşul din bisericile occidentale; Madonele spaniole înzestrate cu toiag cu măciulie de aur, cu evantai sau împodobite cu bijuterii destinate unei toalete de bal nu-mi erau deloc străine, dar nu mă aşteptam câtuşi de puţin să găsesc ceva asemănător într-o ţară care îşi zicea budistă.

În timp ce îmi mai reveneam din şoc, am zărit în colţul estradei opus locului unde mă aflam o altă statuie galbenă, în picioare, pe care n-o remarcasem încă. Un minut de atenţie m-a făcut să observ că numai toga ce o învăluia era galbenă; din ea ieşeau la iveală o faţă şi nişte mâini de un maroniu închis – apoi,

deşi „statuia" stătea perfect neclintită, ochii i se mişcau uşor. Nu era o statuie, ci un călugăr budist aşa cum apar reprezentaţi pe frescele care împodobesc scara Muzeului Guimet.

Fără să sper prea mult că voi fi înţeleasă, am întrebat:

— Vorbiţi engleza?

Bărbatul în galben nu răspunse, de parcă nici nu m-ar fi auzit.

Mi-am amintit un precept al regulii monastice: „Dacă *bhikkhu*[1] întâlneşte o femeie, nu trebuie să o vadă".

Poate că acel călugăr nu-mi percepuse prezenţa.

Totuşi, Buddha nu le poruncea înadins discipolilor lui asceţi să nu „vadă" niciodată femeile. Îi sfătuia să le considere, după vârstă, fiicele, surorile sau mamele lor. Dar, în mod evident, după el, alţii au crezut că pot să-i perfecţioneze regula. De acelaşi ghinion au avut parte toţi Maeştrii religioşi, de aici statuile Fecioarei cu evantai şi cele ale lui Buddha înzestrate cu scobitori.

— Întoarce la hotel, i-am spus indigenului care mă aştepta cu ricşa.

Socoteam că văzusem destul pentru ziua aceea.

O noapte bună de somn a fost de ajuns pentru a-mi calma nervii iritaţi. La urma urmei, nu văzusem decât o capelă sătească; trebuie să fi existat şi altceva mai bun... temple adevărate.

Fără să-i împărtăşesc impresia mea neplăcută, i-am cerut directorului de hotel informaţii despre temple care ar merita să fie vizitate.

— Mergeţi la Kelaniya, m-a sfătuit el.

Kelaniya se află la câţiva kilometri de Colombo, iar plimbarea cu maşina este o plăcere.

Am găsit acolo un grup de clădiri destul de important: locuinţe ale călugărilor, hol pentru adăpostirea pelerinilor etc. Ansamblul, despărţit de curţi mari, avea o înfăţişare frumoasă. Domnea o tăcere profundă, iar atmosfera locului îndemna la meditaţie, la seninătate.

1. Călugăr budist.

O scară de piatră ducea la ușa templului, situată pe un mic palier de unde se vedeau construcțiile învecinate.

După ce intrai pe această ușă, pătrundeai într-o sală lungă și întunecoasă. Acolo, într-o vitrină imensă, se afla o statuie gigantică a lui Buddha, reprezentat culcat, asemenea celei pe care o văzusem cu o zi înainte, Maestrul în ultimele momente ale vieții sale. La fel ca statuia care mă șocase atât de mult în ajun, și aceasta era vopsită, din cap până-n picioare, într-un galben țipător. În afara dimensiunii sale, pe care am apreciat-o la aproximativ cinci metri lungime, nu avea nimic deosebit.

Totuși, se pare că relatările – atât de emoționante în simplitatea lor – care prezintă ultimele ore ale Înțeleptului clanului Sakya și cele din urmă cuvinte rostite de el sunt foarte potrivite ca să inspire un artist și să-l determine să realizeze o lucrare frumoasă. Numai că acel cap mare și galben la care mă uitam în vitrina lui nu avea absolut nimic dintr-o operă de artă.

Mai târziu am avut ocazia să discut cu artiști indigeni despre lipsa de valoare a imenselor păpuși care îl reprezintă pe Buddha. În general, am putut constata că pictorii și sculptorii confundau impasibilitatea, seninătatea cu absența completă a expresiei. În concluzie, ne înfățișau forme lipsite de viață, ființe mai rău decât moarte: ființe care nu trăiseră niciodată. Unii artiști chinezi sau japonezi, mai rar tibetani, constituie totuși excepții strălucite; lor le datorăm emoționante figuri ale lui Buddha și ale discipolilor săi.

Pe de altă parte, știu că arta greco-budistă a stârnit admirația unor eminenți esteți; însă statuile pe care le întâlnim în mod obișnuit în temple nu au nimic comun cu ea.

Frescele de pe pereții holului unde se afla marele Buddha înfățișau numeroase personaje îmbrăcate în costume care le aminteau pe cele din Evul Mediu. Tonalitatea picturilor era întunecată: roșu-maroniu pe un fond verde-închis. Mi s-a spus că artiștii autori ai acelor fresce se inspiraseră din scene văzute în perioada în care portughezii ocupau Ceylonul.

Unele clădiri care acum fac parte din templul de la Kelaniya datează din secolul al XIII-lea și de la începutul secolului al XIV-lea,

dar, după unele tradiţii, ele se înalţă pe locul unui templu mult mai vechi, care ar fi fost ridicat de prinţul Yatalatissa cu aproape 300 de ani înainte de Hristos. Recent, au fost făcute noi extinderi.

Desigur, speram altceva de la monumentele ridicate în memoria lui Buddha; totuşi, Kelaniya nu mi-a provocat şocul pe care-l resimţisem cu o zi înainte. Umbra ce domnea în templu atenua claritatea imaginilor regretabile şi îndemna la o toropeală a senzaţiilor care prevestea indulgenţa blajină. Statuia lui Buddha culcat în semiobscuritatea cuştii sale de sticlă invita la acea detaşare dată de lehamite şi indiferenţă:

> La ce bun să te agiţi, să te revolţi, să vrei să conduci autoritar, să reformezi? îi şoptea el vizitatorului. Nimic nu merită osteneala... Priveşte-mă, cândva am predicat; am încercat să-i trezesc pe cei care dormeau, cufundaţi în toropeala ignoranţei, iar acum, din mine şi din adevărurile pe care li le-am dezvăluit au creat acest fetiş inert!

La extremitatea vitrinei, un mic compartiment conţinea ofrande. Am remarcat boluri mici de tot, de mărimea celor din serviciile de masă pentru păpuşi. Supraveghetorul, un om cu darul vorbirii frumoase, mi-a explicat că acele boluri conţineau lapte. Se întâmpla, mi-a spus el, ca un credincios să-i promită lui Buddha că îi va oferi cincizeci sau o sută de boluri cu lapte şi se achita cu economie de promisiunea făcută folosind acele boluri în miniatură. Foarte şmecher, nu? Însă această viclenie nu aducea vreun zâmbet pe buzele ghidului meu, totul fiind cât se poate de firesc – nu găsea nimic comic în toată povestea asta.

Pentru edificarea acelui om simplu, l-am salutat cu prosternarea rituală pe marele Buddha adormit, în timp ce gândul mă purta la celălalt: cel a cărui gândire se păstrează vie în mintea unei mici elite. Şi am plecat.

Să formulez o judecată despre Ceylon, despre călugării de acolo şi despre populaţia laică pentru că două statui galbene urâte îmi şocaseră simţul artistic ar fi fost absurd din partea mea; n-am făcut această greşeală. Ştiam că pe insulă existau călugări eruditi şi auzisem deja la Paris orientalişti vorbind cu

respect despre Suriyagoda Sumangala, defunctul șef al *bhikkhu* singalezi. Mai știam că în Ceylon se aflau laici distinși. În fine, aveam cunoștință că insula nu ducea lipsă de peisaje pitorești, de ruine de cetăți istorice și monumente vechi. Îmi propuneam așadar să revin ca să văd în voie oameni și locuri în cursul unui nou sejur mai lung. Când? Nu știam. Călătoria mea nu avea o durată limitată; consideram că trebuia să se prelungească mult timp: nimic nu mă împiedica așadar să-mi amân pentru mai târziu intențiile în privința Ceylonului și să plec spre India.

Să treci de pe marea insulă în vârful meridional al Indiei a devenit o călătorie agreabilă, motiv pentru care, mai târziu, am făcut-o de mai multe ori cu plăcere; dar la primul meu contact cu Orientul, marea șosea sprijinită pe insulițele din Podul lui Adam nu fusese construită încă. Călătorii care, deja de mult timp, nu trebuie decât să traverseze cu bacul singurul braț de mare care întretaie drumul pe atunci erau obligați să facă tot traseul pe apă, de-a lungul coastei singaleze.

M-am îmbarcat în cursul serii la Colombo cu destinația Tuticorin.

Dintre numeroasele traversări pe care le-am făcut, aceasta mi-a rămas întipărită în memorie pentru totdeauna.

Ambarcațiunea, o coajă de nucă, le oferea pasagerilor de la clasa întâi o sufragerie îngustă, în jurul căreia se deschideau șase cabine mici de tot. Puntea, plină de parâme, lanțuri și alte articole necesare manevrelor, nu lăsa deloc spațiu unde să-ți pui liniștit un scaun. Patru dintre cele șase cabine erau ocupate de trei misionari și de mine. În partea din față a ambarcațiunii, pe care, din lipsa cunoștințelor tehnice, o voi numi – poate nepotrivit – interpunte, stăteau înghesuiți o mulțime de indigeni.

Îndată ce am ieșit din port marea a devenit foarte agitată, micile hublouri ale cabinelor au fost închise – numai ele asigurau aerisirea sufrageriei –, așa încât căldura a devenit curând sufocantă.

Stewardul ne-a anunțat că, din cauza furtunii, bucătarul nu putea să prepare cina; trebuia să ne mulțumim cu ceai și o masă rece.

De altfel, efectele zdruncinăturilor s-au simțit curând: orice hrană se dovedea inutilă. Cei trei preoți se retrăseseră în cabinele lor, unul dintre ei începând să geamă tare.

Am rezistat destul de mult timp în fața unei cești cu ceai și a unei tartine cu unt, după care, cum în spatele perdelelor tovarășii mei de călătorie și-au unit glasurile cu cel al confratelui lor, mi-am părăsit locul și, agățându-mă de scaunele fixate în podea, am ajuns în cabină.

Se lăsase noaptea. Furtuna se dezlănțuia, valuri mari cădeau cu violență peste noi, în timp ce ne izbeam când într-un bord, când în celălalt sau, supuși unui tangaj incredibil, ne ridicam pe verticală, pentru a ne prăbuși apoi în gol. Începeam să mă întreb dacă ambarcațiunea noastră, care părea destul de veche, putea înfrunta niște valuri atât de îngrozitoare.

Grozăvia s-a produs când lighioanele aflate în cală, alungate din adăposturi poate de apa care se infiltra, au invadat salonul și cabinele. Au urmat curse de șobolani cuprinși de panică și deplasarea unor adevărate straturi de libărci, molia-zidurilor și de alte insecte pe care, dată fiind neștiința mea, nu aș putea să le numesc. Totul a fost curând acoperit: covorul, cușeta; se cățărau pe perdele și se revărsau din lavaboul pe care îl umpluseră. Această scenă de infern dantesc era luminată de o lumânare mare, închisă în ustensila care în colonii se numește fotofor. Fotoforul era suspendat și se legăna la fiecare ruliu, plimbând de la dreapta la stânga flăcăruia lumânării... Încă nu era vremea iluminatului electric și multe dintre pacheboturi nu aveau nici ele electricitate. Iar pe „covata" noastră nici nu putea fi vorba de așa ceva.

De la începutul furtunii, indigenul care îndeplinea funcția de steward, văzând că nu voiam să mă întind pe cușetă, îmi adusese un scaun pliant. Acesta, alunecând pe covor la fiecare mișcare a navei, ba mă arunca cu picioarele sau cu capul în jos, ba mă proiecta într-un perete al cabinei. Izbită de colo-colo,

lovindu-mă de colţurile mobilierului, căzusem în cele din urmă într-o asemenea stare de năuceală dureroasă, încât nu mai aveam forţa să mă debarasez de insectele care se plimbau pe mine şi de cei câţiva şobolani curioşi care mi se căţărau pe scaun ca să mă examineze mai îndeaproape.

În toată lunga mea viaţă de călătoare n-am trăit niciodată un coşmar mai dezgustător.

Atunci, răcnete furibunde m-au trezit din toropeală. Ce se mai întâmplase? Oare ne scufundam? Trebuia să aflu. M-am târât afară din cabină. În mica sufragerie nu se afla, firește, nici un pasager.

Prăbuşit într-un ungher, stewardul mi-a observat prezenţa în momentul în care mă loveam de un colţ al mesei şi durerea îmi smulsese o exclamaţie. S-a ridicat.

— Vreţi o banană? m-a întrebat el – şi, înainte să apuc a-i răspunde, a întins braţul şi, dintr-un dulap aflat la îndemână, l-am văzut scoţând un coş mic cu câteva fructe.

Banane! Asta-mi mai trebuia! Era de ajuns să le văd ca să mi se facă şi mai greaţă.

Undeva la bordul ambarcaţiunii, oamenii răcneau întruna.

— Ce se întâmplă? am întrebat.

— Nimic, a răspuns stewardul. Sunt pasagerii de pe punte pe care i-am închis pentru că, altfel, ar fi fost măturaţi de valuri. Au încercat să ridice panourile care îi protejau şi atunci am bătut câteva cuie ca să le fixez. Auzind însă că le batem în cuie, oamenii s-au speriat, iar acum strigă că ambarcaţiunea se scufundă, că vor fi salvaţi pasagerii din cabine şi marinarii şi că ei vor fi abandonaţi.

Nefericiţii aveau toate motivele să urle.

— Nu ne scufundăm, a adăugat stewardul pe un ton liniştitor. Aşa că mâncaţi o banană... – şi mi-a întins din nou micul coş.

L-aş fi bătut cu dragă inimă, atât de mult mă exaspera, dar, agăţată cu o mână de uşa cabinei mele şi ţinându-mă cu cealaltă de speteaza unui scaun fixat de podea, nu aveam nici cea mai mică posibilitate. Poticnindu-mă, am ajuns la fotoliul meu pliant, iar coşmarul, printre insectele dezgustătoare şi şobolanii furişaţi,

însoțiți de răcnetele disperate ale prizonierilor și tam-tamul asurzitor al valurilor care ne loveau întruna, a durat până dimineață, când am aruncat ancora la Tuticorin.

Ambarcațiunea noastră amărâtă, șiroind de apă, a debarcat atunci vreo sută de indigeni, care se împleticeau amețiți și se prăbușeau imediat pe uscat. Misionarii se străduiau să facă o bună impresie, însă chipurile lor livide spuneau totul despre chinurile pe care le îndură seră.

Pentru mine, orele neplăcute pe care le trăisem rămăseseră deja într-un trecut îndeajuns de îndepărtat ca să nu mă mai afecteze. Îndată ce am pus piciorul pe pământ, m-am simțit din nou voioasă și plină de entuziasm.

Acea plajă de nisip, acel peisaj aproape deșertic scăldat de lumina trandafirie a dimineții era India visurilor mele, la care ajunsesem în sfârșit.

Un tren își aștepta călătorii. M-am instalat într-un compartiment pustiu și, dintr-odată, apărut nu se știe de unde, un indian s-a arătat lângă fereastră, bolborosind în engleză:

— *Breakfast, lady, breakfast?*

În apropiere se afla probabil un restaurant.

— *Breakfast?...* Da. Dar cât timp stăm aici?

— Mult timp. Și mâncați în voie în timp ce trenul merge. Dar lăsați farfuriile în vagon când coborâți.

Era foarte comod.

— E timp să mi se prepare orez și curry? Curry fără carne; căci nu mănânc carne.

— Mult timp.

Și omul a plecat în grabă.

Câteva clipe mai târziu, un preot în sutană din pânză albă a intrat în compartiment, a salutat și s-a așezat fără să spună o vorbă.

După două minute au apărut doi chelneri cu platouri: orez și curry, cum cerusem, dar și ceai, lapte, zahăr, unt și felii de pâine prăjită, pe care omisesem să le comand, dar pe care băieții aceia inteligenți avuseseră grijă să le adauge.

Preotul, care până atunci ţinuse ochii închişi, părând frânt de oboseală, a tresărit când a simţit mirosul de curry.

— Mâncaţi! a exclamat el pe un ton de stupefacţie comică.

— Bineînţeles, am răspuns. E un restaurant aici, puteţi comanda ceva.

— Să mănânc! a exclamat din nou tovarăşul meu de călătorie. Ah!... N-aţi debarcat acum?

— Ba da. Probabil şi dumneata.

— Da. Ce noapte!... Şi nu vă simţiţi rău, puteţi să mâncaţi?...

— *M-am simţit* rău în timpul nopţii, dar acum s-a terminat şi mi-e foame. Ar trebui să mâncaţi, o să vă facă bine.

— N-aş putea...

Pronunţia engleză a interlocutorului meu îmi dezvăluia cât se poate de clar naţionalitatea lui.

— Cred că suntem compatrioţi, părinte, am zis eu. Am putea vorbi franţuzeşte, sunt din Paris.

— E cu putinţă?!...

Apariţia unui indian cu o înfăţişare destul de amărâtă care a urcat pe treapta vagonului a întrerupt acest început de conversaţie. Fără să rostească vreun cuvânt, indianul a început să facă întruna semnul crucii, privindu-l pe preot.

Acesta nu-i acordă nici o atenţie.

— E probabil creştin, mi-a zis el.

Totuşi, celălalt continua să-şi facă cruce cu şi mai mult elan. Trenul s-a pus în mişcare, indianul a coborât şi am putut să-l văd încă un moment, în picioare lângă gara mică, făcându-şi mereu cruce.

Îmi venea să-l întreb pe cuviosul meu compatriot de ce nu i-a spus câteva cuvinte amabile umilului său coreligionar, dar închisese din nou ochii şi părea să moţăie.

Trenul mergea cu viteza trenurilor noastre locale de pe liniile secundare; aveam aşadar tot timpul să examinez ţinutul plat şi monoton prin care treceam. Mersesem deja mult timp, cu opriri prelungite în diverse gări mici, când însoţitorul meu taciturn s-a trezit.

— Mergeţi la Madras? m-a întrebat.

— Nu, deocamdată nu. Voi coborî la Madurai.

— Vă duceți să vedeți templul?

— Da.

— Turiștii îl admiră mult, deși e departe de a egala alte temple din împrejurimi. De altfel, străinii nu pot să viziteze decât o mică parte. Numai brahmanilor li se permite să intre în toate sălile unde sunt adăpostiți idolii și mai ales în clădirea centrală, acolo unde își are sălașul marele diavol.

Expresia „marele diavol" m-a făcut să râd; îmi imaginam că preotul glumea. Eram sigură că nu credea mai mult decât mine în existența unui diavol în temple. Totuși, fizionomia lui nu exprima ironie – părea mai curând abătut și preocupat. A dat din cap, murmurând de câteva ori „Hm! Hm!", după care a redevenit tăcut.

Mă îndoiam că politețea îmi permitea să-l întreb ce părere are despre „marele diavol" și n-am replicat.

Am coborât la Madurai; misionarul și-a continuat călătoria.

Bungaloul pentru călători, în care am locuit zece ani mai târziu, exista oare pe atunci? Nu știu. Am fost condusă într-un fel de dormitor comun rezervat femeilor, care ocupa o parte a etajului de deasupra gării. O cameristă făcea curat acolo.

Voi aminti aici că, printre comoditățile pe care dezvoltarea „progresului" le-a făcut să dispară din India se numărau și sălile de așteptare pentru femei singure, care dispuneau de băi alăturate și cameristă. Cât dura schimbarea trenului, pe căldurile toride ale verii, o călătoare putea să se cufunde în apă rece și chiar să solicite un masaj, căci majoritatea cameristelor indiene erau și maseuze foarte pricepute. Băile erau o încăpere goală, pardosită cu dale de piatră și cu niște hârdaie de lemn drept căzi, dar curățenia era desăvârșită.

Eram singură în dormitor. Am cerut să mi se aducă de la restaurantul aflat la parter cina și m-am culcat imediat: noaptea de dinainte nu fusese deloc odihnitoare!

Totuşi, cuvintele misionarului despre „marele diavol" şi felul serios în care le rostise continuau să mă intrige.

Abia mulţi ani mai târziu, după şederi prelungite în India, China şi în alte ţări din Orient, am înţeles clar că foarte mulţi misionari, indiferent de naţionalitate, cred cu adevărat în existenţa zeităţilor şi diferitelor manifestări păgâne pe care şi-au luat sarcina să le combată şi pe care le consideră demoni[1].

Lăsând la o parte scenetele cu diavoli şi privind totul din punct de vedere hindus, credinţa în existenţa lui Shiva, a lui Vishnu şi a altor zeităţi poate fi fondată. Trebuie doar să definim „genul de existenţă" de care se bucură aceşti zei şi originea acesteia.

1. Despre acest subiect, vezi şi cartea mea *A l'Ouest barbare de la vaste Chine.*

Capitolul II

Zeii, aşa cum îi concep şi îi văd indienii

Nu-mi propun să scriu un jurnal de călătorie în care să se succeadă în ordine cronologică deplasările mele prin India şi feluritele episoade care le-au însoţit. Doresc să ofer mai degrabă o serie de tablouri care să prezinte mai mult viaţa mentală decât cea materială a Indiei. Se cuvine aşadar să nu fragmentez aceste tablouri şi să grupez într-un tot unitar informaţiile obţinute în diferite momente cu privire la acelaşi subiect.

Astfel, mi se pare potrivit ca menţionarea „marelui diavol" care sălăşluieşte în cel mai tainic loc al templului din Madurai să ne prilejuiască, într-un mod cât se poate de firesc, examinarea teoriilor hinduse despre idoli şi zei şi a cultului care le este dedicat.

Evident că, atunci când hinduşii[1] se prosternează în faţa statuilor zeilor lor, ei nu înţeleg că în felul acesta adoră un idol material, ci că se adresează unui zeu sau unei zeiţe pe care o reprezintă statuia. Aşa fac adepţii tuturor religiilor care acceptă cultul imaginilor.

Totuşi, în India, acest cult se bazează pe concepţii foarte diferite de cele recunoscute în ţările occidentale.

---

1. Pe parcursul acestei cărţi, termenul *hindus* este folosit pentru a desemna un adept al religiei hinduse sau tot ce are legătură cu aceasta. *Indian* se referă la cetăţenii Indiei.

În primul rând, înainte ca idolul să fie considerat potrivit să facă obiectul unui cult, este esențial ca el să fi fost „însuflețit", adică să fi devenit *viu*. Înainte de acest moment, statuia, oricare ar fi, este doar o bucată de lemn sau un bloc de piatră sculptat căruia nu i se cuvine nici un respect.

Orice obiect poate fi făcut *viu* și poate fi înzestrat cu proprietăți, calități și virtuți proprii ființelor vii. Dacă efigiile zeităților sunt alese special pentru a fi înzestrate cu viață, asta se datorează faptului că forma lor, evocând-o pe cea a unui zeu sau a unei zeițe, este mai susceptibilă să capteze atenția credincioșilor și să-i aducă, conștient sau nu, la gradul de concentrare a gândurilor care să insufle viață materiei inerte. Totuși, în India întâlnim și simple pietre adorate ca zeități, iar cei mai veneranți dintre idolii Indiei sunt trei blocuri de lemn aproape informe. Mă refer la Jagannatha, „Stăpânul lumii", la fratele lui, Balabhadra, și sora sa, Subhadra, adorați în celebrul templu din orașul sfânt Puri, situat în sudul Indiei.

Comunicarea „vieții" se face prin intermediul ritualului numit *prana pratishta*, adică transmiterea suflului vital.

În cursul ritualului, acest suflu vital este împrumutat de la cel care celebrează ceremonia și de la cei care asistă. Aceștia, concentrându-și puternic voința, efectuează la un moment dat un transfer de energie din ei spre efigia până atunci inertă. Conform acestei teorii, statuia sau obiectul oarecare ce a suferit influența ritualului devine un individ demn de veneratie și care posedă un ansamblu de forțe active.

E ciudat și impresionant să asiști la o *prana pratishta*, să observi starea extremă de tensiune nervoasă a unei adunări de credincioși, concentrați cu toții într-un efort de voință ce tinde să transmită unei statui o parte din vitalitatea lor. Cuvântul *pratishta* este repetat în mod constant de cel care oficiază și de către asistență, care de multe ori mimează gestul de a smulge ceva din ei, proiectând elementul respectiv spre statuia așezată pe altar. Atitudinea lor pare să demonstreze că știu că nu un zeu sau o zeiță din cer va coborî să se întrupeze în propria imagine, ci ei înșiși vor sălășlui în acea imagine și că, atunci

când i se vor adresa, vor apela la ei înșiși, la energia izvorâtă din ei. Cu toate acestea, suntem îndreptățiți să credem că nu percep întotdeauna – sau percep fragmentar – semnificația ritualului pe care îl înfăptuiesc.

Această intensă concentrare a minții în cazul unui grup întreg de indivizi poate într-adevăr să producă halucinații. În timpul unei ceremonii la care asistam, unii dintre adoratori au declarat că vedeau statuia zeiței Durga plecându-și capul spre ei și zâmbindu-le.

Altă dată, aceeași zeiță, luminată foarte puternic cu reflectoare ce făceau să strălucească ornamentele de tinichea și de sticlă cu care era împodobită, mi s-a părut că deschide și închide ochii – mi i-am frecat pe ai mei, crezând că lumina prea puternică mă orbise, dar o femeie de lângă mine a fost victima aceleiași iluzii. Murmura: „Vedeți... deschide și închide ochii".

La adepții hinduismului, fenomenele vizuale sunt frecvente[1]. Ni se povestește că Vishnu – cel mai des sub forma unuia dintre avatarurile sale, Rama sau Krishna – și-a făcut o apariție scurtă în fața unora dintre adoratorii lui, dar ni se spun și tot felul de istorii despre relații prelungite între credincios și zeul lui.

Nu este nevoie să apelăm la mitologie, căci iată un caz aproape modern – se spune că „faptele" ar fi avut loc în 1864:

Pe când Ramakrishna locuia în templul Dakshineswar, pe malul Gangelui, lângă Calcutta, a venit acolo un *sannyasin* pelerin (ascet) pe nume Jatadhari care, de ani de zile, purta cu el în călătorii o statuetă reprezentându-l pe Ram copil (Rambala)[2]. Îi hărăzea acest cult deosebit în care credinciosul considera imaginea zeului o persoană vie[3]. În cazul de față, era vorba de un zeu-copil. Jatadhari îi oferea așadar statuetei toate îngrijirile de care trebuia să se bucure un copil adevărat – îl scălda, îl legăna în brațe etc.

1. Fenomene de acest gen sunt relatate și în cadrul altor religii, mai cu seamă în catolicism.
2. Sau Ramlala, nebunaticul, juvenilul Ram.
3. Vom vedea mai departe că acest cult există în mod obișnuit în templele hinduse.

Pe de altă parte, idolul îi folosea lui Jatadhari şi ca instrument pentru fixarea atenţiei atunci când medita asupra lui Ram copil, adică atunci când se străduia să şi-l facă vizibil.

Când Jatadhari a părăsit templul pentru a-şi continua călătoriile, el i-a lăsat statueta lui Ramakrishna, declarând că nu-i mai era de folos, deoarece reuşise să-l vadă pe Rambala continuu şi peste tot. Totuşi, când Ramakrishna le povestea discipolilor această întâmplare, spunea că acel *sannyasin* plânsese când s-a despărţit de statuetă, devenită pentru el deopotrivă zeu şi fiu îndrăgit.

Ramakrishna a continuat cultul ciudat pe care Jatadhari îl dedicase micului idol, dar era vorba de cu totul altceva decât de un idol nemişcat pe un altar. Rambala trăia. Ramakrishna îl vedea clar, sub forma unui copil ştrengar care se ţinea după el, dansa în faţa lui sau îi sărea în spate. Ramakrishna îi dădea jucării, îl lua pe genunchi, îl legăna[1]. Copilaşul alerga prin grădină, culegea flori, se scălda în Gangele care curge prin faţa templului. Ramakrishna, complet hipnotizat de *creaţia* lui, trata fantoma ca pe un copil adevărat; îl dojenea: „Nu sta în soare. Nu sta prea mult în apă, ai să faci febră".

Copilul îl lua peste picior, se strâmba la el. Atunci Ramakrishna se supăra, îl ameninţa pe micul zvăpăiat, ba chiar îl lovea şi Rambala plângea, ceea ce îl mâhnea nespus de mult pe Ramakrishna.

Discipolii lui Ramakrishna afirmă că faptele pe care le-am prezentat pe scurt sunt reale. Maestrul îi asigurase în mod categoric şi, firesc, nu se îndoiesc deloc de veridicitatea lor.

Şi nici eu nu mă îndoiesc. Ramakrishna l-a văzut probabil pe Rambala după cum a povestit. În Tibet, am avut ocazia să observ rezultatele uimitoare ale exerciţiilor sistematice care urmăreau producerea unor creaţii mentale care să ia forme

1. Se povestesc istorii asemănătoare şi despre alţi credincioşi, care ajung până la a mima gestul alăptării unor statuete care îl reprezintă pe Krishna copil. Şi fac asta atât bărbaţii, cât şi femeile. Ideea de sex dispare în acest caz, stăruind numai un sentiment tandru de iubire maternă.

materiale[1]. Diferența dintre halucinațiile de genul lui Rambala al lui Ramakrishna și cele pe care guru tibetani își antrenează discipolii să le provoace constă în faptul că acestea din urmă au drept scop să-i facă pe acei discipoli care au capacitățile necesare să înțeleagă că toate aceste apariții sunt opera celor ce le contemplă și că zeii sau demonii nu au altă existență decât cea pe care le-o atribuim.

Nu l-am cunoscut pe Ramakrishna, iar în cazul acelora dintre discipolii săi direcți cu care am fost în relații amicale, venerarea excesivă pe care ei o întrețineau față de defunctul lor Maestru nu lăsa loc investigațiilor critice. Ar fi fost interesant de știut ce se întâmpla cu statueta care îl reprezenta pe Rambala în timp ce Rambala însuși, sub înfățișarea unui copil adevărat, țopăia prin grădinile din Dakshineshvar. Și mai interesant ar fi fost să știm dacă și alte persoane în afară de Ramakrishna îl vedeau pe Rambala.

N-am auzit să se spună în India că, în viziunile prelungite care formează o suită de evenimente, persoanele-fantomă care constituie viziunea ar fi fost văzute și de alții în afară de vizionar. Evident, lucrurile stau cu totul altfel în cazul viziunilor colective, limitate în general la o apariție de scurtă durată.

Tibetanii cred că formele create de mintea noastră pot fi văzute și atinse și de alții, nu numai de creator. Cred chiar în posibilitatea de a crea ființe-fantomă – *tulpa* – în stare să se comporte întru totul ca niște indivizi obișnuiți. Subiectul meu este însă altul și nu pot decât să semnalez în treacăt acest fapt.

Am povestit în altă parte o experiență avută în această privință[2].

Fantoma (un călugăr tibetan) pe care, după o serie lungă de eforturi, reușisem să mi-o fac clar vizibilă și care ajunsese să ducă treptat, în jurul meu, o existență aparent independentă – ca Rambala – a fost văzută în mod limpede în cortul meu de un

1. Despre acest subiect, vezi cartea mea *Parmi les mystiques et les magiciens du Tibet* (Plon, Paris [trad. rom. *Mistici și magicieni în Tibet*, Polirom, Iași, 2014 – n.red.]).
2. În *Mistici și magicieni în Tibet*.

vizitator care a luat-o drept om real şi a salutat-o aşa cum se cuvenea.

În lipsa unei explicaţii mai bune, am crezut că avusese loc un fenomen de transmitere a gândirii. Vizitatorul meu văzuse imaginea care exista în mintea mea. Mi-au fost oferite totuşi şi alte explicaţii.

Printre cele pe care le-am cules în India în legătură cu idolii „însufleţiţi" şi halucinaţiile pe care aceştia le produc uneori, unele pot fi aplicate şi viziunilor de genul celei a lui Rambala sau a fantomelor zeităţilor create de tibetani.

Termenul „halucinaţie", pe care îl folosesc deoarece le este familiar occidentalilor, este totuşi respins de cei care propun aceste explicaţii. Halucinaţia, spun ei, evocă ideea de irealitate. Conform definiţiei obişnuite, halucinaţia este o senzaţie vizuală sau de alt fel a cărei cauză nu este un „obiect real". Este necesar să ne înţelegem în privinţa semnificaţiei termenului „obiect real". Putem admite cu uşurinţă că, atunci când un credincios îi vede pe Durga sau pe Krishna sau oricare altă zeitate în cursul celebrării unui ritual, nici unul dintre aceste personaje nu este prezent în mod material, ci altceva le poate ţine locul.

Energia pe care participanţii la ritualul *prana pratishta* au proiectat-o nu este absolut imaterială. O putem asimila în mod aproximativ cu o substanţă subtilă care, în acel moment, este impregnată cu gânduri şi imagini identice cu gândurile şi dorinţele oficianţilor.

La fel stau lucrurile şi cu energia generată în ritualurile *sadhana*[1], de genul celor care îi fac pe tibetani să obţină compania unei zeităţi alese de ei.

Idolul „însufleţit", socotit demn să i se dedice un cult, este considerat şi în stare să răspundă în mod eficient la rugile adresate şi, în general, să exercite o influenţă reală asupra spiritului şi corpului adoratorilor săi. În fine, prin intermediul acestora din urmă, conştienţi sau nu, efigia zeului este considerată capabilă să acţioneze asupra mediului lor înconjurător.

1. Ritualuri vizând obţinerea unui lucru de natură materială sau spirituală prin intermediul zeităţilor sau prin mijloace derivate din magie.

Existența reală sau nu a zeității reprezentate nu are nici o importanță – de acționat acționează acumularea de forțe psihice conținute în efigia sa. Conform acestei teorii, imaginile zeilor îndeplinesc un rol asemănător cu cel al unui acumulator electric. Când acumulatorul este încărcat, se poate lua curent din el. Și nu se va descărca dacă vom continua să înmagazinăm în el electricitate. Această „înmagazinare" continuă de energie în idol se realizează prin efectul omagiului care îi este adus și prin concentrarea în el a gândurilor credincioșilor.

În definitiv, ce este *aceasta* care răspunde rugilor credincioșilor, care îi înspăimântă sau îi umple de bucurie, care îi vindecă și le deschide uneori porțile extazului? I-am auzit pe unii gânditori indieni declarând că nu este nici Vishnu, nici Shiva, nici altă zeitate care tronează într-o lume cerească. Este o forță subtilă generată chiar de sentimentele și gândurile credincioșilor. Nu este forța produsă de un adorator izolat, ci aceea generată de colectivitatea acestora.

Un idol care a fost adorat de secole de milioane de credincioși este acum „încărcat" cu o cantitate considerabilă de energie datorată repetării a nenumărate acte de devoțiune, în timpul cărora credința, imaginația, aspirațiile, dorințele a numeroase mulțimi de credincioși s-au îndreptat spre imaginea zeului. Astfel, această imagine s-a văzut înzestrată cu o putere de ordin psihic – și poate de ordin material – care depășește cu mult puterea individuală a fiecărui credincios în parte.

Se pare că acest gen de teorii nu circulă în Occident – cel puțin nu sunt răspândite în mod deschis. Totuși, le observăm clar urmele în religiile care permit cultul imaginilor.

De ce se consideră că face minuni o anume statuie a Fecioarei, a unui sfânt sau a unei sfinte? Dacă este doar efigia unei personalități care trăiește actualmente în sălașul Preafericiților și dacă minunile atribuite sunt pur și simplu lucrarea înaltei personalități cerești pe care o reprezintă, orice altă imagine ar trebui să producă aceleași efecte miraculoase. Și totuși, credincioșii sunt de altă părere. Îmi aduc aminte de un preot de țară cumsecade, din Belgia, căruia i s-a propus să schimbe o statuie veche din lemn sculptat a Fecioarei, destul de deteriorată de cari, cu o

statuie nouă. Preotul a refuzat. „Înțelegeți, statueta veche face minuni, îmi spunea el. Cealaltă va fi doar o «femeie de treabă», respectabilă pentru că o reprezintă pe Sfânta Fecioară, dar nimic mai mult."

La fel stau lucrurile cu locurile de pelerinaj care există în toate țările. De ce aceeași divinitate, același personaj sfânt își manifestă puterea mai mult într-un anume loc decât în altul?

Am menționat explicația acestor fapte așa cum le înțeleg unii hinduși. Nu afirm că teoriile lor sunt înțelese clar de masele populare indiene; cu toate acestea, numeroși hinduși își dau seama că puterea imaginilor zeilor și „viața" însăși a acestora depind de noi. Am să vă dau un exemplu din multe altele:

Pe când locuiam la Baneres, unul dintre prietenii mei hinduși, fiind nevoit să plece într-o călătorie, m-a rugat să iau la mine o statuetă a lui Krishna și s-o onorez în absența lui. Trăia singur și nu găsea pe nimeni apropiat care să i se pară că merita încrederea lui. De fapt, mi se cerea să „alimentez" statueta ca să nu i se stingă puterea sau, cum aș zice prozaic, reluând comparația cu acumulatorul, s-o împiedic să se „descarce".

Nu puteam refuza să-i fac acest mic serviciu prietenului meu. Statueta lui Krishna a fost așezată pe o policioară, servitorul meu a cumpărat în fiecare dimineață câteva flori pe care i le-a oferit și, seara, am ars bețișoare de tămâie în fața ei. În același timp, îi spuneam cu familiaritate câteva cuvinte amabile. Krishna este un zeu vesel și fermecător, nu cere să fie tratat cu solemnitate.

Credințe asemănătoare cu cele pe care le-am menționat și chiar mai demne de atenția noastră se referă la zeii înșiși.

Intelectualii hinduși au tendința să le atribuie o existență care depinde întru totul de locul pe care îl ocupă în gândurile adoratorilor lor. Zeii sunt și ei *creați* de energia pe care o degajă credința în existența lor, de sentimentele de teamă sau de iubire pe care le inspiră și de cultul material care conferă expresie acestei credințe, acestei frici sau acestei iubiri.

Zeul în a cărui existență nimeni nu va mai crede, pe care nimeni nu-l va mai adora, va înceta să mai existe. Va fi mort ca mulți dintre zeii adorați cândva de popoare străvechi sau dispărute.

Aceia dintre hinduşi care mi-au expus aceste teorii, atribuindu-le zeităţilor o existenţă pur subiectivă, declarau în acelaşi timp că această existenţă era reală. Concentrarea gândurilor a milioane de adoratori timp de multe secole avusese efecte asemănătoare cu cele care au legătură cu idolii; făcuseră din zei adevărate entităţi, centre de forţă şi unui individ izolat nu-i era de ajuns să le nege existenţa ca să scape complet de influenţa lor.

Zeii şi noi, care le-am dat viaţă, aparţinem acestui „joc" veşnic şi imposibil de înţeles – *lila*, cum spun filosofii hinduşi – pe care Sinele Suprem, Brahman, îl joacă cu *sine însuşi* şi care, în toate cazurile, este singura viziune pe care suntem în stare s-o avem despre el.

Capitolul III

Sanctuarele prestigioase și oaspeții lor • Coregrafie sacră și lubricitate profană

Atunci când, după o noapte odihnitoare, m-am trezit în dormitorul comun al gării din Madurai, eram încă departe de a fi cules informații atât de precise ca acelea pe care tocmai le-am oferit cu privire la atitudinea intelectuală a hinduşilor în legătură cu idolii și zeii lor. Informațiile pe care le aveam erau totuși de-ajuns pentru ca, amintindu-mi discuția din ajun cu acel compatriot misionar, să-mi spun că, la urma urmelor, poate că nu se înșela foarte mult vorbind despre „marele diavol" ce sălăș-luia în cel mai tainic dintre sanctuarele de la Madurai. Totuși, m-am ferit să-i aplic acestei misterioase prezențe denumirea vulgară de „diavol". Știam că acel Stăpân mistic de la Madurai se numea Sundareswar, unul dintre numele lui Shiva creator și distrugător, și că aproape de el își avea reședința soția lui, Minakshi[1], unul dintre numele lui Shakti, Energia universală, inseparabilă de Shiva.

Acestea fiind zise, am plecat să mă apropii de ei cât de mult îmi va fi permis.

Când îl compară cu edificiile religioase din țările occidentale, străinul nu poate să nu fie impresionat de proporțiile templului de la Madurai. Totuși, acesta e departe de a fi un uriaș printre numeroșii săi vecini din India meridională. Nimeni din țările

1. Minakshi, zeița cu ochi de pește.

noastre nu a avut ideea să construiască, pentru a-şi adăposti zeii, locuinţe protejate de atâtea incinte, porticuri şi turnuri monumentale cum sunt templele din Tanjore, Srirangam, Chidambaram, Tiruvallur şi multe altele. În realitate, acestea sunt adevărate oraşe împărţite în cartiere separate, rânduite în jurul locului închis sacru unde se află locuinţa zeului în onoarea căruia a fost construit templul. În alte locuri închise sunt locuinţele zeităţilor înrudite cu divinul Stăpân al templului şi, uneori, cea a soţiei sale, în timp ce în cartierele din vecinătatea incintei exterioare îşi au reşedinţa, împreună cu familiile lor, brahmanii consacraţi slujirii zeilor.

În general, accesul la cea mai mare parte sau, uneori, chiar la întregul teren circumscris de incinta exterioară le este interzis nehinduşilor şi hinduşilor din casta inferioară. Abia după mulţi ani de când am pus pentru prima dată piciorul pe pământul Indiei, după ce-mi făcusem deja prieteni acolo, complicitatea unor brahmani amabili şi luminaţi mi-au înlesnit vizitarea completă a mai multor sanctuare celebre şi apropierea de oaspeţii lor divini. Tradiţia care cerea ca femeile de familie bună să nu-şi arate chipul facilita mult incursiunile pe teren interzis. Era de-ajuns să fii însoţită de un brahman autentic, putând să joace rolul de frate sau de soţ, şi să ţii sariul aproape închis peste faţă ca să treci fără să atragi atenţia. În câteva rânduri chiar m-am aventurat de una singură, deghizată în acest fel, în temple în care mai fusesem înainte şi ştiam pe unde să merg.

În zilele noastre, când femeile nu-şi mai trag sariul pe cap, ar fi mai greu să te aventurezi în felul ăsta.

Cu toate acestea, mi s-a întâmplat să fiu recunoscută sau, cel puţin, să trezesc bănuieli. Într-o zi, la Benares, un tânăr m-a abordat pe stradă:

— Aţi fost la templul Vishveshwara, mi-a zis el. Cum se face că stewarzii v-au lăsat să intraţi?

Fiind obişnuită cu oraşul Benares, purtam în ziua aceea veşmântul de culoare portocalie al călugărilor *sannyasin*. Nu i-am răspuns nimic celui care mă întrebase; l-am privit cu gravitate, am ridicat uşor mâna dreaptă şi am rostit *ashirvada*, formula consacrată de binecuvântare şi de urări de bine pe care aceşti

călugări o adresează laicilor; apoi mi-am văzut netulburată de drum, lăsându-l pe curios cu gura căscată, încremenit pe marginea drumului.

Când voiam să intru în temple, nu eram mânată de o simplă curiozitate de turistă. Mă atrăgea atmosfera psihică extraordinară în care te cufundai acolo.

O întreagă lume de idei, de percepții insolite îmi solicita insistent atenția; emana de-acolo o teroare și, dincolo de ea, un fel de beatitudine ironică, inefabilă, care vrăjea. Am fost învăluită de vrajă, am savurat-o, fără să las totuși să-mi afecteze luciditatea; mulți străini și-au pierdut-o luând contact cu magia Indiei.

În templul din Madurai se intră trecând pe sub un *gopuram*, un turn în formă de piramidă acoperit cu sculpturi. Ajungi apoi într-un hol ocupat de un bazar. Negustorii etalează acolo, pe jos, diferite obiecte care slujesc pietatea, cochetăria sau inutilitatea. Încă am acasă unele dintre acestea, cumpărate în timpul primei mele vizite: cercei, brățări din sticlă colorată și mici efigii de zeități pe care indienii le poartă agățate la gât ca talismane protectoare.

Impresia de naivitate pe care o dădea această etalare se risipea brusc după ce treceai de al doilea portic.

De la primii pași, vizitatorul se vedea înconjurat de o mulțime de giganți din piatră: eroi din legendele hinduse, zei și animale. Unii dintre aceștia stăteau țepeni, de-a lungul zidurilor, alții își proiectau în față corpul enorm și fața schimonosită, schițând gesturi amenințătoare cu brațe lungi de doi metri. Aceste ființe fantastice umpleau numeroase coridoare întunecoase din care, ici și colo, se deschideau alte coridoare servind ca anticamere sanctuarelor în care zeii își trăiau viețile lor ciudate.

În umbra acestui labirint de piatră negricioasă se putea nega existența unui Shiva sau a unei Parvati tronând într-un paradis oarecare, se putea nega existența tuturor zeilor, dar nu se puteau nega „prezențele" care bântuiau templul întunecos și tăcut. Erau

acolo, învăluitoare, imperioase, făcând să pătrundă până în măduva oaselor acea groază sacră despre care vorbesc grecii, dar despre care, la ei, nimic nu a putut da o senzație la fel de intensă ca grotele tenebroase în care stau pitite zeitățile enigmatice zămislite de India.

La lăsarea nopții, cultul vesperal, *arati*, umplea templul de un vacarm de gonguri și clopote, prin care răzbătea sunetul răgușit al ecoului repercutat de conci, amplificat sub bolțile numeroaselor galerii. Se iveau luminițe din lungile anticamere, la capătul cărora se zărea vag silueta unui preot, cu torsul gol, cu partea de jos a corpului înfășurată într-un lung cearșaf alb, legănând în fața unui idol o lampă cu mai multe flăcări mici.

Apoi, se lăsa din nou tăcerea, adâncă, apăsătoare; întunericul părea să devină palpabil, străpuns ici și colo de licăririle slabe ale câtorva lămpi mici din pământ așezate direct pe sol. Credincioșii se retrăseseră; doar uneori se ivea brusc din umbră un brahman, întârziat de vreo activitate rituală; alunecarea aproape imperceptibilă a picioarelor sale goale pe dale abia dacă îi anunța trecerea și se cufunda din nou în întuneric.

Zeii se odihneau. Fuseseră în mod solemn dezbrăcați și culcați. Chiar dormeau? Circulă povești cu zeități care, în timpul nopții, se plimbă prin temple, se vizitează reciproc, umblând de la un sanctuar la altul...

Oricare ar fi adevărul despre aceste plimbări misterioase, în unele zile zeii ies cu adevărat din adăpostul lor; uneori este vorba doar de un scurt circuit în interiorul templului, însă cu alte ocazii, personalitățile divine se pot bucura de lumina și soarele zilei. Chiar se bucură de ele?... Nu mi-au mărturisit nimic despre asta, dar, după câte am văzut, lumina puternică a zilei nu le convine câtuși de puțin. De temut sub vălul lor de umbră, par lamentabile sub strălucirea falsă în care sunt învăluite efigiile și carele lor. Zeii nu trebuie să se arate niciodată.

La Madurai, zeii erau plimbați prin templu o dată pe săptămână, la căderea nopții. Nu era o procesiune adevărată, nimic sclipitor, nimic pitoresc. Patru brahmani duceau pe umeri o brancardă în miniatură pe care erau așezate două efigii liliputane.

India nu duce lipsă de idoli giganți. Unul dintre cei mai remarcabili, după părerea mea, este cel al lui Nateshwar, Shiva dansând într-un cerc de flăcări, din Chidambaram. Totuși, multor hinduși le plac statuetele mici. Într-o zi, când îmi manifestam uimirea, în fața unuia dintre ei, că vedeam într-un templu un Rama și pe soția lui, Sita, de dimensiunile unor jucării, acesta mi-a răspuns:

— Zeii mici sunt mai frumușei.

Nu pot să-mi spun părerea despre idolii pitici care erau plimbați la Madurai. În afara dimensiunilor mici, n-am putut să disting nimic din cauza întunericului și a mersului rapid al celor care îi purtau. Aceștia înaintau cu pași mari, maiestuoși, cu ceva agresiv și provocator în atitudine. Erau precedați de doi muzicanți cu trâmbițe cu tub drept care sunau două note în cvartă: *la re*, apoi, *la* și *re*, în cvintă, la octava de jos, repetându-le într-un ritm care impunea pasul micului cortegiu. Aceste două note scurte, violente și imperioase, pe care ecoul le repeta ca un fel de încuviințare, produceau un efect imposibil de descris... aș îndrăzni să zic *magic*, acesta fiind poate termenul potrivit.

Cea de-a treia ședere a mea la Madurai a coincis cu plimbarea anuală a zeităților pe lac. Barca în care erau purtate servea ca bază unui palat ușor din bambus, hârtie, mătase, excesiv împodobit cu ornamente lucitoare, frunze și flori. Idolii a fost purtați în cortegiu, precedați și urmați de elefanți sacri acoperiți cu zorzoane somptuoase.

La căderea nopții, credincioșii au aprins mii de lămpi mici care desenau, în linii de foc, contururile templului și scările de piatră care coborau spre lac. Barca era și ea strălucitor luminată, iar această ceremonie venețiană, după moda indiană, ar fi fost fermecătoare fără ideea nepotrivită de a spori efectul iluminărilor prin adăugarea unor reflectoare. Fasciculele violente de lumină cu care acestea baleiau spațiul făceau să pălească cordoanele de lumină domoală trasate de lămpile mici și, oprindu-se asupra

palatului plutitor al zeilor, îl arătau, văduvit de orice aparență iluzorie, așa cum era în realitate: o grămadă de zdrențe tărcate legănându-se sub efectul zdruncinăturilor imprimate bărcii de mulțimea de credincioși care o trăgeau cu frânghiile.

Totuși, sub acest edificiu de bâlci era ascunsă o adevărată avere de bijuterii din aur și pietre prețioase, cu care erau acoperite păpușile divine. Orientul prezintă astfel de contraste care ne șochează simțul armoniei, dar pe care un indian ar găsi cum să le explice după propriile concepții și reacții – evident, diferite de ale noastre.

Strigătele asurzitoare ale populației însoțeau plimbarea zeilor pe micul lac. Devoțiunea tăcută este un lux, o practică a credincioșilor rafinați; masele își strigă credința grosolană nu numai în Orient, ci și în Occident. În ceea ce privește hărmălaia, unele procesiuni spaniole ar putea da lecții oricărei manifestații indiene. Îmi amintesc că am văzut defilând la Valencia (Spania) care alegorice cu statui în mărime naturală reprezentând scene din Patimi. Erau escortate de bărbați înarmați cu revolvere, care trăgeau întruna. Carele erau numeroase, iar fiecare dintre ele avea o gardă de onoare formată din vreo sută de pușcași; susținut de acest acompaniament războinic, corul mulțimii striga în fel și chip. Închizând ochii, te-ai fi putut crede într-un oraș invadat, în care populația era masacrată.

Cei mai mulți dintre zeii care se bucură de oarecare importanță sunt scoși periodic la plimbare, dar, de multe ori, locul palatului efemer care plutea pe lacul din Madurai este luat de vehicule grele din lemn sculptat, cu mai multe etaje, dintre care ultimul imită forma turnurilor templelor. Carele sunt puse în mișcare de credincioși (bărbați) care trag de frânghiile lungi legate de ele. Sute de oameni se înhamă astfel, răcnind, îmbrâncindu-se, dornici să găsească un loc la frânghii de care să se agațe, ca să contribuie prin efortul lor la deplasarea vehiculului sacru. Ei cred că acesta este un act eminamente meritoriu care le va aduce multe beneficii în viața lor actuală și în cele care vor urma.

Unde sunt duși zeii scoși la plimbare? De cele mai multe ori, străbat doar un scurt traseu în jurul templului. Alteori sunt

transportați totuși la alt templu, o dependință a domiciliului principal, unde merg „în vilegiatură", așa cum facem și noi.

Există multe asemănări între felul în care sunt îngrijite efigiile zeilor și felul în care ne îngrijim de noi înșine sau apelăm pentru asta la ajutorul unor servitori. Dis-de-dimineață, zeul este trezit de o serenadă, apoi este îmbăiat, fardat și îmbrăcat. Baia se limitează în general la un simulacru, o ușoară stropire sau un lighean cu apă este așezat pur și simplu în fața statuii, pentru ca silueta ei să se reflecte în apă, ceea ce îi ține loc de baie. Zeul este și hrănit: în mai multe rânduri, în fața lui sunt așezate alimente. În fine, la lăsarea nopții, zeul este dezbrăcat și culcat, în timp ce muzicanții templului îi cântă o serenadă.

Acest serviciu complicat necesită, firește, un personal destul de numeros, „valeți" și „bucătari", toți din casta brahmanică. Zeițele, după câte știu, nu sunt deloc pudice și nu au nimic împotrivă ca bărbații să le facă toaleta – n-am auzit să aibă „cameriste".

Apa care a servit la abluțiunile zeilor și hrana care le-a fost oferită sunt sacre. Sub numele de *prasada* (favoare), fructele sau prăjiturile aduse la altare sunt distribuite credincioșilor și chiar nehindușilor, prieteni ai celor care servesc la templu.

O particularitate foarte puțin cunoscută de străinii care locuiesc în India este că toată lumea poate să mănânce din ce-i rămâne lui Vishnu, dar nu și din alimentele rămase de la Shiva. Nimeni nu le poate consuma nepedepsit, cu excepția călugărilor *sannyasin* (cei care fac parte din ordinul asceților). De ce? Pentru că Shiva este zeul renunțării și al distrugerii. El își împinge credincioșii și, mai mult, pe cei cu care au relații pe *nivritti marga*, calea care duce la suprimarea a tot ce constituie lumea, adică la eliberarea supremă. De aici rezultă că oamenii, atașați de această lume și de plăcerile pe care le găsesc în ea, nu trebuie să riște un contact cu o influență care, în mod automat, i-ar lipsi de bogăție și de posteritate.

Mesele ritualice ocupă un loc important în cultul hindus; ele sunt servite nu numai zeilor, ci și maeștrilor religioși defuncți, cum ar fi celebrul filosof Shankaracharya.

În zilele noastre, ofrande alimentare îi sunt aduse lui Ramakrishna în templul ridicat în memoria lui la Belur, lângă Calcutta, pe malul Gangelui opus celui pe care se înalță templul Dakshineshwar, unde Ramakrishna și-a petrecut cea mai mare parte din viață. Vizitatorilor străini care și-au manifestat dorința să intre în sanctuarul închinat lui Ramakrishna li s-a dat următorul răspuns: „Nu acum; Maestrul mănâncă". Ceea ce însemna că în fața statuii erau așezate farfurii cu alimente.

Budiștii care nu cred în învățătura înalt rațională a lui Buddha au adoptat și ei acest gen grosolan de cult și am văzut piramide de prăjituri și de fructe în jurul statuii celui care interzicea în mod categoric toate formele de ritualuri.

Voi avea multe alte ocazii să vorbesc din nou despre zei, pentru că India este cu adevărat țara zeilor. Indiferent spre ce latură a vieții sociale ne întoarcem privirea, îi găsim mereu prezenți, amestecați în toate, prezidând totul, chiar și coregrafia, chiar și un fel de prostituție practicată în umbra templelor lor.

De altfel, dansurile și prostituția sacre nu sunt specifice doar Indiei. Le întâlnim și la alte civilizații străvechi. Contactul Indiei cu lumea occidentală și pătrunderea concepțiilor morale proprii acesteia din urmă în mediile hinduse le-au modificat în mod sensibil caracterul și importanța. Cel puțin așa mi-au spus niște indieni care par bine informați.

În India, dansatoarele, muzicanții și cântăreții au fost dintotdeauna prezenți la petrecerile date de prinți sau de particularii bogați. Dansatoarele învățau arta dansului în școli speciale de care rămâneau atașate, starea lor fiind un fel de semisclavie, dacă nu chiar sclavie completă.

În zilele noastre, situația artiștilor coregrafici s-a schimbat semnificativ; cea a șefilor școlilor de dans și a celor mai buni elevi ai lor, femei sau bărbați, este asemănătoare cu situația artiștilor din țările noastre. Mulți dintre ei, singuri sau în fruntea unei trupe, au efectuat turnee în Europa și America, unde au obținut succese apreciabile și profitabile.

Totuși, vechile obiceiuri au prevalat până în prezent în sudul Indiei, unde corpurile de balet rămân atașate anumitor temple. Fetele care fac parte din aceste corpuri de balet, *devadasi*, adică „slujitoarele zeilor", sunt acele dansatoare cărora străinii le spun „baiadere". Se pare că, pe vremuri, erau ținute captive și se prostituau în folosul templelor cărora le aparțineau ca sclave. Erau eliberate când nu mai erau tinere. Oricum, ceea ce a mai rămas din vechea lor servitute va fi abolit negreșit de noua conducere a Indiei. De altfel, chiar și sub vechiul regim, grație generozității unor amanți bogați, unele *devadasi* reușeau să se elibereze de obligațiile față de templul care le avea în proprietate. Atunci deveneau independente, de multe ori având și o avere însemnată.

Fusesem informată că nu se cuvenea ca o femeie respectabilă să se ducă să vadă baiaderele dansând. Cei care mă informau în acest fel erau exagerat de prudenți? Nu știu. Am fost nevoită să mă mulțumesc doar cu reprezentațiile teatrale.

În perioada primei mele ședere în India, chiar și în cele care au urmat la puțin timp după ea, punerea în scenă și jocul actorilor nu suferiseră încă influența Occidentului. Comparându-le cu ceea ce am putut să văd recent pe scenă și la cinematograf, constat o diferență enormă, un real progres, cred eu. Dar nu trebuie să uit că părerea mea este aceea a unei străine și cunosc mulți indieni care consideră că teatrul indian și-a pierdut din frumusețe când s-a depărtat de vechile tradiții.

În fine, mi s-a întâmplat să fiu invitată de un stăpân al casei să asist la o petrecere pe care o dădea în cinstea prietenilor săi și unde urmau să danseze baiadere. Bineînțeles, nu mă amestecam printre invitați, care nu știau nimic de prezența mea. Mi-au pus un fotoliu în spatele unui grilaj din șipci, peste care era trasă o perdea de tul, iar camera unde se afla fotoliul era complet cufundată în întuneric. Nimeni nu putea așadar să mă zărească, pe când eu, prin acel paravan dublu, puteam să disting îndeajuns din ceea ce se petrecea în sala unde avea loc petrecerea.

Au dansat cinci femei, când separat, când în grup, acompaniate de o „orchestră" alcătuită dintr-un instrument cu coarde, un fel

de flaut şi o tobă de formă alungită, pe care muzicantul o purta atârnată de gât şi în care lovea cu mâinile. Muzicanţii se deplasau în funcţie de mişcările dansatoarelor, cântând foarte aproape de ele, în spatele lor, aproape gata să le atingă, iar toboşarul îşi mişca torsul şi capul, armonizându-şi mimica cu ceea ce cântau el şi confratele lui la chitară şi tinerele care nu dansau în acel moment.

După cât mi-a explicat gazda, dansatoarele mimau diferite aventuri ale unor *apsara* (zâne cereşti) care, maliţioase, coborâseră pe pământ ca să incite prinţi tineri şi frumoşi la jocurile iubirii. În program era şi o *Ispitire a Sfântului Antonie*, în versiune indiană, povestea ispitirii unui bătrân înţelept care trăia în pădure.

Îmi imaginez că textul cântecelor pe care îl fornăiau coristele trebuie să fi fost picant, iar mimica balerinelor putea fi considerată excitantă, cel puţin după moda indiană care, dacă e să judecăm în funcţie de diferitele acrobaţii descrise în codul clasic al ştiinţei iubirii, *Kama sutra*, este destul de bizară. Zbânţuielile dansatoarelor nu mi s-au părut deosebit de şocante. Poate judecam greşit sensul gesticulărilor, dar mie mi se păreau mai curând amuzante.

Totuşi, impresia produsă asupra invitaţilor era vizibil diferită de a mea; o dovedea agitaţia pe care cu greu reuşeau să şi-o stăpânească, încercând să-şi păstreze o poziţie decentă pe pernele lor.

Altă dată am fost martora unui fapt asemănător, dar cu un caracter mai important.

Era în timpul unei recepţii strălucite, dată cu ocazia unei căsătorii parsi. Ca să primească mai bine de trei mii de invitaţi, părinţii miresei închiriaseră palatul care servea ca locuinţă temporară unui rajah când venea la Calcutta.

Era o adevărată sărbătoare orientală: palatul luminat de sus până jos, focuri bengaleze aprinse în curţi, reflectoare baleind cu razele lor mulţimea de oaspeţi în costume strălucitoare, împodobiţi cu bijuterii extraordinare, rubine, diamante de o mărime anormală.

Mai multe orchestre, plasate în locuri diferite, cântau în același timp melodii diverse, producând o cacofonie asurzitoare, iar parfumurile variate și tari, cu care invitații erau frecvent și deliberat stropiți, răspândeau efluvii amestecate, la fel de neplăcute pentru nas pe cât era pentru ureche zarva discordantă a orchestrelor.

Cântărețele fuseseră repartizate în diferite saloane la cele trei etaje ale palatului. Invitații se plimbau în voie, intrau să le asculte oricât de mult doreau și plecau când nu le mai făcea plăcere.

În salonul în care intrasem se aflau vreo douăsprezece persoane, bărbați și femei, dintre care trei bărbați de vârstă mijlocie așezați pe o banchetă, lângă locul rezervat cântăreței.

Observând-o pe aceasta, le aruncasem doar o privire distrată celor din jur. Deodată, atenția mi-a fost atrasă de mișcarea ciudată a doi dintre bărbații așezați pe banchetă. Amândoi se legănau, își agitau capul, își întindeau gâtul spre cântăreață, holbând ochii, lingându-se pe buze: unul dintre ei, care, lucru ciudat, venise la serată cu un baston frumos cu măciulie de aur, lovea cu el în podea; vecinul lui tropăia.

Mă așteptam să-i văd aruncându-se asupra cântăreței, când al treilea bărbat de pe banchetă s-a ridicat, le-a vorbit un moment celorlalți doi și i-a luat cu el. Ieșind în urma lor, i-am văzut îndreptându-se spre un bufet pentru oaspeții străini, unde se bea whisky.

Acestea erau doar chestii grotești. La Madurai, unde poposeam de fiecare dată când reveneam în India, am avut parte de un spectacol înspăimântător de lubricitate, cum cu greu ți-ai fi putut imagina în țările noastre. S-a întâmplat în același templu în care, pentru prima dată, mă apropiasem de misterul tulburător al divinităților hinduse.

În seara aceea, vreo patruzeci de *devadasi* dansau pe o estradă mare înainte de a merge să o venereze pe zeița Minakshi.

Nu știu ce reprezenta acel dans. Mereu aceleași contorsionări de brațe, de degete de la mâini și de la picioare, aceleași mișcări de șolduri, de pântece și de sâni împinși înainte: oferiți... Fetele

nu mi se păreau nici foarte drăguțe, nici deosebit de grațioase. Ceea ce atrăgea atenția era cercul de masculi, în jur de o sută, înghesuiți în jurul estradei, cu ochii dilatați și cu o fizionomie de animal feroce.

Misticii hinduși vorbesc despre *samadhi*, extazul în care mintea nu mai este conștientă decât de un singur obiect, toate celelalte lucruri fiind pentru ea anihilate. Acei bărbați, hipnotizați în jurul estradei, ajunseseră într-adevăr la un gen de extaz perfect: *samadhi* al rutului.

Devadasi au coborât de pe estradă și au intrat în grabă pe coridoarele întunecoase care duceau la sanctuarul zeiței. A urmat o adevărată îmbulzeală. Mulțimea de bărbați agitați se ținea după ele, reținută de gesturile unei bătrâne, supraveghetoarea dansatoarelor, fără îndoială o fostă baiaderă.

Teroarea care se citea pe chipul fetelor – totuși prostituate – adunate în turmă, îmbrâncindu-se să ajungă mai repede în sanctuarul protector, era la fel de tulburătoare ca aviditatea josnică a celor care le urmăreau.

M-am retras între picioarele cabrate ale unui imens cal de piatră care ieșea din zid, ca să las să treacă valul infernal, după care m-am îndreptat spre ieșire. Tocmai descoperisem un nou aspect intim al sălașului zeilor.

Capitolul IV

Vechiul sistem religios al castelor • O inițiativă curajoasă a guvernului indian • Abolirea „intangibilității" persoanelor paria

În timpul primei mele ședere în India, nu bănuiam nici pe departe că viitorul avea să mă pună în situația de a fi martora unei adevărate răsturnări a codului social al țării.

Una dintre primele inițiative ale guvernului Indiei independente a fost să aplice o lovitură directă sistemului de caste decretând abolirea „intangibilității". Conform noii legislații, orice fapt bazat pe principiul impurității native a unor categorii de indieni, pe care nimeni nu-i poate atinge fără să se murdărească, era de atunci înainte considerat delict și putea fi pedepsit de lege.

Cu toții am aplaudat această inițiativă îndrăzneață a guvernanților indieni, dar, fără o cunoaștere aprofundată a mediului în care trebuia să fie aplicată, celor mai mulți străini le este greu să-i aprecieze efectul și, pe de altă parte, absența efectului.

Abia anii care vor veni ne vor arăta reacțiile pe care noua lege le va provoca în rândul indienilor conservatori. Scrisorile pe care le-am primit dovedesc deja că opoziția nu lipsește. Ce formă va lua ea? Conflict violent sau rezistență pasivă? În general, probabil că va fi adoptată aceasta din urmă.

Administrația britanică, precum și firmele străine nu mai acordau de mult timp vreo atenție castei indienilor pe care îi folosea. Firește, administrația devenită indiană va face la fel.

Și tot de multă vreme brahmanii săraci și ceilalți membri nevoiași din castele superioare se resemnaseră să se înghesuie

în compartimentele de clasa a treia şi a patra[1], alături de *shudra* şi de *paria*, care călătoreau în acelaşi tren cu ei.

Problema puţurilor rezervate diferitelor caste va duce poate la încăierări, dar sancţiuni judiciare îi vor putea pedepsi pe agresorii unui paria îndrăzneţ, care va lua apă din puţurile indienilor din castele pure. Şi acelaşi paria, „intangibil" după codul religios, nu va mai risca să fie bătut sau amendat dacă, trecând pe stradă, umbra lui va acoperi, preţ de o clipă, farfuria unei soţii de brahman care ia masa.

Cât priveşte relaţiile private ale indienilor între ei, nu există legislaţie care să-i poată forţa pe oameni să cineze cu cine nu le face plăcere sau să se căsătorească cu cineva pe care nu-l consideră demn. Deosebirile de castă se menţin aşadar pentru cei care ţin să le respecte în viaţa lor privată.

De altfel, putem fi siguri că, exceptând marile centre şi indienii cultivaţi, marea masă a populaţiei va ignora mult timp existenţa unei schimbări în privinţa regimului „intangibililor", iar noul decret nu va avea nici un efect asupra modului de viaţă obişnuit.

Totuşi, nu se cuvine să fim prea pesimişti. Este deja mult că egalitatea civică a indienilor a fost proclamată în principiu. Timpul va lucra, indienii se vor obişnui cu un nou mod de a gândi şi exigenţele vieţii moderne îi vor forţa tot mai mult să se amestece unii cu alţii.

Aceia dintre occidentali care, aflând despre schimbarea din India, au considerat acest fapt un simplu act politic se înşală în privinţa caracterului său. În realitate, este vorba de un atentat curajos comis de puterea laică împotriva religiei naţionale tradiţionale a hinduşilor, cea pe care străinii o numesc hinduism sau brahmanism, doi termeni pe care hinduşii însă nu-i folosesc. Aceştia îşi numesc religia *Sanatana dharma*, adică „Legea străveche". Această religie fără o dogmă precisă nu le cere adepţilor decât să adere la patru principii, şi anume:

- caracterul sacru al *Vedelor* şi al vacilor;

1. Sistemul claselor la tren a fost modificat de la proclamarea independenţei.

- deosebirea dintre caste; plus deosebirea dintre acestea şi cei din afara castelor, impuri, intangibili;
- supremaţia brahmanilor;
- legea karmei (acţiune), adică înlănţuirea de cauze şi efecte, după care „eul" individual (*jiva*) se reîncarnează în funcţie de faptele sale, de-a lungul unor vieţi succesive.

În afara acestor patru principii, un hindus este liber să creadă ce vrea, dar respingerea oricăruia dintre ele îl exclude automat din *Sanatana dharma*. Prin analogie, atitudinea lor poate fi asimilată cu cea a unui catolic care ar nega supremaţia spirituală a papei, dogma Sfintei Treimi sau divinitatea lui Isus.

Ştiu că, de mai bine de patruzeci de ani, indienii cultivaţi şi progresişti s-au străduit să le demonstreze compatrioţilor lor că, în India antică, castele corespundeau pur şi simplu unor diferenţe de ocupaţii sau de rasă, însă Antichitatea la care se referă ei este atât de îndepărtată, încât numai marii eruditi o mai cunosc. Cât priveşte modul în care sistemul castelor a fost înţeles până în zilele noastre, acesta se sprijină el însuşi pe cutume vechi de multe secole.

Un scurt rezumat al informaţiilor pe care le-am putut culege din vechile lucrări indiene cu privire la evoluţia sistemului de caste ne va lămuri şi mai mult.

Pe vremuri, în triburile celor cinci neamuri ariene (*panch janah*) se deosebeau – după cum ne spun *Vedele* – nobili, şefi şi regi, sfetnici, preoţi, profeţi, judecători şi muncitori manuali care construiau drumuri, lucrau pământul şi creşteau vitele. În fond, populaţia cuprindea indivizi care aveau situaţii diferite, dar acestea, ca şi la noi, nu formau caste.

Abia în *Purusha sukta*[1] întâlnim pentru prima dată declaraţia care, de atunci, a devenit lege pentru hinduşi:

> Brahmanii au ieşit din gura lui *Purusha*[2], *rajanya* (*kshatriya*) – din braţele lui, *vaishya* – din cele două coapse, iar *shudra* – din picioarele lui.

1. *Rigveda*, cartea X, imnul 90.
2. Individul, masculul primordial în mitologie şi în simbologie.

Reformiştii hinduşi n-au scăpat ocazia să se ridice împotriva felului în care coreligionarii lor foloseau acest text. Acesta, spuneau ei, reprezenta crearea simbolică, şi nu materială a lumii de către principiul primordial.

Trebuia să se înţeleagă că brahmanii care se adresau zeilor erau gura, organul vorbirii lui *Purusha*; *kshatriya*, care purtau armele pentru apărarea poporului, erau braţele lui; *vaishya*, care edificau bogăţia naţională, erau pilonii corpului social, aşa cum coapsele sunt pilonii corpului omenesc; iar *shudra*, lucrători şi servitori, erau picioarele care se deplasează de colo-colo pentru slujirea celorlalţi.

Şi reformiştii adăugau că, la origine, era vorba despre cinci triburi ariene: Turva, Anu, Druhoyu, Yadu şi Puru, însă natura castei, aşa cum a prevalat mai târziu, nu era cunoscută.

Trebuie observat că termenul *varna* (culoare) este folosit mai general în textele religioase hinduse decât *jati* (naştere). Vechii arieni se înfăţişau ca fiind „prieteni albi ai zeilor" şi le atribuiau aborigenilor cuceriţi, *dasyu*, numele dispreţuitor de „sclavi cu pielea neagră". De la acest nume de trib, *Dasyu*, limba modernă a creat cuvântul *das*, care înseamnă „sclav"[1], şi aplică epitetul tuturor *shudra*[2].

Începând cu Manu, sistemul de caste s-a implantat definitiv în India, cu o rigoare feroce la care a fost obligat să renunţe mai târziu. Lăsându-i deoparte pe cei din afara castelor, mulţimea grosolană şi impură a „intangibililor", *shudra*, în afara faptului că erau consideraţi nedemni să citească textele sacre, dacă se întâmpla să audă vocea unui brahman recitând din *Vede*, legea ordona să li se toarne plumb topit în urechi.

Fără a se ajunge la astfel de violenţe, interdicţia ca *shudra* să citească tot ce este legat de literatura vedică, cum ar fi *Brahmanele*,

1. Cuvântul *das* intră acum în compunerea unui mare număr de nume proprii, cu sensul de devoţiune, ca sclavul cutărui zeu. De exemplu: Krishnadas, „sclavul lui Krishna", Kalidasa, „sclavul lui Kali", Ramadas, „sclavul lui Rama" etc.
2. *Shudra* sunt consideraţi inferiori din naştere, dar nu sunt nici impuri, nici „intangibili".

Aranyaka, Upanişadele, se găseşte în multe lucrări moderne, dar sancţiunile penale nu mai există, această interdicţie nu-l mai opreşte pe nici unul dintre cei care doresc să citească *Vedele* sau anexele lor. Interdicţia se aplica şi femeilor şi, se înţelege de la sine, nehinduşilor, precum şi străinilor.

Un pandit, pe care-l chemasem să citească împreună cu mine unele porţiuni din *Upanişade* şi să mi le explice, s-a obişnuit foarte greu cu această sarcină. La prima noastră şedinţă a pălit brusc, gata să leşine. Credeam că-l deranja căldura; dar mi-a mărturisit jenat: „N-am citit niciodată *Vedele* în faţa unui străin". Omuleţul, deja în vârstă, chiar se simţea foarte rău; neputând să-i ofer nici un fel de băutură din cauza regulilor castei sale, mi-am trimis servitorul musulman să-l anunţe pe bucătarul brahman al unei case învecinate să-i aducă o băutură răcoritoare pe care bietul pandit să o poată bea. Şi era un pandit care nu prea ţinea cont de unele prejudecăţi de castă; alţii ar fi putut considera ca fiind nepermis să bea în faţa mea sau chiar să se ducă să bea, fără ca eu să fiu de faţă, o băutură pe care eu şi servitorul meu ne-am fi aruncat privirea.

Indianistul J. Herbert povesteşte în această privinţă un incident tipic[1]:

> În 1939, la Aurangabad, eu şi soţia mea am vrut să tragem la un han hindus; după lungi şi anevoioase căutări, am găsit unul unde ne-a fost îngăduit să stăm într-o cameră care se deschidea direct spre exterior; astfel, prezenţa noastră nu risca să murdărească trecerile spre alte camere locuite de hinduşi de castă. Dar, deodată, proprietarul şi-a dat seama că, pentru a merge la latrină, trebuia să trecem prin faţa bucătăriei; nici un brahman n-ar fi acceptat să mănânce hrana pe care am fi putut-o vedea – aşa încât am fost nevoiţi să ne mutăm.

Cei mai mulţi străini care călătoreau sau locuiau în India stăteau la distanţă de indigeni şi nu li se întâmpla o asemenea păţanie neplăcută. De altfel, aveau faţă de indieni un dispreţ egal cu cel pe care aceştia îl manifestau faţă de ei. În multe locuri

1. Jean Herbert, *Spiritualité hindoue*, p. 122.

frecventate de albi indienii nu erau admişi, nici măcar cei de rang social înalt[1].

Eu am reuşit să mă bucur de societatea indienilor eruditi sau filosofi şi să observ obiceiurile populare, evitând totodată să fiu în opoziţie cu prejudecăţile de castă, iar pentru asta respectam cu strictete regulile dictate de igiena şi obiceiurile mele ereditare. Asta nu ofensa pe nimeni, ba chiar trezea respect.

Nu mă jenam niciodată să refuz dulciuri sau alte bucate care mi se ofereau. „Mă scuzaţi, ziceam, însă felul vostru de a găti nu mi se pare curat; consider respingător să atingi alimentele cu degetele. Dacă speli pe jos cu urină de vacă sau ungi soba pe care găteşti cu baligă de vacă, tot ce pregăteşti pe ea devine impur."

Cât priveşte patul de campanie pe care îl luam cu mine în călătorie, numai primul meu servitor, care nu era niciodată hindus, avea permisiunea să-l desfacă şi, a doua zi dimineaţă, să-l închidă într-un sac dublu, pentru ca apoi să fie transportat de culi.

Sub pretextul că nu voiam să mă murdăresc, îmi impuneam multe reguli jenante: nu beam niciodată apă decât dacă fusese fiartă înainte într-un recipient de-al meu.

Contrar obiceiului general – mai ales printre brahmani – de a găti şi a lua masa la bustul gol, plin de transpiraţie în timpul sezonului cald, am solicitat ca bucătarul meu să fie îmbrăcat astfel încât să nu i se vadă decât faţa şi mâinile.

„Nu e nevoie să mănânci laolaltă cu alţii ca să întreţii relaţii prieteneşti", mi-a spus într-o zi un indian răspunzând observaţiilor pe care i le făceam în legătură cu ideile ciudate întreţinute de compatrioţii săi în privinţa „murdăriei" contractate prin alimentele ingerate în compania unor oameni dintr-o castă inferioară sau a unor nehinduşi.

Evident, poţi nutri sentimente cordiale faţă de cineva cu care nu ai avut ocazia să cinezi, dar nicăieri în afară de India nu vom

1. În pofida noului regim din India independentă, străinii în număr restrâns care locuiesc acolo continuă să nu-i primească pe indieni în cluburile lor.

vedea scene atât de groteşti ca aceea la care am fost martoră în Benares, la sediul misiunii Ramakrishna.

Cu ocazia unei sărbători, vreo patruzeci de persoane fuseseră invitate la o masă în grădină. Mă aflam acolo, stând de vorbă, deoparte, cu unul dintre călugării *sannyasin*, membri ai misiunii. Deodată, s-au auzit voci iritate dinspre locul unde convivii se aflau la masă. Unul dintre aceştia se ridicase şi-şi admonesta vecinul gesticulând. Celălalt răspundea molatic. Brusc, primul, întărâtat de propriile-i vociferări, l-a îmbrâncit violent pe cel pe care îl apostrofa. Ceilalţi s-au grăbit să-i despartă, dar strigătele şi ameninţările nu încetau. Ce se întâmplase? Am primit explicaţia:

Unul dintre cei doi bărbaţi care mâncaseră laolaltă aflase că vecinul lui făcea parte dintr-o castă inferioară castei sale, cu ai cărei membri nu avea voie să stea la masă. Din această pricină era murdărit, de unde şi furia lui.

Prietenul meu *sannyasin*, care nu admitea deloc regulile de castă şi care, în calitate de *sannyasin*, era mai presus de ele, ridica din umeri. Mie scena mi se părea comică. Individul mâncase deja, nu se mai putea face nimic în privinţa asta. Am descoperit totuşi o rezolvare. Misiunea dispunea şi de un spital. I-am sugerat lui *swami*[1] ca nemulţumitul să fie dus la doctor: acesta îi va da un vomitiv care îl va scăpa de ceea ce îl murdărea. Soluţia mea nu a părut serioasă, deşi era logică. Prietenul meu, râzând, m-a împiedicat să mă duc să i-o propun celui ofensat.

Ridicându-mă aşadar în planul filosofic şi spiritual, m-am adresat acelora despre care ştiam că profesau mai mult sau mai puţin doctrina *Advaita Vedanta* – conform căreia tot ce există sub orice formă şi, în consecinţă, fiecare dintre noi nu este altceva decât Brahman, Sinele Suprem, nepereche, în afara căruia nu există nimic – şi i-am întrebat:

1. *Swami* – domn. Este titlul dat călugărilor *sannyasin* când li se vorbeşte şi pe care ei îl aşază înaintea numelui, aşa cum se zice la noi „reverendul cutare".

— Ce rău e în asta? Oare nu înseamnă că Brahman a cinat cu Brahman? Nu sunt amândoi El?

Ar putea părea că intervenţia mea nu admitea replică. Ba bine că nu! Indienii au întotdeauna replică când li se serveşte un argument de acest gen, şi anume că există două feluri de adevăruri: adevărul absolut (*paramartha*) şi un adevăr relativ (*viavaharika drishti* sau *samvriti satya*), iar acesta din urmă trebuie să constituie regula în tot ce priveşte lumea noastră, adică lumea „iluziei".

Şi, în virtutea acestui al doilea tip de adevăr, spunem: „Soarele apune, răsare, se roteşte în jurul casei". În realitate, aceste declaraţii nu corespund nici unei realităţi, căci casa se roteşte în jurul soarelui; dar aceste erori sunt adaptate la nevoile vieţii noastre cotidiene şi-i reglează în mod util programul.

Adevărul absolut aparţine domeniului filosofiei, metafizicii; doar marii înţelepţi, care au atins stări de conştiinţă foarte diferite de cele cu care suntem noi obişnuiţi, pot să înţeleagă acest adevăr. Dacă alţii repetă: „Totul este Brahman", acestea sunt pentru ei cuvinte fără sens. Reale la nivelul adevărului referitor la lumea în care ne mişcăm sunt lucrurile asemănătoare cu sistemul de caste, conform căruia cei doi invitaţi la sediul misiunii Ramakrishna nu ar fi trebuit să se aşeze alături ca să mănânce un bol cu orez.

Am fost martora multor incidente de acest fel. Iată altul.

Unul dintre prietenii mei brahmani a venit la mine la Sarnath, unde locuiam; trebuia să petreacă ziua aici şi să viziteze ruinele scoase la lumina zilei de săpături recente. Luam masa printre budişti. Bineînţeles, brahmanul meu nu putea să mănânce laolaltă cu ei, drept care venise însoţit de un servitor din aceeaşi castă cu el care îi ducea o gustare. Dar unde să desfaci coşul în care se afla aceasta? Peste tot se agitau oameni care ar fi putut arunca o privire asupra alimentelor, făcându-le astfel impure. Ghinionistul brahman şi servitorul lui au rătăcit mult timp în căutarea unui loc potrivit; până la urmă s-au ghemuit sub un podeţ ce trecea peste un şanţ pentru scurgerea apei, pământul fiind însă uscat în acel anotimp.

În vreme ce reformiştii se străduiau să dovedească, pe baza textelor, că sistemul de caste nu constituia partea esenţială a religiei hinduse tradiţionale, adversarii lor nu duceau nici ei lipsă de texte cu care să li se opună, cum ar fi următorul, în care supremaţia brahmanilor este afirmată într-un mod ce pare grotesc:

> Indiferent că este învăţat în ştiinţa *Vedelor* sau ignorant, că are o comportare pură sau impură, brahmanul trebuie să fie întotdeauna onorat. Este asemenea focului care, deşi acoperit de cenuşă, tot foc rămâne. Aşa cum focul, chiar şi cel al unui rug funerar, nu este niciodată impur, şi brahmanul, înţelept sau nu, este întotdeauna un zeu de cel mai înalt rang[1].

Se ştie că Buddha nu a recunoscut niciodată deosebirile de castă bazate pe naştere. El spunea:

> Nu îl numesc brahman pe cel care are o anumită origine sau se trage dintr-o anumită mamă. Îl numesc brahman pe cel care, inaccesibil fricii, este eliberat de orice servitute şi e de nezdruncinat; pe cel a cărui cunoaştere este profundă, care are înţelepciune, care deosebeşte calea dreaptă de calea greşită; pe cel care este tolerant, blând, care nu se lăcomeşte, în care nu-şi găseşte sălaş nici invidia, nici ura, nici orgoliul, nici ipocrizia; pe cel care nu mai are dorinţe, nici în această lume, nici în alta, care a atins profunzimea în care moarte nu mai există (*Dhammapada*).

Însemna probabil să-i ceri mult unui brahman, prea mult! După aceea, adversarii budismului au declarat că tocmai această atitudine a provocat declinul şi aproape dispariţia budismului în India. Avem argumente prin care să le atribuim altor cauze, dar poate îi vom vedea în zilele noastre pe conservatorii înverşunaţi răspândind această opinie şi prezicând ruina Indiei ca urmare a atingerii aduse străvechii împărţiri în caste.

Pe de altă parte, referitor la brahmani, am auzind o opinie mai puţin obişnuită, dar despre care am constatat cu uimire că este complet raţională.

---

1. *Vana Parva*, cap. CC, vv. 88-89.

— De ce se discută despre calificările necesare pentru a fi un brahman autentic? spunea interlocutorul meu. Eşti astfel prin dreptul naşterii, pentru că ai o anumită ocupaţie sau anumite calităţi?... Toate astea sunt absurde. Nu spune Shri Krishna în *Bhagavad-gita*: „Orice om, fără vrerea lui, este constrâns să acţioneze prin energiile provenite din natură"[1]? Aceste energii sunt de trei feluri: *sattva*, energia cu efecte binefăcătoare (seninătate, bunătate, spiritualitate înaltă); *rajas*, energia turbulentă (pasiune, activitatea pentru bine şi pentru rău); şi *tamas*, energia slăbită, care se manifestă prin toropeală fizică şi mentală. Rând pe rând, acestea se manifestă în individ şi, deşi una dintre ele poate în mod obişnuit să predomine, acesta poate fi afectat de manifestări subite ale celorlalte două. Astfel, fiecare poate fi rând pe rând brahman, *kshatriya*, *vaishya* sau *shudra*, în funcţie de fazele active sau pasive prin care trec elementele care îi constituie fiinţa.

Cel care vorbea astfel friza „erezia budistă", doctrina instantaneităţii şi a diversităţii agregatului de fenomene mentale şi fizice pe care îl considerăm individ.

Cât de mult îmi place India raţională, avidă de discuţiile ei subtile ce se poartă sub o umbrelă de soare din pai, pe malul Gangelui sau la umbra unui banian şi care, începute sub soarele arzător, continuă întreaga noapte în răcoarea parfumată a grădinilor!

Toate astea sunt o joacă, o joacă pentru spiritele rafinate, a cărei inutilitate jucătorii o cunosc.

Totuşi, partida se anunţa ca şi pierdută pentru cei care se străduiau să facă din titlul de brahman nu o demnitate ereditară, ci o denumire care să se aplice membrilor unei elite intelectuale şi spirituale. Texte asemenea celui care urmează întruneau aprobarea majorităţii:

> În ceea ce priveşte toate castele, deosebirea dintre indivizii care le formează se datorează naşterii lor, aşa cum specia din care un animal face parte este determinată prin naştere[2].

1. *Bhagavad-gita*, III, 5.
2. „Suta Samhita", în *Skanda Purana*, cap. XII, v. 51.

Asta făcea castele să fie specii zoologice. Niște ființe aparținând unei specii zoologice deosebite: așa apăreau brahmanii pe care i-am întâlnit mai întâi în India meridională.

Apoi, în anii fericiți pe care i-am petrecut în India, frecventarea acestora a devenit pentru mine o activitate zilnică, așa cum este, inevitabil, pentru oricine locuiește în această țară, deoarece membrii castei superioare sunt împrăștiați la toate nivelurile scării sociale. Am cunoscut brahmani erudiți, mistici, politicieni, oameni de afaceri și simpli bucătari. Am avut brahmani ca profesori, servitori și (sunt fericită pentru asta) prieteni, iar fiecare dintre ei nu se deosebea prin nimic de alți indieni care nu erau brahmani și ocupau poziții asemănătoare.

Cu totul altfel stăteau lucrurile în India meridională. Brahmanii care circulau în templele imense, având peste bustul gol cordonul ritual, cu un cearșaf alb căzându-le de la brâu până la picioare, cu părul negru ca abanosul legat în șuvițe, cu semnul distinctiv al castei lor pictat pe frunte, acești brahmani erau exclusiv brahmani, nimic altceva decât brahmani. A fi brahman era singura lor rațiune de a trăi. Tot ce puteau să fie sau să facă în viața privată rămânea lipsit de importanță, situându-se la marginea vocației lor esențiale de „brahmanicitate".

Cei mai mulți dintre ei erau bărbați frumoși, destul de înalți, deseori cu o tendință spre corpolență și cu un ten în general alb, care contrasta cu fețele măslinii ale majorității populației. Ei aminteau de calificativul „prieteni albi ai zeilor" pe care strămoșii lor și-l acordau în timpurile vedice.

Mergeau cu pași măsurați, plini de superioritate, destul de asemănători în comportament cu vacile sacre care, și ele, rătăceau agale prin temple, cu un aer de suverană indiferență și detașare. De altfel, nu erau venerați și ei, și ele?

La Madurai, pe malul lacului „crinului de aur", o întindere artificială de apă inclusă în templu și înconjurată de galerii, brahmani așezați la umbră psalmodiau poeme mistice. Încă de atunci, un instrument groaznic îi cucerise pe indieni. Era un fel de acordeon prevăzut cu claviatură la care un muzicant cânta cu o mână, în vreme ce cu cealaltă mânuia burduful. Trecerea

de care se bucura acest instrument era enormă; sunetul lui fonfăit vulgar se auzea peste tot, acompaniind cânturile religioase şi cântecele profane. Prezenţa lui n-ar fi putut să mire nicăieri mai mult decât în acea adunare de brahmani, în pragul coridoarelor terifiante pe unde trecea răsuflarea divinităţilor.

Mulţi ani mai târziu, aflându-mă din nou pe malul lacului „crinului de aur", s-a întâmplat să profetizez cu un succes care friza miracolul.

Şi în ziua aceea, brahmanii erau adunaţi sub galeria care mărgineşte bazinul, dar nu pentru simpla recitare a unor osanale aduse unui zeu – era ceva mai serios. O secetă nefirească se abătuse peste ţinut, pământul calcinat spulberând orice speranţă de obţinere a vreunei recolte; foametea se făcea deja simţită. Era nevoie de ploaie, şi asta cât mai curând, însă cerul o refuza. Brahmanii implorau aşadar zeii şi, probabil ca să se facă mai bine înţeleşi, le arătau ce doreau făcând să curgă apă dintr-un vas în altul[1].

În acea perioadă purtam deja veşmântul de culoarea aurorei care, în India, este semnul distinctiv al celor care au îmbrăţişat viaţa religioasă, indiferent de secta din care fac parte. Veşmântul meu trezea respect şi-mi oferea siguranţă. Împinsă de nu ştiu ce impuls, le-am spus brahmanilor: „O să plouă". Chiar în acea seară, a izbucnit o furtună puternică, o perdea de apă a căzut peste toată regiunea, iar în zilele următoare au fost ploi frecvente. A fost prea mult sau nu îndeajuns? Deoarece am plecat din Madurai la puţin timp după aceea, n-am avut vreme să aflu.

În afară de brahmanii care frecventează templele ca persoane particulare pentru a-şi îndeplini îndatoririle religioase, sunt şi cei dedicaţi slujirii zeilor. Unii, ca îngrijitori ai locurilor sfinte, făceau curăţenie în apartamentele zeilor, alţii, ca valeţi,

1. Conştient sau nu, acei brahmani imitau procedee semimagice datând din timpurile vedice, în vreme ce sacrificiul *soma* ajunsese să fie doar în mod secundar considerat potrivit să aducă ploaia: se presau tulpini de plante şi se lăsau picăturile de sevă să cadă printr-o bucată de stofă, simulându-se astfel ploaia mult dorită.

îi îmbrăcau, îi scăldau, îi culcau, după cum am mai spus. Alții oficiau, celebrau ritualuri de omagiere a zeităților și le aduceau ofrande.

Străinul profan ar fi probabil înclinat să creadă că aceste funcții sacerdotale confereau o demnitate specială celor învestiți cu ele. Dar nu-i așa. Hindușii au foarte puțină considerație față de brahmanul care este preot: orice brahman este calificat să celebreze cultul zeilor și mulți brahmani pioși o fac zilnic la ei acasă, într-o capelă privată; dar asta e problema personală a stăpânului casei, care, în viața civilă, poate fi profesor, funcționar, moșier, magistrat sau orice altceva.

Hindușii îl disprețuiesc pe *pudjari* profesionist[1], omul care își câștigă existența celebrând cultul în locul altora, mai ales dacă trebuie să accepte să oficieze în locuința unor oameni din casta inferioară, *shudra*, așa cum sunt nevoiți să facă mulți brahmani.

Într-o zi, am avut ocazia să asist la o scenă în care acest sentiment a fost exprimat într-un mod destul de amuzant. Fusesem invitată să asist la *Durga pudja*, adorarea zeiței, cu ocazia marii sărbători anuale Dasahara. Gazdele mele erau negustori care conduceau afaceri considerabile, extrem de bogați și care locuiau într-un adevărat palat; aparțineau totuși ultimei caste, *shudra*. Nu prea știam dacă convingerile lor religioase erau deosebit de profunde; mă îndoiam de lucrul ăsta. Înainte să-și ocupe locul în mecanismul firmei, tinerii din familie mergeau să studieze în străinătate, tinerele primind și ele o instruire occidentală. Totuși, *Durga pudja*, deși o manifestare de pietate, este poate mai mult un pretext pentru cei care pot să-și etaleze opulența – și, după cum am spus, marii negustori *shudra* erau bogați, deosebit de bogați.

Altarul temporar construit în cinstea zeiței într-un hol mare cu colonade era o adevărată pajiște de flori în mijlocul căreia se ridica, înaltă de mai bine de trei metri, efigia zeiței, orbitoare sub un veșmânt de lamé auriu și o bogăție de podoabe strălucitoare.

---

1. *Devajivin.*

Ceremoniile cultului fiind terminate, brahmanul plătit, după ce-şi sfârşise treaba, plecase, iar doamnele din casă m-au invitat să le urmez în apartamentul lor. Trebuia să luăm acolo o gustare uşoară – nişte prăjiturele. Ca europeană şi – întotdeauna subliniam acest aspect în faţa hinduşilor – ca budistă, nu eram supusă nici unei reguli de castă şi puteam să mănânc tot ce doream. Însă unul dintre prietenii mei hinduşi care mă însoţise nu se putea bucura de aceeaşi libertate. Casta lui era cea a „medicilor" (chiar dacă era avocat), o castă care, în Bengal, se considera că se află puţin în urma castei brahmanilor în ordinea întâietăţii. Deşi stătuserăm câteva ceasuri în încăperi foarte calde, bietul meu prieten, sclav al legii religioase, nu-şi putea permite să-şi domolească setea cu o băutură răcoritoare în casa unor *shudra*.

Iar brahmanul *pudjari*, se înţelege de la sine, nici nu se putea gândi să mănânce sau să bea în casa unor *shudra*. Le-am spus aşadar gazdelor mele, arătând spre el:

— Evident, nu-l puteţi invita să vină să mănânce prăjituri cu noi.

— Nu, bineînţeles, a răspuns una dintre doamne.

Apoi, pe un ton de superioritate dispreţuitoare, a adăugat:

— De altfel, e un om sărac, fără educaţie. Locuieşte într-o cocioabă în care bancherul X... îi permite să stea în grădina lui. Nu face parte din cercul nostru.

Dacă ar fi vorbit franceza, ar fi zis: „Nu face parte din lumea noastră". În engleză, *circle* înseamnă acelaşi lucru.

Iată ce dispreţ nutreau aceşti *shudra*, pentru că erau bogaţi şi cultivaţi, faţă de brahmanul sărac şi necizelat, calificat să aibă relaţii cu zeii, lor fiindu-le interzis să se apropie de dânsul.

Nu ştiu dacă atitudinea indienilor faţă de brahmanul profesionist este întotdeauna justificată – înclin să cred că judecata lor e prea severă; totuşi, nu se poate tăgădui că personalul templelor se dovedeşte deseori de o prea mare rapacitate. Credincioşii hinduşi invocă mereu, în această privinţă, fapte deloc virtuoase. Ca străină, nu aveam posibilitatea să cunosc din experienţă abuzurile la care pelerinii se plângeau că fuseseră

supuși în locurile sfinte; păstrez totuși amintirea câtorva incidente amuzante legate de acest subiect.

Mă aflam la Trichinopoly, urcam scara de piatră abruptă care duce în vârful „Stâncii". De-a lungul acestei scări, în stânga este intrarea unui templu dedicat lui Shiva. Știam că nu-mi va fi îngăduit să intru, așa că n-am făcut decât un pas și am întins gâtul să privesc în interior. Un brahman, paznicul locului, care stătea la o masă plină cu flori, smulse, fără cozi și așezate orizontal, după prostul obicei indian, a ridicat brațele pentru a-mi interzice să înaintez. Gestul lui nu m-a surprins, mă așteptam, însă paznicul nu s-a limitat la asta. Pe când mă pregăteam să plec și să-mi continui ascensiunea, s-a ridicat brusc, a înconjurat masa și s-a așezat în fața mea cu mâna întinsă.

— Bacșiș! a zis el, folosind expresia comună întregului Orient – cu excepția Orientului asiatic – ca să indice o recompensă în bani.

— Cum, nu mă lași să intru și vrei să-ți dau bani pentru asta? am întrebat.

— Străinii nu au voie să intre, dar pot da bacșiș, a răspuns candid omulețul.

Simplitatea ideii care dicta un astfel de răspuns era dezarmantă – și aveam să aud altele și mai și.

— Ține! i-am spus paznicului și i-am întins câteva bomboane de ciocolată pe care le-am scos din geantă.

Voiam doar să mă amuz, știam bine că va refuza.

— Nu, nu pot să mănânc asta, a zis el dându-se un pas înapoi.

— De ce?

— E impur.

— Ah! (Am mușcat dintr-o bomboană, le-am pus pe celelalte la loc în geantă și am scos două rupii.)

Gardianul s-a luminat la față văzându-le și s-a apropiat din nou cu mâna întinsă.

— Îi iei? am întrebat. Dar dacă ciocolata e impură și eu nu pot, din cauza impurității mele, să intru în templu, cu siguranță că banii pe care i-am atins sunt și ei impuri și nu trebuie să-i iei.

— Banii nu sunt niciodată impuri, a declarat brahmanul meu cu o convingere serioasă și profundă.

Oare asta nu amintea de cuvintele atribuite împăratului Vespasian: „Banii n-au miros"? Am rămas împietrită de admirație: o astfel de naivitate cinică friza sublimul.

Mai târziu, la Benares, la Calcutta și în alte părți, am auzit de mai multe ori variante ale acestei concepții: „Ne este interzis să primim hrană pregătită de străini, dar religia noastră nu ne oprește deloc să acceptăm de la ei bani. Banii nu murdăresc".

La ce au dus numeroasele dezbateri provocate de problema castelor? Care este starea actuală a acestora?

Nu duc lipsă nici de informații, nici de experiență cu privire la mulțimea castelor și la bizareriile lor. Am avut de-a face cu servitori care voiau să aducă bucatele la masă, dar refuzau să strângă apoi masa, pentru că atingerea veselei murdare este contrară regulilor castei lor; de asemenea, am cunoscut unii care erau de acord să șteargă pereții de praf, dar se indignau la ideea că ar putea fi puși să mături podeaua, și multe alte „fenomene", cum ar fi băiatul inteligent pe care l-am sfătuit să urmeze cursurile unei școli serale și care mi-a răspuns: „În casta mea nu se studiază".

Totuși, în loc să le prezint propriile informații, prefer să le furnizez cititorilor mei pe acelea publicate de un prieten, magistrat hindus, căruia i se poate acorda toată încrederea.

În India modernă avem un număr nesfârșit de grupuri care poartă numele de *caste*. Brahmanii nu sunt împărțiți numai în Pancha Gauda și Pancha Dravida, după cum trăiesc la nord sau la sud de munții Vindhya, ci sunt subdivizați și în aproximativ o mie opt sute optzeci și șase de categorii diferite. Numai în Punjab există patru sute șaizeci și nouă de astfel de categorii. În provinciile unite (una dintre diviziunile administrative ale Indiei înainte de independență), castele superioare ale brahmanilor includ nouă subdiviziuni, iar castele inferioare, opt. Cei din Rajasthan (care se consideră *kshatriya*) numără patruzeci și două de subdiviziuni, iar *vaishya* – zece.

> Totuşi, aceste subdiviziuni sunt numai principalele categorii care există la cei ce pretind că sunt brahmani, *kshatriya* sau *vaishya* şi sunt recunoscuţi ca atare. La rândul ei, fiecare dintre aceste subdiviziuni este subdivizată până la a ajunge să cuprindă doar membrii câtorva familii, care pretind fiecare că formează o castă aparte.
> În afara celor care sunt catalogaţi astfel există o mare multitudine de oameni care revendică fie calitatea de brahman, fie pe cea de *kshatriya*, fie pe cea de *vaishya*, fără a fi însă recunoscuţi.
> Cât priveşte *shudra*, diferitele lor categorii sunt şi mai numeroase. Deseori, profesiunea a căpătat rang de castă şi, chiar şi atunci, profesiunea cuprinde diferite caste[1].

La capătul de jos al ierarhiei sociale hinduse îi găsim pe cei din afara castelor, cărora le-a fost abolită poziţia degradantă, fiind trecuţi cu titlu egal printre cetăţenii indieni. Totuşi, această populaţie considerată de joasă speţă şi „intangibilă", care cuprinde milioane de indivizi, este, în majoritate, pasionată de sistemul castelor şi a creat un mare număr de caste în rândul membrilor ei.

În ceea ce priveşte determinarea gradelor de întâietate în această gloată de iloţi, hinduşii din castele pure renunţă să o mai facă. Numai aceşti amărâţi stabilesc între ei reguli imaginare şi, cum acestea nu se bazează pe nimic, stârnesc mereu proteste, manifestări injurioase şi încăierări.

Într-o zi, pe când locuiam lângă Madras, l-am întrebat pe un prieten brahman: „Care este casta cea mai de jos?". Mi-a răspuns: „E imposibil de spus. Nu vei găsi niciodată un om, oricât de jos ar fi considerată de noi casta lui, care să nu indice o alta pe care o consideră ca fiind şi mai de jos şi cu ai cărei membri va refuza să mănânce sau să se unească prin căsătorie".

Şi brahmanul mi-a propus să-l însoţesc până la intrarea unei străduţe locuite de paria.

— Nu-mi este îngăduit să intru aici, mi-a spus el, căci aş deveni impur; dar dumneata nu eşti hindusă, nu eşti supusă acestor legi. Mergi să-i vezi pe oamenii care trăiesc aici. Se ocupă cu prelucrarea pieilor; jupoaie animalele moarte şi le tăbăcesc

1. Rai Bahadur Lala Baij Nath, *Hinduism: Ancient and Modern.*

pielea. După părerea noastră, nimeni nu este mai impur decât ei; şi totuşi, le interzic indivizilor dintr-o anumită sectă să circule pe strada lor, pretinzând că umbra acestora, trecând peste mâncarea şi cocioabele lor, le-ar murdări.

I-am auzit deseori pe străini întrebând:

— De ce aceşti oameni, pe care hinduismul îi plasează într-o situaţie atât de înjositoare, nu-şi schimbă religia?

Este o întrebare care dezvăluie o necunoaştere profundă a mentalităţii hinduse. Răspunsul este – l-am auzit de sute de ori – că „paria" cred în divinităţile lor şi s-ar teme de efectele mâniei zeilor dacă i-ar părăsi.

Un convertit îi spunea unui misionar creştin: „L-am părăsit pe zeul nostru pentru că nu voia să ne mai asculte rugile. Dar acum nu se va întoarce oare împotriva noastră?".

Hinduşii cred că naşterea lor în una sau alta dintre diferitele caste se datorează acţiunilor bune sau rele pe care le-au înfăptuit în vieţile anterioare. Condiţiile în care îi plasează această naştere sunt aşadar considerate uşor de către ei nu ca o nedreptate inexplicabilă sau ca o ironie a întâmplării – aşa cum ar putea să creadă occidentalii, care sunt convinşi că se nasc „noi-nouţi", fără nici un precedent personal –, ci ca o recompensă sau ca o pedeapsă echitabilă.

De altfel, din moment ce alte vieţi vor urma vieţii actuale, condiţia lor nu este definitivă. Chiar dacă astăzi un individ este un paria nedemn, va putea să renască brahman, dacă va merita asta prin pioşenie şi virtuţi; însă ar pierde această posibilitate dacă şi-ar renega zeii.

Este aşadar înţelept să fie răbdător. De altfel, ce înseamnă durata unei vieţi omeneşti pentru nişte indivizi convinşi că au trăit deja alte mii înainte şi că vor trăi alte mii în viitor?

Deşi perspectiva acestor renaşteri continue le face lehamite gânditorilor hinduşi, care doresc să pună capăt acestui joc neplăcut al morţilor şi al renaşterilor succesive, marea masă o acceptă cu bucurie.

Atitudinea acestor paria faţă de schimbarea religiei s-a manifestat în mod clar în urmă cu câţiva ani, când dr. Ambhekar, şeful politic al „intangibililor", a ameninţat Congresul că „intangibilii"

vor abandona în masă hinduismul dacă nu li se vor accepta unele dintre revendicări. A fost vehement dezavuat de acei paria a căror cauză o pleda. Aceştia voiau să rămână credincioşi hinduismului.

Totuşi, de atunci, atitudinea acestora s-a modificat în mare măsură şi foarte mulţi dintre ei s-au convertit personal la budism, care nu admite caste.

De altfel, în străinătate nu se bănuieşte deloc că adoptarea unei alte religii, de exemplu creştinismul, nu şterge aproape niciodată stigmatul umilitor pe care convertitul l-a dobândit născându-se paria.

Trebuie să observăm că misionarii creştini nu au fost în stare să facă să prevaleze în rândul celor pe care i-au convertit această abolire a deosebirii de castă pe care guvernanţii Indiei încearcă s-o impună compatrioţilor lor.

„Când călătoreşti mai ales în sudul Indiei, scrie un misionar, nu-ţi trebuie mult timp ca să recunoşti că «fraţii întru credinţă» nu au între ei nici o relaţie socială, trăind în localităţi distincte şi refuzând chiar să se amestece în biserici."

În biserici continuă să se rezerve pentru diferitele caste naosuri separate sau locuri demarcate, credincioşii intrând pe uşi diferite. Aceiaşi credincioşi din castele mai înalte protestează cu vehemenţă dacă, fără să se gândească, la altar, preotul se întoarce spre partea unde se află paria.

Autorul de la care am împrumutat aceste detalii, reverendul Pierre Lhande[1], relatează că într-o zi, la Trichinopoly, a fost admonestat pentru că, din neştiinţă, când dăduse împărtăşania, începuse din partea unde se aflau paria. Şi adaugă: „Certurile, încăierările chiar provocate de această stare de lucruri sunt nenumărate".

El povesteşte cum credincioşii au protestat pentru că îl împărtăşise primul pe un frate indigen folosit la treburile gospodăreşti, despre care se credea a fi dintr-o castă inferioară, şi că, de atunci, fusese obligat să dea împărtăşania la un altar lateral.

1. În interesanta sa lucrare *l'Inde sacrée*.

În mănăstiri nu puteau fi primite tinerele din castele de jos, nici măcar ca surori convertite.

Tot ce povestește autorul, care a asistat la numeroase întâmplări similare, este cât se poate de exact. Îmi amintesc și eu de un proces intentat de niște creștini indigeni care, bazându-se pe superioritatea de castă, au revendicat dreptul de a avea locuri în apropierea altarului. Deoarece se stârniseră tulburări și, se spunea, încăierări, autoritățile civile engleze preluaseră cazul.

Trebuie să observăm că indivizii care provoacă aceste dezbateri ridicole nu fac parte din adevăratele caste hinduse superioare, deoarece printre convertiți nu există brahmani sau membri ai unor caste imediat inferioare celor ale brahmanilor. Dintre convertiți, cel mai bine poziționați în ierarhia socială sunt în general doar *shudra*, majoritatea fiind constituită din paria de diferite categorii.

M-am întrebat însă de ce misionarii nu le declară în mod categoric enoriașilor că toți oamenii sunt în egală măsură copii ai Domnului și că religia lor, care nu admite deosebiri de castă, nu poate tolera stigmatizări în biserici.

Un indian, în fața căruia am rostit aceste cuvinte, mi-a răspuns:

— Dacă ar intenționa să pună în practică un astfel de principiu, convertiții i-ar părăsi; bisericile lor ar fi pustii.

La fel gândea și reverendul iezuit Gaston Lecouage, care scria:

> Misionarul, dacă vrea creștini, trebuie să accepte capriciile castei, să-și construiască bisericile în formă de cruce, cel puțin să le pună bariere, pentru ca *vellaye* să nu stea lângă *paria*[1].

— Este oare necesar să atragem o mulțime de pseudocreștini? Pentru a recruta prozeliți, trebuie să trădăm doctrinele religioase pe care ar trebui să-i ajutăm să și le însușească? i-am replicat interlocutorului meu.

Acesta era un om instruit, își făcuse studiile în Anglia. Nu mi-a răspuns direct, mulțumindu-se să citeze, schițând un zâmbet:

---

1. Reverendul G. Lecouage, *Dans l'Inde de Saint François Xavier*.

— „În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt."[1] Așa că...

Am rămas uluită. Nu mă așteptam la replica promptă și malițioasă a acelui „păgân" învățat. După toate aparențele, nu cunoștea felul în care Swedenborg descrie cerul unde trăiesc aleșii, „fiecare în *propriul lui* cer":

> Se aseamănă, zice el, cu guvernatorii, ofițerii și servitorii care trăiesc în palatul unui rege. Locuiesc acolo separat în apartamentele sau în camerele lor, unul sus, altul jos, fiecare îndeplinindu-și funcția[2].

Evident, există mai multe „locașuri" în Paradis – de ce nu și mai multe compartimente în biserici?

Dacă există mai multe „locașuri" sau locuințe oarecare, atunci misionarii sunt pe deplin îndreptățiți să-i liniștească pe creștinii indigeni în ceea ce privește contactele pe care ar putea să le suporte în lumea cealaltă cu preafericiții paria. Mă îndoiesc că s-au gândit vreodată s-o facă. Totuși, nu se știe niciodată...

În general, străinii s-au înșelat în privința sentimentelor reformiștilor hinduși față de problema castelor. Puțini dintre ei preconizau abolirea lor completă. Cei mai mulți doreau pur și simplu o modificare a stării castelor pe care am descris-o pe scurt. Tonul revendicărilor lor era moderat. Iată un exemplu:

> Schimbările pe care educația occidentală le-a efectuat în țara noastră sunt prea evidente ca să fie ignorate. Oamenii nu mai sunt dispuși să admită ca unii să ceară prerogative ca urmare a faptului că aparțin unei caste superioare. Brahmanii nu mai sunt respectați așa cum erau altădată. Instruirea, poziția și bogăția atrag mai mult considerația decât dreptul din naștere. Indienii încep să dea semne de nerăbdare în fața rigidității restricțiilor impuse de sistemul castelor.

1. *Ioan* 14.2.
2. Emmanuel Swedenborg, *De Coelo et ejus mirabilibus*, 51.

O reformă, nu o revoluție, este totuși singurul lucru posibil. Trebuie suprimat – dacă nu imediat, cel puțin treptat – tot ceea ce, în sistemul nostru de caste, nu este compatibil cu epoca actuală. Este totuși inutil să visăm întoarcerea la o epocă de aur în care castele nu existau. Nu este posibil nici să îndepărtăm dintr-odată opera multor secole și să declarăm că în India nu vor mai fi caste. Cei care au încercat au eșuat, în trecut ca și în prezent. Baza sistemului trebuie să fie lărgită, dar principalele linii de demarcație trebuie păstrate[1].

Ramakrishna, sfântul modern al cărui succes a fost considerabil în India, declara că, în afara celor care au reușit să atingă perfecțiunea, toți trebuie să respecte deosebirea de castă.

Foarte vehementul și celebrul său discipol Vivekananda spunea și el că „aceste caste constituiau una dintre cele mai însemnate instituții sociale pe care Dumnezeu le dăruise oamenilor, iar casta este singurul mijloc natural de a rezolva problemele vieții". Și, ca patriot fanatic, exclama: *„Nu există în lume țară ale cărei instituții să fie mai bune decât ale noastre, în scopul și substanța lor"*[2].

Să ne oprim acum la părerea unei personalități foarte moderne, cunoscută peste tot în lume: Gandhi. Străinii care și-l imaginau ca un adversar hotărât al sistemului castelor s-au înșelat rău de tot în privința lui.

Gandhi era un fervent – aș zice, un fanatic – al hinduismului, deși adevărații hinduși tradiționaliști îl considerau un eretic periculos (și și-au dovedit ura față de el asasinându-l).

Gandhi nu intenționa să respingă nici unul dintre principiile hinduismului, nici măcar pe cel al venerării vacilor. Nu numai că nu combătea deosebirea dintre caste, ci o și apăra deschis.

Sistemul castelor este inerent naturii umane, scria el, iar hinduismul a făcut din el o știință... Consider sistemul celor patru caste o sfântă repartizare a muncii, în funcție de naștere... A vrea să îngădui

1. Rai Bahadur Lala Baij Nath, judecător de pace, în *Hinduism: Ancient and Modern.*
2. Extras din operele complete ale lui Vivekananda, *apud* Jean Herbert.

trecerea de la o castă la alta în cursul aceleiași încarnări (adică în cursul vieții actuale a individului) ar avea ca rezultat inevitabil o mare înșelătorie.

Această declarație a lui Gandhi din articolele publicate în ziarul *Young India* corespunde perfect opiniei lui Mahatma, pot să garantez asta, deoarece, reluând subiectul castelor într-o discuție cu el, am obținut răspunsuri similare.

Așadar în India nu existau indieni care să-și dorească suprimarea castelor? Existau, dar numărul lor era infim în comparație cu cel al conservatorilor care se opuneau suprimării.

Guvernul panditului Nehru a avut îndrăzneala să înfrunte această mulțime atașată de o cutumă arhiseculară, devenită dogmă religioasă. Conducătorii Indiei independente au cântărit cu siguranță pericolul pe care îl prezenta actul lor și trebuie să-i lăudăm pentru că nu s-au temut că nu-i vor face față. Toate mințile luminate, toate inimile generoase vor dori ca inițiativa lor să reușească.

Capitolul V

Extravaganţe religioase • Asist la nunta divinului Rama

Nu există religie care să nu fi oferit pretextul unor excentricităţi, iar misticismul poate lua forme foarte ciudate. Această remarcă nu este deloc deplasată la începutul unui capitol în care vom găsi descrierea unor practici bizare ale credincioşilor hinduşi; ea trebuie să-l îndemne pe cititor să nu se grăbească să-i ironizeze, pentru că ţările noastre occidentale pot oferi spectacolul unor manifestări la fel de iraţionale ca acelea pe care le putem vedea în India.

Oare nu există în Occident acei „Holy Rollers", care se rostogolesc pe pământ în crizele lor de devoţiune, şi manifestări isterice, plânsete şi urlete, care însoţesc unele reuniuni ale membrilor Armatei Salvării sau predicile „Deşteptării"? „Flagelanţi" care îşi sfâşie public pielea cu lovituri de bici există şi în zilele noastre în mai multe ţări catolice, ca şi „penitenţii" din America de Sud care pun să fie răstigniţi în Vinerea Sfântă, o practică ce aduce uneori moartea, deşi confraţii victimei au grijă s-o dea jos de pe cruce când leşină! Concepţii ciudate despre iubirea divină incită în mănăstiri la un masochism asemănător şi la acea revărsare de senzualitate deghizată sub aparenţe mistice, după cum vom vedea la credincioşii lui Krishna.

Iubesc prea mult India, măreaţă în pofida rătăcirilor sale, ca să nu aşez în faţa acestora imaginea propriilor noastre rătăciri, potrivite să ne inspire rezerva cuvenită în judecăţile noastre.

Iată-mă la Bombay, în casa unui industriaș bogat. Aceasta, construită de proprietar în cel mai masiv dintre stilurile moderne, este vastă și afișează soliditatea unei mari opulențe.

Salonul în care intru este exagerat de mare și mobilat fără moderație. Îți croiești cu greu drum prin mulțimea de mese și gheridoane, canapele, fotolii, scaune și taburete de toate formele și de toate mărimile. Având stiluri heteroclite și imprecise, toate acele piese de mobilier sunt uniform somptuoase. Covoare moi și perdele din brocart gros țesut cu fir de aur completează decorul.

Un mic detaliu: fotoliile și canapelele nu par destinate să fie folosite de vizitatori; toate sunt ocupate de rame mari aurite în care sunt inserate, sub geam, imagini colorate ale unor zeități hinduse. În acea adunare multicoloră de personaje divine contrastează câteva portrete foto ale strămoșilor stăpânului casei.

Împingând mobilele și mai aproape unele de altele, se obține un spațiu liber pentru reuniunea vesperală zilnică a familiei și a câtorva intimi. Sunt oaspetele cucernicului industriaș și, cu toate că nu mi-a impus această obligație, ține să fiu prezentă la aceste reuniuni. Speră să obțin un beneficiu spiritual, să-mi înmoaie ceea ce numește „inima mea uscată de intelectuală".

Un șir de fotolii mărginește locul unde ne vom instala... Dar nu pe fotolii, evident, deoarece sunt ocupate de zei, o grațioasă zeitate feminină, o alta cu aspect redutabil și un domn bărbos. Gazdele mele se așază turcește pe covor, la picioarele frumoaselor fotolii. Gestul lor nu mă miră, îl cunosc. Una dintre prietenele mele din Ceylon – unde am revenit, așa cum îmi pusesem în gând – face la fel în ziua ei de primire.

La ea, jilțurile nu sunt folosite ca altare, totuși nimeni nu se folosește de ele. Stăpâna casei și vizitatorii se așază întotdeauna în fața lor, pe covor, în salonul în cel mai corect stil englezesc.

În timp ce credincioșii cultului iau loc, eu mă instalez lângă o fereastră de unde, pe jumătate ascunsă de faldurile unei perdele, voi putea urmări în voie reprezentația fără să particip. Nu este deloc variată; în fiecare zi, Mr. M... o repetă, identic. (Respectabila mea gazdă ține să i se spună *Mister*; a studiat în America.)

Mr. M..., un bărbat la vreo șaizeci de ani, înalt, robust, cu părul cărunt, intră ținând în mână un instrument muzical indian, asemănător cu o chitară mare. O poartă cam așa cum zeii așezați pe fotolii își țin atributele simbolice cu care nu știu ce să facă, deoarece Mr. M... nu este muzicant. Trebuie așadar să se limiteze la a ciupi sau zdrăngăni din când în când una sau două corzi. Atunci se aude *dran, dran,* și în felul ăsta pseudochitaristul anunță deschiderea pioasei practici. O conduce stând turcește – în India se spune „în lotus" –, în fruntea a două șiruri de credincioși ce formează un dreptunghi în fața lui. Tăcerea este desăvârșită.

Dran! dran! și prezidentul nostru oftează rostind numele Hari. Hari este unul dintre miile de nume ale lui Vishnu (gazda mea face parte din secta *Vaishnava*).

Acest „Hari!" murmurat pe un ton extrem de mieros dă semnalul. Unul sau altul dintre credincioși îl repetă: „Hari!"... apoi un altul, după care, uneori, mai multe voci împreună. Aceste „Hari! Hari!" se succedă, întrerupte de tăceri lungi și însoțite din când în când de acel *dran, dran* al chitarei. Credincioșii țin ochii închiși sau îi deschid exagerat de mari, privind cu o expresie extatică lustrele de cristal atârnate de tavan.

Chipurile unora dintre femeile prezente capătă atunci o frumusețe aproape supranaturală.

Hari! Hari!... Tonul vocilor devine mai ferm, menținându-se totuși suav. Repetările numelui sacru devin mai numeroase și mai rapide. „Hari! Hari!"... *dran, dran.* Emoția crește, lacrimi curg pe fața lui Mr. M..., fostul student la universitățile americane, marele industriaș a cărui abilitate în tranzacțiile comerciale este lăudată de semenii lui din Bombay. Deocamdată nu e decât un credincios purtat în afara lumii sale obișnuite, un *bhakta,* conform termenului indian. Mai mulți dintre cei prezenți plâng și ei domol, savurând senzația provocată de ceea ce alții, bucurându-se de „darul lacrimilor", au numit, în Occidentul nostru, „roua sufletului".

Hari! Hari!... Numele devine un strigăt de iubire, de senzuală – ar trebui să zic sexuală – angoasă, apelul disperat către un Iubit care se eschivează. *Dran, dran,* răsună ca un tremolo chitara atinsă ușor de degetele tremurătoare ale gazdei mele...

Totuşi, în timp ce, amuzată, dar cu multă simpatie, îi observ pe credincioşi, ei sunt spionaţi de un alt observator însufleţit de sentimente diferite. Este un indian din poliţia secretă britanică.

De ce ar putea fi suspectat Mr. M...? Nu face politică, ocupându-se doar de afacerile lui importante; grija de a câştiga şi mai mulţi bani decât are şi aceea de a se aşeza, după moarte, la picioarele lui Vişhnu-Hari, în paradisul lui Vaikuntha, nu lasă loc nici unei alte preocupări în mintea lui. Face parte din acea clasă numeroasă a oamenilor de afaceri modernizaţi care se adaptează foarte bine la regimul britanic. Totuşi, s-a considerat utilă introducerea unui spion la el în casă, iar acesta a socotit că ar fi abil să se deghizeze în credincios. Trebuie să spun că-şi joacă rolul la perfecţie. E nostim, aşezat turceşte în faţa unui fotoliu, rostind „Hari! Hari!" de ţi se frânge inima. Reuşeşte chiar să stoarcă câteva lacrimi care i se preling pe obraji.

Cu cât este plătit pentru a face meseria asta? Mă întreb şi eu...

Având ocazia să descopăr profesiunea acestui individ pe când începuse să mă spioneze, am crezut că se cuvenea să-l avertizez pe Mr. M... Acesta mi-a răspuns simplu: „Dacă omul acesta este într-adevăr ceea ce credeţi, faptul că a auzit rostindu-se cu iubire numele lui Hari şi l-a pronunţat el însuşi, chiar dacă în mod prefăcut, îl va abate de la intenţiile lui rele şi îl va îndrepta spre căinţă şi pioşenie".

Mă îndoiesc foarte mult că s-a ajuns la acest rezultat fericit. Inima spionului trebuie să fi fost mai tare decât o „inimă de intelectuală".

În general, adoratorii lui Vishnu îşi închină cultul unuia dintre avatarurile sale, cele mai populare fiind Rama şi Krishna.

Faptele eroice ale lui Rama Chandra ne sunt oferite, sub numele de *Ramayana*, de trei autori diferiţi: Valmiki, într-un poem sanscrit; Tulsidas, în hindi, limba curentă; şi un autor anonim, care a scris *Adhyatma Ramayana* sau *Ramayana* ezoterică.

Rama este prezentat ca un prinţ pe care tatăl său îl exilează pentru a-l înlocui ca moştenitor al tronului cu unul dintre fraţii lui mai mici. Supunându-se poruncii paterne, Rama, împreună cu soţia lui Sita şi cu unul dintre fraţi, Lakshman, care refuză

să-l părăsească, se duce să trăiască în pădure. Soţia lui este răpită de Ravana, un rege-demon care o duce în Ceylon. Ca s-o elibereze, Rama îl atacă pe Ravana în fruntea unei armate de maimuţe. Ravana este ucis, Sita este eliberată şi, cum tatăl lui Rama moare, acesta domneşte în locul lui, dovedindu-se a fi cel mai virtuos dintre monarhi.

Din acest scurt rezumat nu ne putem face o idee despre povestea foarte lungă plină de episoade care este *Ramayana*. Poemul, în versiunea hindi a lui Tulsidas, mai accesibilă marelui public, ocupă în India un loc identic cu acela pe care Evangheliile îl ocupă în Occident.

Totul este mitic în personajul Rama? Sau chiar a existat un prinţ în jurul căruia s-a format o legendă? Nu voi discuta această problemă.

Ramayana nu este doar un poem şi o carte de devoţiune care, în unele case pioase, este citită zilnic, capitol cu capitol, de-a lungul anului, ci episoadele pe care le descrie sunt şi jucate în reprezentaţii teatrale ce au loc în general toamna, sub numele de Ramlila (poemul eroic al lui Rama), în centrul şi nordul Indiei. La piesă participă, în afara actorilor, un cor de recitatori care cântă, urmând textul poemului, tot ce se referă la descrierea locurilor sau la unele episoade care au legătură cu cele jucate de actori, dar care nu sunt reprezentate. Corul cântă şi el, după poem, reflecţiile pe care eroii dramei le fac separat, descriind diferitele lor stări sufleteşti şi emiţând înalte teorii filosofice pe care nimeni nu le aude în zarva care însoţeşte reprezentaţia.

O dată la câţiva ani, o reprezentaţie extraordinară, cuprinzând întregul poem, are loc la Benares, pe malul Gangelui opus oraşului. Veniturile unui fond constituit de unul dintre foştii maharajahi din Benares acoperă cheltuielile spectacolului. Acesta durează o lună, diferitele episoade ale poveştii eroului fiind jucate succesiv[1].

1. Lipsa fondurilor şi schimbările pe care le-a adus noul regim din India au pus sub semnul întrebării continuarea acestor reprezentaţii.

Particularitatea cea mai marcantă a punerii în scenă este că nu există „teatru". Decorurile reprezentând locurile unde se desfăşoară acţiunea sunt răspândite la câţiva kilometri unele de altele, într-o câmpie imensă. Aceste decoruri nu constau din pânze pictate, care dau iluzia realităţii, precum cele de pe scenele noastre occidentale, ci sunt adevărate construcţii uşoare, în genul celor care se ridică la noi pentru expoziţii.

Un asemenea loc înfăţişează cetatea Ayodhya, unde se înalţă palatul rajahului Dasharatha, tatăl lui Rama. La o distanţă apreciabilă se află oraşul Mithila, cu somptuoasa reşedinţă a regelui Janaka, socrul lui Rama. Foarte departe se înalţă fortăreaţa căpcăunului cu zece capete Ravana, unde acesta va putea fi văzut, la momentul potrivit, înconjurat de curtea lui demonică, şi aşa mai departe. Există sihăstrii pe fiecare munte, care sunt adevărate coline de pământ, şi păduri înfăţişate prin pâlcuri de copaci adevăraţi, plantaţi acolo pentru această ocazie.

În loc să vadă episoadele dramei reprezentate succesiv pe o scenă în faţa lor, spectatorii trebuie aşadar să se deplaseze ca să-i urmeze pe actori în locurile unde se desfăşoară acţiunea. În zilele în care scenele jucate prezintă un interes deosebit, numărul celor care asistă se ridică la zeci de mii, iar această mulţime, călătorind dintr-un loc în altul după Rama, constituie ea însăşi un spectacol.

Atitudinea mulţimii nu este aceea a unor oameni veniţi să se distreze, ci a unor credincioşi care celebrează un cult, ceea ce în India nu implică deloc tăcerea, dimpotrivă.

Rolul lui Rama este încredinţat întotdeauna unui tânăr din casta brahmanică; costumul său include tiara foarte înaltă, care este acoperământul distinctiv al lui Vishnu, şi, câtă vreme o ţine pe cap, este considerat ca fiind zeul însuşi. La trecerea lui, credincioşii se prosternează, se îmbrâncesc ca să se apropie de el, străduindu-se să-i atingă poalele veşmântului sau „să ia praful de pe picioarele lui".

Să atingi uşor talpa picioarelor cuiva sau să simulezi acest lucru, dacă persoana este încălţată, şi să duci apoi degetele la frunte ca să depui acolo simbolic pulberea astfel culeasă constituie

semnul unui respect profund, vecin cu adoraţia sau exprimând adoraţia însăşi...

Din toate părţile izbucnesc exclamaţiile „Ram! Ram!"... Sita, soţia lui Rama, şi ea o personalitate divină, este asociată cultului. „Ram! Ram! Sita Rama!" strigă credincioşii.

Totuşi, deşi sunt însufleţiţi de o fervoare intensă, ei nu se dedau la manifestări exagerate, aşa cum fac unii adoratori ai lui Krishna. Cultul lui Rama rămâne în general sobru.

Locuiam la Benares în momentul în care a avut loc una dintre marile reprezentaţii ale *Ramayana*. Maharajahul din ordinul căruia era organizată m-a invitat la spectacol. A mă duce însemna pentru mine, în fiecare seară, un adevărat mic voiaj. Întâi mi-a trebuit aproape o oră să ajung de la mine la locul unde mă aştepta o barcă pentru traversarea Gangelui. Pe celălalt mal am urcat pe un elefant şi m-am deplasat în diferitele locuri unde Rama îşi făcea faptele de vitejie. Acestea mi-au prilejuit întâlnirea cu personaje ciudate, cum ar fi femeia lipsită de noroc care, de câteva secole, stătea ţintuită de o stâncă, hrănindu-se numai cu aer. Originea straniei sale situaţii aminteşte de povestea lui Amphitryon. Femeia era soţia unui eremit. Într-o zi, regele zeilor, Indra, luând forma unui eremit, a venit la femeie în absenţa soţului şi aceasta, înşelată de aparenţe, i-a acordat favorurile la care numai soţul avea dreptul. Totuşi, eremitul a aflat ce se întâmplase; neputând să-i facă nimic divinului impostor, acel bărbat rău şi-a ţintuit soţia nevinovată de o stâncă. Nu mă îndoiesc că a suportat, în altă viaţă, pedeapsa pe care o merita o astfel de nedreptate şi am avut plăcerea să-i *văd* victima coborând de pe stâncă la porunca lui Rama, care tocmai nimicise câţiva demoni foarte urâţi, de felul lor soldaţi din garda maharajahului.

Un detaliu ce trebuie remarcat este acela că toate rolurile, inclusiv ale femeilor, sunt interpretate de tineri. Bărbaţilor adulţi le revin doar câteva roluri de bătrâni înţelepţi, demoni şi maimuţe, care formează oastea lui Rama condusă de maimuţa divină Hanuman. Toţi actorii sunt brahmani, cu excepţia unor demoni şi a „soldaţilor simpli" din armata maimuţelor.

Seara cea mai impresionantă este aceea în care se celebrează căsătoria lui Rama cu Sita.

Urcată, ca de obicei, pe un elefant, m-am dus întâi la palatul regelui Janaka, tatăl logodnicei. Nu eram singura care domina mulțimea de la înălțimea elefantului. Alți invitați privilegiați beneficiau de același avantaj. Câțiva rajahi și seniori importanți stăteau cocoțați pe elefanți bogat împodobiți și machiați: semnul distinctiv al adoratorilor lui Vishnu era pictat pe fruntea lor, iar ochii mici înconjurați de fard, ca ai femeilor, păreau alungiți ca ai japonezilor. *Howdah*, lectica spațioasă de pe spatele lor, în care încap mai multe persoane, era acoperită cu covoare și împodobită cu ghirlande de flori, iar nobilii ocupanți erau îmbrăcați în straie de satin în culori pastelate și gătiți cu nenumărate coliere de diamante, rubine și smaralde, care scânteiau ca niște stele în noapte de fiecare dată când erau atinse de o rază de lumină a reflectoarelor.

Alți elefanți stăteau la distanță, fără să se amestece cu cei printre care se găsea și al meu. Acești alți elefanți formau „culisele" scenei. Pe spatele lor se aflau actori costumați în zei și zeițe. Se considera că veneau din cer să ia parte la nunta lui Rama și, neputând să facă minuni, simulau una coborând de pe elefanți în momentul în care urmau să-și joace rolul. Puteau fi văzuți Brahma, care purta o mască cu trei fețe, Shiva, reginele încinse cu o piele de tigru și ținând în mână un trident; Vishnu, pe cap cu tiara lui enormă și având în mână o bâtă, îi stătea alături... Mai departe se aflau Ganesha cu cap de elefant și numeroase ființe divine, apoi multe zeițe: Sarasvati, călare pe o pernă albă în formă de lebădă, și Lakshmi, în picioare pe un lotus din satin roșu. Zeii și zeițele, acoperiți cu pietre scumpe, formau o constelație care rivaliza în strălucire cu aceea a prinților.

Rama a ajuns curând la palat, însoțit de tânărul lui frate Lakshman și de înțeleptul Vishvamitra. Ceremonia căsătoriei, celebrată cu toate ritualurile uneia adevărate, urma să înceapă.

Ca să apară în palat – adică în lumea noastră –, zeii trebuiau să ia înfățișare umană. Atunci, foarte repede, pe elefanții ce reprezentau sălașurile lor cești, asistenții le dădeau jos straiele

frumoase, bijuteriile și măștile și, înfășurați doar într-un simplu cearșaf alb care le cădea până la picioare, având peste bustul gol cordonul sacru, zeitățile intrau în palat sub formă de brahmani.

În acel moment, marele hol al locuinței regale era deja plin de o mulțime de figuranți ce reprezenta curtea regelui Janaka și pe cea a regelui Dasharatha.

Reginele soții ale lui Janaka și damele de companie care aduceau logodnica formau o trupă și mai strălucitoare decât cea a seniorilor.

Ar fi exagerat să spun că atitudinea și fizionomia tinerilor care jucau rolurile de femei corespundeau descrierilor ditirambice pe care le face poemul frumuseții și grației prințeselor și însoțitoarelor lor. Jenați de straiele de damă pe care nu erau obișnuiți să le poarte, de machiajul care li se lipea pe față, de inelele agățate la urechi și la nas și stânjeniți în mers de cercurile grele de argint care le atârnau la glezne, bieții tineri păreau îngrozitor de stângaci și de jalnici.

Publicul nu se gândea să remarce asta. În întregul Orient, rolurile de femei sunt deseori interpretate de bărbați. În Japonia am auzit spunându-se că efectul produs de ei este mai artistic decât cel reușit de actrițe.

Și asta îmi amintește că, invers, eu am apărut ca împărat roman într-o piesă jucată la pensionul meu, unde, bineînțeles, rolurile masculine erau interpretate întotdeauna de fete.

Rama și Sita au îndeplinit ritualurile căsătoriei, s-au deplasat în jurul unei vetre și au primit încurajările și binecuvântarea brahmanului oficiant.

Un prieten pandit, așezat lângă mine pe elefant, mi-a șoptit la ureche: „Rolul frumoasei Sita trebuie neapărat să fie jucat de un băiat, altfel cei doi ar fi acum căsătoriți".

Partea cea mai frumoasă a venit atunci când cortegiul nupțial s-a pus în mișcare, însoțindu-i pe miri la palatul tatălui lui Rama.

Palanchinele soților, cel al rajahului Dasharatha, cele ale soțiilor de rajahi și ale curții lor erau încadrate de gărzile de corp ale maharajahului din Benares, îmbrăcate în uniforme europene și înarmate cu puști moderne.

Poemul spune că un zgomot care a zguduit pământul a salutat unirea lui Rama cu Sita. Regizorii însărcinați cu punerea în scenă se străduiseră să-l imite.

Gărzile de corp au tras salve repetate, au răsunat gonguri și clopote, câteva orchestre au cântat împreună cât au putut de tare, credincioșii strigau „Ramdji djai!" („Trăiască Rama!"), iar unii dintre ei, cu priviri extaziate, își manifestau entuziasmul cântând, fiecare pentru el, melodii diferite la flaut, la acordeon sau la alte instrumente.

Zeii și-au reîmbrăcat costumele lor divine și au urcat din nou pe elefanți. La lumina reflectoarelor și a focurilor bengaleze se zăreau din nou Brahma cu trei fețe, Sarasvati pe lebădă de satin alb și toate celelalte divinități. Toți aruncau flori, pentru că în poem se spune că o ploaie de flori a căzut din cer.

Una dintre aceste flori celeste s-a rătăcit și a căzut pe mine. Însoțitorul meu, panditul, și-a împreunat mâinile cu respect și m-a asigurat că era un semn bun pentru mine.

Am admirat elefanții care, în număr mare, înaintau calmi, indiferenți la zarvă, prin mulțimea compactă, fără să lovească pe nimeni.

Palatul tatălui lui Rama se afla la aproape doi kilometri de cel al regelui Janaka. Procesiunea se mișca lent; nimeni nu era grăbit să ajungă și ar fi fost imposibil să mergi repede prin acea mulțime.

La Dasharatha, un ospăț pe cinste îi aștepta pe soți și pe suita lor. Respectând cu strictețe adevărul, actorii mâncau efectiv. Unul dintre regizori, pe care îl cunoșteam, a avut amabilitatea să se gândească la mine și să ceară să fie urcat pe elefantul meu un coș cu prăjituri și fructe.

Am convingerea că nici unui străin nu i-a fost dat să participe la banchetul nupțial al divinului Rama Chandra și sunt oarecum mândră de norocul meu.

Petrecerea continua; fuzee multicolore traversau cerul, orchestre și instrumentiști izolați stăruiau să umple spațiul cu sonorități discordante, iar credincioșii strigau neobosiți: „Ramdji djai!". Noaptea era înaintată și-mi trebuia mult timp ca să ajung

acasă; așa încât m-am întors la Gange, unde am găsit barca și, pe celălalt mal, mașina care mă aștepta.

Nu în toate serile de Ramlila aveau loc mari puneri în scenă ca aceea care servea drept cadru nunții lui Rama, dar toate erau interesante, și asta, uneori, datorită tablourilor neprevăzute care nu făceau parte din scenariu.

Ca s-o înfățișeze pe Sita rămasă în palatul socrului, în timp ce Rama își continua aventurile pe alte meleaguri, tinerelul care o interpreta rămânea singur, așezat într-un jilț.

Profitând de absența altor actori, multe spectatoare formau în jurul lui un cerc de adoratoare. Cu palmele împreunate, repetând neobosit numele frumoasei Sita, petreceau acolo ore în șir, într-un fel de extaz.

Nici una nu se gândea să remarce că în fața ei se afla doar o figură de carnaval, un băiețandru deghizat și fardat care trebuia să fi suferit din cauza nemișcării și era nerăbdător să sară din jilț ca să se ducă să ia masa cu tinerii lui colegi.

Sita! Sita!... Acele indiene în stare de adorație constituiau ele însele un spectacol, în afara programului oficial al reprezentațiilor. De Ramlila erau multe astfel de „suplimente".

Unul dintre cele mai pitorești episoade era lupta dată de oastea maimuțelor, condusă de maimuța divină Hanuman, împotriva trupelor de demoni ale căpcăunului-rege Ravana.

Aceste maimuțe trebuiau să facă numeroase figuri acrobatice; rolurile lor erau jucate de soldați din garda personală a maharajahului, tineri robuști foarte înclinați să-și facă tumbele războinice și în afara reprezentațiilor. Într-o zi, încă foarte însuflețiți de vitejiile înfăptuite împotriva demonilor lui Ravana, s-au răspândit, deghizați încă în maimuțe, într-un sat vecin și, cu multe strigăte și țopăieli, au jefuit prăvăliile și au fugit cu prada.

A doua zi dimineață, după ce s-au liniștit, au început să se gândească la consecințele escapadei. Prăvăliașii jefuiți se plânseseră maharajahului și pe vinovați îi aștepta o pedeapsă severă. Cum s-o evite? Le-a venit ideea să se ducă la tânărul brahman care juca rolul lui Rama și să-i ceară sfatul și protecția.

Băiatul era şi deştept, şi îndrăzneţ. Le-a poruncit soldaţilor să-şi pună costumele de maimuţe, a îmbrăcat şi el straiele lui Rama, şi-a pus pe cap tiara lui Vishnu şi, astfel travestit, urmat de trupa de maimuţe, s-a dus la palat. Acolo, fără să aştepte vreo întrebare, i-a spus maharajahului:

— Satul e al meu şi aceste maimuţe sunt ale mele.

Nimeni nu discută vorbele lui Vishnu, stăpânul universului; şi, cu tiara pe cap, tânărul era în acel moment Vishnu însuşi.

Rajahul şi-a împreunat mâinile şi s-a prosternat. Nu i-a pedepsit pe soldaţi şi, se spune, a plătit negustorilor tot ce le fusese furat. Ultima parte poate să ne stârnească îndoieli. Maharajahii nu obişnuiau să-şi plătească supuşii.

Acele „vremuri bune" s-au dus. S-a dus şi protecţia străină care îi apăra pe prinţii indieni. India independentă s-a debarasat oarecum de statele indigene şi de opulenţii şi deseori despoticii lor seniori. Să sperăm că nu îi va înlocui cu un alt gen de despotism, aşa cum s-a întâmplat deseori în lume.

Avatar al lui Vishnu, ca şi Rama, Krishna are un număr şi mai mare de adoratori decât ultimul, iar cultul pe care aceştia i-l dedică prezintă particularităţi pitoreşti de care este lipsit cultul lui Rama.

Krishna este cel mai remarcabil dintre eroii marelui poem epic indian *Mahabharata*, despre care se consideră că datează din secolul al X-lea î.Hr. Poemul îl prezintă ca un rege drept şi binevoitor care, în timp de război, se dovedeşte a fi un adversar abil şi puternic. Totuşi, nu acest model perfect de cavaler indian atrage marea masă de credincioşi *vaishnava*[1], ci Krishna înfăţişat în *Srimad Bhagavata* şi în alte cărţi cu tendinţe asemănătoare. Acestea, în povestiri dintre care unele ar putea rivaliza cu cele ale lui Boccaccio, ne înfăţişează un băiat de o frumuseţe şi o atracţie sexuală excepţională care, la vârsta de unsprezece ani, este amantul a vreo sută de femei. Acest început promiţător nu s-a

1. Adoratori ai lui Vishnu.

dezmințit deoarece, mai târziu, lui Krishna, devenit prinț suveran, i se atribuie un număr de optsprezece mii de concubine.

Nu e cazul să istorisesc aici, nici măcar pe scurt, toată povestea lui Krishna – mai bine zis, două povești: una eroică și castă, alta fantezistă și licențioasă. O relatare succintă a câtorva episoade din cea de a doua va fi de ajuns pentru a explica originea practicilor ce vor fi descrise.

Vishnu s-a întrupat în Devaki, soția lui Vasudeva. În ziua căsătoriei acesteia, o voce cerească i-a prezis fratelui ei, regele Kangsha, că va fi ucis de unul dintre fiii surorii sale. Kangsha a poruncit așadar să fie dați morții copiii pe care ea i-a născut. Totuși, la nașterea lui Krishna, Vasudeva, ajutat de un concurs de împrejurări miraculoase, a reușit să-l salveze dându-l drept fiul unor păstori. Krishna este crescut printre păzitorii de turme și, în acest mediu rustic, lângă pădurea din Brindaban, își trăiește aventurile amoroase precoce.

E mai bine să recurgem aici chiar la text:

Krishna copil este „de o frumusețe incomparabilă, are tenul albastru (*sic!*) și luminos. Nimeni nu poate să reziste farmecului său, păstorii și tinerii lor prieteni văcari au pentru el o afecțiune fără margini. Krishna și-a meșterit un flaut dintr-o trestie și, când cântă, toate animalele, chiar și fiarele sălbatice, vin degrabă și i se culcă la picioare. Păsările încep să scoată triluri când îl văd, iar dacă se oprește sub un copac, acesta se umple imediat de flori".

Zeul încarnat se comportă totuși ca un băiat obișnuit, se joacă cu ceilalți copii în timp ce vacile pasc, se luptă cu ei și, uneori, este învins. Ba chiar face glume necuviincioase. Văzând *gopi* (văcărițe) intrând în râu la scăldat, le ia hainele agățate de copacii de pe mal și se duce să le ascundă departe, obligându-le astfel pe bietele femei să alerge goale de colo-colo în căutarea veșmintelor.

Acesta este numai un preludiu inocent al isprăvilor erotice ale lui Krishna. Eroul nostru împlinise unsprezece ani și înnebunise deja toate femeile din ținut. Într-o zi, Radha, scăldându-se în Jamuna, l-a zărit printre frunze: Krishna se sprijinea de un copac și se uita la ea. Vederea lui Krishna a produs asupra tinerei

Radha un efect neobişnuit: a fost vrăjită şi a ajuns cu greu acasă, întorcând capul la fiecare pas ca să mai arunce o privire spre „cel care îi furase inima".

Radha era căsătorită, dar poemul ne dezvăluie, foarte indiscret, că soţul ei „suferea de o diformitate fizică ce nu-i permitea îndeplinirea îndatoririlor conjugale". Este oare un mod de a-i acorda circumstanţe atenuante infidelei Radha ori s-a dorit să se anunţe că a fost oarecum fecioară când a avut-o Krishna?

Adoratorii lui Krishna nu sunt foarte preocupaţi de acest detaliu; li se pare admirabil dispreţul manifestat de Radha faţă de toate convenţiile sociale şi legile religioase abandonându-se pasiunii pentru Krishna. Tânăra a devenit pentru ei tipul perfect al misticului posedat de iubirea pentru divinitate şi care nu se sinchiseşte de ceea ce s-ar putea împotrivi manifestărilor nebuniei sale amoroase.

Krishna nu se despărţea niciodată de flautul său – „când cânta din instrument, era auzit numai de cei de care voia el să fie auzit, dar aceştia uitau ce însemna libertatea şi erau atraşi irezistibil spre locul unde răsuna flautul".

De când îl zărise pe Krishna, Radha trăia ruptă de realitate, stare care o făcea să neglijeze treburile zilnice; plângea întruna şi, dacă cineva rostea numele lui Krishna în faţa ei, leşina[1].

„În timpul nopţii auzea flautul, i se părea că acesta îi repeta numele în sunete melodioase, ca şi cum cel care cânta o chema la el şi o implora. Atunci, uitând de toate, de fidelitatea conjugală, de îndatoririle bunei-cuviinţe faţă de părinţi şi de grija faţă de propria onoare, a alergat spre Krishna. L-a găsit pe malul apei, printre flori sălbatice, într-un loc singuratic şi tainic, departe de orice locuinţă şi, acolo, amândoi s-au îmbrăţişat cu iubire pe pernele de flori, în timp ce păunii dansau în faţa lor, păsările cântau şi luna se reflecta în mii de imagini lucitoare în undele apei cristaline atinse uşor de briza ce legăna lotuşii înfloriţi."

1. Este vorba de starea pe care credincioşii acestui cult o numesc *purva-raga*, atracţia faţă de persoana iubită înainte ca unirea să fi fost consumată.

Radha nu putea să-i fie de-ajuns acestui îndrăgostit de unsprezece ani, care nu se afla la prima experiență. Poemul, categoric licențios, ni-l arată în pădure, admirând luna plină și începând deodată să cânte una dintre melodiile sale cu efecte magice.

Auzind-o, femeile din împrejurimi își încetează imediat activitățile, „lasă baltă oala unde fierbe orezul sau se ridică de la masă fără să fi terminat de mâncat; cele care își alăptează copiii îi lasă deoparte ca pe o povară neplăcută". Se îmbracă cu atâta grabă, încât „își pun inelele de la urechi la nas și inelele de la nas în urechi[1], își înfășoară capul în tunică și își încing pieptul cu vălul".

Și, îmbrăcate astfel, o pornesc la drum. Zadarnic încearcă soții, părinții și copiii să le oprească – nu mai sunt stăpâne pe ele. „Câțiva bărbați se gândesc să-și lege nevasta de un stâlp, dar iubirea copleșitoare le face să cadă moarte, în timp ce sufletul lor își ia zborul spre Krishna."

Femeile merg prin pădure și ajung la Krishna, „sprijinit grațios de un copac și luminând întreaga pădure cu frumusețea lui strălucitoare".

Krishna le întreabă pe *gopi* de ce au făcut imprudența să vină noaptea în pădure, unde dau târcoale fiarele sălbatice.

Ele răspund fără ezitare: „După ce ne-ai atras la tine cu frumusețea și flautul tău irezistibil, de ce ne întrebi motivul care ne-a adus? Am venit să ne dăruim ție fără reținere".

Krishna le dojenește cu timiditate: „O nevastă trebuie să-i rămână credincioasă soțului. Faceți precum soțiile virtuoase, păziți-vă să păcătuiți și să atrageți rușinea asupra voastră dorind iubirea unui alt bărbat decât soțul vostru legitim".

La acestea, *gopi* răspund: „Nu are rost să le vorbești despre datorie unor femei pe care le-ai fermecat cu frumusețea ta și cântecul flautului tău. Ne-am pierdut simțul datoriei și orice teamă de scandal și de consecințele lui. Dacă a ne dărui ție este

1. Se știe că indienele își găuresc nasul ca să-și atârne sau să-și introducă în el bijuterii. Acest obicei tinde să dispară, femeile cu educație modernă, din clasele sociale superioare, renunțând complet la el.

un păcat, suntem gata să suportăm pedeapsa. Mai bine infernul cu tine decât cel mai înalt dintre Ceruri fără tine. Dacă refuzi să ne satisfaci setea noastră irezistibilă de tine, vom muri la picioarele tale".

Aceste nenumărate amante ale eroului – trei sute după o versiune, opt sute după alta – au rămas anonime, în plan secund; numai Radha joacă un rol în legendă.

Radha a fost părăsită când Krishna a plecat la Mathura, unde, conform profeției, și-a omorât unchiul într-o întrecere.

„Neconsolata Radha se ducea în pădurea de la Brindaban și, cu mintea rătăcită, lua un copac drept iubitul ei absent și-i adresa vorbe de iubire; alteori, credea că descoperea pe pământ urma picioarelor lui Krishna. Atunci așeza flori pe acele urme iluzorii, se așeza lângă ele și le adora plângând. Uneori și-l imagina pe Krishna venind, și atunci atârna ghirlande de flori de boschetul tainic unde obișnuia să-l întâlnească. Tresărea la cel mai mic zgomot, crezând că era zgomotul pașilor iubitului ei. Veghea, îl aștepta toată noaptea și, când înțelegea în sfârșit că nu va veni, se prăbușea fără cunoștință."

Acest roman plin de pasiune se termina brusc printr-o scenă de gelozie. Krishna s-a întors, trebuia s-o întâlnească pe Radha noaptea în „boschetul lor tainic" și, încă o dată, Radha „l-a împodobit cu ghirlande de flori, a presărat pe pământ flori și frunze proaspete și a răspândit parfumuri noi".

Krishna n-a venit. În timp ce Radha îl aștepta, el o întâlnise pe drum pe frumoasa Chandrabali, care, aproape cu forța, îl trăsese spre un boschet. Krishna, spune poemul, nu dorea s-o urmeze, „dar n-a putut să-și impună o purtare lipsită de curtoazie și a consimțit să petreacă noaptea cu ea".

Krishna i-a cerut să-l ierte, dar Radha n-a vrut. Povestea spune că, mai târziu, a avut loc o împăcare, dar partea de ciclu care îi interesează pe credincioși se limitează la alternanțele de bucurie și de durere pe care prezența sau absența lui Krishna i le pricinuia nefericitei Radha.

Totuși, deși asta e în afara subiectului meu, dacă cititorul dorește câteva detalii despre sutele de amante anonime ale divinului Krishna, voi spune că li se arăta tuturor în același timp

și că fiecare era convinsă că el petrecuse noaptea cu ea. Când plecau de acasă pentru a se duce la Krishna în pădure, soții lor nu băgau de seamă. Fiecare credea că soția se afla în pat lângă el. Și chiar dacă Krishna le făcea vizite nocturne amantelor sale, soții culcați lângă ele nu observau.

Indienii sunt gata să le dea explicații de ordin psihic celor care nu cred în materialitatea acestor fapte, dar ele nu-și au locul în cartea de față.

Iubirea patetică dintre Radha și Krishna m-a făcut să stau pe o rogojină în marele hol al unei locuințe luxoase din Calcutta. Compania este numeroasă, cam trei sute de oameni, dacă nu mai mult. Trebuie să ascultăm un artist de renume care, seară de seară, timp de o lună, dă o serie de recitaluri ce relatează povestea lui Krishna.

Nu există nici punere în scenă, nici costume; artistul care urcă pe o estradă nu foarte înaltă este într-un costum elegant de oraș: *dhoti* și vestă de mătase albă. Nu declamă, așa cum fac actorii, ci imprimă vocii accente diferite, în acord cu scenele pe care le descrie sau cu sentimentele pe care le exprimă, iar debitul său, o melopee monotonă, curge fără oprire, uniform ca apa unui râu, și sfârșește prin a acționa asemenea unei substanțe hipnotice, care șterge din mintea subiectului conștiința mediului în care se află ca să-i substituie un decor inventat.

Artistul este un bărbat, dar nu are importanță, spectatorii o văd în el pe Radha înecată de plâns, făcându-și auzite tânguirile amoroase. Chiar dacă figura nefericitei Radha se estompează, fiecare dintre cei prezenți – bărbați și femei – s-a identificat cu patetica iubită a zeului încarnat, îi trăiește sentimentele, simte că a devenit ea și, cu o frenezie de amantă exasperată sexual, își va chema iubitul ale cărui sărutări au subjugat-o pe veci.

Asupra mea însă, spectatoare prozaică, dicția incoloră a recitatorului ar fi exercitat în cele din urmă un efect adormitor dacă n-ar fi fost spectacolul oferit de credincioși, care mă țineau cu ochii și urechile în alertă.

Mulţi plângeau tăcut sau hohoteau zgomotos, unii îi adresau apeluri disperate lui Krishna, alţii îşi loveau fruntea de podea urlând de disperare sau se rostogoleau pe rogojini, pradă unor atacuri de nervi.

Artistul continua să-şi depene imperturbabil povestea... Era un profesionist, îşi câştiga onorariul.

Această reuniune nu era publică, erai primit numai cu invitaţie şi toţi spectatorii făceau parte din clasele superioare ale societăţii indiene. Cel care se zvârcolea vociferând pe podea va sta mâine la o catedră ca profesor, îşi va ocupa scaunul de magistrat, va trata afaceri comerciale importante sau va ocupa o înaltă funcţie administrativă... şi nu va mai semăna câtuşi de puţin cu dementul care fusese cu o zi înainte.

Aşa este India, cu o mentalitate greu de înţeles.

În marea lor majoritate, oamenii doresc zei apropiaţi de ei, zei care să le semene; acest fapt îmi este amintit de un învăţat indian simpatic, avocat de profesie şi de religie *vaishnava*.

> Dumnezeu – mi-a zis el – este inimaginabil, inaccesibil; nu putem avea nici o relaţie cu el. Avatarurile sale, Rama sau Krishna, ne sunt mai uşor de înţeles; sunt mai aproape de noi sub forma lor omenească, faptele lor sunt omeneşti. Dar când au trăit? Mulţi dintre eruditii noştri se îndoiesc de existenţa lor istorică. În schimb, Chaitanya este un personaj cât se poate de real, poate fi atins, ne putem concentra asupra lui devoţiunea şi iubirea.

Cine e acest Chaitanya, care ne este prezentat ca potrivit să-i ţină locul unui zeu prea îndepărtat sau unor avataruri cu existenţă istorică îndoielnică?

În 1486, s-a născut Nadia, al doilea fiu al unei familii de brahmani, un copil pe care milioane de credincioşi îl vor considera Krishna revenit pe pământ şi divinitatea eternă şi atotputernică încarnată.

Era o încarnare directă și completă a lui Vishnu sau o încarnare de gradul doi? Această problemă poate părea bizară, dar nu și pentru membrii ramurii aparte a sectei adoratorilor lui Vishnu (*Vaishnava*), pe care i-am auzit discutând-o. Această subsectă *Vaishnava* pretinde că îl are fondator pe Chaitanya și, firesc, personalitatea acestuia are o mare importanță pentru adepții ei.

Vishnu, adică divinitatea supremă concepută sub aspectul său de Ființă având formă și calități[1], dar neuman, poate să se încarneze și să trăiască o viață omenească printre noi. El este atunci Rama sau Krishna[2]. La rândul său, un avatar cum ar fi Krishna nu este pur și simplu o fantomă care, după ce-și sfârșește rolul, dispare fără să lase urme. Krishna, mort în lumea noastră, continuă să existe printr-un alt gen de existență; dezîntrupat, dar având în continuare conștiință și voință, el poate fie să se reîncarneze complet într-un individ ales de el, fie să sălășluiască în acesta la diferite intervale.

Biografii lui Chaitanya ni-l descriu în general sub acest ultim aspect. La începutul carierei sale, cei apropiați distingeau perioadele în care era Nimai, un erudit brahman profesor de gramatică sanscrită, și cele în care îl vedeau, în afara stării sale naturale, comportându-se ca o zeitate, așezându-se pe tronul rezervat lui Vishnu în capela prietenilor, lăsându-se adorat, făcând miracole – până și învierea unui mort – și apărând sub forme divine: cea a lui Vishnu cu patru brațe, cu tiara pe cap, sau cea a copilului Krishna cu ten albastru (*sic!*). Biografii adaugă că perioadele de activitate divină ale lui Chaitanya se terminau aproape invariabil cu pierderea prelungită a cunoștinței și că, venindu-și în fire, Chaitanya nu-și mai amintea ce făcuse ca Vishnu sau Krishna.

Pentru cine nu face parte din gloata adoratorilor săi, panditul Nimai, care a luat numele de Chaitanya intrând în ordinul

1. *Saguna*, distinctă de Ființa absolută, inimaginabilă, căreia nu i se pot atribui nici formă, nici calități (care sunt limitări) și care este numită *nirguna*.
2. Pentru adepții cei mai fervenți ai lui Chaitanya, acesta ar fi fost un avatar asemănător cu Rama sau Krishna.

asceților *sannyasin*, apare ca un mistic a cărui exaltare frizează deranjamentul mental. De altfel, aceasta era opinia multor oameni care trăiau în preajma lui. Deținând într-un grad maxim acel „dar al lacrimilor" apreciat și de misticii din Occident, Chaitanya suferea, în plus, de numeroase leșinuri și crize care prezentau toate simptomele epilepsiei, în cursul cărora făcea spume la gură[1].

Pierzându-și cunoștința în timp ce se scălda în mare, a murit înecat la vârsta de patruzeci și opt de ani.

Am zăbovit asupra personalității lui Chaitanya din pricina ciudățeniei practicilor religioase la care se dedau discipolii lui.

Cultul lor este bazat pe legenda lui Krishna așa cum v-am înfățișat-o înainte și include în mod firesc lamentările nefericitei Radha, care îl cheamă pe preaiubitul ei Krishna, cel care s-a despărțit de ea. Am văzut deja cum recitarea poemului, care descrie durerea iubitei părăsite, le poate provoca spectatorilor manifestări morbide. Le vom găsi și la adepții lui Chaitanya, care s-a dedat el însuși în mod excesiv acestor manifestări în timpul vieții, dar, în plus, vom face cunoștință cu un alt gen de delir religios, delir vesel, provocat de o revărsare a preaplinului iubirii față de divinitate.

În mod spontan, auzind rostindu-se numele lui Hari (Vishnu), Chaitanya începea să danseze ca să-și manifeste bucuria iubirii. Exuberanța lui era, se pare, contagioasă, iar unii oameni – chiar în vârstă și gravi de felul lor – cedau influenței pe care o emana și îi imitau evoluțiile coregrafice.

Totuși, apropiații lui Chaitanya au ajuns să organizeze reuniuni la care oamenii veneau *intenționat* să strige zgomotos numele lui Hari bătând din palme. O perfecționare a ritualului a dus la folosirea de cimbale și a unei tobe pentru acompanierea strigătelor de *Hari bole!* („Spuneți Hari!") ale credincioșilor. Pentru

1. După spusele adepților lui Chaitanya, extazul provocat de iubirea față de divinitate era însoțit de semne exterioare, precum: *pulak*, părul de pe cap și de pe corp zbârlite; sudoare foarte abundentă, uneori sangvinolentă; crize asemenea celor de epilepsie, spumă la gură; sincope prelungite și repetate.

aceştia, o nouă perfecţionare a constat în a-şi lega de glezne jartiere de care erau cusuţi clopoţei, astfel încât clinchetul lor să se adauge „sonorităţilor suave"[1] ale corului şi instrumentelor.

Acest gen de adunări religioase este numit *kirtan*, care înseamnă „celebrarea proslăvirilor". Nu toate constau în demonstraţii excentrice, multe dintre ele semănând cu ceea ce se numeşte în ţările noastre „reuniuni pentru rugăciune". Am văzut această *kirtan* practicată la prietenii mei din Bombay şi nu era deloc zgomotoasă.

Îmi făcusem deja o idee despre adunarea *kirtan* organizată de adoratorii lui Krishna, cea descrisă mai sus, când, după un timp oarecare, am fost invitată să asist la o altă adunare a credincioşilor lui Krishna. Am fost anunţată că acea *kirtan* va fi celebrată după cele mai stricte tradiţii chaitanyiste şi va fi secretă.

Există două feluri de *kirtan*: unele publice, la care pot să participe toţi; la altele participă numai iniţiaţii sau, ca să folosim un termen mai puţin ambiţios, se poate spune că acei care asistă sunt membrii aceleiaşi confrerii. Aşadar îmi făcuseră o favoare invitându-mă.

Locul unde urma să aibă loc era o casă obişnuită, nici luxoasă, nici săracă. Intrai pe o poartă masivă, care se deschidea, dintr-o stradă îngustă, spre o curte încadrată de clădiri date cu lapte de var. Curtea fusese împodobită în vederea reuniunii; ghirlande de flori dispuse în festoane erau agăţate de ziduri, iar altele, legate la ferestrele locuinţelor, coborau până la pământul presărat cu petale şi frunze verzi.

Vreo cincizeci de bărbaţi, toţi îmbrăcaţi în alb, se aflau deja în curte când am sosit şi am fost imediat condusă – aş zice mai curând ascunsă – în apartamentul femeilor din casă, situat la etajul întâi. De acolo, prin jaluzelele trase, puteam să văd toată curtea.

Şedinţa a început cu o recitare lungă a unor poezii mistice. Cei care recitau erau toţi participanţi la *kirtan*, nu fusese adus nici un profesionist plătit.

---

1. Această apreciere în privinţa zarvei îi aparţine unui adept al sectei.

Poeziile alternau cu scurte îndemnuri, predici ţinute cu înfocare, rugi şi cântece cu accente pasionate. Instrumentele obişnuite (tobă în care se bătea cu mâinile şi cimbale) îi acompaniau pe cântăreţi. Muzicanţii nu erau nici ei artişti plătiţi şi, la fel ca participanţii la *kirtan*, împărtăşeau aceeaşi emoţie degajată de ritual. Aceasta le tulbura puţin prezenţa de spirit: mâinile continuau să lovească instrumentele fără să-şi dea seama, astfel încât acele *bum bum* şi *ding ding* au ajuns să acompanieze şi improvizaţiile poeţilor, şi cântăreţii, şi predicatorii, şi efuziunile adoratorilor. Zgomotul nu părea să deranjeze pe nimeni – dimpotrivă, le insufla tuturor un plus de vehemenţă.

Participanţii la acest cult nu cooperau deloc unii cu alţii, prin mişcări reglate şi coordonate; fiecare era „pe cont propriu", lăsându-se în voia propriilor sentimente.

Agitaţia creştea, unii au început să strige numele lui Hari (Vishnu), apoi să se îndemne unul pe altul ţipând *Hari bole!* – adică „Spuneţi Hari!", deoarece rostirea numelui Hari se consideră că are un efect magic asupra spiritului celui care îl pronunţă, îl aduce pe păcătos la căinţă şi face să se nască în el iubirea de divinitate: *bhakti* sau superlativul lui, *prema*.

Cei doi credincioşi instrumentişti loveau în tobă şi în cimbale din ce în ce mai repede, din ce în ce mai tare.

Hari bole!... Hari bole!... Câţiva, cuprinşi de o frenezie pioasă, au început să danseze, cu braţele ridicate, iar zurgălăii legaţi la gleznele lor sporeau vacarmul. Contagiunea se răspândea – cea despre care vorbesc biografii lui Chaitanya. Şi au intrat toţi în acţiune, lovindu-se unul de altul, îmbrâncindu-se fără să-şi dea seama, în curtea prea mică pentru agitaţia lor violentă.

Nu era vorba de lamentări, Radha nu plângea absenţa iubitului ei; Iubitul suprem se afla acolo, fiecare îi simţea prezenţa şi îşi striga bucuria nemăsurată care îi umplea pieptul gata să explodeze. *Hari bole!...* Câţiva au căzut pradă convulsiilor, cu spume la gură, iar ceilalţi nici măcar nu i-au văzut.

Zidurile din jur îi sufocau pe misticii în delir; numele lui Hari, Harinam, trebuia să răzbată afară, să fie dus tuturor, să aibă toţi parte de mântuire, de beatitudinea infinită dăruită de Hari.

Hari bole!... Poarta a fost deschisă cu violenţă şi valul credincioşilor pătimaşi s-a revărsat pe străduţele înguste ale oraşului indigen.

Le-am salutat zorită pe femeile care mă primiseră şi, în pofida eforturilor lor binevoitoare de a mă reţine, m-am grăbit să ies, dorind să urmăresc de la distanţă ceata care îşi continua drumul cântând şi dansând.

Unii trecători erau atraşi de acea trombă care se învârtejea în faţa lor, îndreptându-se nu se ştie unde!... Îi vedeam alăturându-i-se, gesticulând, strigând *Hari bole!*

La o răspântie se afla un negustor amărât, cu câteva fructe aşezate în faţă pe o tarabă. Şi el a fost lovit de valul mulţimii revărsate. L-am văzut de departe ridicându-se brusc, cu braţele întinse spre cer, răcnind *Hari bole!* Mişcarea lui bruscă a răsturnat taraba, fructele s-au rostogolit pe jos, în timp ce proprietarul, fără să le dea atenţie, dispărea pe o alee împreună cu hoarda halucinată.

Termometrul arăta 45 °C pe veranda mea protejată de un acoperiş dublu contra razelor arzătoare ale soarelui de vară. Mă aflam la Benares şi reflectam la o teorie destul de sinistră, atribuită celebrului filosof Madhva (născut pe la 1199), care prezintă puncte de asemănare cu doctrina predestinării proclamată de Sfântul Pavel, Sfântul Augustin şi alţii[1]. Asemănarea constă în faptul că cele două teorii susţin că există suflete care sunt irevocabil şi fără leac închise în sfera infernală. Diferenţa este că, la Sfântul Pavel, Dumnezeu a creat aceste suflete pentru damnare aşa cum, zice apostolul, „olarul face după voie vase pentru diferite trebuinţe"[2], în timp ce, potrivit lui Madhva, aceste suflete sau, mai exact, aceste *jiva*[3] există prin ele însele,

1. De altfel, nu Sfântul Pavel a inventat această doctrină. Găsim urme ale ei cu mult înaintea lui în Vechiul Testament.
2. Această comparaţie fusese deja făcută înaintea Sfântului Pavel.
3. Termenul „suflet" nu este o traducere exactă a termenului sanscrit *jiva*. Mai corect, *jiva* este „eul".

așa cum sunt, cu substanța proprie și calitățile inerente acesteia, și n-au fost zămislite de un zeu.

Restul teoriei urmează logic. Ființa fundamental rea se plasează în mod firesc într-un mediu în armonie cu natura sa, adică într-un mediu în care domină răul. Influența acestui mediu contribuie la accentuarea caracterului rău al individului care s-a plasat acolo. Devenind mai rău decât era, acesta va fi înclinat să se îndrepte spre un habitat unde puterea răului va fi și mai puternică, iar efectul acestei puteri rele va fi resimțit de individ, care i se va supune și ale cărui calități rele vor fi din nou sporite... și așa mai departe.

Dar nimeni nu comandă această călătorie înfricoșătoare, ea se realizează mecanic, se poate spune, *jiva* se plasează singur în mediul care corespunde alcătuirii ființei sale. Așa cum uleiul plutește deasupra apei: uleiul stă deasupra, apa dedesubt, nimeni nu poate să facă nimic, natura diferită a uleiului și a apei fiind singura cauză.

Cele 45 de grade la umbră nu mă îmbiau deloc să insist asupra sorții îngrijorătoare, dar foarte logice a nefericiților *jiva*; totuși, doream să beneficiez de un supliment de informații despre interpretările date doctrinei lui Madhva referitoare la acest subiect. Și mai voiam să ies din casă, iar cele două dorințe se potriveau foarte bine. Aveam să merg așadar la reverendul J..., un misionar englez, indianist erudit, care îi cunoștea pe toți pandiții din Benares; cu siguranță avea să-mi indice unul sau doi pe care i-aș fi putut consulta cu folos.

L-am găsit pe reverendul J... în biroul lui mare de lucru; citea, având la îndemână un pahar de citronadă cu gheață. Așa cum se obișnuia în India, unde numai bărbații – mă refer la străini – rămâneau să-și continue sarcinile în timpul verii toride, soția și copiii misionarului se mutaseră pentru câteva luni într-o stațiune din Himalaya. Cred că reverendul J... se consola ușor de absența lor. Toți englezii însurați erau obișnuiți cu perioade de celibat prelungite; soțiile lor se temeau de căldură, iar sănătatea copiilor era întotdeauna un pretext pentru plecarea la

munte la Darjeeling, Simla, Nainital, Almora sau în altă parte, unde nu numai că era răcoare, ci și cluburile ofereau tot felul de distracții. Alte familii rămâneau despărțite ani întregi; educația copiilor impunea șederea lor în Anglia și, chiar dacă de multe ori stăteau la internatul unui colegiu, mama considera că era bine să le fie aproape și să se bucure în același timp de plăcerile vieții mondene.

Destul de frivole, puțin ciudate, așa erau obiceiurile societății engleze din India înaintea câștigării independenței, când toți acei *bara sahib* și *bara mem sahib*[1] au fost nevoiți să părăsească paradisul care, de câteva generații, fusese pentru ei India. Nu se cuvine să-i judec și, dacă ar trebui s-o fac, n-aș face-o decât cu o indulgență binevoitoare din punctul de vedere al unei străine ca și ei, străină foarte „asiatizată" poate, dar care rămânea sensibilă la farmecul relațiilor amicale cu afabilele gazde și al discuțiilor interesante cu soții lor, deseori oameni învățați.

Reverendul J... profita de celibatul lui momentan ca să lucreze la traducerea unui vechi manuscris sanscrit, pe care îl descoperise undeva în sudul Indiei.

Cunoștea foarte bine teoria atribuită lui Madhva, dar credea că nu se vorbea deloc despre ea în rândul adepților acestui filosof.

— Vom merge la panditul Hariprasad, mi-a zis el. Este un om amabil și erudit, îi veți putea pune întrebări.

Misionarul a chemat un servitor.

— Tot fără gheață, ceai cald, nu-i așa? m-a întrebat el.

— Tot. Am oroare de băuturile reci. Teozofii, vecinii mei, își imaginează că practic o penitență de un gen secret când ceai fierbinte pe o asemenea căldură.

În timp ce ne delectam cu o gustare copioasă, reverendul J... mi-a destăinuit o particularitate care avea să facă mai interesantă vizita mea la panditul Hariprasad.

---

1. *Sahib*: stăpân; *mem sahib*: soția stăpânului. Așa li se spunea străinilor de către servitorii sau subordonații lor indieni. *Bara*: mare. Acest calificativ era adăugat când era vorba de un înalt funcționar sau un alt personaj important.

— Cunoașteți, nu-i așa, povestea lui Mirabai și răspunsul pe care i l-a dat lui Rupa Goswami? m-a întrebat el.

Cunoșteam povestea.

— Ei bine, Hariprasad este unul dintre acei mistici care, în devoțiunea lor față de Krishna, se consideră ca fiind femeile și soțiile lui Krishna.

Într-adevăr, pe lângă genurile de *kirtan* deja descrise, aceasta este o altă ciudățenie a cultului lui Krishna. Dar să vedem întâi ce spune tradiția despre poeta Mirabai.

Aceasta era soția rajahului Kumbha Korana din Chittor, care domnea pe la anul 1420. Devoțiunea ei excesivă față de Krishna nu era pe placul soțului și al familiei sale, care au încercat zadarnic s-o facă să renunțe. Efuziunile poetice amoroase ale lui Mirabai în onoarea preaiubitului ei Krishna au provocat în cele din urmă furia soțului uman, rajahul, care a condamnat-o să bea o cupă cu băutură otrăvită.

Poeta mistică a fost suprimată, dar poeziile ei sunt și azi recitate de un mare număr de *vaishnava*. Iată câteva rânduri:

Am respins orice teamă de lume sau de familie,
Inima mea a fost străpunsă de săgeata iubirii lui Krishna.
Mirabai dansează în fața stăpânului ei...
Se agață de picioarele lui.

Sunt nebună după Krishna, nimeni nu-mi cunoaște durerea,
Numai rănitul știe suferința celui rănit.
Cum aș putea să ajung la odaia iubitului meu?
Numai el poate fi medicul care să mă vindece.

Gopal [*un nume al lui Krishna*] este cu adevărat al meu.
Cel ce poartă pe cap tiara,
Care ține în mâini cochilia marină, discul, bâta și lotusul,
Care poartă o ghirlandă în jurul gâtului,
Acela este singurul meu stăpân.

Eu nu mai am nici tată, nici mamă, nici frați, nici rude,
Nu mă mai tem de nimic.
Acum toți o știu.

Am hrănit liana iubirii cu lacrimile mele.
Mirabai este sclava iubitului ei Krishna.
Întâmplă-se orice!

Şi iată la ce poveste făcea aluzie reverendul J...

Mirabai s-a dus în pelerinaj la Brindaban, locul unde, conform tradiţiei, Krishna şi-a petrecut tinereţea şi a trăit cu *gopi*[1]. La Brindaban locuia un ascet cu renume, mare adorator al lui Krishna, pe nume Rupa Goswami[2]. Mirabai dorea să stea de vorbă cu el, dar acesta refuza s-o primească, declarând că, dedicându-se unei vieţi de ascetism strict, nu trebuia să vadă femei.

Când i s-a transmis acest răspuns, prinţesa a exclamat indignată: „Păi ce! Rupa e mascul? Dacă-i aşa, atunci ce caută la Brindaban?... Nici un mascul n-are dreptul să locuiască aici. Dacă zeiţele care păzesc Brindaban vor băga de seamă prezenţa lui, îl vor pedepsi şi-l vor alunga. Celebrul Goswami nu ştie că există un singur mascul pe lume, iubitul meu Krishna, iar toţi ceilalţi sunt femei?".

Întâmplarea e povestită şi în alt fel.

Cu ocazia pelerinajului, Mirabai nu lăsa în jos perdelele locuinţei şi ieşea fără voal. Când soţul i-a reproşat asta, ea i-a răspuns: „De ce ar trebui să-mi pun voal? Aici sunt numai femei; toţi adoratorii Stăpânului Krishna sunt soţiile lui".

Mirabai nu este singura care practica această credinţă ciudată; mulţi *vaishnava* o practică, cel puţin cu câteva restricţii, iar atitudinea lor religioasă constă în simularea condiţiei feminine. Adepţii bărbaţi ai unora dintre sectele lor se adresează unii altora cu numele de „surori".

Mi s-a relatat că alţii chiar îmbracă straie femeieşti şi nu mă îndoiesc de veridicitatea acestor informaţii, deoarece discipolii lui Ramakrishna declară acelaşi lucru despre el. Într-o carte recentă[3], Swami Nikhilananda scrie:

---

1. Văcăriţe – vezi *supra*, pp. 85 şi 87.
2. Goswami este mai curând un nume de sectă sau de castă, adăugat numelui Rupa.
3. Swami Nikhilananda, *Ramakrshna Prophet of New India* (Harper, New York, 1948).

În timp ce-l adora pe Rambala[1] ca pe copilul divin, inima lui Ramakrishna s-a umplut de o tandreţe maternă şi a început să se considere femeie. Cuvintele şi purtările lui s-au schimbat. Îşi imagina că era o *gopi*[2] din Brindaban. La cererea lui, Mathur i-a făcut rost de haine şi de bijuterii femeieşti.

Hariprasad, la care urma să fiu condusă de reverendul J..., avea să fie oare îmbrăcat cu un sari, ca o femeie? Mă pregăteam deja să înfrunt această încercare fără să râd, dar amabilul misionar mi-a risipit temerile.

— Nu, mi-a zis el. Hariprasad nu se deghizează în femeie, doar că eleganţa şi rafinamentul costumului său îi dau un aspect efeminat. De altfel, veţi vedea...

Venise ziua în care urma „să văd".

Desigur, Hariprasad nu avea habar de dezvăluirile reverendului J... în privinţa atitudinii sale mistice. I se spusese că voiam să-i cunosc părerea despre damnarea inevitabilă şi veşnică a unor *jiva*, după cum spunea Madhva.

Am fost primită cu amabilitate de un bărbat cu proporţiile frumoase ale unui atlet, într-un veşmânt de mătase albă. Purta părul lung legat artistic în coc, în care fusese înfiptă o crenguţă de iasomie; alte câteva flori albe apăreau după o ureche, avea picioarele goale în papuci de satin roşu, împodobiţi cu broderii cusute cu fir de aur. Câteva coliere de pietre preţioase îi atârnau pe piept şi inele de mare preţ îi străluceau pe degetele subţiri. Era foarte parfumat.

De altfel, întreaga casă era înmiresmată. Un amestec de mirosuri de iasomie şi de tămâie făcea atmosfera aproape sufocantă. Toate încăperile pe care le puteam zări erau luxos mobilate cu divane tapiţate cu mătase; plante înflorite, aşezate unele lângă altele, creau iluzia unui strat de flori într-o grădină. Numeroase lustre de cristal atârnau de grinzile colorate ale tavanului; pereţii erau acoperiţi cu o mulţime de oglinzi.

1. Sau Ramlala, vezi *supra*, p. 29.
2. Vezi *supra*, p. 85.

Acest decor neașteptat m-a năucit puțin. Cum să mai vorbești, în acest paradis, despre bieții *jiva* închiși iremediabil în infernul lor? Trebuia totuși s-o fac, era motivul vizitei mele. Dar, după primele cuvinte pe care le-am rostit, Hariprasad a protestat. Cine putea să-și imagineze o asemenea oroare! Sensul doctrinei lui Madhva fusese interpretat greșit, niciodată nu i-ar fi trecut prin minte un lucru atât de cumplit. Hari (Vishnu) era numai iubire, privea toate ființele cu o bunăvoință infinită și, mai devreme sau mai târziu, avea să le primească pe toate în beatitudinea sălașului său...

Ar fi fost necuviincios să mai susțin și să încerc să dovedesc, bazându-mă pe texte, că Madhva enunțase într-adevăr sinistra doctrină în prezența acelui bărbat împodobit ca un idol, care, la fiecare mișcare, răspândea efluvii suave emanând din cutele mătăsoase ale veșmântului și ale cărui mâini erau învăluite în lumina multicoloră a pietrelor prețioase de pe degete.

Au fost aprinse lămpile și, imediat, toate oglinzile și bijuteriile purtate de Hariprasad au început să scânteieze extravagant, tulburând vederea, așa cum parfumurile tari care saturau aerul tulburau mirosul.

Apoi, dintr-o altă încăpere ascunsă au răzbătut melopee languroase care celebrau iubirea lui Krishna. Trebuie să fi fost ceasul cultului vesperal în capela casei.

Hariprasad, care susținuse foarte lucid conversația până în acel moment, a amuțit brusc. Expresia feței i-a devenit extatică și, după câteva clipe de nemișcare deplină, s-a ridicat încet și a început să danseze.

Dansul lui nu semăna prin nimic cu gesticulările frenetice pe care văzusem că le făceau unii *vaishnava*. Gesturile se mențineau măsurate și armonioase. Departe de a fi grotesc, trupul său suplu și frumos de atlet se apleca cu grație, în timp ce rula și derula succesiv amplele falduri ale veșmintelor sale de mătase albă.

Pasiunea iubirii pe care o mima nu dezvăluia nici un sentiment de lascivitate josnică, ci doar o exaltare mistică ce tindea cu patimă spre o unire spirituală cu un iubit de vis.

Cum împăca Hariprasad rolul de iubit al lui Krishna cu îndeplinirea normală a îndatoririlor sale de soţ? Problema asta mă intriga puţin şi i-am propus-o discret reverendului J... în maşina care urma să mă lase acasă.

— Soţia panditului este ea însăşi o mare adoratoare a lui Krishna, mi-a răspuns misionarul. Şi ea îl consideră probabil iubitul ei.

Reverendul J... n-o văzuse niciodată pe această femeie, care trăia după regulile stricte impuse de *purdah*, dar doamna J... o cunoştea şi de la ea avea aceste informaţii.

Oricum, bizareria sentimentelor lor religioase nu părea să-i fi deranjat pe soţi în viaţa conjugală: cei trei fii voinici născuţi din căsnicia lor dovedeau acest lucru.

Se înţelege de la sine că m-am dus la Brindaban. Ba chiar am fost de mai multe ori.

Evident, nu mă aşteptam să găsesc acolo pădurea în care se spune că îşi trăise Krishna aventurile amoroase, ci voiam doar să văd ce făcuseră adoratorii lui din acel loc sacru pentru ei. Acolo, ca şi în alte părţi, credincioşii nu respectaseră caracterul iniţial al legendei pe care se bazează credinţa lor. La Brindaban, ca şi la Muttra – fostul Mathura –, nimic nu amintea de locurile câmpeneşti unde veselele *gopi* se zbenguiau printre cirezi. Temple, temple mari, pe care le ghiceai bogat înzestrate, îi erau consacrate lui Krishna sub diferitele lui titluri; idilei naive cam fără perdea îi urmase un dogmatism rigid.

În afara perioadelor de pelerinaj, aceste localităţi sunt puţin frecventate şi atmosfera psihică aparte, care învăluie multe locuri sacre din India, mi s-a părut, dacă nu total absentă, aproape imperceptibilă.

Totuşi, plimbându-te la lăsarea serii pe cheiul acoperit cu dale care, de la Muttra, se întinde pe malul râului Jumna[1], e greu să rămâi insensibil la poezia mistică a decorului.

1. Numit înainte Jamuna.

Pe scările de marmură care coboară spre râu, bărbați bine înfășurați în cearșafuri albe stăteau jos nemișcați, meditând. Forma unui bust gol, rigid, având deasupra un păr negru încâlcit, se întrezărea vag în unele dintre pavilioanele cu ziduri ajurate ce dominau apele râului, dezvăluind acolo prezența unui ascet izolat.

Nimic nu mișca, doar enormele țestoase, familiare, care se îmbrânceau, întinzând capul afară din apă, cerșind mâncare îndată ce auzeau, pe dale, alunecarea ușoară a picioarelor goale ale unui trecător.

O tăcere, un calm nesfârșit învăluiau totul în jur și păreau să se întindă, dincolo de ape, peste universul întreg.

Credincioșii apăreau ca niște umbre furișate, așezau șiruri de lămpi aprinse de-a lungul scărilor, luminau slab pavilioanele în care yoghinii vegheau, apoi dispăreau brusc așa cum apăruseră.

În ce vise se cufundau acei oameni imobili? În ceața ușoară care urca dinspre apa neagră, îl vedeau poate pe Krishna zâmbindu-le și auzeau chemarea flautului său fermecat?

Cucerită de atmosferă, m-am așezat pe una dintre trepte, privind fix râul sacru; dar în locul lui Krishna cel care împarte vise am văzut ivindu-se imaginea austeră a lui Shiva, nemilosul distrugător al mirajelor și al lumilor, care nu sunt decât miraje. Automat, mi-am ridicat mâinile, cu palmele împreunate, executând un salut ritualic hindus, și am murmurat formula consacrată: *Namah Shivaya!* (Omagiu lui Shiva!). Cineva, care probabil mă auzise, a mișcat lângă mine și m-am grăbit să mă îndepărtez, deoarece poate fi periculos să-l saluți pe Shiva în fața unor adoratori fanatici ai lui Vishnu, care nu știu că diferiții zei nu sunt decât aspecte ale Ființei inimaginabile... sau ale închipuirii lor, după cum spun înțelepții Indiei. Apropierea râului Jumna atingând ușor scările de jos ale cheiului invita la prudență o străină singuratică.

La prima mea vizită pe meleagurile lui Krishna mi s-au arătat diferite relicve datând din copilăria acestui erou divin, printre altele, *leagănul* său. Credulitatea credincioșilor este la fel în toate

ţările; nu mai e nevoie să amintesc relicvele absurde care sunt venerate în Occident, toată lumea le cunoaşte.

N-am văzut mare lucru din leagăn, căci era acoperit cu mai multe huse; după cât îţi puteai imagina, obiectul pe care îl ascundeau trebuie să fi fost o mobilă mică de lemn.

Într-o capelă unde am primit încuviinţarea să intru, paznicul care m-a condus mi-a arătat un leagăn mic de mărimea unei jucării, din aramă aurită, aşezat pe o masă împodobită cu flori. Avea forma unei nacele, o bărcuţă prevăzută cu un scaun, asemenea balansoarelor pe care le atârnăm în grădini pentru copii; pe scaun era aşezat un mic idol care îl reprezenta pe tânărul Krishna. O sforicică subţire legată de scăunel permitea legănarea lui pentru amuzamentul bebeluşului Krishna, crezându-se probabil că îi plăcea acest joc.

Înainte ca brahmanul care îngrijea acel loc să mă poată împiedica, am tras uşor de sfoară şi Krishna s-a legănat. Ghidul meu a tresărit, manifestându-şi îngrijorarea, şi s-a grăbit să mă conducă afară.

Aceste mici leagăne pot fi găsite în capelele private ale adoratorilor lui Krishna, iar în ziua de *Janmashtami*, care este Crăciunul acelor *vaishnava* din sectele adoratorilor lui Krishna, copilul Krishna (Balakrishna) în leagăn este prezent pe altarul împodobit cu flori şi frunze de *tulsi* (o specie de busuioc). Pe lângă ritualurile obişnuite cu care sunt adoraţi zeii, credincioşii leagănă atunci micul idol.

Am fost invitată într-o zi de militarii unui detaşament staţionat în munţii Himalaya, care sărbătoreau *Janmashtami* prin diferite manifestări distractive. Au avut loc câteva concursuri sportive de genul celor importate de englezi, pe care indienii le-au adoptat cu entuziasm. Apoi, în timp ce cei şase funcţionari britanici prezenţi şi soţiile lor erau conduşi la bufetul pregătit pentru ei, un ofiţer indigen mi-a făcut un semn discret să-l urmez şi m-a dus într-o parte separată a barăcilor, care servea ca templu improvizat. Această favoare îmi era acordată pentru că trăiam retrasă, fără să mă amestec cu cele câteva familii străine pe care funcţiile şefilor lor le exilaseră în acei munţi şi pentru

că servitorii mei mă descriau ca vegetariană şi neamatoare de băuturi alcoolice.

Mai mult, brahmanul care celebra cultul pentru soldaţi mă surprinsese de mai multe ori citind texte sanscrite sau meditând în pădurile învecinate şi trăsese probabil concluzia că nu eram o străină „asemenea celorlalţi". În fine, sunt convinsă că la părerea pe care brahmanul *pujari*[1] şi-o făcuse despre calităţile mele de apropiată de zei cel mai mult contribuise faptul că îi oferisem adesea mici cadouri.

În templul rustic – o coşmelie din scânduri –, un altar improvizat avea deasupra un mic tron de aramă aurită rezervat idolului principal şi, puţin în lateral, leagănul drăguţ al lui Balakrishna.

Când am intrat, după ce m-am descălţat, în jurul altarului se aflau câţiva soldaţi, iar unul dintre ei trăgea de sfoara balansoarului cu un aer meditativ. Contrastul dintre acel bărbat înalt şi robust, cu tenul măsliniu, şi jocul pueril la care se deda nu putea fi decât comic, dar camarazii lui, care îl priveau, nu vedeau lucrurile astfel. Probabil că aveau să legene şi ei, după aceea, Copilul Divin, iar mintea lor, în general ocupată de griji foarte vulgare, urma să se bucure câteva clipe de extazul mistic.

O, India, absurdă şi uluitoare!...

Nu puteam să răspund mai bine amabilităţii ce mi se arătase decât dovedind eu însămi o oarecare deferenţă faţă de mititelul Krishna care stătea în leagăn. I-am făcut aşadar o reverenţă, o reverenţă frumoasă, aşa cum fusesem învăţată la pensionul meu de stil vechi. Apoi, cu gravitate, am întins mâinile spre sforicica pe care mi-o lăsase soldatul şi, preţ de un minut, l-am legănat pe Balakrishna...

Vremuri agreabile, când putea exista cordialitate în relaţiile dintre indieni şi străinii care ştiau să-i înţeleagă.... Vremuri, mi-e teamă, definitiv trecute.

În patruzeci de ani, am văzut accentuându-se treptat sentimentele de xenofobie, nu numai în India, ci peste tot în Asia.

---

1. Care celebrează ceremoniile în onoarea zeilor, *puja*.

La a doua mea vizită pe meleagurile lui Krishna, accesul în temple devenise strict interzis. Nu mi s-a mai arătat leagănul Copilului Divin, nici micul lui balansoar...

În această carte sau în alta, voi avea ocazia să revin asupra unor fapte asemănătoare, așa că nu mă voi opri acum asupra acestui aspect. Voi relata doar un incident care a marcat una dintre vizitele mele la Muttra: mi se pare potrivit să arăt sentimentele care prevalau în India înaintea celui de-al Doilea Război Mondial.

Pe când locuiam în regiune, o doamnă americană de origine evreiască mi s-a alăturat și mi-a cerut s-o conduc la Muttra.

Își legase la pălărie o eșarfă de mătase galbenă care îi accentua caracterul cu adevărat oriental al fizionomiei; eu și lama Yongden purtam veșminte chinezești.

Pe când urcam în mașină să plecăm, niște oameni au venit după noi, intrigați de înfățișarea noastră exotică, și ne-au întrebat: „Din ce țară sunteți?".

Lama, căruia îi place să glumească, le-a strigat: „Suntem japonezi".

Efectul cuvintelor sale a fost imediat și neașteptat. Cei de față le-au aruncat câteva monede vânzătorilor de flori așezați lângă templu, au luat florile destinate lui Krishna-Vishnu și le-au aruncat cu grămada în mașina noastră, scoțând exclamații entuziaste.

Sentimentele de atunci sunt departe de a fi dispărut. Japonezii, mult timp învingători ai albilor în ultimul război, au fost striviți de o armă nouă, dar nu cu adevărat învinși, cred mulți asiatici, în India ca și în alte părți. Au dat un exemplu care n-a fost uitat, care nu va fi uitat... E bine să știm asta.

Capitolul VI

Foamete • Epidemii • Superstiţii

M-am aşezat într-un mic pavilion ce domină râul Narbada, care curge printre faleze abrupte de stânci albe. Am făcut o scurtă plimbare cu vaporul, până la capătul defileului îngust, şi am privit multe cuiburi de albine agăţate de stânci. Barcagiii au avut grijă să mă prevină că fumatul sau zgomotul le enervează pe albine şi le face să se repeadă cu miile asupra celor care le tulbură liniştea. O inscripţie, scrisă cu vopsea pe stânci, îi avertizează de altfel pe călători în legătură cu pericolul la care se expun, iar dovada le este oferită de o stelă ce comemorează moartea unui inginer englez care s-a înecat în acel loc încercând să scape de albinele furioase care îl atacaseră.

De asemenea, am văzut o cascadă şi ruinele unui templu care, după unele statui mutilate, pare să fi fost consacrat unui cult tantric. Şi apoi... m-am aşezat la umbră şi l-am informat pe paznicul unui bungalou vecin, rezervat călătorilor, că voi sta acolo câteva zile.

Suntem în plină vară, nu este deloc anotimpul pe care îl aleg turiştii ca să se plimbe în India, aşa încât sunt convinsă că nimeni nu-mi va tulbura singurătatea.

Căldura e toridă, dar nu mă copleşeşte... Tocmai am făcut o călătorie dantescă printre scene de coşmar, într-o regiune infernală.

Am venit să caut India meditaţiilor liniştite, India înţelepţilor anahoreţi care trăiesc în umbra răcoroasă şi parfumată a pădurilor,

şi am întâlnit India bântuită de secetă, pârjolită, chinuită de foamete.

Zile întregi, trenurile cu care am călătorit au străbătut câmpii al căror pământ calcinat nu avea, cât vedeam cu ochii, nici urmă de verdeaţă. Ici şi colo, în jurul satelor, copacii desfrunziţi, întinzându-şi crengile uscate şi răsucite grotesc, căpătaseră aspectul unor personaje demonice, malefice şi torturate totodată.

La fiecare oprire a trenului, prin praful stârnit de brize asemenea răsuflării unui cuptor încins întrezăream grupuri mai mult sau mai puţin numeroase înghesuindu-se la bariere, cerşind mâncare, toţi cu acelaşi gest primitiv: lovindu-şi burta, ducând mâna la gură.

Şi ce grupuri! Schelete acoperite cu o piele măslinie devenită prea largă, care atârna în pliuri pe abdomen, la genunchi şi pe piept, în pungi flasce, zbârcite, bălăbăninde, care fuseseră cândva sâni.

Unii copii, ale căror oase păreau gata să le iasă prin piele, erau numai abdomen. Corpul lor mic, pricăjit, nu mai avea decât un pântece absurd de proeminent, care le dădea înfăţişarea caricaturală a unor gnomi.

Cineva care *ştia* mi-a spus: „Mănâncă pământ!".

Bieţii copii se loveau şi ei peste burta monstruoasă, deschideau gura, implorând să li se dea ceva de mâncare. Toţi, până şi cei mai mici, purtaţi în braţe de mamele lor şi care imitau cu stângăcie gestul vrednic de milă prin care îşi arătau stomacul gol, aproape tăcuţi, îşi arătau foamea care îi chinuia... Aproape tăcuţi... Poate nu mai aveau forţă să strige. Gândul mi-a trecut prin minte văzându-le încetineala mişcărilor, greutatea vădită a unora de a sta în picioare, mâinile agăţate de barieră. Şi ochii!... Ochii anormal dilataţi la unii sau menţinându-se cu greutate deschişi la alţii. După ce-i vedeai, nu puteai uita acele priviri de oameni disperaţi – te urmăreau inexorabil... Şi, în ciuda raţionamentelor pe care le puteam face în mod logic ca să mă dezvinovăţesc, un sentiment confuz şi persistent de vinovăţie mă cuprindea de fiecare dată când mâncam.

Trenul se punea din nou în mişcare, unii călători împărţiseră proviziile pentru drum pe care le luaseră cu ei, alţii aruncaseră

la grămadă monede. Gest de milă care arăta bunătatea celor care îl făcuseră, dar inutil. Înfometaţii erau vreo sută la barieră în haltele mici, mii în jurul gărilor mari şi cu milioanele pe toată întinderea teritoriilor unde domnea foametea.

Ceea ce putusem să văd din tren văzusem şi de-a lungul drumurilor străbătute cu *tonga*[1]. Mici grupuri izolate, familii, strigau la trecerea mea, se loveau peste burtă sau peste gură, copiii alergau după vehiculul meu... când puteau să alerge. Şi îi lăsam în urmă pe aceşti vagabonzi amărâţi ca să dau peste alţii mai departe, la fel ca primii, bărbaţii cărând câteva zdrenţe jalnice, iar femeile purtând copiii.

Încotro se duceau?... În general spre oraşe, mai ales spre marile oraşe, unde credeau că se distribuiau alimente. Sau, auzind de taberele instalate de urgenţă pentru adăpostirea înfometaţilor, se străduiau să ajungă la una dintre ele.

Numai că le era interzis să intre în oraşe; atunci, se îngrămădeau în regiunea din jur şi, chiar dacă li se distribuia orez, cantitatea nu era suficientă ca să-i sature pe toţi şi mulţi mureau lent de inaniţie.

Cerşetorii care reuşiseră să intre în oraşe nu o duceau nici ei mai bine; i-am văzut întinşi pe străzi, gata să-şi dea duhul, şi, într-adevăr, zilnic treceau şarete ce adunau cadavrele care apoi erau arse în afara cartierelor locuite. Cei care se mai puteau târî, mamele mai ales, purtând în braţe bieţi copilaşi deja aproape fără simţire, se opreau în faţa prăvăliilor unde se vindeau alimente. Uneori, dar foarte rar, bărbatul care stătea în picioare lângă soba de gătit le arunca *ehopatti* (un fel de clătită) sau un fruct. Cei mai mici dintre copii se opreau îndelung în faţa grămezilor de *mitaie* (prăjituri) sau de fructe, stăteau acolo pierduţi într-un extaz dureros până când erau alungaţi cu brutalitate. Fraţii lor mai mari se mulţumeau deseori să arunce priviri jinduitoare la tarabe sau, cel mult, să scotă o tânguire timidă arătându-şi burta. Înţeleseseră deja că nu aveau ce să spere şi se grăbeau să pornească în urma părinţilor, dar mulţi erau orfani. Uneori, părinţii muriseră

1. Vehicul mic pe două roţi în care te aşezi turceşte, pe o saltea subţire. Un mic coviltir îl adăposteşte pe călător.

în cursul unor lungi călătorii sau copiii, îndepărtându-se să cerşească, pierduseră urma familiei cu care porniseră la drum.

Ajutoare?... Singurele ajutoare cât de cât eficiente erau cele furnizate de unele asociaţii religioase hinduse sau musulmane şi de misiunile creştine, dar îndeosebi de guvernul britanic. Totuşi, înfometaţii erau mult prea numeroşi pentru ca aceste diferite eforturi caritabile să poată satisface nevoile tuturor. Câteva date luate din rapoartele oficiale ne vor ajuta să ne facem o idee despre amploarea pe care o ia foametea în India.

În timpul foametei din 1896-1897 au fost distribuite ajutoare de hrană la 4.250.000 de nevoiaşi. În 1899-1900 s-au distribuit ajutoare la 6.500.000 de înfometaţi. N-am informaţii exacte despre foametea din 1907-1908 şi cea din 1919-1921. Într-un discurs rostit la Calcutta, panditul Nehru estima la 3 milioane numărul înfometaţilor care au pierit în timpul marii foamete din Bengal în 1943. În 1946, pe când locuiam la Calcutta, erau adunate zilnic de pe străzi cadavrele refugiaţilor morţi de inaniţie, care nu găsiseră loc în taberele de ajutor organizate pentru ei sau care refuzau să meargă acolo, ascultând de una dintre superstiţiile care îi dominau. În 1950, peste 6 milioane de indieni au suferit de foame în districtele Chittoor, Arcot, Chingleput, Salem, Coimbatore şi Ramned.

Se prevedea o nouă foamete pentru anul 1951[1].

Foametea, ca şi holera, este endemică în India, unde se manifestă, mai puternic sau mai slab, când ici, când colo, dar face în permanenţă victime, iar când calamitatea capătă proporţii comparabile cu datele citate mai înainte, nu există nici un mijloc de a-i îndepărta complet efectele.

Când ni se spune că s-au distribuit ajutoare la atâtea sau atâtea milioane de indivizi, nu suntem informaţi despre numărul, probabil şi mai mare, al celor care, dintr-un motiv oarecare, n-au beneficiat de ajutoare.

Datele oficiale se pot baza şi pe cantitatea de grâne sau de orez alocată spre a fi distribuită şi care, teoretic, ar trebui să

1. Când apărea această carte, foametea lovise statul Bihar şi se întindea în regiunea Madras.

formeze un anumit număr de raţii. Dar trebuie să nu fi trăit niciodată în Orient ca să crezi că faptele reale corespund unor astfel de calcule. Indiferent că este vorba despre India, China sau altă ţară, cantitatea de alimente care rămâne în mâinile şirului lung de agenţi de diferite ranguri însărcinaţi cu manipularea lor tinde întotdeauna s-o depăşească pe cea a alimentelor distribuite în realitate. Destui oameni s-au îmbogăţit în perioadele de foamete din Asia[1].

Acest soi de oameni este oare total necunoscut în Occident? Cine ar îndrăzni să afirme că da?

De asemenea, trebuie să se ţină cont de obstacolele pe care indivizii ce trebuie ajutaţi le ridică ei înşişi şi care împiedică eforturile făcute în interesul lor. În India, problema castelor joacă un rol important în această privinţă.

Pe când mă aflam la Benares, într-o perioadă de foamete, un pandit şi-a manifestat în prezenţa mea dezaprobarea faţă de o bucătărie deschisă de o misiune creştină, unde se distribuiau zilnic mese săracilor.

— Aceşti străini, spunea panditul, ne vor răul. Profită de mizeria sătenilor noştri ca să-i facă să mănânce toţi laolaltă orez fiert de oricine. Cei care îşi vor potoli foamea cu acest aliment impur vor fi murdăriţi şi decăzuţi din casta lor. Misionarii nu scapă ocazia să le amintească cinic: „Ce mai zici de casta ta acum?". Aşa i-au spus unui brahman care mâncase la ei împreună cu fiul lui. De ce nu distribuie orez crud?

Cunosc motivul. Refugiatul, străin în oraş, fără bagaje, nici adăpost, nu avea nici loc unde să-şi fiarbă orezul, nici ustensile ca să-l gătească. Ştiind situaţia în care se afla, indivizi fără scrupule îl păndeau, îi propuneau în schimbul orezului crud pe care îl primise un bol de supă apoasă, care era numai apă în care fiersese orez. Amărâtul, chinuit de foame şi grăbit să bage ceva în stomac, accepta şi ticălosul pleca cu orezul.

Multe alte stratageme necinstite erau folosite pentru a-i înşela pe înfometaţi, în general oameni de la ţară, sosiţi în oraş

1. Vezi *infra*, capitolul XI.

frânți de oboseală, după o lungă călătorie pe jos și dezorientați într-un mediu cu totul nou pentru ei.

Alții, cu o încăpățânare stupidă, nu voiau să încerce să-și schimbe regimul alimentar. Erau consumatori de orez, firește, mi s-a spus, nu văzuseră niciodată o boabă de grâu sau de orz, și refuzau să facă terci din ele. Declarau că nimeni dintre ai lor nu mâncase vreodată acele grâne ciudate, poate că li se dădeau fiindcă li se dorea moartea. Într-adevăr, circulau zvonuri: se spunea că în taberele de ajutoare se distribuiau alimente otrăvite. Mortalitatea mare din rândul nefericiților care ajungeau acolo extenuați conferea acestei scorneli o aparență de adevăr.

Am auzit cum erau acuzați englezii că provocaseră perioadele de foamete, deși ele existaseră în India și înainte de stabilirea lor acolo. Administrația britanică, spuneau unii, încurajează și chiar impune cultura de iută și de bumbac în detrimentul celei de orez și cereale. Alții adăugau că, de multe ori, marii proprietari indieni de terenuri erau și ei preocupați mai mult de culturi de un interes comercial profitabil decât de nevoile compatrioților lor.

Nu am căderea să discut acest gen de probleme și, oricum ar fi fost în trecut, protestele ar fi azi lipsite de sens. Având în vedere că India a devenit stăpână pe destinul ei, guvernul este cel care trebuie să ia măsurile necesare pentru a se evita repetarea cumplitelor perioade de foamete la care am asistat și eu, ca martoră îngrozită.

Irigațiile în unele părți ale țării, asanările în altele – mi-au spus experți în materie – pot să crească în proporții considerabile suprafața de terenuri fertile. Pare cât se poate de probabil.

Vești recente spun că guvernul repartizează cerealele între regiunile unde acestea sunt din abundență și cele care duc lipsa lor. S-ar fi făcut și rezerve pentru a limita efectele recoltelor deficitare.

Constituirea de rezerve de cereale nu este o inovație în India – ea este menționată în texte foarte vechi; cât privește repartizarea care, prin decret oficial, impune exportarea de grâne dintr-o regiune

în alta, ea prezintă o oarecare noutate. Cum o vor primi țăranii indieni? Există temeri că s-ar putea revolta. Oamenii care se tem de foamete se hotărăsc greu să-și reducă stocurile ce le-ar putea asigura subzistența într-o perioadă de lipsuri. Unii prieteni brahmani și proprietari de terenuri mi-au explicat indignarea lor vizavi de colectele de grâne, pe care le consideră o spoliere.

Au avut loc și răzmeriţe din cauza asta.

Pe la jumătatea lunii mai a anului 1949, la Suwana, lângă Jeypore, cincisprezece persoane au fost ucise când poliția a tras împotriva unei mulțimi de țărani care atacaseră niște funcționari la colectarea grânelor.

Regiunea unde s-a produs acest eveniment este chiar una dintre cele pe care le-am străbătut în timpul unei foamete cumplite. Amintirea ei și a altora care au urmat este probabil adânc întipărită în memoria populației; fapte asemănătoare celor despre care am vorbit constituie dovada și prevestesc și posibilitatea unor tulburări mai serioase.

După toate probabilitățile, tehnicile agronomice, dacă sunt susținute de bunăvoința țăranilor, vor putea spori în proporții notabile cantitatea de orez, de cereale și de plante comestibile care ar putea fi puse la dispoziția populației. Aceasta este estimată actualmente la 317.696.000 de locuitori[1]. Totuși, dacă populația va continua să crească peste măsură, dacă, așa cum prevăd unii, indienii vor ajunge să fie 1,7 miliarde la sfârșitul acestui secol, se poate spera ca randamentul recoltelor să crească și el în aceeași proporție?

Încă de pe acum, mulți declară că indienii sunt prea numeroși ca să se poată hrăni suficient cu ceea ce produce solul lor. Dacă, zic ei, epidemiile repetate nu i-ar secera în număr mare, perioadele de foamete ar fi și mai frecvente.

Oricum, este evident că foarte mulți indieni din castele populare sunt subalimentați permanent.

Remediul este acela care se impune în toate țările, dacă vrem ca oamenii să nu ajungă să repete iar și iar marile masacre

1. După statisticile din 1950.

numite războaie, al căror motiv ascuns, dar adevărat este lupta pentru existență – adică, în ultimă instanță, pentru hrană; remediul este diminuarea numărului de oameni care trebuie să trăiască pe pământ sau, cel puțin, frânarea înmulțirii lor.

Restrângând acest raționament la moderația comportamentului personal, mulți occidentali vizionari au înțeles pericolul de a avea mai mulți copii decât sunt în stare să crească în condiții de bunăstare materială și morală satisfăcătoare.

Chinezii și indienii au făcut aceeași remarcă și, la ei, nici o prejudecată religioasă sau de altă natură nu se opune reducerii voluntare a nașterilor.

În India, am fost frapată de deplina sinceritate cu care se afirmă voința de a nu procrea împotriva dorinței. În timp ce în Occident „aparatele" destinate să servească acestui scop se vând mai mult sau mai puțin discret, e ciudat să observăm că, într-un oraș mare precum Calcutta, se vedeau în vitrinele magazinelor anunțuri de genul „articole de cauciuc". Pe o stradă ce duce la Dhurrumtollah am numărat vreo douăsprezece. Anunțul era deseori în engleză, *rubber goods*, și te făcea să crezi că articolele respective fuseseră produse în Anglia. În sprijinul maselor mari de indigeni care nu știau să citească englezește, unii comercianți traduseseră în mod ingenios în hindi: „Articole din Anglia".

Nu trebuie să deducem de aici că indienii le datorează englezilor *ideea* procreării controlate. Cu mult înainte să fi existat englezii, cu câteva mii de ani înainte de era noastră, maeștrii care îi instruiau pe tinerii brahmani le indicau, la capătul perioadei de studiu, procedeele care le permiteau să obțină genul de urmași pe care și-i doreau; de altfel, procedee ciudate, care țin mai mult de magie decât de fiziologie. În această ordine de idei, indiferent că este vorba de relații conjugale serioase sau de jocuri erotice frivole, invențiile spiritului indian ne lasă cu gura căscată.

După terminarea studiilor, tânărul brahman se căsătorește, deoarece căsătoria este obligatorie pentru indieni. Din acel moment, dacă a înțeles bine instrucțiunile care i-au fost transmise în acest scop, depinde numai de el să aibă un fiu „cu ten deschis,

înzestrat cu o viaţă lungă", sau un fiu „inteligent, bun vorbitor, care să devină celebru", sau, dacă preferă, o fiică „cu mintea ageră, instruită" etc. Şi, ca ultimă lecţie, maestrul nu uita să-l înveţe pe viitorul soţ mijlocul de a împiedica procrearea[1].

Dacă îmi este permisă această observaţie, se pare că, în această privinţă, indienii moderni au mai multă încredere în „articolele din Anglia" decât în ştiinţa vechilor şi foarte severilor lor înţelepţi.

Ram! Ram!... Pe drum, în noapte, trec oameni care strigă numele divin; torţele pe care le poartă răspândesc un licăr prin frunzişul copacilor din grădină. Ram! Ram! Vocile se îndepărtează, dar altele, auzindu-se deja slab, se apropie. Ram! Ram!... Morţii sunt duşi pe câmpurile de incinerare, pe malul Gangelui.

Gata, m-am trezit! Aşa se întâmplă în fiecare noapte; aş putea oare să adorm din nou? Mă îndoiesc, deoarece căldura – 40 °C în camera mea – m-ar împiedica în mod sigur. Mă sufoc sub plasa de ţânţari şi, dacă aş ridica-o, nu m-ar lăsa cei câţiva ţânţari pe care îi am. Cred că ţânţarii ăştia sunt foarte rezistenţi la mirosul îngrozitor de fenol din micul meu apartament. M-am obişnuit cu această atmosferă de spital, dar nu e deloc plăcută.

Panditul care vine în fiecare dimineaţă să citească cu mine texte sanscrite este însă incomodat.

— Cum poate să vă placă putoarea asta? mă întreabă el.

— Sigur că nu-mi place. E o măsură de precauţie igienică.

În fiecare zi, servitorul meu spală dalele din camere cu apă cu dezinfectant şi toarnă puţin şi în urcioarele unde se află apa cu care îmi fac toaleta. Prudenţa se impune în timpul unei

1. Extras din *Brihadaranyaka Upanishad*, una dintre cele mai vechi upanişade. Potrivit orientaliştilor occidentali, acestea datează de prin secolul al VII-lea î.Hr. Însă indienii le atribuie o vechime mult mai mare, între 1500 şi 1000 î.Hr. Există un număr considerabil de upanişade, aşa cum există multe evanghelii în afara celor patru general cunoscute. Unele upanişade târzii se situează prin secolele al V-lea şi al VI-lea d.Hr.

epidemii combinate de ciumă şi holeră atât de violentă ca aceea prin care trecem.

Panditul dă din umeri cu un aer dispreţuitor:

— Străinii sunt absurzi, declară el. Ciuma, holera vin prin aer.

E inutil să-i vorbesc de molipsire prin microbi; am încercat să o fac, dar mi-a râs în nas. „Străinii sunt stupizi de cred astfel de gogoşi", a replicat el. Iritată de aerul de superioritate cu care vorbea, am răspuns:

— Aşa stupizi cum sunt, datorită măsurilor de precauţie pe care le iau, nici unul dintre ei n-a murit. Aici, la Benares, până acum n-a murit nici măcar unul, în timp ce indienii mor cu miile. Ram! Ram!... Îi auziţi ducându-şi cadavrele rudelor la Gange. Procesiunile astea funebre se succedă zi şi noapte.

Trebuie să ştii să-ţi ţii gura. Panditul îmi aruncă o privire veninoasă.

— Cine ştie dacă nu cumva străinii suflă un aer rău spre noi ca să ne facă să murim? a mormăit el printre dinţi.

În Orient e periculos să stârneşti astfel de idei – pot avea consecinţe supărătoare. Am vrut să abat gândurile interlocutorului meu în altă direcţie.

— Am să vă povestesc, i-am spus eu, ce s-a petrecut la Tunis, în Africa, o regiune guvernată de francezi. O încărcătură de păr de animal provenind din Orientul Apropiat fusese livrată unui fabricant de mobilă spre a-i servi la umplerea scaunelor, canapelelor, saltelelor etc. Însă ciuma bântuia în ţara de unde provenea părul, şobolanii se cuibăriseră în baloturile de marfă. Pe scurt, au apărut cazuri de ciumă în rândul muncitorilor care mânuiseră părul şi al celor care lucrau cu el. Ancheta, care s-a declanşat imediat, a dezvăluit proveniența părului şi pericolul la care erau expuşi locuitorii oraşului. Bolnavii au fost transportaţi într-un fort izolat, unde medicii şi infirmierele s-au închis împreună cu ei. Santinele păzeau ieşirile şi împiedicau orice contact cu cei din afară. Cât despre părul de animal depozitat în atelierele de mobilă, municipalitatea a dispus să i se dea foc şi din el a rămas numai cenuşă. În loc să se răspândească şi să facă sute de victime, boala a ucis doar trei oameni dintr-o populaţie de peste

două sute de mii de locuitori[1]. Inițiativa rapidă luată de autoritățile locale a salvat orașul.

Panditul mă ascultase cu atenție.

— Câtă nedreptate! a exclamat el după ce am terminat de povestit. Francezii ăia sunt și mai răi decât englezii. Să distrugi o marfă utilă, care reprezenta o sumă mare de bani, ce prostie, câtă răutate! Ne-am fi revoltat dacă cineva ar fi îndrăznit să facă așa ceva la noi!

Într-adevăr, asta s-ar fi putut întâmpla și probabil „s-ar fi întâmplat" în fața numeroaselor măsuri și reforme binefăcătoare, motivația fiind că englezii au contribuit în foarte mică măsură la lămurirea marii mase a indienilor și la distrugerea prejudecăților și obiceiurilor lor nefaste.

Rămași să-și hotărască singuri soarta, guvernanții indieni vor fi oare mai îndrăzneți? Aceia dintre ei care sunt învățați, oameni ai progresului, și sunt destui, vor reuși, „fără să se întâmple nimic", să îndrume marea mulțime a compatrioților lor ignoranți în afara căilor bătătorite? E îndoielnic. În închisorile din India nu sunt închiși numai comuniști. Cu puțin timp în urmă, un indian foarte tradiționalist și foarte cucernic mi-a destăinuit că aproape cinci mii de persoane fuseseră încarcerate pentru revolte pioase împotriva unor decrete care se opuneau obiceiurilor încetățenite și prescripțiilor religioase ale hinduismului.

Ram! Ram!... Această fredonare care însoțea defilarea cadavrelor continua zi și noapte fără încetare, pe toate drumurile care duceau la câmpul de incinerare, iar numărul acestor câmpuri crescuse nu numai pe malurile Gangelui, ci și la țară. La fel se întâmpla pe un teritoriu mare cât mai multe state din mica noastră Europă.

1. Acesta era aproximativ numărul locuitorilor din Tunis în acea perioadă.

Câțiva prieteni îmi scriseseră sfătuindu-mă să plec. Nu-și dădeau seama că, în apartamentul meu dezinfectat zilnic, slujită de servitori dezinfectați și ei când se întorceau din oraș, riscam mult mai puțin decât în trenurile cu care aș fi plecat și în hotelurile unde ar fi trebuit să trag pe drum, pentru că ar fi trebuit să merg mult până să ies din zona infestată.

Ieșeam din casă puțin, dar destul ca să observ comportamentul indienilor, mai ales al celor săraci, a căror viață se desfășoară în mare parte în afara casei. Iar acești săraci nu-și puteau imagina că, odată cu morții, puteau fi arse și hainele pe care le purtau sau patul în care își dăduseră ultima suflare. Erau lucruri costisitoare de care cei vii se puteau folosi foarte bine. Astfel, o femeie sau un bărbat din familie se îmbrăca imediat cu acele sariuri sau *dhoti*[1] devenite inutile mortului, înfășurat gol într-un cearșaf vechi drept lințoliu. Abia fusese ridicat cadavrul din pat și altcineva se și întindea în el. Familii întregi dispăreau în câteva zile și altele se instalau imediat în locul lor, pentru a se simți mai comod decât în locuința lor suprapopulată.

Oamenii obișnuiți nu credeau că se pot molipsi. Cum ar fi putut fi instruiți acei sărmani despre felul în care se propaga flagelul, dacă panditul meu, un brahman învățat, profesor și făcând parte din acea clasă socială care la noi se numește burghezie, spunea: „Microbii sunt o pură invenție a străinilor stupizi și dăunători; holera, ciuma vin din aer!". În sinea lui, își zicea probabil și că epidemiile care se abăteau asupra oamenilor erau opera demonilor sau a zeilor. În Occident, alții au întreținut credințe asemănătoare... și le întreține încă.

Ram! Ram!... deschide în altă lume un adăpost preafericit pentru cei ale căror membre se înnegresc și se chircesc în flăcările rugurilor.

Incinerarea unui cadavru este un spectacol pe care puțini occidentali l-au văzut. Cuptoarele crematoriilor din orașele noastre

1. *Dhoti* – bucată de stofă pe care bărbații o leagă la brâu și o trec printre picioare în chip de pantaloni.

ascund vederii familiilor contorsiunile pe care le face defunctul înainte să fie mistuit de flăcări. În schimb în Orient – și îndeosebi la Benares – ajunsese un tablou zilnic și banal, care nu-i mai impresiona pe trecători.

În afara câtorva yoghini unși cu cenușă și având în creștet claia de păr încâlcită ca un turban voluminos, dintre care se găsesc întotdeauna câțiva așezați în contemplare în apropierea rugurilor, sau a rudelor venite să însoțească mortul, oamenii trec pe *ghat*-ul[1] funebru complet indiferenți, fără să se oprească vreodată să arunce o privire ultimelor gesticulări ale brațelor și picioarelor care, vii, fuseseră active pentru muncă sau pentru plăcere, fără ca pocnetul sec al craniilor care explodează să-i facă să se întrebe ce gânduri au putut adăposti și nutri creierele care ies și se scurg clocotind ca un lapte dat în foc.

Tinerii solizi însărcinați cu serviciul incinerării, care lucrau la bustul gol și cu un *dhoti* scurt acoperindu-le partea de sus a coapselor, confereau operației macabre un aer vag și banal de bucătărie. Înarmați cu prăjini lungi, întorc în foc pe o parte și pe alta bucățile deja separate ale corpurilor, bazinul mai ales, ale cărui oase cedează ultimele.

Deseori, familiile sărace nu au mijloace să cumpere o cantitate de lemne suficientă pentru o incinerare promptă și completă. Și-atunci? Resturile pe jumătate carbonizate trebuie împinse în Gange.

De altfel, în perioadele de epidemie, mai mult ca oricând, trebuie să te grăbești. Culcați pe tărgi, înfășurați într-un lințoliu, cu picioarele sau jumătate de corp cufundat în fluviul sacru pentru asigurarea mântuirii, alți „clienți" își așteaptă rândul. Acum stau la „coadă".

Foarte aproape de ei, îndepărtând uneori o targă, bărbați purtând doar un mic slip scotocesc cu mâinile prin nămol, se aventurează în apa mai adâncă, uneori se scufundă, scotocind întruna și examinând pumnii de mâl pe care îi scot la suprafață. Acești amărâți caută bucățele din bijuteriile lăsate asupra

1. Chei, șir de trepte care duc la un râu.

cadavrelor celor bogaţi şi care s-au amestecat cu cenuşa şi resturile de oseminte aruncate în fluviu.

Pe vremuri, aur, perle şi obiecte preţioase erau puse pe rugurile marilor personaje sau ale morţilor foarte bogaţi. Partea din relicvele rugului lui Buddha – fragmente de lemn şi de oase calcinate – care a fost închisă în stupa de la Kusinara şi descoperită în timpurile moderne de serviciul arheologic britanic în India conţinea perle foarte mici pe care le numim „seminţe". Se găsesc şi în cantitatea infinitezimală de astfel de relicve pe care am obţinut-o la faţa locului în perioada descoperirii lor[1].

În zilele noastre, numărul celor dispuşi să piardă, odată cu morţii, obiecte de valoare devine din ce în ce mai mic. Acei paria care scotocesc în nămol în partea de jos a cheiului de incinerare nu par să se îmbogăţească.

Dar nu numai cadavrelor le este rezervat ritualul ultim al unei băi parţiale într-un râu sacru; muribunzi conştienţi încă sunt supuşi şi ei uneori unui asemenea ritual, şi se consideră că este mai eficient pentru fericirea lor post-mortem decât dacă s-ar aplica unui trup despărţit deja de suflet. Credinţa că a muri pe jumătate cufundat în Gange sau în alt râu sacru[2] îi asigură defunctului intrarea într-un paradis este una dintre cele mai groaznice superstiţii hinduse. Ea îi face pe unii credincioşi să-şi smulgă părinţii din patul pe care agonizează ca să-i transporte pe malul unui râu şi să-i cufunde în apă sau, aşteptând acest ultim ritual, să-i lase întinşi în apropierea câmpului de incinerare unde le va fi curând ridicat rugul.

Am văzut astfel de nefericiţi abandonaţi acolo ca să moară, ale căror priviri arătau că erau pe deplin lucizi, conştienţi de

1. Nu vreau să las impresia că venerez relicve. Ar fi în contradicţie categorică cu învăţătura lui Buddha. Un înţelept este mare prin ideile pe care le-a exprimat; oasele lui sunt formate din aceeaşi materie ca oasele tuturor mamiferelor şi nu au nimic deosebit demn de venerat.
2. Vezi relatarea vizitei mele la Pashupatinath din *În inima Munţilor Himalaya. Nepalul.*

situaţia lor. Ştiu că orientalii nu au în faţa morţii spaima pe care o resimt cei mai mulţi dintre occidentali – şi totuşi...

Există poate mulţi resemnaţi care se supun de bunăvoie practicii sinistre deoarece cred în superstiţia călăilor lor, dar sunt şi alţii care se revoltă şi ale căror proteste nu sunt ascultate.

Mai multă greutate decât mărturia mea va avea aceea împrumutată de la un indian cu un nume pe care un semen de-al lui, poetul Rabindranath, avea să-l facă celebru. Iată ce relatează în autobiografia lui Devendranath Tagore, care a fost onorat cu titlul de Maharshi (mare înţelept):

> Pe când bunica se afla pe patul de moarte, tata era absent, fiind plecat la Allahabad. Medicul ne-a spus că bolnava nu trebuia să mai fie ţinută mult timp în casă. Aşa că bunica a fost scoasă afară ca să fie dusă pe malul Gangelui. Dar bunica dorea să mai trăiască; nu voia să fie dusă la Gange. „Dacă fiul meu Dwarkanath ar fi fost aici, nu v-ar fi îngăduit niciodată să mă scoateţi din casă", spunea ea. Dar nimeni n-o asculta şi a fost dusă pe malul râului. Acolo, ea a mai spus: „Pentru că m-aţi adus la Gange împotriva voinţei mele, am să vă dau multă bătaie de cap. N-o să mor imediat".
> A fost aşezată într-un şopron acoperit cu ţiglă, pe malul Gangelui, unde a trăit încă trei zile şi trei nopţi...
> La răsăritul soarelui, îşi trăia ultimele clipe. A fost dusă atunci în mijlocul Gangelui şi toţi au strigat zgomotos numele Ganga, Narayana[1] şi Brahma. La sfârşit, şi-a dat ultima suflare[2].

Indieni care păreau a fi demni de încredere m-au asigurat că, în unele cazuri, când bolnavul nu se hotăra să moară, cucernicele sale rude îl sufocau vârându-i în gură nămol sacru din Gange sau din alt râu sfânt. Cei de la care deţin aceste informaţii mă încredinţau că intenţia categorică a celor care acţionau în acest fel nu era deloc să ia viaţa muribundului. Voiau doar să-l ajute să moară într-un mod pios.

---

1. Ganga, Gangele, este considerat o zeiţă; Narayana este zeul Vishnu.
2. Autobiografia lui Maharshi Devendranath Tagore, tradusă din originalul bengalez în engleză de Satyendranath Tagore. Traducerea în limba franceză îmi aparţine.

O altă superstiție interzice ca un bolnav care a fost dus pe malul unui râu ca să moară să fie transportat înapoi acasă pentru că nu moare și să-și reia viața normală dacă se vindecă. În acest caz, ar trebui să se retragă în altă parte și să trăiască singur, ca un ascet, lăsând tot ce are fiilor.

Astfel de obiceiuri par a fi căzut mai mult sau mai puțin în desuetudine. Zic „mai mult sau mai puțin" deoarece viitorul poate să ne rezerve multe surprize în privința superstițiilor hinduse.

Incinerarea morților este datina generală în India și trebuie să-i felicităm pe indieni, deoarece este o practică prin care ar putea fi atenuate într-o oarecare măsură efectele deselor epidemii.

Totuși, se face o excepție pentru *sannyasin* (asceți)[1], care sunt îngropați – și, în general, îngropați în poziție de meditație, cu picioarele încrucișate. Excepție fac și copiii foarte mici, care pot fi aruncați într-un râu. Iar a treia excepție – ciudată – îi vizează pe cei care, mai mult decât toți ceilalți, ar trebui să fie incinerați: leproșii și alte persoane atinse de boli asemănătoare.

Îmi amintesc uimirea și dezgustul pe care mi le-a provocat vederea cadavrului, deja mutilat și cu abdomenul deschis, al unui bebeluș căruia un câine îi devora liniștit măruntaiele. Apa adusese trupușorul la mal sau poate că nu fusese scufundat în mijlocul fluviului și ajunsese acolo, prins în nămol, prin mulțimea celor care își făceau abluțiunile rituale. Lângă el, adoratori care schițau mudre răspândeau, drept ofrandă sfintei Mame-Gange, flori de iasomie și de filimică, ce pluteau un moment pe apă, apoi se duceau la fund, adăugându-se stratului de putreziciune vegetală și animală care, amestecat cu mâlul fluviului, face malurile apelor mici vâscoase și urât mirositoare.

Această întâlnire lugubră avusese loc în timpul primei mele vizite la Benares, cu mulți ani înainte de marea epidemie pe care am descris-o.

Dar văzusem și altele mai târziu, printre care și următoarea: urcam cu barca pe Gange, îndreptându-mă spre templul de la

1. Vezi *infra*, capitolul IX.

Dakshineshvar. Înaintam încet de-a lungul fluviului, folosind prăjina împotriva curentului. Îi priveam pe cei care se scăldau, pe femeile care își spălau oalele de aramă și, deodată, am zărit un obiect îngust și lung pe care un câine îl trăgea spre el. Văzând că ezitam să numesc ceea ce mi se părea că recunosc, servitorul mi-a alungat incertitudinea declarând calm: „E un om".

Era într-adevăr un cadavru, un cadavru devenit rozaliu, acel rozaliu vinețiu ce amintește culoarea unor păpuși care au corpul din piele. Capul era de nerecunoscut, buzele, roase, lăsau să se vadă dinții. Pe când ne apropiam de acea epavă macabră, am observat că avea picioarele legate; în pofida șederii în apă, carnea părea să fie tare, deoarece câinele, fiindu-i greu să muște din ea, trăgea cu toate puterile de membre, ridicând rând pe rând picioarele sau brațele, târând cadavrul în nămol fără să lase impresia că mânca mare lucru.

Nu ne aflam la Benares, ci foarte aproape de Calcutta, iar aruncarea cadavrelor în apă era interzisă... Dar, la urma urmelor, picioarele legate dădeau de gândit: omul era probabil viu când fusese aruncat în apă, nu se putea ști unde, poate foarte departe în amonte față de locul unde îl adusese curentul. Dar pe cine mai interesează aceste lucruri în India, unde populația este atât de numeroasă?

Revenind de la templu, fiind ora refluxului, am mers pe mijlocul fluviului, unde este de ajuns să te lași în voia curentului. Trecând la distanță prin fața locului unde văzusem mortul, servitorul mi-a zis: „E terminat deja". Într-adevăr, în locul sinistrei păpuși rozalii nu se mai zărea decât o grămadă agitată de vulturi. Alungaseră câinele și i-am văzut luându-și zborul: locul era curat.

Pe măsură ce anii treceau, astfel de întâlniri deveneau tot mai rare în apropierea marilor centre. Chiar la Benares, Gangele nu mai cără decât câini morți, iar numărul lor nu era mare. Canalele de scurgere ale orașului, care se vărsau în apa sfântă a fluviului, și rămășițele omenești pe care le aruncă acolo cei însărcinați cu incinerările sunt de-ajuns ca să facă această apă suspectă. Dar indienii gândeau altfel. Și declarau triumfal:

„Apa Gangelui rămâne permanent pură, nimic n-o poate contamina; s-au făcut analize, iar ele au demonstrat că apa Gangelui nu conține nici un microb". La care străinii, guri rele, ripostează zicând între ei: „Apa Gangelui este atât de murdară, încât nici microbii nu pot să trăiască în ea".

Totuși, asta e o replică pe care nu era bine s-o rostești în fața indigenilor.

Ciuma și holera își vedeau neabătut de drum. Ram!... Ram!... Morții continuau să defileze zi și noapte prin fața grădinii din jurul pavilionului meu, iar eu mă sufocam în continuare de căldură și de mirosul nu prea plăcut de fenol.

O școală situată în aceeași grădină și unde învățau fetițe nu socotise de cuviință să-și închidă porțile. De altfel, nu erau mai în pericol în clasă decât la casele lor. Totuși, la un interval de câteva zile, două dintre ele, sosite dimineața aparent sănătoase, s-au prăbușit brusc și au murit în mai puțin de o oră chiar în școală, înainte de amiază.

Curiozitatea mă împingea uneori până pe cheiul de incinerare; era un mod de a mă informa cu privire la intensitatea sau diminuarea epidemiei. Și apoi, mă interesau atitudinile pitorești ale „spectatorilor". Yoghini convinși sau impostori, toți erau potriviți să tenteze penelul unui pictor. Eu nu sunt pictoriță și mă limitam să mă așez uneori lângă unul dintre ei, încercând să-l fac să vorbească.

„De ce contempli cu atâta atenție cadavrele care se transformă în cenușă? întrebam eu. Spectacolul distrugerii nu e continuu, prezent pretutindeni și în toate? Îl poți vedea în fiecare fir de iarbă, în fiecare piatră, dacă ești în stare."

Unii dădeau din cap aprobator, alții se supărau, strigau injurii și, dacă n-ar fi fost mulțimea care mișuna pe cheiuri, poate că n-aș fi fost foarte în siguranță.

Stele naive, monumente mici, înalte de cincizeci de centimetri, te fac și ele să visezi pe acel *ghat* funebru. Ele amintesc că acolo nu au fost arși numai morți, ci și femei vii, care au fost culcate pe ruguri lângă soții lor defuncți.

Stelele, sculptate grosolan, înfăţişează imaginea unui bărbat şi a unei femei în picioare unul lângă altul, datând din vremuri apuse... Superstiţia sinistră, ale cărei efecte tragice le comemorează, a murit definitiv?

Englezii au plecat, ei, care decretaseră legi ce pedepseau asasinatele rituale... E cazul să fim complet liniştiţi în privinţa viitorului? Ar trebui să ne îndoim?

„Poezia" acestui gen de sinucidere n-a încetat să bântuie mintea unor intelectuali indieni. În legătură cu un tablou intitulat *Sati*[1], reprezentând o văduvă îngenuncheată printre flăcările unui rug, o femeie eminentă, poetă şi militantă pentru independenţa Indiei, Sarojini Naidu, a scris:

Life of my life. Death's bitter sword
Hath severed us like a broken word
Rent us in twain, who are but one...
Shall the flesh survive when the soul is gone...[2]

(„Viaţa vieţii mele, paloşul aspru al morţii mele
Ne-a despărţit ca un cuvânt frânt.
Să destrami în două ceea ce este doar unul...
Trupul va supravieţui oare când sufletul va fi plecat...")

Despre acelaşi tablou, un artist şi un intelectual foarte distins, Coomaraswamy (mort în 1947), şi-a exprimat părerea după cum urmează:

---

1. Sati este numele soţiei lui Shiva dintr-o legendă din *Purane* (veche istorie a zeităţilor). Shiva fiind insultat, Sati moare din pricina durerii resimţite ca urmare a ofensei aduse iubitului ei soţ. După una dintre versiunile acestei legende, Sati a murit astfel: s-a dus într-un loc retras, a practicat o meditaţie yoghină deosebită ce aprindea un foc în trupul yoghinului, iar acest foc a mistuit-o. De aici vine, prin extensie, numele de *sati* dat văduvelor care îşi manifestă iubirea pentru soţ lăsându-se arse de vii ca să nu-i supravieţuiască. Tabloul respectiv fusese prezentat într-o expoziţie de artă, unde l-am văzut. Îi aparţinea atunci lui Samarendro Nath Tagore. Am şi eu o reproducere.
2. Extras din *The Golden Threshold.*

Idealul care își găsește expresia în *sati* a fost atât de prost înțeles și interpretat, încât o explicație ar putea fi utilă. Cutuma *sati* devenită obligatorie ca lege socială ar fi infinit de nedreaptă și rea, se înțelege de la sine. Ea nu se poate aplica decât unor cazuri excepționale, în condiții aparte. Este un ideal care atrage mai curând femeile decât bărbații.

Astfel, în pofida civilizației și a bunului-simț, Infinitul protestează împotriva revendicărilor perfecțiunii...

Unii pot să presupună că, în India, *sati* a ajuns să fie considerată o cutumă barbară și crudă din vremurile trecute. Este posibil ca indienii să nu fie deloc în stare s-o suporte în continuare, dar n-o privesc cu oroare. Familiile care pot numi o strămoașă devenită *sati* sunt mândre de înaintașa lor eroică și, cel puțin în Bengal, multe femei – poate majoritatea – îndrăgesc acest ideal și ar dori să mai poată fi realizat...

Tabloul înfățișează tragedia eternă a iubirii, care este viața însăși pentru o femeie și numai o parte din viață pentru un bărbat. Expresia ultimă a acestui fapt real șochează sentimentele de tihnă și confort ale unei burghezii prospere. Am pierdut credința care făcea posibile astfel de lucruri. Suntem mai mari sau mai mici pentru că nu mai putem suporta gândul unei astfel de iubiri sau o asemenea iubire încă există?

Ca referință, reproduc mai jos textul original englez[1].

1. „The ideal that finds expression in *sati* has been so misunderstood and misrepresented that some word of explanation may be useful. That *sati* as a social custom enforced by men would be infinitely wrong is very obvious. This, however, can only have been the case under exceptional and special conditions. It is an ideal upheld rather by women than by men. It is thus that the Infinite, despite our civilisation and common sense, makes recurring protest against the claims of the finite...

Some may suppose that *sati* has come to be regarded in India as a barberic and cruel custom of the past. It may be indeed that the moderns could not endure its continuance, but they do not therefore think of it with horror. Families who can point to ancestors who «became *sati*» are proud of such heroic descent and in Bengal at least, many, perhaps most women cherish this ideal and wish that it could still be realised...

Multe văduve indiene regretă că nu pot muri pe rug împreună cu rămăşiţele pământeşti ale soţului, ne spune Coomaraswamy. Mă îndoiesc foarte mult că există chiar atât de *multe*, dar nu pot să neg că ideea acestei sinucideri atroce continuă să bântuie minţile bolnave ale unor nefericite.

Următoarea relatare îi aparţine unui avocat indian din una dintre cele mai înalte caste brahmanice[1], răposatul S.C. Mookerjee, un militant al partidului care lupta pentru independenţa Indiei:

> Cumnatul meu era pe moarte. Sora mea, foarte agitată, umbla de colo-colo, intrând din minut în minut în camera soţului ei, să vadă în ce stare era.
> Bolnavul a murit pe când mă aflam lângă el, împreună cu alte persoane. Sora mea a ieşit repede. Cum intrase şi ieşise de nenumărate ori, nimeni nu i-a acordat vreo atenţie. Deodată, în curte s-a văzut o lumină puternică. Am ieşit în fugă; sora mea ardea ca o torţă. Turnase pe ea conţinutul unui bidon cu benzină şi-şi dăduse foc la haine. Am aruncat pături peste dânsa; m-am ales cu arsuri grave în timp ce stingeam flăcările, dar ele îi distruseseră deja prea profund trupul în diferite locuri pentru ca rănile să se mai poată vindeca. Sora mea a murit.
> Nu ştiam cum să-i dau bătrânei noastre mame această veste cumplită – mă temeam ca nu cumva şocul să-i fie fatal. În fine, am luat-o în braţe, mi-am aşezat capul pe pieptul ei şi i-am povestit încetişor ce se întâmplase. Spre marea mea stupefacţie, mama m-a respins brusc, s-a ridicat dreaptă şi a exclamat veselă: „Sunt fericită, fiica mea nu va fi văduvă!".

...the picture embodies the eternel tragedy of love that is life itself to a woman and only part of life to a man. The ultimate expression of this real thing in human psychology cuts across all the quiet and comfortable sentiment of a prosperous bourgeoisie. We have lost the faith that made such things possible. Are we greater, or less, because we cannot bear the thought of love like that?... or is there still, perhaps, such love?..."

1. Străinii nu ştiu în general că toate castele conţin grade ierarhice. Nu toţi brahmanii au acelaşi rang social. La fel stau lucrurile şi în cazul celorlalte caste.

Orice comentariu este de prisos, starea de spirit a celor două femei apare limpede. Va fi de ajuns să remarc că mama, care se bucura că fiica ei devenise *sati*, nu considerase potrivit şi pentru ea acest comportament. Era văduvă. Consideraţii de familie – copiii o abătuseră de la acest sacrificiu.

Să-ţi îmbibi hainele cu benzină şi să le dai foc este, de altfel, oricât ar fi de oribil, un mod de sinucidere pe care îl adoptă cu uşurinţă indienele care, dintr-un motiv sau altul, vor să părăsească această lume.

Cât despre *sati*, consider că din câte am spus se poate înţelege că amintirea aureolată de sentimentalismul morbid al acestei cutume sălbatice bântuie încă în mod periculos mintea unor indieni. Două exemple din rândul claselor populare vor completa această scurtă expunere.

Un bărbat tocmai fusese incinerat într-un sat de la frontiera indo-nepaleză; defunctul era celibatar. Am întrebat o ţărancă, vecina lui:

— Dacă ar fi fost căsătorit, soţia lui ar fi acceptat să fie arsă odată cu el? Şi am adăugat: Asta nu se mai face acum, nu-i aşa? E interzis...

— Da, e interzis..., a răspuns nesigură femeia. Totuşi, dacă văduva are rude devotate, pot s-o ajute...

Aşa se întâmplase, cu ceva timp în urmă, într-un sat indian. O văduvă îşi exprimase, se zicea, „de bunăvoie" dorinţa de a fi arsă împreună cu cadavrul soţului ei. Urmase cortegiul funebru în văzul tuturor, urcase pe rug şi, în două rânduri, ceruse *ghi* să-l toarne peste ea[1]. Apoi, rudele „devotate" au dat foc grămezii de lemne. Împrejurare ciudată, agentul de poliţie din sat a asistat şi el la sacrificiu. Indiferent că acesta a fost sau nu voit, justiţia engleză nu admitea săvârşirea lui, drept care le-a pedepsit cu asprime pe rudele prea „devotate" ale victimei[2].

---

1. Unt topit, folosit în bucătăria indiană. În cazul sacrificiilor de origine vedică, *ghi* este turnat în foc ca ofrandă. Aici, victima se gândea poate să-l folosească în loc de benzina pe care alte *sati* o toarnă peste ele.
2. Am menţionat succint aceste două episoade în cartea mea *În inima Munţilor Himalaya*.

Să ne întoarcem însă privirile de la acest spectacol care, indiferent ce ar putea să creadă unii indieni, ne îngrozește; am dori ca indienii, după ce s-au eliberat de jugul politic al străinului, să se elibereze și de jugul, mai apăsător și mai nefast, al vechilor superstiții care nu vor să dispară.

Multe luni trecuseră din a doua ședere la Benares. Supunându-mă unuia dintre acele misterioase îndemnuri care îmi dictează acțiunile, am părăsit orașul și, după câteva zile, călăream încă o dată prin pădurile Munților Himalaya, întorcându-mă în Tibet.

Capitolul VII

Shakti, mama universală • Zeița-energie, creatoare a lumilor • Adoratorii ei • Diferitele aspecte ale cultului ei secret

Dominând nenumăraţii zei care, după spusele celor care „ştiu", reprezintă diferitele chipuri ale aceleiaşi divinităţi sau, mai degrabă, diferitele feluri în care oamenii o concep, se înalţă imaginea cumplită sau ironic surâzătoare a Mamei.

Mama este divinitatea feminină, ceea ce poate să tulbure noţiunile noastre occidentale ereditare despre Dumnezeu, imaginat ca parte bărbătească: Tatăl.

Mama nu este *o* zeiţă – acestea sunt puzderie în India, ca şi zeii –, ci este Zeiţa absolută, Shakti.

Shakti, după cum indică numele – şi iniţiaţii în misterele ei ştiu lucrul ăsta –, este *Energia*. Nu e cazul să întrebăm: Energia cui, a ce? Emanând din ce? Produsă cum?... Este cauza necunoscută, generatoare şi totodată distrugătoare de lumi şi fiinţe, a materiei şi a spiritului; ea există anterior formării atomilor şi rămâne după destrămarea lor (*pralaya*).

Tratate enorme conţin mii de alegorii, prin care gânditorii indieni s-au străduit să aducă la cunoştinţă teoriile elaborate despre ea sau să le deghizeze pentru a le sustrage înţelegerii profanilor.

Să amintim în treacăt una dintre aceste povestiri.

Narada, marele înţelept, este cuprins de curiozitate. Îşi zice: „Noi îi adorăm pe zei, Brahma, Vishnu, Shiva, dar zeii pe cine adoră?". Nimic nu-i este imposibil lui Narada. El îi întreabă pe zei. Aceştia se arată reticenţi. Îi răspund:

— Mare Înțelept, ce nevoie ai să știi asta? Suntem zeii voștri și, adorându-ne, vă bucurați de cele mai bune condiții de viață. Nu-i deloc necesar să știți care este zeitatea pe care noi o respectăm. De altfel, o, mare Înțelept, ceea ce vrei să cunoști este cel mai important și mai greu de înțeles dintre adevăruri; cum v-am putea înfățișa această „realitate"[1] imposibil de dezvăluit?

Narada este tenace, devine insinuant, lingușitor și, în cele din urmă, obține răspunsul dorit.

— Zeitatea pe care o venerăm, o, Înțeleptule, este eterna rădăcină a materiei, care este Ființa însăși. Universul întreg a fost creat de această mare Zeiță; prin ea dăinuie, prin ea va fi distrusă și, câtă vreme există, lumea este dominată de farmecul ei. Află, o, Înțeleptule, că noi, zeii, depindem de Shakti, că existăm numai prin ea, că ea este cauza tuturor fenomenelor, că întruchipează toate formele ca în joacă. Prin Shakti este Brahma creator, Vishnu păstrător și Shiva distrugător; ei sunt la fel de inerți ca niște cadavre. Numai Energia (Shakti) este activă[2].

Ce s-a întâmplat cu bogatul panteon indian în fața acestei declarații (de o formă foarte orientală) de ateism transcendent?

Mai concis, aceeași declarație mi-a fost făcută și de specialiști contemporani în *Vede*: „Parabrahman (Sinele Suprem în sens panteist) nu este nimic, mi-au spus ei, totul este Shakti (Energia)".

Am greși deducând de aici că Shakti-Energia este un concept științific materialist. Nici vorbă de așa ceva. Shakti-Energia ar fi mai degrabă o concepție mistică. Dar ne putem lipsi de reflecții nesfârșite pe marginea acestui subiect, deoarece suntem informați că natura lui Shakti nu poate fi cunoscută și că toate teoriile pe care le putem elabora despre ea sunt produse ale activității sale ironice, țesând vălul de iluzii veșnic suspendat în fața Marelui Vid (*Sunyata*).

---

1. Termenul sanscrit *tattava* este folosit aici cu sensul de „realitate în sine".
2. După *Mahabhagavata*. Aceeași idee se găsește în *Kubjika Tantra*: „Fără Shakti a fiecăruia dintre ei, soții (zeii care sunt în mod simbolic uniți de Shakti) sunt doar corpuri inerte". Sau în *Jnanatnava*: „Shiva fără Shakti este inert ca un cadavru, fără Shakti nu poate face nimic".

Se înțelege de la sine că noțiunea de Shakti, Energia personificată, îi este străină marii mase a credincioșilor hinduși. Pentru aceștia, Zeița este o femeie puternică cu multiple forme și căreia i te adresezi cu sute de nume diferite.

La un grad și mai inferior de înțelegere, fiecare dintre formele Zeiței este considerată a fi o femeie aparte.

Indiferent cum se manifestă, cultul Zeiței le domină pe toate celelalte în India.

În cadrul tradiționalismului foarte larg al hinduismului, în ceea ce privește cultul, credincioșii sunt *vaishnava*, shivaiți sau *ganopati* (adoratori ai lui Ganesha, zeul cu cap de elefant, protectorul erudiților și dătătorul de prosperitate). Una dintre ultimele urme ale religiei vedice s-a păstrat în cultul soarelui, aproape exclusiv practicat de brahmanii care recită mantra sacră prin excelență, al cărei sens este explicat în multe feluri diferite. Explicațiile, cel puțin acelea considerate a fi cele mai profunde, sunt dezvăluite doar de unii guru și numai anumitor discipoli recunoscuți ca apți să le înțeleagă.

Toți brahmanii primesc câteva deslușiri despre acest subiect în cursul ceremoniei *upanyana*, când li se înmânează cordonul, însemn al castei lor. Totuși, brahmanii înșiși mărturisesc că explicațiile pe care le primesc atunci sunt foarte rudimentare[1]. De altfel, cel care le primește, un băiat de șapte-opt ani, nu este deloc în stare să le înțeleagă.

Gayatri, care inițial s-ar fi putut să fie o formulă de adorare a soarelui material, „dătătorul de viață", ce face să crească grânele și, prin aceasta, întreține viața, a căpătat mai târziu un sens mistic care s-a păstrat până în zilele noastre.

Cea mai obișnuită traducere este:

„Să medităm la lumina strălucitoare a Ființei dătătoare de viață. Să ne lumineze judecata"[2].

---

1. Amintesc în treacăt că o anumită meditație yoghină despre soare este practicată în Tibet.
2. Specialiștii în gramatică pot extrage nenumărate parafraze și interpretări diferite din textul sanscrit. Iată trei, autorul lor fiind

Toate ritualurile religioase hinduse prevăd în mod obligatoriu şi adorarea a nouă planete: Soarele (Surya), deja menţionat, Luna (Chandra), Marte (Bhumi-suta), Mercur (Buddha), Jupiter (Guru), Venus (Shukra), Saturn (Shani) şi planetele Rahu şi Ketu.

Le sunt oferite apă limpede, flori, tămâie, prăjituri dulci, imitaţii de haine şi bani.

Gangele, considerat o zeiţă, a fost venerat de indieni din timpuri străvechi. Iată ce spune despre el un indian învăţat:

> Apa Gangelui este considerată în stare să ofere mântuirea celor care se scaldă în ea sau doar o ating. Chiar şi în zilele noastre, cea mai mare dorinţă a oricărui hindus este să moară pe malul Gangelui. Venind de foarte departe, oasele morţilor (care au fost incineraţi) sunt aduse zilnic la Hardwar şi în alte locuri ca să fie aruncate[1] în apele fluviului, în credinţa că defuncţii vor primi astfel un loc în sălaşul ceresc. Când un hindus se apropie de clipa morţii, i se toarnă pe gât apă din Gange[2].
>
> Nu există nici un râu în lume a cărui apă să aibă proprietăţi atât de sănătoase. Dacă un loc a devenit impur, apa Gangelui îl purifică. Nici un râu nu are calităţi fertilizante atât de puternice. Chimiştii europeni declară că este singura apă care nu permite înmulţirea microbilor dăunători[3].

Sayanacharya, care le aminteşte în comentariul său la *Rigveda*. După spusele lui, una dintre interpretări se referă la brahmani (sau la celelalte două caste pure cărora le este îngăduit să recite *gayatri*). Ea înseamnă:

„Să medităm, ca la noi înşine, la strălucitorul şi omniprezentul creator; această lumină divină care distruge ignoranţa şi efectele sale. Fie ca acest soare să ne lumineze mintea".

A doua interpretare: „Să medităm, ca la un obiect de adoraţie, la strălucitoarea lumină a acestui soare pe care toţi o doresc. Fie ca acest soare să ne lumineze mintea".

A treia interpretare: „Să obţinem de la acest soare hrana pe care fiecare o doreşte. Fie ca acest soare să ne lumineze judecata".

1. Aşa cum s-a procedat cu cenuşa lui Gandhi.
2. Despre cufundarea în apele Gangelui, vezi *supra*, p. 119.
3. În legătură cu acest subiect, vezi şi *supra*, p. 124.

Această ultimă afirmație, care nu știu pe ce se bazează, dovedește un entuziasm destul de exagerat. La Benares, unde alimentarea cu apă a orașului se face din Gange, apa este decantată și dezinfectată într-o mare incintă specială cuprinzând mai multe bazine prin care aceasta trece înainte de a fi distribuită. Dar „credincioșii" nu fac greșeala să bea direct din fluviu în timp ce își fac baia rituală pe chei.

La zeitățile enumerate anterior se adaugă multe altele care, după toate aparențele, sunt tot precedentele, sub nume diferite. Fiecare zeu, fiecare zeiță sunt adorați sub un nume aparte în aproape fiecare dintre templele care le sunt consacrate, iar acest lucru provoacă consecințe ciudate. Cei mai puțin inteligenți din marea mulțime a adoratorilor nu știu că această multitudine de nume se referă doar la câteva personalități divine și ajung să-l deteste pe zeul X dacă sunt adoratorii zeului Z, fără să aibă bănuiala că X și Z sunt unul și același.

Asta este mai mult decât o eroare bună să stârnească râsul. Ura față de un zeu se întinde, în mod firesc, și asupra celor care îl adoră, iar dacă zeul poate să rămână nepăsător la injuriile care i se aduc, nu la fel stau lucrurile cu adoratorii lui, când sunt victimele unor acte de violență.

Istoria ne oferă multe exemple de procedee pline de cruzime folosite de adoratorii unui zeu ca să-i facă pe adoratorii altui zeu să recunoscută întâietatea acestuia, ambele zeități fiind însă același personaj.

Voi cita un singur caz referitor la Ramanuja, unul dintre filosofii celebri ai Indiei (născut în jurul anului 1017).

> Kulottunga, rege din dinastia Chola, împins de shivaiții de la curtea lui, a vrut să obțină de la Ramanuja o declarație publică prin care să recunoască faptul că Shiva îi era superior lui Vishnu.
> Ramanuja era *vaishnava*, adică adorator al lui Vishnu. Se afla în călătorie când a ajuns la reședința lui porunca de a i se înfățișa regelui. Unul dintre discipoli, pe nume Kurathalvan, și bătrânul lui preceptor, Periya Nambi, s-au oferit să-i țină locul.
> Au încercat amândoi să angajeze o dezbatere despre meritele celor două zeități. Conform tradiției, Kurathalvan și-a permis o glumă, jucându-se cu sensurile termenului Shiva. I se cerea să afirme că nu

exista nimic superior lui Shiva (*Shiva parataram nasti*). Folosind numele lui Shiva ca denumire a unei unități de măsură folosite în epocă, Kurathalvan a răspuns că o altă măsură de capacitate, *drona*, era superioară lui *Shiva*. Dar rău a făcut vrând să fie spiritual, deoarece a fost condamnat să i se scoată ochii. Bătrânul lui tovarăș, Periya Nambi, a avut aceeași soartă și cei doi orbi au fost aruncați în drum după supliciu. Periya Nambi a murit din cauza rănilor, dar Kurathalvan, mai robust, a reușit să ajungă în orașul Srirangam, unde a fost primit de coreligionarii lui.

Este o poveste foarte veche, dar care, în diverse variante, a fost repetată de multe ori de-a lungul secolelor.

În timpurile moderne, cu ocazia unor *mela* (mari adunări religioase) la Hardwar și în alte locuri sfinte, s-a încetățenit înfruntarea credincioșilor din diferite secte, care folosesc cu ardoare pumnii și bâtele în onoarea zeităților lor. În aceste încăierări, la care participă câteva sute de indivizi, plouă cu vânătăi și fracturi și, nu de puține ori, asemenea reuniuni pioase se soldează cu câteva capete sparte iremediabil.

Pe deasupra acestor dezbateri despre prezența și meritele zeilor, Zeița plutește senină. Nimeni nu-i contestă perfecțiunea și puterea, iar adoratorii tuturor zeilor o adoră și pe ea, sub unul dintre multiplele-i nume.

În realitate, hinduși – indiferent că sunt *vaishnava*, shivaiți sau adoratori ai altor zeități –, oricare ar fi secta sau casta din care fac parte, sunt toți, în adâncul sufletului, *shakta*, adică adoratori ai Zeiței.

Dar nu există uniformitate în practicile ritualice care formează cultul ei și în sentimentele pe care le inspiră adoratorilor. Ar fi necesară o carte groasă pentru a înfățișa toate aspectele lui Shakti și toate atitudinile spirituale ale credincioșilor. Nu putem prezenta aici decât un tablou sumar.

În afara aspectului filosofico-științific al Energiei, pe care l-am menționat la începutul acestui capitol, Shakti este prezentată sub aspecte simbolice cu semnificație ezoterică și aspecte exoterice: cele care constituie cultul public.

Să vedem întâi câteva dintre primele aspecte.

În *Purane*[1] se spune că, într-o anumită situație[2], Shakti i-a apărut soțului ei Shiva sub zece forme diferite.

Întâi a apărut ca zeița Kali. Iată cum este descrisă:

Corpul ei era de un albastru la fel de închis precum cel mai închis dintre nori; era goală și cumplită. Părul lung și negru îi cădea răvășit pe spate; în talie avea o centură de care atârnau capete de oameni, iar o ghirlandă lungă de capete tăiate, din care picura sânge, îi cobora de la gât până la genunchi.
Într-una dintre mâinile ei stângi (zeița avea patru brațe) ținea un alt cap însângerat și în cealaltă mână stângă ținea o sabie. Cu cele două mâini drepte făcea semne liniștitoare, promițând lumii protecție.
Limba, foarte roșie, atârna afară din gura deschisă, care lăsa să se vadă dinții mari și ascuțiți. Avea trei ochi[3]. Cel din mijlocul frunții strălucea orbitor.

A doua oară a apărut sub trăsăturile lui Tara.

De culoare albastru-închis și cu o înfățișare înspăimântătoare, cu limba atârnând, părul încâlcit legat în creștetul capului într-un coc cu un șarpe, în timp ce cinci semiluni formau o diademă deasupra frunții. Avea trei ochi și patru brațe. În cele patru mâini ținea un lotus, o sabie, un pumnal și un vas cu vin. În jurul șoldurilor avea înfășurată o piele de tigru.

Apariția a treia a fost Rajrajeswari.

De culoare roșie, cu trei ochi, o lună strălucindu-i deasupra frunții, împodobită cu bijuterii splendide. În cele patru mâini ținea un lasou, o țepușă, un arc și o săgeată. Stătea pe un tron așezat pe capetele lui Brahma, Vishnu, Rudra (Shiva) Ishana și Mahesh. Explicația acestei alegorii este că Shakti domină toți zeii.

---

1. Cărți care înfățișează vechile legende ale zeilor.
2. Shiva îi interzisese lui Shakti să asiste la marele sacrificiu ritualic (*yajna*) pe care tatăl ei, Daksha, urma să-l celebreze și la care el, Shiva, nu fusese invitat.
3. Imaginile tuturor zeităților tantrice au trei ochi. Ochiul din mijlocul frunții simbolizează Cunoașterea.

A patra oară a apărut ca Bhuvaneshwari.

De culoare stacojie, splendid înveşmântată şi împodobită. Două dintre mâini ţineau lasoul şi ţepuşa, celelalte două făceau gesturi de binecuvântare. Avea trei ochi şi o semilună îi strălucea deasupra frunţii.

Apariţia a cincea a fost Bairavi.

Aşezată pe un lotus; cu faţa roşie, bogat înveşmântată şi împodobită, un colier de capete de om îi atârna la gât, avea cei trei ochi obişnuiţi şi semiluna deasupra frunţii. Două dintre mâinile sale ţineau o ghirlandă de flori şi o carte, iar celelalte două încurajau şi dădeau binecuvântarea.

Şi iată cea mai cumplită dintre apariţii, Chinnamasta. Îmi este deosebit de familiară deoarece, cu foarte mult timp în urmă, un ascet hindus mi-a făcut cadou o acuarelă veche care o reprezenta. Aceste tablouri sunt rare şi nici un indian cap de familie n-ar îndrăzni să păstreze unul în casă, deoarece Chinnamasta este zeiţa mistică ce distruge tot ce aparţine acestei lumi. Doar *sannyasinii* care au renunţat nu numai la lumea noastră, ci şi la toate celelalte, inclusiv la sălaşele paradiziace ale zeilor, atârnă uneori imaginea lui Chinnamasta pe peretele camerei lor. Ceea ce am făcut şi eu cu acuarela mea ca s-o sustrag privirilor, deoarece simbolismul ei, neînţeles de profani, ar fi putut să le pară şocant.

Chinnamasta este reprezentată când de culoare stacojie, când de un gri roşiatic (ca în acuarela mea). Este goală, zveltă şi cu forme perfecte. O ghirlandă de capete de om pusă la gât îi atârnă până la genunchi. Are doar două braţe. Şi-a tăiat capul cu sabia pe care o ţine încă în mâna dreaptă, în timp ce mâna stângă ţine capul retezat de părul lung şi negru. Din gâtul rămas fără cap ţâşnesc trei jeturi de sânge care descriu o curbă înaltă, unul cade în gura capului – propriul cap – pe care zeiţa îl ţine în mână, iar celelalte două jeturi sunt băute de două zeităţi feminine de mărime mult mai mică decât zeiţa, Dakini şi Yogini, una neagră, cealaltă albă, care stau în picioare de o parte şi de alta a ei şi au săbii în mâini.

Cei trei ochi ai zeiței au strălucirea soarelui, a lunii și a focului (zeul Agni).
Chinnamasta stă rigidă și mândră pe un cuplu în poziție de unire sexuală, pe care îl strivește sub picioare. Cuplul este reprezentat într-un triunghi de culoare închisă, cu vârful în jos (indică astfel caracterul tantric al simbolului), triunghiul însuși fiind plasat în centrul unui lotus alb deschis.
Printre alte semnificații ezoterice, Chinnamasta simbolizează triumful asupra instinctelor animalice și eliberarea din ciclul morților și renașterilor repetate, *samsara*.

Ce de-a șaptea apariție este Dhumavati.

De culoare fumurie, hidoasă, slabă de i se văd oasele. Ține un coș în care se spală grânele (un *kula*). Se află într-un car decorat cu un stindard pe care este pictat un corb (stindardul zeului morții).

Apariția a opta este Bagalamukhi.

Are tenul galben, veșmintele îi sunt galbene și e gătită cu bijuterii de aur. Cei trei ochi îi strălucesc puternic; are o semilună ca diademă. Stă pe un tron de aur într-o cameră cu pereți din aur. Tronul și pereții sunt bătuți cu pietre scumpe.

A noua oară apare ca Matangi.

Neagră, așezată pe un lotus roșu, îmbrăcată în veșminte roșii. Are cei trei ochi obișnuiți și patru brațe. În mâini ține un lasou, o țepușă, o sabie și un scut.

Apariția a zecea este Mahalakshmi.

În general este reprezentată ca o femeie tânără și drăguță cu tenul trandafiriu, așezată pe un lotus roșu. Are patru brațe; două mâini țin lotuși, iar celelalte două fac semne încurajatoare și-și binecuvântează adoratorii. Patru elefanți albi ridică cu trompa vase bătute cu pietre scumpe și varsă peste zeiță apa nemuririi.

Sub această formă, Shakti este zeița bogăției.

O iconografie bogată, asupra căreia am insistat pur şi simplu pentru a-i ajuta pe cititori să-şi facă o idee despre imaginile asupra cărora se exercită meditaţiile mistice ale adoratorilor lui Shakti.

Dintre aceste zece forme (Mahavidya), numai două sunt destinate cultului public: Kali şi Lakshmi (Mahalakshmi, marea Lakshmi). O altă formă a lui Shakti este adorată ca Sarasvati, zeiţa cunoaşterii, a elocinţei, protectoarea învăţaţilor. Altă formă este Durga războinica, exterminatoarea de demoni, reprezentată călare pe un leu, alteori un tigru, după cum arată statueta pe care o am eu.

Totuşi, episoadele istoriilor legendare ale zeiţelor Durga şi Kali sunt aproape identice şi se referă în mod vizibil la aceeaşi personalitate simbolică. Cultul dedicat celor două divinităţi de masa populară a adoratorilor este şi el asemănător. Amândurora le fac plăcere sacrificiile sângeroase.

Zilnic sunt sacrificate mii de capre în faţa numeroaselor altare ridicate pentru Kali în India. Unele temple, cum ar fi Kalighat de la Calcutta, sunt adevărate abatoare. Caprele sunt aduse acolo de credincioşi şi decapitate de un preot însărcinat cu acest sacrificiu. Cel care a oferit animalul poate să ia corpul acasă şi să mănânce carnea. Dughene de măcelari ocupă vecinătatea templului; se poate cumpăra carne provenită de la animalele care au fost sacrificate. În realitate, hinduşii tradiţionalişti care consumă carne n-ar trebui s-o mănânce decât pe aceea a animalelor oferite spre sacrificare.

Cât o priveşte pe zeiţă, după toate aparenţele, acesteia îi ajunge să vadă şiroind sângele victimelor şi să-i adulmece mirosul.

Nu trebuie să se creadă că sacrificiile au loc întotdeauna în prezenţa unei efigii a lui Kali. O legendă referitoare la Shakti, soţia lui Shiva[1], care a murit de durere văzându-şi soţul umilit în public, spune că Shiva a ridicat trupul lui Shakti şi, cu mintea rătăcită de durere, a umblat prin lume ducând pe umăr cadavrul iubitei sale. Deoarece mersul lui dezordonat ameninţa să zdruncine

1. În această încarnare poartă numele de Sati – vezi *supra*, nota 1 de la p. 125.

echilibrul universului, Vishnu a vrut să-l elibereze pe Shiva de povara funebră ca să-l facă să-şi recapete liniştea minţii. Stând în spatele lui Shiva, Vishnu a tăiat aşadar în bucăţi corpul defunctei. Aceste bucăţi au căzut în diferite locuri, pe parcursul drumului străbătut de zeu.

Aceste locuri, numite *Maha pita* (sunt vreo cincizeci şi două în India), sunt locuri de pelerinaj, *tirtha*, consacrate părţilor corpului lui Shakti care au căzut acolo.

La Kalighat se spune că au căzut patru degete de la piciorul drept al lui Shakti. O imitaţie a acestor degete de la picior este păstrată cu strictеţe, ascunsă în templu, şi ei i se adresează brahmanii care oficiază ritualurile adorării. Este un fapt puţin cunoscut chiar şi de către hinduşi.

Totuşi, în acelaşi templu, agăţată de o stelă, se află o altă imitaţie care ţine locul zeiţei. Este doar un cap din aur la care sunt ataşate patru mâini, de asemenea din aur. O perdea le ascunde vizitatorilor această emblemă.

La fel se întâmplă în toate templele ridicate pe locurile denumite *Maha pita*. La Kamakhya, în Assam, este venerată o efigie a părţilor sexuale ale zeiţei. Voi mai vorbi despre acest pelerinaj.

În toate aceste locuri, cultul include sacrificii sângeroase, dar nicăieri acestea nu ating proporţiile pe care le capătă în Nepal[1].

Acolo, un ţinut himalayan care se intitulează cu încântare de sine „Zidul de apărare al tradiţionalismului hindus", Dasahara, marea sărbătoare închinată zeiţei Durga, prilejuieşte masacrarea a mii de bivoli şi râuleţe de sânge curg atunci pe străzile oraşului[2].

Ritualul îngrozitor, practicat în Nepal şi probabil şi în alte părţi, constă în a stropi cu sânge efigia zeiţei, presând carotida victimei pentru ca sângele să ţâşnească cu presiune, aşa cum facem uneori cu apa când stropim cu un furtun. Unii dintre sacrificatori se laudă că în acest fel pot face ca agonia unei victime să dureze mai bine de o oră.

Adoratorii lui Kali-Durga nu s-au oprit aici. Ei sunt obsedaţi de ideea de a-i oferi Mamei victime mai nobile decât animalele. Ar vrea să-i ofere oameni.

---

1. Observaţii făcute prin 1950.
2. Vezi cartea mea *În inima Munţilor Himalaya. Nepalul.*

Mă îndoiesc foarte tare că în epoca noastră sunt mulţi oameni care au astfel de gânduri, dar nu pot să spun că nu există.

Într-o zi, aflându-mă în sudul Indiei, unul dintre aceşti fanatici mi-a declarat deschis: „Îi sacrificăm Mamei capre; ea ar prefera oameni, dar nu-i putem oferi. Englezii ne interzic"[1].

Englezii au plecat şi totuşi, în pofida faptului că foarte mulţi dintre conducătorii actuali sunt intelectuali deosebiţi, care au o dorinţă incontestabilă de a-şi lumina compatrioţii, ne întrebăm dacă, până în colţurile îndepărtate ale vastului teritoriu pe care îl au de guvernat, vor reuşi întotdeauna să-i împiedice pe indivizii care nutresc superstiţii atât de îngrozitoare să le pună în practică.

De altfel, sacrificiile umane au existat la toate popoarele. Vorbind numai de India, unele triburi aborigene sacrificau tinere deasupra unei gropi pentru ca sângele lor, intrând în pământ, s-o îmbuneze pe zeiţa fertilităţii şi să asigure recolte bogate.

În ceea ce priveşte timpurile vedice, suntem îndreptăţiţi să credem că sacrificiul uman (*purushamedha*) a fost într-adevăr practicat. Explicaţiile potrivit cărora acest sacrificiu a fost caracteristic doar omului primordial mitologic nu sunt convingătoare.

În ceea ce o priveşte pe Kali, aceasta a dat naştere sinistrei frăţii criminale a aşa-numiţilor *thug*. Membrii săi, adoratori ai cumplitei zeiţe, asasinau în onoarea ei, sugrumându-şi victimele. Suprimarea acestei secte de asasini mistici a fost realizată în mod energic de autorităţile britanice în 1830, dar siniştrii *thug* au fost definitiv eliminaţi abia în 1848.

În legătură cu ei s-a născut o legendă care mi-a fost povestită de un indian. Naratorul era ferm convins de realitatea faptelor pe care le relata. Iat-o:

> La început, leşurile oamenilor asasinaţi nu erau descoperite şi, astfel, asasinii scăpau nepedepsiţi. Zeiţa le poruncise categoric să nu se uite niciodată în urmă când se depărtau după comiterea unui asasinat.

1. Suntem înclinaţi să credem că la fel procedează şi guvernul Indiei independente.

Totuși, într-o zi, unul dintre asasini, împins de curiozitate, a întors capul să vadă ce se întâmpla cu victima. Și a zărit-o pe Kali devorând cadavrul. Ea a dispărut imediat și, de atunci, nu și-a mai îndeplinit funcția protectoare. Trupurile celor asasinați au fost găsite, iar descoperirea lor a dus la aflarea criminalilor, a căror confrerie a ajuns, după cum am spus, să fie suprimată.

Obiceiuri asemănătoare existau în secta așa-numiților *kapalika.* Aceștia nu erau direct adoratori ai lui Kali. Ei îl venerau pe Bhairava (cel care produce spaima), una dintre formele lui Shiva, dar erau înrudiți cu shaktismul (cultul zeiței Shakti).

Acești fanatici considerau că ofranda cea mai plăcută zeului lor era un cap de om – dar nu un cap oarecare, ci capul unui brahman și, de preferință, al unui brahman eminent, erudit sau sfânt. De multe ori criminalii erau ei înșiși brahmani.

Se spune că în vremea lui Shankaracharya, cel mai renumit dintre filosofii indieni[1], o parte din populația *mahratt*, brahmani numiți *kanadi*, avea obiceiul să abată pelerini din drumul lor, sub un pretext oarecare, apoi să-i decapiteze după ce-i duseseră într-un loc izolat. Se spune că, în cursul unui pelerinaj, Shankaracharya a fost cât pe ce să devină victima unuia dintre ei, fiind salvat doar de sosirea neașteptată a unuia dintre discipolii săi, care l-a ucis pe acel kanadi.

Lucru de mirare, Shakti, sub forma lui Kali, zeița sângeroasă, inspiratoarea unor culte feroce, este considerată de alți adoratori ai ei mamă iubitoare și i se consacră un cult de exaltare sentimentală, asemănător cu cel destinat lui Krishna, cu deosebirea că acesta trezește sentimente asemănătoare celor pe care le avem față de un iubit, pe când adoratorii lui Kali au sentimente de iubire filială. În afara acestei diferențe, găsim la cei din urmă toate caracteristicile cultelor vaishnavite, viziuni, manifestări extravagante, dansuri, strigăte, plânsete etc., care au fost descrise mai înainte.

1. Data de naștere a lui Shankara a iscat multe discuții. Este fixată în general între 788 și 800. Unii au vrut s-o plaseze în secolul al VI-lea, dar nu au mulți susținători.

Poveştile despre viziuni sunt multe. Una dintre ele, al cărei protagonist se spune că a fost filosoful Shankaracharya, este istorisită după cum urmează.

Într-o zi, la Benares, simţindu-se copleşit de oboseală şi căldură, se întinsese pe dalele unei străduţe înguste care cobora în trepte spre Gange. Cum stătea aşa, culcat şi moţăind, s-a apropiat o tânără ce ducea pe umăr un urcior gol pe care voia să-l umple cu apă din fluviu. Picioarele lui Shankara întinse de-a curmezişul treptelor blocau trecerea. Tânăra s-a oprit.

— Brahmane, i-a zis ea lui Shankara, trage-ţi picioarele, te rog, aş vrea să trec şi nu se cuvine să păşesc peste picioarele unui brahman.

— O, n-are importanţă! a răspuns filosoful. N-am putere să fac nici o mişcare, nu mai am energie (Shakti).

Atunci, în locul tinerei, Shankara a văzut-o pe zeiţă, care i s-a adresat sever:

— Înţelegi tu, care refuzi să mă cinsteşti, că nu poţi să faci nimic fără mine? a întrebat ea.

După care a dispărut.

Shankara s-a ridicat brusc şi a dat fuga la templul din Annapurna, din apropiere, unde a adorat-o pe zeiţă, spre marea mulţumire a credincioşilor care se aflau acolo şi cunoşteau necredinţa celebrului filosof.

Această poveste fantezistă mi-a fost istorisită pe treptele aceluiaşi templu din Annapurna, arătându-mi-se, în plus, şi treptele străduţei de-a latul căreia se întinsese Shankara când îi apăruse zeiţa. Credinţa sufletelor simple naşte peste tot aceleaşi aberaţii.

Se spune că Shankaracharya a compus pe loc un imn în onoarea zeiţei.

O, Mamă Annapurna[1], dătătoare de fericire,
Care oferi cu mărinimie daruri şi alungi teama,
O, mină de giuvaieruri, de frumuseţe,

1. Annapurna este numele lui Shakti ca zeiţă a merindelor.

Care îi purifici pe adoratorii tăi de toate păcatele,
Care rămâi indestructibilă chiar și în vremea destrămării[1]
Zeitate ocrotitoare a lui Kashi[2],
Vas al compasiunii, ajută-mă.

Imnul este lung și fiecare strofă se termină cu „ajută-mă".

Sute de imnuri au fost compuse în cinstea lui Shakti, invocată sub diferitele ei nume. Iată fragmente extrase din câteva dintre acestea:

Devi, tu care îi eliberezi pe cei care te imploră de durere,
Fii favorabilă, o, Mamă a Universului,
Fii favorabilă, o, Regină a lumii,
Ocrotește universul, o, suverană Stăpână a lucrurilor însuflețite și neînsuflețite.

Tu ești singurul sprijin al lumii,
Care e toată pătrunsă de tine.
Tu ești sămânța universului.
Și ești iluzia supremă.
Tot acest univers a fost vrăjit de tine
Și când îți place ție, ești mântuirea oamenilor.
Cum aș putea să te preamăresc,
Ce cuvinte sublime ar fi de ajuns?
Oare nu ești mai presus de toate proslăvirile
Tu, care exiști ca spirit în inima tuturor ființelor?
Mamă eternă, Energie care creează, menține și distruge,
Slavă ție!

Și acesta:

Nu cunosc nici formulele, nici gesturile ritualice,
Nu știu nici cum să te primesc, nici cum să-mi exprim jelaniile,
Dar știu, o, Mamă, că urmându-te îmi alung suferințele.

---

1. „În vremea destrămării", adică atunci când atomii din care este alcătuită materia de disociază și rămâne numai energia pură. E vorba de *pralaya*, felul în care indienii concep sfârșitul lumilor.
2. Kashi este unul dintre numele indiene ale orașului căruia îi spunem Benares.

Neştiind poruncile tale,
N-am împlinit ceea ce ar fi trebuit să fac
Şi am nesocotit celebrarea cultului tău.
Dar, o, Mamă, eliberatoare a tuturor Fiinţelor,
Totul trebuie să-mi fie iertat,
Căci un fiu rău se naşte uneori, dar niciodată o mamă rea.
O, Mamă! Ai pe pământ o mulţime de fii vrednici de tine,
Dar eu, fiul tău, sunt demn de dispreţ.
Totuşi, nu se cuvine să mă părăseşti,
Căci un fiu rău se naşte uneori, dar niciodată o mamă rea.
O, Durga, Stăpâna noastră! Ocean de compasiune!
Îmi amintesc de tine când mă copleşeşte primejdia.
Copiii care suferă de foame şi de sete îşi cheamă întotdeauna mama.
O, Mamă a lumii, nu e deloc uimitor că eşti plină de compasiune faţă de mine!
O mamă nu-şi părăseşte niciodată fiul, chiar dacă e împovărat de mii de păcate.
Nu există un păcătos mai mare decât mine.
Nu există o putere la fel de mare ca a ta pentru ştergerea păcatelor.
O, Mahadevi, tu ai auzit ce aveam să-ţi spun.
E rândul tău să făptuieşti după bunul tău plac.

Acest ultim imn îi este atribuit tot lui Shankaracharya, însă ne îndoim că autorul său ar fi celebrul comentator al Vedantei, căruia îi sunt atribuite şi următoarele versuri, care indică o cu totul altă atitudine:

Nu mă prosternez în faţa zeilor.
Cel ce este mai presus de toţi zeii nu-i salută.

Luând exemplu de la Sangha (ordin religios) budiştilor, Shankaracharya a întemeiat un ordin de *sannyasin* profesând filosofia Vedanta. Toţi cei care au îndeplinit succesiv funcţia de conducător al ordinului sunt numiţi Shankaracharya[1], numele propriu al Stăpânului devenind titlu. Astfel, e uşor de făcut confuzie între autorii diferitelor producţii literare semnate Shankaracharya.

1. Vezi *infra*, pp. 211 şi 231.

Dar nu are importanţă. Am vrut doar să arăt latura emoţională a cultului cumplitei zeiţe. Ar fi multe de spus despre ea; „fiii" înduioşaţi de „Mamă" nu pierd deloc din vedere caracterul ei aprig de Energie creatoare a zeilor şi a celor care îi adoră, creatoare indiferentă a mirajului lumii şi „devoratoare de universuri, în ziua destrămării lucrurilor".

Nenumărate sunt relatările despre apariţiile lui Shakti sub una dintre formele ei. În timpurile moderne, Ramakrishna care îl vedea pe Rambala[1] o vedea şi pe Kali, a cărei statuie era venerată în templul Dakshineswar, unde locuia.

În timpul nopţii auzea paşi uşori, ca ai unei fetiţe, urcând scara care ducea la etajul de sus al templului. Auzea clinchetul inelelor pe care misterioasa apariţie le purta la glezne; ţinându-se după ea, o descoperea pe un balcon. „Părul ei lung şi negru plutea despletit pe spate şi forma neagră se profila pe cerul nopţii. Privea Gangele curgând prin faţa templului sau luminile oraşului Calcutta în depărtare."[2]

Unii occidentali, bărbaţi şi femei, au căzut pradă atracţiei cultului habotnic al Zeiţei, destul de greu de înţeles pentru noi. Am cunoscut mai mulţi astfel de oameni, iar o americancă a publicat, sub numele de Sora Nivedita, o mică lucrare intitulată *Kali, Mama.*

Un alt aspect al cultului lui Shakti i-a atras pe unii intelectuali occidentali. De altfel, termenul „cult" e nepotrivit aici. În realitate, nu este vorba despre adorarea unei zeităţi, ci de practici yoghino-magice ascunse sub aparenţele unor ritualuri religioase. Scopurile acestora sunt multiple. Unii speră să obţină prin intermediul lor avantaje materiale, alţii le consideră potrivite să le dezvolte capacităţi latente ce le pot asigura controlul asupra materiei, alţii urmăresc iluminarea intelectuală şi spirituală, produsă de

1. Vezi *supra*, p. 30.
2. După un discipol al lui Ramakrishna, în *Ramakrishna, Prophet of New India.*

o exaltare a energiei din noi şi inversarea direcţiei sale, abătând-o de la satisfacerea dorinţelor senzuale şi servindu-se de ea pentru a genera o activitate cerebrală supranormală.

Abordăm astfel latura ocultă a cultului Zeiţei, aşa cum este expusă în diferitele lucrări ale literaturii tantrice, şi ne aflăm imediat în mijlocul unei învălmăşeli aproape imposibil de descâlcit de teorii şi ritualuri divergente, printre care e foarte greu să te descurci.

Credincioşii cultului secret al Zeiţei folosesc o clasificare a indivizilor care nu are nici o legătură cu castele clasice ale hinduismului, deşi ţin cont de acestea în viaţa publică. Clasificarea lor este de ordin spiritual şi se aplică doar gradelor de calificare pentru participarea la ritualuri şi la diferitele forme ale acestora, pe care fiecare credincios este autorizat să le practice.

Conform tantrelor, există trei clase de indivizi care corespund unor diferite dispoziţii naturale sau caractere (Bhava). Treapta inferioară este *pashu* (animal), din care fac parte indivizii a căror inteligenţă este mediocră şi care sunt dominaţi de instincte grosolane. Un *pashu* poate să fie totuşi om cinstit, să manifeste bunătate, să fie, am putea spune, un nătărău de treabă. Gradul superior celui de *pashu* este *vira*. El corespunde unui caracter „eroic"[1], la care activitatea şi pasiunea sunt predominante, şi are o inteligenţă mai vioaie decât *pashu*. La gradul de sus se plasează *divya*, a cărui mentalitate seamănă cu cea a zeilor. La el, instinctele grosolane sunt stinse, iar comportamentul îi este călăuzit de capacităţi intelectuale şi spirituale strălucite.

Fiecare dintre cele trei diviziuni cuprinde multe subdiviziuni şi limitele lor se confundă. Rar se întâmplă ca un individ să aparţină exclusiv unei categorii. Aproape întotdeauna există la el un amestec inegal de elemente aparţinând categoriilor învecinate.

Pe de altă parte, deşi *pashu* înseamnă într-adevăr „animal", după rădăcina *pash* a verbului „a lega" el poate la fel de bine să însemne „cel care este legat". Adoratorii lui Shakti adepţi ai

1. *Vira* înseamnă într-adevăr „eroic, erou, războinic".

ritualurilor oculte insistă asupra acestui punct, scutindu-şi astfel de o calificare umilitoare fraţii inferiori în materie de merite spirituale.

Dar aici pătrundem în spiritul care însufleţeşte tantrismul. De ce anume este legat *pashu*? Este legat de milă, de ignoranţă, de iluzie, de teamă, de respectul uman, de sentimentul de ruşine, de reacţiile produse de dezgust, de relaţiile de familie, de prejudecăţile referitoare la obiceiuri şi caste. În fond, aici este pus în cauză omul de mijloc. Tantrismul dispreţuieşte omul conservator, care se conformează obiceiurilor mediului social căruia îi aparţine, fără să le pună în discuţie, şi acceptă la fel ideile din care derivă acestea.

Tot în seama lui *pashu* sunt puse şi alte „inferiorităţi" mentale cu caracter heteroclit.

Pashu nu celebrează cultul în timpul nopţii, se abţine să mănânce carne şi să bea vin. Nu are relaţii sexuale decât o dată pe lună, conform legii religioase hinduse etc. Pe scurt, aceste ultime reproşuri adresate lui *pashu* arată că adoratorii lui Shakti îi consideră *pashu* pe majoritatea celor care nu aparţin castei lor.

Pe de altă parte, cultul secret diferenţiază nouă clase de adoratori, iniţiatul trecând de la una la alta până când ajunge la cea mai de sus, *kaulachara*.

Cultul secret constă în practici numite *sadhana*, adică „mijloace" care aduc succesul. El se împarte în două: *dakshina achara* şi *vama achara*, care sunt în general înţelese ca fiind *cultul mâinii drepte* şi *cultul mâinii stângi*.

Totuşi, adoratorii lui Shakti nu admit această interpretare. În afara semnificaţiei „dreapta", *dakshina* are şi sensul de „favorabil", „îngăduitor". În această formă de cult, Zeiţa este adorată sub una din formele sale binevoitoare, ca fiind dispusă să primească favorabil cererile care îi sunt prezentate.

Cât despre *vama*, acest termen înseamnă într-adevăr „stânga", dar are şi o semnificaţie secundară, aceea de „femeie". Bazându-se pe acest ultim sens, adoratorii lui Shakti spun că *vamachara* trebuie înţeles ca fiind cultul care include femeia ca element al ritului.

Uneori i se spune şi *lata sadhana. Lata* înseamnă „liană", dar la figurat are şi sensul de „femeie". „Femeia care se leagă de bărbat aşa cum liana se leagă de copac şi îl prinde în strânsoarea ei", spune un text indian.

E uşor să dai o interpretare răutăcioasă acestei comparaţii poetice şi să observi că liana sufocă şi ucide copacul pe care se încolăceşte. Nu ezitam să-i tachinez pe prietenii mei indieni în această privinţă, dar în general îmi răspundeau cu multă siguranţă: „Femeile noastre nu seamănă cu cele din ţara dumitale; sunt liane care împodobesc cu flori copacii de care se sprijină, fără să le facă nici un rău".

Când ni se spune că femeia constituie un element al ritualului, trebuie să înţelegem că asta nu înseamnă pur şi simplu că femeile asistă la ceremonia ritualică sau că joacă un rol de oficiante. Trebuie să înţelegem că sunt unul dintre elementele indispensabile celebrării eficiente a ritualului.

Ritualul principal al *Vamachara* este *pancha tattva*, „ritualul cu cinci elemente", numit în mod obişnuit „cei cinci M". De ce cinci M? Deoarece elementele necesare pentru celebrarea ritualului sunt în număr de cinci, iar numele sanscrit al fiecăruia începe cu litera M. Acestea sunt:

- *mansa*, carne;
- *matsya*, peşte;
- *mudra*[1], grâne;
- *madya*, vin (sau altă băutură alcoolică);
- *maithuna*, unirea sexuală.

Se spune că nu se poate obţine nici un beneficiu din acest gen de cult al Zeiţei dacă nu sunt reunite cele cinci elemente.

După cum e lesne de imaginat, al cincilea element a provocat obiecţiile cele mai puternice şi le-a adus acestor adoratori acuzaţia de imoralitate.

Ei nu au ezitat să se apere. Au fost forţaţi să admită că acest cult degenerează uneori în orgie la unii dintre coreligionarii lor,

1. *Mudra* înseamnă în general gesturi făcute cu mâinile, dar înseamnă şi grâne uscate.

dar au afirmat că era vorba de o abatere de la regulile prevăzute pentru *pancha tattva*.

În această privinţă este bine cunoscut dictonul: „Unii beau vin ca să îndeplinească ritualul; alţii îndeplinesc ritualul ca să bea vin. Unii practică unirea sexuală ca să îndeplinească ritualul; alţii iau ca pretext ritualul ca să se dedea la desfrâu".

Să vedem cum trebuie celebrată corect *pancha tattva*.

Întâi, celebrarea completă nu le este permisă tuturor credincioşilor, ea fiind interzisă lui *pashu* (individ care ocupă treapta de jos a scării valorilor spirituale). Acesta trebuie să se abţină de la orice băutură alcoolică, după cum prescrie legea religioasă hindusă. Îi este interzisă şi practicarea unirii sexuale ritualice, deşi, pe de altă parte, poate să fie căsătorit şi chiar trebuie să fie, religia hindusă impunând căsătoria tuturor, cu excepţia asceţilor *sannyasin*. În funcţie de casta din care face parte, *pashu* va înlocui cu lapte, unt topit sau miere vinul prescris pentru *pancha tattva* şi felurite legume vor ţine locul cărnii şi peştelui.

Vira are voie să celebreze ritualul complet, cu restricţia ca femeia cu care se va uni să fie soţia lui legitimă. Totuşi, se poate întâmpla ca soţia lui *vira* să nu fi atins un grad de dezvoltare spirituală egal cu al lui, să nu fie *vira* şi, prin urmare, să nu aibă dreptul să practice ritualul. În acest caz, *vira* are dreptul să-şi aleagă altă parteneră.

El se va căsători cu aceasta conform unirii numite căsătorie Shaiva[1]. Această căsătorie va fi valabilă numai pe durata ritualului sau aceeaşi parteneră va putea fi păstrată pentru celebrări ocazionale, fără limită de timp. Femeia devine atunci *sadhadarmini*, soţia întru religie a lui *vira*. Se cuvine să amintim aici că hinduismul permite poligamia, astfel încât această unire nu are nimic şocant pentru hinduşi.

1. Hinduşii recunosc opt feluri de căsătorii. Căsătoria Shaiva este imediat inferioară căsătoriei Brahma, cel mai deplin legitimă, băieţii rezultaţi din ea fiind moştenitorii de drept ai bunurilor paterne.

Pentru *divya* care a atins un grad înalt de iluminare spirituală, cele cinci elemente ale ritualului capătă un sens simbolic, iar *maithuna* devine unirea conştiinţei acestui adorator cu Fiinţa supremă universală.

Totuşi, dacă din motive ştiute numai de el *divya* consideră util să îndeplinească ritualul cu o femeie pe care o va considera ca fiind ea însăşi adoratoare a lui Shakti, îi este permis să aleagă orice femeie, fără să ţină cont de regulile sociale. Unii spun chiar: „Orice femeie, mai puţin soţia legitimă".

Iată-ne ajunşi la panta alunecoasă care îi duce pe unii adoratori ai lui Shakti la comportamente reprobabile.

Am văzut că adepţii shaktismului au fost constrânşi să recunoască răul şi că încearcă să invoce drept cauze încălcări ale codului religiei lor. Totuşi, nu pot să nege că există în literatura tantrică, pe care se bazează shaktismul, lucrări care îngăduie şi chiar impun obscenităţile care au atras asupra adoratorilor lui Shakti o reputaţie proastă.

Unii autori s-au străduit să dovedească într-un mod foarte erudit să tantrele nu îngăduie în nici un caz desfrâul, iar exerciţiile ciudate pe care le descriu urmăresc obţinerea unor rezultate de ordin intelectual şi spiritual, pe care chiar le produc la indivizii fizic şi mental calificaţi să urmeze acest gen de antrenament.

Şi au perfectă dreptate: răul vine din faptul că indivizi deloc calificaţi pentru acest gen de antrenament – *pashu*, cum îi numesc adoratorii lui Shakti – au făcut din el un joc nesănătos. Dar, orice s-ar spune, practicile bizare preconizate de unele doctrine tantrice pot duce la excesele pe care pretind că le dezaprobă.

Să amintim în treacăt că teorii şi practici asemănătoare se găsesc şi în *Hatha Yoga* şi în alte yoga fizice.

Ritualul *pancha tattva* – cei cinci M – se celebrează în general în adunări numite *chakra* („cerc"), deoarece participanţii se aşază în cerc. Există diferite tipuri de adunări. Cercul poate fi format dintr-un număr egal de bărbaţi şi femei, fiecare bărbat fiind aşezat lângă partenera lui (*shakti*), care o reprezintă pe Zeiţă.

La alte reuniuni, numărul de femei este dublu față de cel al bărbaților. Bărbatul este așezat atunci între două *shakti*. Cea din dreapta lui trebuie să fie onorată, în fața ei sunt așezate ofrande, iar ritualurile obișnuite de adorare care au loc în fața efigiilor Zeiței au loc și în fața ei. Femeia așezată în stânga bărbatului este cea cu care va avea relația, după comuniunea cu vin, grâne, carne și pește la care participă toți cei de față și, de asemenea, după lungile recitări liturgice foarte potrivite să elimine din *maithuna* orice element de senzualitate.

Dacă tot am îndrăznit să abordez acest subiect delicat, voi dezvălui că am cunoscut un european, erudit și făcând parte din înalta societate a țării sale, care era adorator al lui Shakti. Ce căuta de fapt? Mi-a mărturisit că vedea în ritualul dedicat Zeiței un fel de magie și credea că putea să obțină prin ea beneficii materiale. Participa la *chakra* mistice de o puritate ireproșabilă. Pe soția lui, de care era foarte îndrăgostit, o considera ca fiind Zeița, iar înainte de *maithuna* lor intimă o adora cum se adoră imaginea lui Shakti în temple, legănând în fața ei flori, lămpi ritualice cu mai multe flăcări și arzând tămâie, în timp ce psalmodia imnuri în sanscrită.

Ascultând în această privință confidențe naive și de o gravitate cu totul religioasă, nu puteam să nu mă mir că acest preludiu nu-l făcea să renunțe după aceea la o activitate mai realistă. Se pare totuși că aceasta nu era cu nimic stingherită. Acest cuplu fermecător avea trei copii. Soții au murit, de aceea m-am aventurat să le evoc intimitatea lor puțin obișnuită.

Inițiații vor înțelege că acest adorator occidental al lui Shakti nu căuta cu adevărat iluminarea spirituală prin acest ritual, deoarece *maithuna* care duce la ea exclude procrearea.

Ramakrishna, despre care am vorbit de mai multe ori, și-a pus în minte să practice rând pe rând diverse religii. Nu omisese nici cultul lui Krishna, nici pe cel al lui Rama, ceea ce îl făcuse să se identifice cu marele slujitor al lui Rama, regele maimuțelor, Hanuman. La acea vreme, comportamentul lui ajunsese să semene cu cel al unei maimuțe – sărea în loc să meargă și-și aranja în

formă de coadă postavul pe care îl purta înfăşurat în jurul şoldurilor. În perioada în care a practicat creştinismul, Ramakrishna l-a văzut pe Isus venind la el în grădina templului[1].

Pornind pe această cale, se înţelege de la sine că Ramakrishna nu putea să neglijeze ritualul adorării femeii în maniera Vamachara. Ni s-a relatat că, într-o anumită zi de sărbătoare a Zeiţei, el şi-a aşezat soţia, Sarada Devi, pe atunci în vârstă de optsprezece ani[2], pe altarul unde ar fi trebuit să se găsească idolul reprezentând-o pe Kali. Amândoi, ni se spune, au căzut într-un extaz care s-a prelungit câteva ore, în care soţii s-au unit spiritual. Vom vedea că participanţii la anumite *chakra* mistice tind spre acelaşi scop.

Dintre multele feluri de *chakra* trebuie să amintim *chudachakra*, care reuneşte cincizeci de bărbaţi şi tot atâtea femei. Intrând în sala de reuniune, fiecare femeie îşi scoate o piesă vestimentară, vestă sau jachetă, şi o aruncă la grămadă cu ale celorlalte. Apoi vin bărbaţii care, la întâmplare, iau o haină din grămadă. Femeia căreia îi aparţine veşmântul va fi, în cursul ritualului, soţia bărbatului care l-a luat.

La alte adunări există o promiscuitate desăvârşită, credincioşii amestecându-se după bunul lor plac.

La altele, bărbatul şi femeia sunt legaţi împreună sau un cordon îi leagă pe toţi credincioşii aşezaţi în cerc.

Unele practici ale Vamachara amintesc vag de liturghiile noastre negre de altădată. O femeie goală întinsă o reprezintă pe Zeiţă şi primeşte cultul adoratorilor; sexul ei este considerat o *yantra*.

În sens propriu, termenul *yantra* desemnează un instrument care serveşte la făcut ceva. În sens figurat, în tantrism, este o

1. Fapt relatat în *Ramakrishna, Prophet of New India*, traducere din bengali de Swami Nikhilananda.
2. Ca o trăsătură a obiceiurilor indiene, se poate aminti că Ramakrishna a fost căsătorit la vârsta de douăzeci şi trei de ani cu o fetiţă de cinci ani. În cazul lor, căsătoria nu a fost niciodată consumată, chiar dacă Sarada Devi a trăit de la optsprezece ani lângă soţul ei. Am avut ocazia să stau de vorbă cu ea pe când era văduvă.

diagramă, un desen simbolic asupra căruia trebuie să se fixeze atenţia în timpul meditaţiei.

Yantra este şi reprezentarea ezoterică a unei zeităţi cu ajutorul unor figuri geometrice şi de alt fel, litere, silabe ce formează cuvinte magice etc. Este posibil să însufleţeşti *yantra* la fel ca efigiile zeităţilor şi atunci i se poate consacra un cult. Cei care practică tantra – adoratorii lui Shakti şi alţii – spun că adorarea idolilor este hărăzită marii mase a credincioşilor, oamenii mai luminaţi apropiindu-se de cunoaşterea zeilor prin simbolurile numite *yantra*.

Unele practici oribile de magie se prevalează tot de shaktism. O voi indica pe una dintre ele. *Sadhaka* (cel care practică ritualul *sadhana*) se întinde peste un cadavru şi stă acolo în meditaţie. Cu timpul, cadavrul începe să vorbească sau, mai curând, se crede că Zeiţa vorbeşte prin gura lui şi rosteşte oracole.

Ritualul tibetan *rolang* (cadavrul care se ridică), pe care l-am descris deja în cărţile mele precedente, este oarecum asemănător cu acesta.

Alteori tinere fecioare (*kumari*) sunt obiectul unui cult. În cursul celebrării ritualului, acestea manifestă calităţi mediumnice. Indivizii prezenţi îşi imaginează atunci că, prin vocea lor, Zeiţa dă sfaturi sau îşi exprimă dorinţa.

Am amintit deja *pita*, locurile unde, conform legendei, au căzut părţile corpului lui Sati-Shakti. Unul dintre cele mai importante *pita* este situat în Assam, lângă Gauhati, un oraş aflat pe malul fluviului Brahmaputra. Legenda spune că acolo a căzut organul feminin al Zeiţei; în acel loc a fost construit templul Kamakhya (sau Kamatcha).

Aşa cum la Kalighat o efigie care figurează degetele de la picioare ale Zeiţei, căzute în acel loc, ţine loc de idol reprezentând-o pe aceasta, la Kamakhya, într-un sanctuar secret al templului, se află o altă efigie: imitaţia părţilor sexuale feminine (*yoni*), cărora le este închinat cultul.

Se spune că templul Kamakhya a fost din timpuri străvechi un centru de ocultism şi magie. Se considera că slujitoarele

Zeiței, *kumari*, de la acest templu aveau puteri asemănătoare celor cu care grecii o înzestrau pe Circe. Totuși, vrăjile lor erau mai blânde: în loc să transforme oamenii în porci, îi metamorfozau în miei. De altfel, se arată că transformarea nu era deloc fizică, ci pur mentală, exprimând starea de supunere la care farmecele și puterile magice ale acestor *kumari* îi aduceau pe pelerinii bărbați ce se aventurau în vecinătatea lor. Acești „miei" umani erau reținuți astfel într-un fel de sclavie tâmpă și nu se mai întorceau niciodată acasă.

Ce rămâne din aceste povești? Foarte puține lucruri în afara peisajelor splendide pe care le oferă regiunea, peisaje apte să îndemne un călător să se stabilească acolo. Cât despre *kumari*, numărul lor, care odinioară ajungea la câteva sute, a scăzut treptat. Sub acoperirea unor ritualuri misterioase, aceste fete nu mai sunt decât prostituate asemănătoare cu *devadasi*, pe care le întâlnim în templele din India meridională[1].

Pelerinii nu par totuși să se metamorfozeze în „miei", așa cum n-au făcut-o nici locuitorii sedentari din regiune. Cu puțin înainte de declarația de independență a Indiei, Assam a fost teatrul unor masacre îngrozitoare, în care hindușii au omorât mii de musulmani. De altfel, primii au avut aceeași soartă puțin după aceea, în alte părți ale Indiei, unde musulmanii nu i-au cruțat deloc.

Pe lângă indieni, câțiva tibetani și indigeni din triburile Lopa[2] de rasă tibetană vizitează uneori Kamakhya. Vrăjile acelor *kumari* nu par să aibă efect asupra asprilor munteni care se întorc, neschimbați, în pădurile lor sau în înalta lor „Țară a Zăpezilor". Când l-am întrebat despre farmecele preoteselor Zeiței, unul dintre ei mi-a declarat sincer că i se păreau urâte. Părerea mea despre ele era poate mai puțin categorică, dar nu mă simțeam deloc îndemnată să-l contrazic foarte ferm pe rusticul meu interlocutor.

1. Vezi *supra*, p. 45.
2. *Lo*, în tibetană, înseamnă „sud". *Lopa*, oameni din sud.

Vizita mea la Kamakhya a fost marcată de un incident burlesc care mi-a rămas în amintire...

Preferasem să ajung la Gauhati urcând de-a lungul fluviului Brahmaputra. La bordul ambarcațiunii în care mă aflam erau un grup de tinere indiene, studente, și câteva englezoaice. În timp ce priveam peisajul, vorbeam de una, de alta cu studentele și această familiaritate cu indigenele („native" le spuneau atunci englezii, pe un ton special de dispreț) îi păruse poate de prost-gust uneia dintre pasagere, care a vrut să-i pună capăt adresându-mi-se:

— Unde mergeți? m-a întrebat dânsa.

— La Gauhati, să văd templele.

— O, templele! a exclamat doamna. Mereu același lucru, idoli hidoși cu patru brațe, șase brațe, mai multe capete. De altfel, ei (hindușii) nu ne lasă să intrăm. Nu putem decât să aruncăm o privire de afară la acele orori. Nu veți vedea probabil nimic mai mult decât o țață îngrozitoare care scoate limba (Kali).

— Probabil n-o voi vedea și, în orice caz, la Kamakhya este venerată o emblemă, o imitație a ceva, am răspuns.

— Emblemă... imitație..., a replicat doamna cu dispreț. Trebuie să fie ceva contra naturii, așa cum numai sălbaticii pot să imagineze.

Calificativul „contra naturii" aplicat de o femeie reprezentării sexului ei era destul de comic și mi-a fost destul de greu să mă abțin să nu râd. Onorabila *lady* nu știa evident ce fel de efigie era venerată la Kamakhya.

Tinerele indiene se retrăseseră discret câțiva pași când fusesem abordată de doamna respectivă, însă i-au auzit remarca, iar una dintre ele a pufnit în râs.

— Ce brute sunt aceste „native" și câtă grosolănie! a mormăit pasagera. N-ar trebui să li se permită să se amestece cu noi.

Obiceiul indienilor de a simboliza prin obiecte realiste teorii filosofice foarte elevate m-a pus de multe ori în situații stânjenitoare.

În cursul unei vizite pe care mi-o făceau două amabile misionare străine, una deja în vârstă, cealaltă tânără și amândouă

celibatare, cea din urmă, examinând statuetele aşezate pe o etajeră, a zărit, printre ele, un *lingam*. L-a luat şi mi l-a arătat întrebând:

— Ce-i asta?

— Nu pot să-i spun unei domnişoare, am răspuns.

Misionara a mai aruncat o privire rapidă la obiectul pe care îl ţinea între degete şi l-a pus repede la locul lui.

— Ghicisem, a replicat ea pe un ton din care răzbătea mândria că fusese atât de perspicace.

Nu mai aveam nimic de adăugat. M-am grăbit să le abat atenţia vizitatoarelor şi le-am arătat statueta lui Krishna cântând din flaut.

Un scurt expozeu al shaktismului, religia şi filosofia lui Shakti, Mama universală, nu poate fi de ajuns pentru a-l lămuri pe deplin pe cititor în privinţa acestui subiect destul de neclar. Diferitele aspecte ale shaktismului trebuie studiate din textele diferitelor tantra şi, mai ales, cu ajutorul informaţiilor ce se pot obţine oral de la iniţiaţii cărora reuşeşti să le câştigi încrederea. Multe practici vechi enumerate în scrierile sacre ale adoratorilor lui Shakti au căzut în desuetudine. Ce-a mai rămas? O cercetare în această privinţă impune multă răbdare şi şederi foarte prelungite în India, Nepal, chiar şi în Tibet, deoarece, conform anumitor tradiţii ce par să se bucure de oarecare încredere, shaktismul nu este originar din India, ci a fost importat din Asia Centrală[1]. El s-ar fi amestecat mai târziu cu elemente indigene, acest amalgam constituind în zilele noastre, sub multiplele sale aspecte, cea mai populară dintre religiile Indiei.

Bine, vor admite probabil cititorii, suntem de acord că, pentru a fi fructuoasă, o anchetă despre ritualurile secrete ale adoratorilor Zeiţei, ca toate anchetele despre practicile cultelor ezoterice, necesită o şedere prelungită într-o ţară unde acestea sunt în vigoare; dar dumneavoastră, care scrieţi această carte, aţi stat o mare parte din viaţă în India – şi atunci chiar nu aveţi

1. Alte infiltrări par să se fi produs şi dinspre ţările nordice, unde ar fi existat diferite forme de shaktism.

nici o experienţă personală legată de acest ritual ciudat *pancha tattva?*

Ba da, am câteva. Dorinţa de a-mi da seama eu însămi este prea mare ca să-mi permită să mă mulţumesc, în orice privinţă, cu ceea ce pot să aflu din cărţi sau din relatările celorlalţi.

În realitate, mi s-a întâmplat de trei ori să fiu martora celebrării depline a ritualului celor cinci elemente...

O dată mi s-a permis să mă alătur credincioşilor, iar aceştia, mi s-a spus, apelau la un procedeu psihic puţin folosit.

De două ori am tras cu ochiul la adoratori, ascunsă fiind cu ajutorul unor complici.

Împrejurările care au însoţit una dintre aceste incursiuni în misterele shaktismului se numără printre cele mai extravagante dintre cele în care am fost amestecată. În cursul unei nopţi foarte întunecoase, deghizată în tânăr tibetan şi culcată pe burtă într-un pod cu fân, am putut să-i observ pe adoratorii lui Shaki adunaţi într-o încăpere mare situată sub podul în care mă strecurasem.

Acei oameni făceau parte din cea mai joasă dintre clasele sociale şi se dedau unei orgii josnice[1].

O altă ocazie mi-a fost oferită de un *guru* (maestru spiritual) adorator al Zeiţei. Respectabilul om s-a înşelat, cred, în privinţa naturii interesului pe care îl manifestam faţă de doctrinele expuse de el. I s-a părut că, în loc să le studiez din punctul de vedere obiectiv al unui orientalist, aveam o înclinaţie spre ele şi încercam să le adopt. Mi-a propus să-mi ofere *diksha*, un fel de iniţiere pregătitoare, în cursul căreia ţi se şopteşte la ureche o *mantra*. Am acceptat.

După câteva luni, un discipol al acestui guru m-a invitat să particip la celebrarea ritualului *pancha tattva*. Discipolul respectiv era un om instruit, agreabil; înainte să fi putut da un răspuns invitaţiei sale, a prezentat obiecţiile pe care le-aş fi putut avea şi mi-a declarat că, în secta deosebită din care făcea parte, ritualul se celebra într-un mod absolut mistic, că fiecare dintre credincioşi va fi însoţit de soţia lui legitimă şi de o a doua *shakti* – cea care este venerată, după cum s-a spus înainte. Trebuia să fiu a doua

1. Vezi acest episod în cartea *În inima Munţilor Himalaya. Nepalul.*

shakti a acelui bărbat amabil. Rolul meu în această calitate mi se părea uşor de îndeplinit. În seara fixată, Mister N.[1], soţia lui şi cu mine ne-am dus cu maşina în locul unde urma să aibă loc reuniunea.

Sala în care am intrat era discret luminată de multe lămpi mici aşezate în şir de-a lungul pereţilor. De faţă erau zece bărbaţi şi douăzeci de femei. Veşmintele lor, precum şi felul în care arăta casa unde ne aflam trădau opulenţa.

Mici banchete joase, alternând cu scaune mai înalte, erau aşezate în sală în aşa fel încât să formeze un cerc. Pe fiecare bancheţă urmau să se aşeze, unul lângă altul, un *sadhaka* şi a sa *bhogya shakti*[2]. Femeia era aşezată în stânga partenerului – în acea ocazie, acesta era soţul ei legitim. Scaunele separate aveau să fie ocupate de *pujya shakti*[3], eu urmând să fiu una dintre ele. Oarecum îndepărtate de celelalte scaune, dar tot pe linia cercului, o bancheţă şi un mic tron erau rezervate pentru cel care prezida *chakra* şi pentru ale sale *shakti*.

În sală nu se afla nici un idol.

Cei prezenţi le-au salutat pe *shakti* ale celui care prezidă şi pe acesta, apoi s-au salutat unii pe alţii după atât de graţioasa modă indiană: cu palmele împreunate, după care şi-a stabilit fiecare locul. Întregul ceremonial se desfăşura lent, în mare tăcere; un miros de tămâie plutea în aer, amestecându-se cu parfumul florilor ce acopereau masa aflată în afara cercului.

În cerc, pe altă masă, era desenată *yantra*[4] şi, plasate între contururile desenului, se aflau un urcior mic, cupe mici de tot

1. În acea perioadă, indienii care primiseră educaţie englezească preferau ca toţi ceilalţi să li se adreseze cu *mister* (*mistress* în cazul femeilor), şi nu cu un apelativ indian. La fel este şi acum când cineva li se adresează în engleză. Indienii care au primit titlul de cavaler ţin să li se spună *sir*, iar soţiilor lor *lady*.
2. *Bhogya shakti* este femeia cu care participantul la *sadhana* ritualului *pancha tattva*, *sadhaka*, se va uni.
3. *Pujya shakti* este cea care va fi adorată ca reprezentând-o pe Zeiţă. Se spune că, dacă *sadhaka* manifestă cea mai mică dorinţă senzuală faţă de *pujya shakti*, crima lui este egală cu un incest comis cu mama sa.
4. Vezi *supra*, p. 154.

din argint şi farfurioare tot din argint în care se aflau diferitele elemente ale comuniunii ritualice.

Fusesem informată că era vorba de un *divya chakra* (un cerc divin) şi cunoşteam teoretic regulile stabilite pentru celebrarea acestui fel deosebit de *chakra*. Erau „liniştitoare", dacă pot să folosesc acest termen, care se potriveşte cel mai bine dispoziţiei în care mă aflam. Totuşi, diferitele tipuri de *chakra* catalogate aşa cum se cuvine în tantre au dat naştere atâtor subtipuri şi amestecuri chiar între varietăţile respective, atâtor invenţii şi din partea maeştrilor în shaktism, încât îmi era cu neputinţă să prevăd exact ce formă avea să ia întrunirea pioasă la care fusesem invitată.

Curiozitatea surescitată, amestecată cu un strop de teamă, îmi provoca, în timpul aşteptării, o enervare uşoară care, zău aşa, nu era deloc neplăcută. Un subtil parfum de aventură se amesteca cu efluviile suave care umpleau sala, iar aventura este pentru mine unica raţiune de a fi în viaţă. Totuşi, din ochi, reperasem instinctiv o uşă care, la nevoie, mi-ar fi permis să fug.

La picioarele scaunului pe care mi l-a indicat Mister N. erau aşezate flori şi diferite ofrande, între lămpi mici, înconjurându-le astfel cu un cadru luminos ce reproducea forma acelei *yantra* a Zeiţei. La fel arătau toate scaunele ocupate de *pujya shakti*. Faptul că tronam în postură de idol pe acel gen de altar ar fi putut să mă facă să râd, dar atmosfera de intensă religiozitate creată de reculegerea absolută a celor de faţă anula orice aspect comic al situaţiei mele.

Toţi *sadhaka* cu ale lor *shatki* îşi ocupaseră locurile; a început recitarea de imnuri şi mantre, în timp ce, din când în când, conducătorul ritului schiţa, în jurul acelei *yantra* desenate pe masă şi a celor de faţă, gestul trasării unor figuri cu semnificaţie mistică. Această psalmodiere prelungită, căreia admirabila limbă sanscrită îi împrumuta sonorităţi de clopot dintr-un bronz perfect, producea un efect de vrajă în stare să te facă să uiţi materialitatea obiectelor din jur. Flăcările nenumăratelor lămpi mici clipeau ca ochii unor personaje nevăzute, care îi urmăreau pe ascuns pe adoratorii nemişcaţi cufundaţi în vise neştiute...

Evadasem puţin în regiuni vagi când am fost chemată la realitatea situaţiei în care mă aflam de sosirea în faţa mea a conducătorului ritualului, care îmi întindea una dintre cupe şi farfuria mică pe care se afla ceva ce semăna cu trei fărâme dintr-o substanţă comestibilă. Am aruncat o privire furişă spre colegele mele întru zeitate temporară, să mă asigur că le voi imita bine gesturile, şi m-am înfruptat fără să fac vreo greşeală, cred. De altfel, toţi adoratorii ţineau ochii închişi şi probabil că n-ar fi observat greşelile pe care le-aş fi putut comite.

Ce înghiţisem? Mi-ar fi fost foarte greu să spun. În orice caz, nu era nici carne, nici peşte, nici vin. Era ceva dulce, puţin uleios, un gust asemănător cu cel al prăjiturilor indiene. În picătura de lichid se putea distinge însă un strop de alcool, cum e cel pe care îl simţim în sucul de struguri proaspăt presaţi sau în orezul puţin fermentat pe care chinezii îl consumă ca pe un produs dulce. Era într-adevăr o *chakra* „divină", unde elementele materiale aveau doar valoare simbolică.

Urma să apară cu siguranţă şi al „cincilea element". Ce formă va lua simbolul lui?

Îndrăznesc să mărturisesc că nu mai visam, eram complet lucidă: conştiinţa mea profesională de reporter orientalist îmi dicta imperios să notez totul.

Mrs. N. a desfăşurat o parte din sariul ei foarte lung şi larg. Soţul şi-a petrecut un braţ pe după ea, apucând capătul liber al sariului, l-a înfăşurat în jurul ei, prinzându-şi soţia astfel încât amândoi, aşezaţi unul lângă celălalt, rămâneau ascunşi din cap până în picioare sub stofa care îi învăluia. Toţi adoratorii au făcut la fel. Imobilitatea „pachetelor" de mătăsuri multicolore pe care le formau era desăvârşită. Amintindu-mi textele pe care le citisem, înţelegeam că bărbaţii şi soţiile lor iniţiate, strâns lipiţi, se cufundau într-o meditaţie ce tindea spre o completă uniune spirituală prevestind unirea supremă cu Shakti, energia universală, singura realitate în lumea iluzorie a fenomenelor şi egală cu Brahman, Sinele Suprem din filosofia Vedanta[1].

1. Să ne amintim ce s-a spus despre Ramakrishna şi despre soţia lui – vezi *supra*, p. 154.

Acest gest părea să fie punctul culminant al acelui gen de *chakra* la care luasem parte. Totuşi, îmi mai aminteam că se spunea că unii *shakta* sau yoghini din alte secte evită unirea sexuală normală şi că ating aceeaşi exaltare fizică ţinându-şi partenera doar îmbrăţişată. Procedeul este cunoscut în Tibet. Scopul este producerea energiei care se doreşte a fi abătută apoi de pe direcţia obişnuită şi folosirea ei pentru activarea capacităţilor de ordin intelectual sau spiritual. Această energie, care se consideră că poate fi trezită prin raporturi sexuale, cu condiţia de a-i întrerupe cursul normal, poate fi produsă şi fără să se recurgă la procedeul obişnuit care le repugnă celor mai avansaţi adepţi pe calea spirituală.

Ce făceau prietenii mei ascunşi sub nenumăratele cute de stofă lucitoare? Nu era deloc momentul să mă aventurez să-i întreb, aşa că am rămas cuminte la locul meu în faţa ofrandelor, florilor şi lămpilor aşezate la picioarele mele. Celelalte *pujya shakti* stăteau la fel de nemişcate. Cred că spectacolul oferit de acea adunare ciudată n-ar fi putut să existe decât în India, mama tuturor feeriilor.

După foarte mult timp, „pachetele" s-au mişcat; bărbaţii şi femeile au ieşit ca din crisalide, debarasându-se de coconii lor.

Mi se explicase: „După ce te ridici până la înţelegerea Unităţii complete (acel Unu fără pereche din Vedanta), trebuie să cobori din nou la recunoaşterea lumii fenomenelor, lume iluzorie, desigur, dar, într-un fel, reală pentru noi, care facem parte din ea. În această lume, zeii există şi cultul lor are raţiunea lui de a fi". Adoratorii ieşiţi din extazul lor transcendental urmau aşadar s-o adore pe Zeiţă, care, în această împrejurare, era *pujya shakti*... eram eu.

Curtenitoarea ceremonie a ritualului *arati* vesperal, pe care o contemplasem atât de des, când se desfăşura în onoarea unei zeităţi, urma să-mi fie adresată.

Rând pe rând, oficiantul legăna în faţa mea florile, tămâia şi lampadarul cu nenumărate flăcărui, gestul lui trasând la nivelul chipului meu o elipsă foarte alungită... se auzea sunet de conci

şi răsunau clopote. Chiar ocupasem un loc în Olimpul hindus? Era puţin ameţitor...

Dar, la fel cum tovarăşii mei *sadhaka* coborâseră din înălţimile unirii lor fizice cu Mama universală, şi eu mi-am părăsit jilţul de zeiţă de moment fără să am impresia că eram cine ştie ce.

Mr. şi Mrs. N. m-au condus acasă în tăcere. Păreau atât de cufundaţi în meditaţie în maşina care ne transporta, încât nu îndrăzneam să intru în vorbă cu ei şi, când ne-am despărţit, m-am limitat la salutul indian, cu palmele împreunate.

A trecut mult timp. Nu eram preocupată doar de cercetarea mea despre shaktism şi ritualurile sale, multe alte subiecte interesante captându-mi atenţia.

Atunci s-a ivit o altă ocazie, dar cu totul întâmplător. O doamnă hindusă care, disprețuind regulile de castă, se căsătorise cu un negustor parsi m-a prezentat fratelui ei mai mic care se pregătea să plece în Europa. Avea să stea mai întâi în Anglia, apoi intenţiona să viziteze Parisul şi alte capitale. I-ar fi plăcut să fie primit de persoane capabile să-i facă această călătorie lesnicioasă şi instructivă; nu puteam oare să-i dau scrisori de recomandare pentru unii dintre prietenii mei europeni? I-am promis că i le voi da cu dragă inimă, ceea ce a făcut ca relaţiile pe care le aveam cu sora lui să devină şi mai amicale. Plecarea tânărului avea să aibă loc abia după câteva luni; între timp, l-am întâlnit deseori la sora lui şi, după cum îmi era obiceiul, am profitat ca să discut cu el despre viaţa socială şi practicile religioase din India. Am ajuns astfel să-i vorbesc într-o zi despre shaktism şi despre ritualurile lui, printre altele *pancha tattva*, care avea o reputaţie atât de proastă.

— Am auzit vag vorbindu-se despre oameni care celebrează un fel de cult nocturn de genul celui despre care aţi amintit, mi-a spus interlocutorul meu.

— Îi cunoaşteţi pe oamenii aceştia? am întrebat.

— Eu, nu. Îl cunosc doar pe grădinarul lor. Acesta a aflat de la un servitor sau de la un furnizor, nu știu cum, că mă voi îmbarca la Bombay și a venit să mă roage să-l iau până acolo cu mine. În schimb, drept plată pentru călătorie, se oferă să-mi fie servitor pe drum și tot timpul cât voi sta la Bombay, dacă n-am să mă îmbarc imediat. E originar din acea regiune. Soția și copiii i-au rămas acolo. Este foarte îndurerat că s-a despărțit de ei și ar vrea să se ducă să-i vadă. Un grădinar îmi va fi servitor... E grotesc!... Parcă-l văd aranjându-mi lucrurile în valize...

Tânărul a râs, după care a continuat:

— N-are importanță, voi plăti totuși călătoria acestui om cumsecade.

— Veți face o faptă bună, am zis. Dar ce legătură are povestea acestui grădinar cu cei care o adoră noaptea pe Zeiță?

— V-am spus. Grădinarul pretinde că stăpânii lui o fac. Nu știu mai mult. Vreți să vorbiți cu acest grădinar? Am să-i spun că de asta depinde călătoria lui gratuită.

Și tânărul începu din nou să râdă.

M-am întâlnit cu grădinarul. Mi-a confirmat că stăpânii lui o adorau pe Zeiță în unele nopți fără lună. El făcea parte dintr-o sectă *Vaishnava* și dezaproba energic sacrificarea unei capre care avea loc în timpul celebrării cultului de stăpânii lui și invitații lor într-un pavilion izolat situat în grădină.

Slujindu-mă, informatorul meu nu avea de ce să se teamă că-și va pierde locul de muncă, pentru că era hotărât să plece; și avea numai de câștigat, deoarece i se propunea să fie dus la familia lui gratis. În plus, i-am promis o mică sumă de bani dacă mă introducea în timpul nopții în grădină și dacă, bineînțeles, puteam să arunc o privire în pavilion.

Deși în unele tantra se spune că în epoca noastră *pancha tattva* trebuie să se celebreze deschis, știam că obiceiul era să se facă contrariul și nu puteam să sper că voi fi invitată de oameni care practicau o variantă a ritualului ce includea un sacrificiu sângeros și, probabil, al „cincilea element" în toată materialitatea lui.

Grădinarul mi-a spus că nu-i va fi greu să mă lase să intru noaptea pe poarta de serviciu de lângă coliba în care locuia...

Cât privește urmarea, iată la ce puteam să mă aștept. Pavilionul unde se adunau acei *shakta* era format dintr-un parter acoperit, cu o terasă și înconjurat de o verandă. Avea o singură încăpere mare. Conform dispunerii obișnuite, mai multe uși-obloane se deschideau spre verandă din cele patru laturi ale încăperii. După cum se întâmplă deseori, ușile nu ajungeau până la tavan și locul care ar fi putut fi umplut de o impostă fusese lăsat liber, pentru a ușura aerisirea. Într-un colț al verandei, o scară ducea pe terasă. Grădinarul socotea că, plasându-mă pe această scară, aș fi putut vedea, prin spațiul de deasupra ușilor, ce se întâmplă în interiorul pavilionului. Nu eram la fel de sigură ca el, totul depinzând de distanța dintre scară și uși, dar eram hotărâtă să-mi încerc norocul.

După vreo trei săptămâni am fost informată că avea să fie celebrată *pudja*, deoarece se făceau pregătirile necesare și – spre marele dezgust al grădinarului vaishnavit – o capră fusese cumpărată și legată într-un colț al grădinii.

În ziua indicată, am îmbrăcat un sari comun de un albastru foarte închis, așa cum poartă femeile din casta de jos. În felul acesta, dacă aș fi fost zărită de departe, aș fi putut fi luată drept una dintre servitoarele care locuiau în fundul grădinii. De altfel, ar fi fost noapte și, în plus, grădinarul mă asigurase că adoratorii stăteau închiși înăuntru pe toată durata celebrării cultului. Topografia locului se preta destul de bine intențiilor mele; scara nu era foarte departe de uși și dacă din locul unde mă aflam nu puteam să văd toată întinderea sălii, privirea mea ajungea, din fericire, până la podeaua zonei în care era plasată *yantra*.

Aceasta îmi părea a fi desenată pe o suprafață din pământ. Nu putea fi pe sol, deoarece nivelul sălii era cu două trepte mai sus față de nivelul grădinii! Se turnase probabil pământ într-un cadru și *yantra* fusese trasată în interiorul cadrului. Nu puteam să verific lucrurile cu minuțiozitate, deoarece eram departe. Totuși, am putut zări farfuriile cu „elemente" comestibile făcute biluțe, dar mult mai multe decât în cazul acelei *divya chakra* relatate înainte. Urciorul cu vin avea, de asemenea, dimensiuni impozante. Oare era plin? Capacitatea cupelor pregătite pentru adoratori așa lăsa să se creadă.

Ritualuri după ritualuri: libații în diverse locuri pe *yantra* și în afara ei, gesturi schițând în aer sau spre pământ figuri imaginare, răsuciri de degete și de mâini (*mudra*) și un limbaj simbolic mut, recitări de mantra.

Mă cuprindea oboseala. Poziția incomodă pe treptele scării, cu capul întins spre deschizătura cea mai apropiată de mine, ca să nu pierd nimic din ce puteam zări, devenea stânjenitoare.

În noaptea de cerneală, haite de șacali, animale care fac curățenie nocturnă în așezările indiene, dădeau târcoale și lătratul lor era un acompaniament lugubru pentru psalmodierea adoratorilor închiși în pavilion. Timpul mi se părea lung și curiozitatea slăbea...

În rândul adoratorilor s-a produs agitație. Era adusă victima, o biată capră care behăia. Libații au fost vărsate pe ea și oficiantul a murmurat o mantra la urechea ei.

Nu puteam să aud cuvintele, dar le cunoșteam. Este o variantă a celei mai sacre mantra hinduse, *gayatri*[1], și se poate traduce după cum urmează:

„Să ne amintim legăturile care împiedică existența animalului. Să medităm la Creatorul Universului. Fie ca el să ne elibereze de o viață ca animal".

Cu o singură mișcare a cuțitului ritualic cu lamă curbată, sacrificatorul a retezat capul victimei, iar acesta a fost așezat, însângerat, pe *yantra*, cu o lampă mică între coarne. Spectacolul era jalnic.

Au reînceput recitările, apoi a urmat comuniunea, care mi s-a părut destul de copioasă, mai ales în ce privește lichidele. Fiecare înghițitură de aliment solid era urmată de o dușcă generoasă. Totuși, nici unul dintre adoratorii aflați în câmpul meu vizual limitat nu dădea semne de beție.

A trecut din nou mult timp, apoi fiecare bărbat și-a tras spre el propria *shatki*. În acea adunare nu vedeam nici o *pujya shakti* destinată să fie adorată ca încarnare a Zeiței. Adoratorii erau însoțiți de o singură *shakti*, soția legitimă sau altă „soție întru

1. Vezi *supra*, p. 133.

religie". Evident, nu puteam ghici genul de relații dintre cuplurile prezente.

Voi îndrăzni să spun că al „cincilea element", unirea sexuală ritualică, s-a prezentat cu o decență perfectă. Ideile orientalilor sunt foarte diferite de ale noastre și nimic din ce are legătură cu sexul nu li se pare că ar avea de ce să stârnească ilaritate sau scandal.

Bărbații, tăcuți și cufundați în meditație, așezați cu bustul drept în atitudinea unor idoli tantrici de zei uniți cu soțiile lor, îndeplineau un adevărat act religios lipsit de orice lubricitate.

Alți *shakta*, în alte adunări, se bălăcesc beți în orgie, era un lucru cunoscut și am văzut câte ceva în Nepal, dar nu era cazul și acolo, în acea casă necunoscută unde intrasem nepoftită.

Capitolul VIII

Guru educator, călăuză spirituală și proteu cu mii de fețe

Deși zeii, cu toate superstițiile și practicile generate de ei, ocupă de mult timp un loc important în viața indienilor, un alt personaj, deloc mitic, are un rol cel puțin egal cu al lor. Acest personaj este *guru*.

Deși credința în zei, sub diferitele ei forme, ar putea să slăbească, iar influența ei asupra vieții sociale și politice din India să scadă, se poate prevedea că puterea morală a acestor guru se va menține încă mult timp de acum încolo și că unii dintre ei vor avea o contribuție considerabilă la dezvoltarea Indiei viitoare.

Ce este un guru? Răspunsul cel mai obișnuit este că guru e o călăuză spirituală; evident, acesta este unul dintre rolurile sale și chiar rolul originar, dar el îndeplinește multe altele. Guru e un proteu pe care îl întâlnim cu nenumărate funcții, îndeplinind treburile cele mai diverse.

O gamă a diferiților guru cuprinde de la brahman, titularul unei funcții ereditare și retribuite de consilier și de capelan pentru una sau mai multe familii, până la maeștri exercitând discipline alese din practica diverselor forme de yoga sau explicând sensul profund al diferitelor filosofii indiene. Gama cuprinde în plus guru educatori, sociologi și oameni politici, așa cum au fost Raja Rammohan Roy, Keshab Chandra Sen, Rabindranath Tagore și Gandhi.

În sanscrită, termenul *guru* implică o idee de excelență, poate să însemne venerabil, puternic etc., dar, după cum am spus, se

aplică îndeosebi unui ghid spiritual. În realitate, ar trebui să-l denumească pe brahmanul care inițiază un tânăr dintr-una din cele trei caste superioare, îi comunică mantra sacră (*gayatri*) și îi dă cordonul distinctiv al castei sale. Pe vremuri, această ceremonie marca perioada de viață numită Brahmacharya, perioada de studii. În cursul acesteia, tânărul studios – *brahmacharin* – trăia pe lângă guru, îl slujea și era instruit de el. Instruirea consta în învățarea scrierilor sacre – *Vedele* etc. – și interpretarea pe care le-o dădea guru în funcție de școala filosofică din care făcea parte. Odinioară, un tânăr, mai ales din casta brahmanilor, dedica acestei perioade de studii religioase zece, cincisprezece și chiar douăzeci de ani din viață. Se înțelege că acum nu mai este așa; civilizația modernă nu-i permite tinereții răgazuri atât de prelungite și fără rezultate practice din punct de vedere economic. Fiul unor părinți bogați este trimis la colegiu, cel dintr-o familie săracă începe învățarea unei meserii. Indianul, indiferent care ar fi el, trebuie să se pregătească să-și creeze „o situație", ceea ce în limbaj vulgar înseamnă să fie în stare să câștige bani.

Totuși, ceremonia *upanayana* este și acum celebrată, dar se limitează în general la o zi de distracții familiale, cuprinzând un banchet la care iau parte prietenii familiei tânărului, aproape la fel cum se face la prima comuniune a catolicilor.

Upanayana înseamnă „să fii dus la un preceptor", subînțelegându-se să fii inițiat de el în doctrine religioase. Celebrarea acestei *upanayana* se consideră o a doua naștere, de unde apelativul „născut de două ori" (*dvija*) cu care se mândresc membrii celor trei caste superioare. Se spune despre ei că au primit prima naștere de la părinți și a doua de la *gayatri* (mantra sacră) ca mamă și de la preceptor (*acharya*) ca tată.

Vârsta băiatului dus la inițiere variază în funcție de casta din care face parte. În general, ea este de șapte-opt ani pentru un brahman, unsprezece pentru un *kshatriya* și doisprezece pentru un *vaishya*. Perioada indicată pentru celebrarea ceremoniei este primăvara pentru un brahman, vara pentru un *kshatriya* și toamna pentru un *vaishya*, dar această cutumă pare să fie mai puțin respectată în zilele noastre. Pe vremuri, copilul care urma

să fie inițiat trebuia să poarte o pelerină, să aibă o centură și să țină în mână un baston. Pelerina unui brahman era din piele de antilopă neagră, cea a unui *kshatriya* – de căprioară, iar cea a unui *vaishya* – de capră. Centura brahmanului era făcută din iarbă împletită, cea a unui *kshatriya* – din mațe uscate (precum coardele instrumentelor noastre muzicale), iar cea a unui *vaishya* – din lână. Bastonul unui brahman ajungea până în dreptul părului, cel al unui *kshatriya* – în dreptul frunții, iar cel al unui *vaishya* – în dreptul nasului. Și lemnul bastonului era diferit. Toate aceste prescripții au căzut aproape în desuetudine. În unele familii, tânărul poartă straie galbene-portocalii, culoarea purtată de asceții *sannyasin*.

Imediat după inițiere, începea, după cum am spus, perioada de studii religioase, azi suprimată de cele mai multe ori. Vom reveni asupra acesteia și vom arunca o privire asupra felului în care se prezenta ea în Antichitatea indiană și a urmelor pe care le-a lăsat în comportamentul unor guru moderni. Înainte însă, se cuvine să facem cunoștință cu acel guru familial ereditar, varietate a genului care încă „face ravagii" în lumea hindușilor tradiționaliști. Mulți dintre ei îl consideră un adevărat flagel, fără să aibă curajul de a se debarasa de el.

Acest guru – întotdeauna un brahman – e nelipsit de la toate evenimentele care au loc în familie (nașteri, inițieri, căsătorii, decese), dându-le un caracter religios prin celebrarea ritualurilor prescrise pentru aceste ocazii. De cele mai multe ori, tatăl unui guru actual și, înaintea lui, bunicul și străbunicul au exercitat funcția de guru la strămoșii familiei de azi; la fel, fiul și nepotul îi vor urma în calitate de guru al descendenților familiei. Există astfel familii de hinduși care, de foarte mult timp, sunt legate de o familie anume de guru. O familie poate să rupă această legătură, să-l revoce pe guru, să aleagă altul, dar acest gest este considerat un fel de păcat care poate avea consecințe funeste. Cei mai mulți capi de familie se resemnează așadar să suporte rapacitatea brahmanului lor salariat, fără să se jeneze însă să se plângă de el când nu e de față.

Pe vremuri, aceşti guru îşi atribuiau drepturi extraordinare asupra familiilor pe care se considera că le îndrumau pe calea spirituală. Unul dintre aceste drepturi bizare semăna cu „dreptul stăpânului" din timpul feudalismului. Guru avea dreptul şi chiar datoria s-o aibă primul pe mireasă imediat după ceremonia căsătoriei. În acest scop, un colţ al sălii unde aceasta fusese celebrată sau o încăpere învecinată era izolată cu perdele. La un moment dat, mireasa, în general o fetiţă între opt şi unsprezece ani, trecea în spatele perdelei, unde se afla guru. Ea trebuia să-i spună: „Eu sunt Radha, tu eşti Krishna" (aluzie la Radha, iubita lui Krishna)[1]. Atunci guru o poseda şi, după ce-şi termina „îndatorirea religioasă", dădea un semnal la care muzicanţii începeau să cânte o melodie zgomotoasă.

Mă îndoiesc că acest obicei mai este respectat, dar n-am curajul să afirm că a fost complet abolit şi că nu se mai pot semnala exemple moderne.

Iată un fapt care mi-a fost relatat de un martor ocular şi care datează doar de vreo douăzeci de ani.

Era vorba despre căsătoria unui student care făcea parte din facţiunea intelectualilor progresişti. Viitoarea mireasă era însă fiica unor hinduşi ultratradiţionalişti reacţionari. Conform vechilor uzanţe, tânărul n-o văzuse niciodată, căsătoria fiind aranjată de familiile viitorilor soţi.

Băiatul accepta să se supună vechilor cutume, dar numai până la un punct; nu admitea ca un guru, un bărbat matur, s-o iniţieze înaintea lui în tainele unirii conjugale pe fetiţa cu care urma să se căsătorească.

Ştia că toate obiecţiile sale faţă de părinţii lui şi faţă de cei ai fetei s-ar fi lovit de încăpăţânarea lor: ritualul secular trebuia să fie îndeplinit. Înfuriat de neputinţa de a-i face să renunţe şi hotărât să împiedice consumarea unirii, s-a gândit la o intervenţie originală. Înţeles cu unii dintre prietenii lui, a ascuns o bâtă solidă în încăperea unde trebuia să aibă loc căsătoria. Apoi, la sfârşitul ceremoniei, când mireasa a trecut în spatele

1. Vezi *supra*, pp. 85 şi urm.

perdelelor bâiguind vorbele consacrate („Eu sunt Radha, tu eşti Krishna"), mirele, cu bâta în mână, s-a repezit în spatele perdelelor, l-a apucat pe guru, care pusese mâna pe fetiţă, şi, înainte ca persoanele aflate de faţă să fi avut timp să se opună, i-a tras o bătaie zdravănă.

Apoi, întorcându-se spre muzicanţi, le-a strigat:

— Daţi-i drumul!... Muzica!...

Acesta este un fapt excepţional. Orice ar face un guru, discipolul trebuie să fie încredinţat că are motive foarte întemeiate să procedeze aşa şi că acţiunile sale cele mai reprobabile în aparenţă – chiar beţia sau desfrâul – nu-i ştirbesc cu nimic excelenţa caracterului[1] şi nu-l pot scuti pe discipol de cultul de veritabilă adoraţie pe care îl datorează gurului său.

„Guru este Brahma, guru este Shiva, guru este regele zeilor (Maheshvara). Guru este însăşi Fiinţa Supremă (Parabrahman). Plecăciune acestui Stăpân guru", spune un imn care îl preamăreşte pe guru.

Fără să ne referim la ideile care prevalau în Antichitate cu privire la guru şi la rolul său, să vedem ce crede despre asta un indian contemporan cu noi, care a primit o educaţie occidentală şi locuieşte la New York, unde predică diversitatea filosofiei Vedanta preconizată de Vivekananda.

În introducerea unei traduceri a lucrării *Atmabodha* (cunoaşterea „Sinelui") de Shankaracharya, Swami Nikhilananda scrie:

> Tradiţia hindusă accentuează foarte mult faptul că, pentru a fi eficiente, cunoştinţele trebuie transmise de la un om viu la alt om viu. Cărţile pot furniza informaţii, dar nu pot da inspiraţie. Religia care nu este transmisă, ci doar propovăduită degenerează în predici intelectuale. Străvechea înţelepciune a Indiei a ajuns la noi printr-un şir neîntrerupt de Maeştri religioşi.

1. Unii dintre aceşti „guru" exotici sau pseudoexotici care activează în ţările noastre încearcă să le insufle acest gen de idei unor naivi – şi, din păcate, reuşesc.

Alţii merg mai departe şi declară că tot ce poţi învăţa tu însuţi ca filosofie religioasă este o „cunoştinţă furată" şi că „hoţul" este vinovat de o infracţiune pentru care va suporta pedeapsa.

Din câte am putut să constat eu însămi în India modernă şi după poveştile despre unii guru din secolele trecute, presupun că indienii au fost întotdeauna risipitori cu titlul venerabil de guru şi că acesta a fost atribuit fără noimă unor intelectuali foarte respectabili, unor habotnici halucinaţi şi unor impostori neruşinaţi de cea mai joasă speţă.

Nevoia de a onora un maestru sau de a te face onorat ca maestru pare înnăscută la indieni, iar predispoziţia la iluzii în privinţa caracterului şi meritelor ghizilor spirituali pe care şi-i aleg este incredibilă. Ştiu bine că aceeaşi observaţie poate fi făcută şi despre capii religioşi sau politici pe care îi urmează masele occidentale. Să nu ne umflăm în pene aşadar, atribuindu-ne o superioritate pe care nu o avem. Dar este vorba aici de indieni, nu de noi. Ei nu sunt chiar atât de orbi pe cât pot să-i pară unui străin, deoarece, referitor la valoarea celor pe care îi venerează şi la eficacitatea acestora, au elaborat teorii de o frumoasă subtilitate.

Nu are importanţă, spun ei, valoarea proprie acelui guru pe care îl venerăm. Nu are importanţă valoarea zeului pe care îl adorăm. Guru poate fi un om vulgar sau chiar condamnabil din punctul de vedere al moralităţii curente. Cât priveşte zeul, nu are importanţă ce fapte se spune că a făcut, nu are importanţă nici măcar dacă există sau nu. Contează doar sentimentele pe care guru sau zeul le stârneşte în noi. Şi unul, şi celălalt îndeplinesc rolul de excitator şi pun în mişcare în noi energii care altfel ar rămâne în stare latentă. O piatră pe care o adorăm este doar o piatră, dar fervoarea adoratorului poate produce în el transformări mentale şi chiar fizice care fac din el un nou individ.

Astfel, se recomandă să nu iei la puricat comportamentul propriului guru, să nu investighezi întinderea erudiţiei sau inteligenţei sale, deoarece, în fond, nu de el depinde beneficiul

căutat de discipol, ci acesta este mai curând rodul sentimentelor discipolului însuşi[1].

Există un fond de adevăr de netăgăduit în această teorie, care se bazează pe observaţii concrete din domeniul psihic. Totuşi, din păcate, indienii sunt prea înclinaţi să-l extindă până dincolo de limitele raţionale. Am văzut un număr considerabil de oameni inteligenţi, învăţaţi, care s-au făcut discipolii servili ai unor indivizi vulgari sau de-a dreptul şarlatani.

Trebuie să mărturisesc că, dată fiind înclinaţia mea spre tachinare, am făcut uneori glume oarecum răutăcioase faţă de unii guru. Iată una de care m-am făcut vinovată.

Un avocat indian de cultură europeană îmi lăudase foarte mult capacităţile intelectuale şi înţelepciunea profundă a gurului său. Fiind cultivat şi inteligent, trăsesem concluzia că omul pe care îl alesese să-i fie călăuză spirituală nu avea cum să fie lipsit de merit. Am acceptat aşadar cu bucurie invitaţia pe care mi-a adresat-o de a sta de vorbă cu acest guru eminent.

L-am găsit într-un mic pavilion agreabil situat în mijlocul unei grădini. Guru, un bărbat matur, s-a declarat poet. Mi-a citit versuri compuse de el despre subiectul destul de banal al morţii care ne aşteaptă pe toţi. Versurile nu aveau nimic remarcabil, dar autorul lor arăta în mod clar că le considera sublime. Şi-a

1. Se va putea compara aici atitudinea tibetanilor faţă de propriii guru. Şi ei ştiu să se împace cu imperfecţiunile lor, dar din alte motive decât cele ale indienilor. Tibetanii, fiind budişti, neagă existenţa unui *ego* (eu, suflet sau oricare ar fi numele care i se dă) permanent. Ei spun că „eul" nostru este doar o înlănţuire de transformări, un agregat ale cărui elemente materiale şi elemente mentale acţionează şi reacţionează unele asupra celorlalte şi sunt continuu schimbate cu cele ale agregatelor („eurile") învecinate. Astfel, individul, aşa cum îl văd ei, este asemenea curentului rapid al unui râu sau al unui vârtej cu multiple aspecte. „Discipolii inteligenţi ştiu să recunoască în această succesiune de individualităţi care apar la guru lor pe cele din care se pot obţine lecţii şi judecăţi utile. Ca să-şi asigure acest beneficiu, ei suportă manifestările de ordin inferior care se produc în acelaşi guru, ca şi când ar aştepta răbdători, în mijlocul unei mulţimi vulgare, trecerea unui înţelept" (A. David-Néel, *Initiations Lamaïques*).

dat ceva osteneală să-mi explice sensul lor, care era cât se poate de clar: pe toți ne aștepta moartea, așa încât trebuia să fim pătrunși de acest adevăr.

Pricepând că, în pofida complimentelor adresate, admirația mea nu era foarte mare, individul, după ce eșuase ca poet, a încercat să se arate un contemplativ de mare anvergură.

Concentrarea profundă (*samadhi*) este considerată de indieni semnul unui grad înalt de perfecționare spirituală. Și, într-adevăr, așa este, dar pentru cine e cât de cât antrenat, *samadhi* se poate falsifica sau se poate produce din cauze care nu au nimic spiritual. Semnele exterioare cele mai vădite ale acestei stări de concentrare a minții sunt nemișcarea absolută, o încetinire notabilă a respirației și o scădere a numărului și forței bătăilor inimii.

Iată-l așadar pe guru rămânând nemișcat, cu torsul drept, ochii ficși sub pleoapele pe jumătate lăsate. A stat așa, asemenea unei statui. Am ghicit că aștepta momentul în care mă voi prosterna ca să-i aduc un omagiu și voi părăsi în tăcere camera.

Nu eram singuri; se aflau acolo trei dintre discipolii „omului sfânt".

Stau și eu nemișcată: ochii îmi rămân ficși, fără să clipesc, nici o mișcare nu-mi vădește respirația încetinită. Ființă răutăcioasă, îmi zic în gând: „Hai să te văd, bărbate! Tu ai să cedezi primul!".

Și timpul trece. Discipolii sunt destul de stupefiați. Nu trec minute, ci câteva ore; se apropie noaptea. Guru renunță în sfârșit la postura lui rigidă, probabil era ora mesei. Se întinde, se ridică și pleacă. Eu tot nu mă mișc. Abia o jumătate de oră mai târziu a venit și rândul meu. Mă întind, privesc în jur și mă ridic.

— Guru v-a indus o stare de *samadhi*, în timp ce și el se găsea în această stare, îmi spun discipolii.

Credința că un maestru poate să producă – voit sau nu – o stare de completă absorbire celor aflați în apropiere, în timp ce el însuși e cufundat într-o astfel de stare, este foarte răspândită în India. Ea se bazează pe fapte adevărate și documentate temeinic, dar nu era și cazul meu. Totuși, n-am recunoscut că am vrut să-l înșel pe acel guru, care mi se păruse prea încrezut. De altfel,

nu cred că s-a lăsat păcălit de teatrul meu, cum nici eu nu m-am lăsat înşelată de al lui.

M-am informat şi am aflat că acel guru avea reputaţia unui om foarte cinstit şi virtuos în multe privinţe. I se putea ierta mica vanitate şi putea fi stimat, dar de aici până la a-l lua ghid spiritual consideram că era cale lungă.

Acel guru-poet era un laic şi, cu toate că maeştrii spirituali sunt căutaţi îndeosebi printre *sadhu* şi *sannyasin*[1], un mare număr de laici îşi asumă acest rol şi nu duc lipsă de discipoli. Unii dintre aceşti maeştri laici sunt personalităţi remarcabile, alţii sunt de-a dreptul ilari.

Mi-aş permite să amintesc aici spectacolul pe care mi l-a oferit unul dintre aceştia din urmă, aşa cum l-am descris într-o carte anterioară[2].

Într-o seară, la Calcutta, unde locuiam la nişte prieteni în oraşul indigen, am zărit pe fereastră doi indivizi aşezaţi turceşte pe pământ, unul în faţa celuilalt, într-un şopron situat în faţa locuinţei mele. Unul dintre ei avea pe el doar un lornion, iar celălalt se limita, ca veşminte, la o simplitate edenică – şi, zău, nu-i stătea deloc rău.

Bărbatul cu lornion era guru şi-i dădea elevului său atent o lecţie despre exerciţiile legate de respiraţie, după metoda Hatha Yoga. Îl vedeam astupându-şi pe rând nările, expirând cu putere sau lent, ţinându-şi răsuflarea, în timp ce, plin de sine, îi arăta cu degetul venele de la gât şi de la tâmple, care, din cauza efortului, deveniseră proeminente.

După diferite acrobaţii, maestrul şi elevul s-au ghemuit, sprijiniţi numai pe degetele de la picioare, şi au început să sară, lovindu-se cu călcâiul în partea de jos a feselor. Primul îşi scosese lornionul; îl ţinea acum în mână, folosindu-se de el aşa cum un dirijor îşi foloseşte bagheta, ca să bată măsura şi să dirijeze dansul, încurajându-l totodată pe novice cu vocea şi cu gestul.

1. Vezi capitolul următor.
2. Vezi *Initiations Lamaïques*, p. 113 (Ed. Adyar).

O lumânare înfiptă în pământ lumina această scenă. Lecţia a durat până când aceasta a ars de tot.

Câteva zile mai târziu, într-o dimineaţă, am văzut ieşind din casa de vizavi un indian îmbrăcat decent, după moda europeană. Lornionul de pe nas mi-a atras atenţia. L-am recunoscut pe acel guru în pielea goală de la lecţia nocturnă. Ce profesie putea să exercite când era îmbrăcat? M-am informat şi am aflat că era vânzător într-un mare magazin de modă.

Altă dată am auzit de un guru deosebit de stimat de un mare număr de discipoli. De data asta am fost informată de la început în privinţa profesiei sale „civile". Era angajat la o bancă, dar brahman. Cu ocazia marii sărbători pe care hinduşii o celebrează în onoarea zeiţei Durga – *Dasahara*, numită în mod obişnuit *Durga pudja* –, guru m-a invitat să asist la ceremonia *prana pratishta*[1] ţinută la el acasă.

Am găsit vreo cincizeci de persoane adunate în faţa altarului care era ridicat în grădina locuinţei. Ca brahman, stăpânul casei, guru, oficia el însuşi. Mi s-a atras atenţia că avea grijă să-i plaseze în jurul lui, în primele rânduri ale participanţilor, lângă altar, pe discipolii care făceau parte din casta brahmanică. Eram însoţită de unul dintre prietenii mei indieni, un înalt magistrat.

Era necesar să i se arate respectul cuvenit statutului social al acestuia, dar, totodată, acest nebrahman (magistratul făcea parte din casta *vaishya*) trebuia ţinut la oarecare distanţă de altar. Dificultatea fusese rezolvată plasându-se un fotoliu pentru el pe o mică terasă ce preceda intrarea casei. Mie îmi era destinat un alt fotoliu, în dubla calitate de străină importantă şi barbară impură (*mleccha*).

La sfârşitul ceremoniei, participanţii, înainte să se retragă, au atins cu vârful degetelor picioarele lui guru: „Au luat pulbere de pe picioarele sale", cum se spune atât de frumos în India, şi am fost destul de şocată să-l văd pe gravul şi foarte distinsul magistrat aplecându-se şi făcând acelaşi gest de smerenie pioasă.

1. Vezi *supra*, pp. 28 şi 61.

A observat surprinderea mea și a zâmbit. Am fost puțin jenată și am încercat să mă gândesc la altceva, dar aveam în minte numai aparenta nepotrivire între dovezile de respect arătate față de gazda noastră și condiția lui socială umilă, așa că am revenit asupra subiectului.

— Cred, i-am spus magistratului, că acest om respectabil, atât de onorat la el acasă, va fi poate mâine foarte brutal interpelat de șeful lui de birou și amenințat fără menajamente cu concedierea dacă face vreo greșeală.

— Exact așa se va întâmpla, mi-a răspuns interlocutorul meu. Ca hindus, i-am adus castei din care face parte gazda noastră omagiul cuvenit. Mă înțelegi, nu-i așa? M-am aplecat în fața „brahmanului", nu a lui *babu*[1]. Dacă șeful îl admonestează pe *babu* fiindcă merită, va fi bine. Eu nu-l voi invita în casa mea pe acest secretar neînsemnat; nici eu și nici ai mei nu vom avea relații cu el. Asta e foarte bine, fiecare om și fiecare lucru trebuie să fie la locul lui; India a înțeles asta și e perfect.

Această declarație îmi amintea de atitudinea bogaților *shudra* față de brahmanul salariat care celebra ritualurile religioase în locuința lor.

Dacă era perfect, nu aveam nimic de replicat. Nu-mi rămânea decât să strig: „Trăiască India!". *Jai Hind!* Și eram dispusă s-o fac încă o dată nu pentru că prietenul meu magistrat m-ar fi convins pe deplin, ci pentru că... iubesc India, puțin pentru că este în multe privințe admirabilă... și mult pentru că acolo, cu mult timp în urmă, în acel gen de templu care era pe atunci Muzeul Guimet, India a aruncat asupra mea o vrajă de care nu m-am eliberat niciodată.

Îmi luasem deja rămas-bun și ieșeam în grădină când unul dintre invitați, un student pe nume Ram Dass, s-a desprins de un grup adunat încă în jurul lui guru și a venit repede spre mine.

— I-am transmis lui guru dorința dumneavoastră de a sta de vorbă cu el, mi-a spus tânărul. Nu are nimic împotrivă să vă primească mâine la ora două.

---

1. Titlu dat indienilor care au primit o anumită educație și îndeplinesc funcții diferite de slujbași, secretari etc.

Cu ceva timp înainte, Ram Dass îmi lăudase erudiția profundă a maestrului său în diferitele ramuri ale filosofiei Vedanta și, într-adevăr, îmi exprimasem dorința să stau de vorbă cu eruditul său guru. Această dorință slăbise în bună măsură în timpul acelei *pudja* la care tocmai asistasem; aerul de suficiență cu care Banerdji oficiase mă făcea să am dubii în legătură cu puterea lui de înțelegere intelectuală sau spirituală. Totuși, nu puteam ca, refuzând întrevederea pe care o solicitase pentru mine, să-i aduc o ofensă amabilului tânăr care credea că-mi făcuse un serviciu.

A doua zi m-am întors așadar la locuința acelui guru. Am traversat grădina fără să întâlnesc pe cineva; am urcat treptele micului peron și m-am pregătit să bat la ușa casei, dar nu a fost nevoie – ușa era deschisă, lăsând să se vadă o scenă ciudată.

Pe un coridor îngust, guru era întins cât era de lung pe o rogojină. Ca s-o facă mai răcoroasă, pe pernă fuseseră puse frunze de bananier, care formau în jurul capului o aureolă lată și verde. Alte frunze îi ieșeau de sub șale, scoțând în evidență pânza care îi înfășura coapsele, din bumbac subțire, alb, foarte scurtă și destul de revelatoare – era singurul veșmânt pe care îl purta. În fine, pe alte frunze, așezate în cerc și în mai multe straturi, reproducând o floare mare – un lotus, îmi închipui –, se odihneau picioarele goale ale lui guru – alias *babu* Banerdji, angajat la bancă.

Un tânăr stătea pe vine în dreptul capului acelui idol, iar altul la picioare. Fiecare ținea o ramură de palmier cu care făcea vânt acelor extremități ale maestrului care-i erau încredințate.

Primul meu gând a fost că acel trup astfel împodobit și expus era al unui mort. Dar nu, pieptul i se ridica ușor; guru dormea... sau se prefăcea că doarme. Fixase ora întrevederii noastre, prin urmare trebuia să se aștepte la vizita mea. Uitase oare? Era puțin probabil; punerea în scenă pe care o contemplam trebuia să fi fost pusă la punct pentru mine, din dorința de „a mă da gata", cum ar fi zis un puștan din Paris. Dacă așa stăteau lucrurile, scopul urmărit nu fusese atins; tipul, aproape gol, întins între rozete de verdeață, nu mi se părea deloc impozant, ci-mi evoca mai curând amintirea unor vite premiate din vitrinele măcelarilor.

Totuşi, tinerelul care le făcea vânt picioarelor lui guru mi-a arătat un taburet foarte scund pus în cadrul unei uşi şi, în tăcere, m-a invitat să mă aşez. De acolo aş fi putut să-l privesc în voie pe bărbatul întins în faţa mea. Cât timp? Evident, până când, punându-mi îndeajuns la încercare umila supunere, maestrul ar fi catadicsit să deschidă ochii şi să-mi observe prezenţa. Mi-a fost imposibil să-i acord mai mult de o secundă acestei idei ciudate – am izbucnit în hohote de râs şi am plecat cuprinsă de un amuzament teribil.

Secta Brahmo Samaj i-a furnizat Indiei moderne câţiva eminenţi guru laici – în primul rând, pe fondatorul sectei, Raja Rammohan Roy (1772-1833).

Rammohan Roy a fost un distins erudit; în afară de sanscrită, limba sacră a Indiei, ştia araba, persana şi engleza. El a făcut o reformă religioasă bazată, se zicea, pe *Vede*, care proclamau unitatea lui Dumnezeu şi în care nimic nu justifica cultul idolilor.

Discipolul său Debendranath Tagore (1817-1905), numit Maharshi (*maha-rishi*, mare înţelept), a devenit, după el, şeful sectanţilor brahmo, dându-le o nouă direcţie spirituală. Ca hindus tradiţional, Debendranath îşi propunea să bazeze pe *Upanişade* credinţele propuse membrilor brahmo, dar, mărturiseşte el cu candoare în *Memoriile* sale, declaraţiile panteiste[1] pe care le întâlnea acolo nu-i plăceau. Atunci pe ce să bazeze brahmoismul, dacă nu se putea nici pe *Vede*, nici pe *Upanişade*? Pe când îşi punea această întrebare, a descoperit că existau o sută patruzeci şi şapte de *Upanişade*, deşi până atunci cunoscuse doar douăsprezece[2], cele pe baza cărora Shankaracharya a scris comentarii susţinând

1. Precum afirmaţiile „Eu sunt Brahman", adică Sinele Suprem, o declaraţie panteistă.
2. Cele mai vechi *Upanişade*; mai târziu, fiecare sectă a produs multe altele cu tendinţe diferite, care ocupă în hinduism un loc oarecum asemănător cu cel al evangheliilor apocrife în cadrul creştinismului primar.

doctrina *advaita*: „Unul fără pereche"[1] şi irealitatea lumii fenomenelor, comparată cu un miraj (*maya*).

În mulţimea de texte oferită de aceste numeroase *Upanişade*, provenite de la autori diferiţi şi compuse la intervale de secole, erau uşor de descoperit pasaje potrivite pentru a sprijini ideile preferate. Debendranath Tagore a găsit, dar mai ales a avut încredere în propria-i inspiraţie şi a compus încă o upanişadă, *Brahmi Upanishad*, pe care o declară încununarea precedentelor.

El a conceput şi o regulă de conduită pentru membrii sectei şi un ritual.

Debendranath Tagore făcea parte dintr-o familie bogată şi era susţinut de prieteni generoşi. Am extras din *Memoriile* sale descrierea locului de cult pe care l-a construit la etajul al treilea al sediului asociaţiei:

> O boltă de marmură albă adăpostea jilţul cititorului; estrada pentru corul care cânta imnuri şi galeriile pentru cei care asistau erau decorate artistic. Iluminatul holului se făcea cu sfeşnice de cristal.

Debendranath Tagore propovăduia un teism care îşi găsea locul în cadrul foarte vast al hinduismului. Faptul că respingea cultul idolilor nu-l excludea din sânul tradiţionalismului, deoarece hinduismul admite cultul imaginilor, dar nu-l impune în mod categoric.

În urma unei schisme, în rândul sectanţilor brahmo a apărut un alt guru: Keshab Chandra Sen (1838-1884). În jurul anului 1865, el i-a propus lui Debendranath Tagore să decreteze că de atunci înainte le va fi interzis preoţilor cultului şi predicatorilor brahmo să păstreze vreun semn distinctiv de castă sau de sectă. Era vizat în special cordonul sacru, emblema celor trei caste superioare. Keshab Chandra Sen a propus şi alte inovaţii, care au fost respinse de Debendranath Tagore. Asta a dus la o ruptură şi Keshab Chandra Sen, urmat de un mare număr de brahmo, a înfiinţat „Brahmo Samaj din India", în timp ce denumirea de Adi (originar, iniţial) Brahmo le-a revenit celor rămaşi fideli lui Debendranath Tagore.

---

1. Monism.

Foarte bun orator, Keshab Chandra Sen a străbătut întreaga Indie, propovăduind ceea ce el numea o religie universală. A ţinut conferinţe şi în Anglia, unde a fost primit de regina Victoria.

Totuşi, o parte a adepţilor lui Keshab Chandra Sen s-au despărţit de el cu ocazia căsătoriei fiicei sale cu maharajahul din Cooch Behar. Îi reproşau lui guru că şi-a căsătorit fiica deşi nu avea vârsta legală[1] şi, de asemenea, că a îngăduit, la această căsătorie, celebrarea unor ritualuri idolatrice.

Această sciziune a dus la înfiinţarea unei a treia ramuri a brahmoismului: Sadharan Brahmo Samaj.

Sectanţii Adi Brahmo au rămas în esenţă hinduşi, nu admit căsătoria între persoane din caste diferite. În schimb, cei din Sadharan Brahmo resping total sistemul de caste şi *purdah*, adică recluziunea femeilor.

Din punct de vedere doctrinar, cele două ramuri provenite din schisma lui Keshab Chandra Sen au asimilat elemente împrumutate de la islam şi de la creştinism. Cultul lor, la care am asistat, cuprinde rugăciuni liturgice şi altele improvizate de credincioşi, toate de o lungime excesivă.

Brahmo nu sunt mulţi, dar formează o elită intelectuală din care se desprind personalităţi de prim-plan.

Familia Tagore l-a dat Indiei şi pe unul dintre cei mai mari guru laici contemporani, celebrul poet Rabindranath Tagore. Chiar dacă a avut, ca toţi guru, un cerc de discipoli intimi, Rabindranath a urmărit îndeosebi să împărtăşească unui mare număr de tineri învăţătura pe care o preconiza. Aceasta forma un ansamblu complex de principii care domina idealul *brahmacharya* după moda străveche.

Acest ideal pe care l-am expus constă în a consacra studiului mulţi ani din tinereţe, trăind lângă un maestru în liniştea pădurii. Din acest program, Rabindranath Tagore a reţinut ceea ce era compatibil cu obiceiurile epocii noastre.

---

1. Paisprezece ani, potrivit legii decretate în acea perioadă de administraţia britanică. Guvernul Indiei independente a fixat vârsta legală la cincisprezece ani. Hinduşii îşi căsătoreau copiii la orice vârstă şi fără vreo potrivire între vârstele soţilor. O copilă de cinci ani putea să fie dată ca soţie unui bărbat de şaizeci.

Pe o vastă proprietate numită Santiniketan (locuința păcii), nu departe de Bolpur, Rabindranath Tagore a înființat un colegiu. Din cauza distanței mari la care se afla de marile orașe, regimul elevilor nu putea fi decât de internat, care se potrivea cu regula practicii *brahmacharya*: coabitarea elevului cu maestrul său.

Scopul fondatorului nu era numai acela de a le asigura elevilor de la Santiniketan o instruire științifică modernă, pe care o urmărea, ci și de a forma o generație de indieni care, deținând cunoștințe științifice extinse, păstra totodată atitudinea spirituală tradițională a vechii Indii.

Am putut să mă bucur la Santiniketan de atmosfera cu totul aparte de meditație care te înconjura. Cursurile se țineau la umbra unor copaci mari, după care elevii erau văzuți răspândindu-se în parc, cu o carte în mână. Cadrul era ideal pentru facilitarea studiului și pentru reflecție.

Profesorii locuiau în case mici, construite în incinta colegiului sau în apropierea acestuia; locuințele lor erau de o simplitate austeră, asemenea celei care domnea în tot colegiul. Marele nostru specialist în sanscrită Sylvain Lévi a locuit acolo când a ținut, la Santiniketan, un curs superior de sanscrită și a comentat texte sacre.

Colegiul admitea și fete; această tentativă de coeducație era o invenție îndrăzneață, în timp ce în India se menținea cu tenacitate încă sistemul *purdah*, care ținea femeile închise în odăile lor și nu le permitea să apară în fața nici unui bărbat în afara soțului și a rudelor apropiate. În zilele noastre, această regulă și-a pierdut mult din strictețe, fără să fie totuși complet abolită.

La Santiniketan, ziua începea cu un serviciu religios în *mandir*, o sală mare fără statui sau imagini de zeități. La el participa întregul colegiu, toți cântau imnuri sau ascultau o scurtă lectură. O reuniune asemănătoare avea loc seara, iar altele, cu ocazia sărbătorilor religioase.

Gravitatea blândă a acestei tebaide de tineri eremiți studioși era înveselită de ceea ce m-a amuzat ca fiind produsul imaginației unui poet. Într-un copac mare din parc, Rabindranath își

construise un cuib ce consta dintr-o cabană mică agățată de crengile copacului. Avea parter și etaj. Parterul servea ca bucătărie – acolo se pregătea masa maestrului când petrecea zile de singurătate la etajul de sus, pierdut în frunziș. Amintirea necuviincioasă a cabanelor lui Robinson m-a făcut să zâmbesc în fața cuibului atât de asemănător cu cele care primesc comeseni veseli în vecinătatea Parisului. Cât de diferite erau însă gândurile lor de cele ale acelui guru, poet și învățător retras în sihăstria lui aeriană!

Unii și l-au închipuit pe Rabindranath Tagore ca disident al hinduismului, dar este o eroare; el a rămas profund atașat acestuia și, la fel ca „sfântul" din familia Tagore, Debendranath, credea mai curând că purifica religia națională, aducând-o mai aproape de forma ei străveche. La rubedeniile lui Rabindranath, atașamentul față de legile religioase ale hinduismului era temperat de efectul educației occidentale, de șederile în Anglia și de frecventarea străinilor, dar se manifesta totuși. La o serată organizată la Jorasanko (Calcutta), casa strămoșească a familiei Tagore, i-am văzut pe bărbații din familie bând vin, o gravă încălcare a regulilor hinduismului care îi face impuri pe făptași, dar doamnele din casă, unele cu educație aleasă, nu și-au făcut apariția din cauza prezenței unor gentlemeni englezi.

Printre povestirile atât de frumos scrise de Rabindranath Tagore se găsește una, al cărei titlu nu mi-l amintesc, care vădește cu claritate că autorul ei nu voia deloc să distrugă complet vechile concepții hinduse referitoare la atitudinea de supunere cerută femeilor în cadrul căsniciei.

Este povestea unei Grisélidis[1] indiană. Ochii îi sunt bolnavi și soțul, care studia medicina, prost și vanitos, o îngrijește în felul lui. Rezultatul este o agravare a bolii; vederea bietei femei slăbește din ce în ce mai mult. Fratele ei intervine, vrea să consulte un oftalmolog, soțul se opune și continuă să-și impună medicamentele pe care femeia, soție supusă, continuă să le

1. Grisélidis, marchiză de Saluzzo, martirizată de soțul ei, eroina unei legende din secolul al XI-lea.

folosească, deşi simte că o duc la orbire. Fratele, neputând face faţă împotrivirii soţului în privinţa intervenţiei unui oftalmolog, îi cere unuia dintre ei să-i indice remediile potrivite. Soţia, supusă însă, aruncă în puţ fiolele cu medicamente aduse de fratele ei şi ajunge să orbească, dar caută să ducă la bun sfârşit, fără să vadă, muncile casei pentru a-şi servi soţul. Acesta îşi pierde răbdarea în faţa stângăciilor comise de biata oarbă. Se pregăteşte să-şi ia altă femeie, soţia martiră nu protestează, primind-o cu afecţiune pe nou-venită. Totuşi, fratele împiedică realizarea acestei căsătorii. Îi reproşează soţului inuman răul pe care l-a făcut. Atunci, în întâmpinarea unei căinţe care nu s-a manifestat încă şi nu pare să existe, oarba face o declaraţie înspăimântătoare pentru noi: „Nu te necăji. Din cauza ta mi-am pierdut vederea, dar gândeşte-te cât de rău ar fi fost dacă aş fi pierdut-o din vina altuia!".

Toate acestea sunt foarte frumos scrise de poetul nostru, însă problema e alta: încuviinţarea tacită a comportamentului nefericitei, sclavă a străvechii tradiţii hinduse, care îi impune soţiei o supunere totală. Evident, nu putem vedea aici atitudinea unui inovator progresist.

O latură foarte puţin cunoscută a personalităţii lui Rabindranath Tagore este că practica pictura şi desenul. Am avut ocazia să văd o expoziţie cu mai bine de două sute dintre lucrările sale; erau terifiante... nu găsesc un cuvânt care să poată exprima mai bine impresia pe care o produceau. Ce viziuni tulburi, ivite din subconştientul artistului, inspiraseră imaginile de coşmar aliniate pe pereţii holului expoziţiei, ce aspect căpătau aşadar pentru Rabindranath Tagore obiectele familiare ale lumii noastre? Trăind în aceasta, se apropiase probabil de o alta, o lume diabolică, în care omul este doar o umbră palidă ce pândeşte animozitatea lucrurilor pe care le crede neînsufleţite.

Îmi aduc aminte de un fotoliu din speteaza şi braţele căruia ieşeau capete vii, rânjitoare, sfidându-l cu ferocitate pe cel care s-ar fi aşezat fără să le bănuiască prezenţa; crengi de copaci semănând cu nişte tentacule; un urcior oarecare lăsa să se întrezărească, sub forma lui obişnuită şi pasivă, un animal fioros

stând la pândă. Şi fizionomiile de oameni reprezentate! Ce profunzimi mentale, în care se practicau torturi rafinate, nu dezvăluiau ele!

Opera etalată acolo, oferită observării unor invitaţi privilegiaţi, într-o sală joasă de la Government House[1], era a unui clarvăzător, unul care contemplase un infern mai oribil decât cel zugrăvit de Dante.

Dintre numeroşii guru laici contemporani se cuvine să-l amintim pe defunctul Sahabji Maharaj[2], şeful sectei Radhaswami, înfiinţată în urmă cu aproape un secol de Swami Sheo Dyal Singh, mai cunoscut sub numele de Radha Swami, originar din Agra.

Voi prezenta pe scurt doctrinele filosofice ale acestor sectanţi.

Universul este format din mai multe părţi. Cea mai de sus este Radha-swami *desa*[3], care este sălaşul spiritului pur fără legătură cu materia; a doua este aceea în care spiritul este combinat cu materia pură (materia în esenţa ei), iar în a treia materia predomină faţă de spirit. Ei pretind că prima se identifică cu Dumnezeul majorităţii religiilor.

Ca antrenament spiritual, membrii sectei practică yoga sunetului (*shabda yoga*)[4]. De asemenea, ei împing cât mai sus cultul pentru guru. După părerea lor, guru este o adevărată divinitate. Nimic nu este prea bun sau prea mare pentru el. Resturile

1. Reşedinţa guvernatorului din Calcutta, înainte ca englezii să fi părăsit India.
2. Nu este un nume, ci un titlu, Seniorul Mare Rege.
3. *Desa* – ţinut, meleag, trebuie înţeles aici ca „sferă".
4. La această yoga a sunetului se raportează multe teorii şi practici diverse. Uneori, în cursul unei meditaţii profunde, trebuie să auzi „sunetul primordial", pe care unii îl descriu ca semănând cu zumzăitul unei albine. Alteori, energia din noi (*kundalini*) trebuie dirijată spre unul dintre centrii noştri fiziologici, numit *anahata*, sediul sunetului, care nu este deloc rezultatul ciocnirii dintre două obiecte, ci se produce singur etc.

alimentelor care i-au fost servite la mese şi apa în care s-a scăldat sunt considerate sacre şi distribuite credincioşilor, aşa cum se face cu ofrandele de alimente şi cu apa pentru abluţiune ce au stat pe altarele zeităţilor care aveau valoare simbolică. Asta nu era nimic deosebit. În multe ţări din Orient, a primi resturile mesei unei personalităţi religioase sau cu un rang social ridicat se consideră o binecuvântare sau un semn de favoare, ceea ce se întâmplă mai ales în Tibet[1]. Indienii cred însă că resturile de alimente îl murdăresc pe cel care le consumă; din acest motiv, membrii sectei au primit porecla dispreţuitoare de *kurapathi* (mâncători de resturi).

Nu pot să spun până unde încuviinţa şi încuraja Sahabji Maharaj cultul lui guru. Se pare totuşi că, în pofida atitudinii sale foarte „americanizate", nu îl condamna.

Sahabji Maharaj nu s-a limitat la conducerea discipolilor săi pe calea spirituală, ci a urmărit şi realizări materiale. Lângă Agra, la Dayalbagh, a înfiinţat o aşezare concepută după principiile falansterului. Locuitorii erau obligaţi să fie membri ai sectei. Fiecare dintre ei continuă, în noua sa reşedinţă, să-şi exercite profesia sau adoptă una nouă, care să slujească cât mai bine interesul general. Oraşul cuprinde fabrici ale căror produse sunt puse în vânzare, beneficiile realizate mergând în fondul comun al falansterului. Acesta include de asemenea o bancă şi un birou poştal. Tot acolo există şcoli pentru copiii discipolilor, unde, în afara materiei programelor oficiale de studiu, se predau doctrinele religioase şi sociale ale sectei. Unii adepţi fac şi agricultură, pentru nevoile locuitorilor oraşelului. În fine, secta a înfiinţat ramuri în mai multe localităţi.

S-ar putea umple sute de pagini cu descrierea numeroşilor guru care tronează în India într-un cerc mai mic sau mai mare de discipoli, gata să se supună tuturor excentricităţilor imaginate de maestrul lor.

---

1. Astfel de obiceiuri devin uneori excesive, urina, chiar excrementele demnitarilor religioşi sau ale unor indivizi consideraţi sfinţi fiind folosite ca medicamente entru uz extern şi chiar intern. În această privinţă, vezi *A l'ouest barbare de la vaste Chine*, pp. 249-250.

Mi s-a vorbit despre unul dintre aceştia care se aşază pe un mic tron şi acolo, pretinde el, cade brusc într-o stare de concentrare desăvârşită, numită *samadhi*, ce suspendă activitatea minţii. Guru se bucură atunci de cultul care le este oferit zeităţilor din temple, după care adoratorii defilează prin faţa lui, se prosternează şi-i aşază la picioare, ca ofrande, monede sau obiecte preţioase. În timpul defilării, guru stă indiferent. Adoratorilor li se spune apoi că pot să plece şi ceremonia se repetă a doua zi.

Nenumăraţi sunt acei guru care practică sau încearcă să practice hipnotismul. E o „specialitate" aparte rezervată acelor guru sadhu-yoghini, dar sunt şi destui laici care le încalcă domeniul. Procedeul este simplu. Guru are grijă să-i spună discipolului că una dintre meditaţiile cele mai eficiente din punctul de vedere al progresului spiritual este aceea de a te uita în ochii maestrului. Discipolul poate să contemple în ei viziuni transcendente şi, în acelaşi timp, o energie subtilă emanată de guru se revarsă asupra lui, trezind forţe latente şi sporindu-i însutit capacitatea de înţelegere.

Aceste teorii sunt îmbrăcate în discursuri cu multe înfloriturí, care sensibilizează mai ales femeile şi, printre ele, chiar multe străine, englezoaice sau americance.

De la o idee foarte frumoasă în sine, a înţeleptului care îl iniţiază pe tânăr transmiţându-i rezultatul lungilor sale meditaţii, sistemul de învăţământ profesat de guru a ajuns la cele mai absurde practici şi la indivizii cei mai groteşti. Asta nu înseamnă că nu întâlnim şi guru respectabili, eu am cunoscut astfel de oameni, dar sunt puţini şi nu le place să li se facă publicitate.

Una dintre calităţile cerute insistent discipolului este răbdarea. Perseverenţa în această privinţă arată cât de mare este preţul pe care îl pune pe învăţătura maestrului, dar, prelungind aşteptarea discipolului dornic de instruire, cei mai pricepuţi guru în cunoaşterea resorturilor minţii urmăresc un scop mai înalt: încearcă să le ofere aspiranţilor timp ca să ajungă ei înşişi la adevărurile care ar dori să le fie dezvăluite.

Această atitudine clasică a marilor guru își are sursa în tradiții milenare. Tipul perfect, precum și atitudinea mentală a discipolului le găsim în *Chandogyaupanishad* sau, cum îi spunem în mod obișnuit, *Chandogya Upanishad*[1].

Este vorba de scurta poveste a lui Satyakama, tânărul adevărat, fiul lui Jabala, care se duce la un guru pe nume Haridrumata.

Acesta este un înțelept care trăiește retras în pădure. Nu ne este descris ca ascet, deoarece e proprietar de vite.

Primii pași ai lui Satyakama în viața de discipol sunt surprinzători. Guru nu-i oferă vreo învățătură, nu-i cere să studieze vreun tratat filosofic, nici să se consacre unor practici religioase aparte. Îl face boar. Alege patru sute de animale jigărite și i le dă în grijă tânărului, spunându-i doar atât: „Ai grijă de această cireadă, copilul meu".

Satyakama nu spune nimic și se afundă în pădure cu animalele ce-i fuseseră încredințate spre pază. Totuși, în timp ce merge, își zice hotărât: „N-o să mă întorc la maestrul meu înainte ca această cireadă de patru sute de capete să fi devenit de o mie de capete".

Și citim în textul sacru: „Astfel au trecut ani mulți înainte ca animalele să se înmulțească și să devină o mie".

Suntem informați despre hotărârea discipolului și despre felul în care și-o duce la îndeplinire, dar nu ni se dezvăluie scopul urmărit. Totuși, el este clar pentru un indian.

Scopul lui Satyakama este acela la care visează orice indian mistic din vremurile cele mai îndepărtate. Satyakama vrea să cunoască ce este „Sinele Absolut" – sau, ca să folosim termenii indieni, Brahman neutru aflat dincolo de orice moduri de manifestare, „Nirguna Brahman", și vrea să cunoască natura „Eului".

Haridrumata cunoaște dorința tânărului care i-a fost încredințat spre îndrumare spirituală; totuși, în loc să-i țină discursuri filosofice, să-i expună doctrine așa cum s-ar aștepta un occidental, el îi spune aspirantului la Cunoașterea supremă: „Du-te să-mi păzești vitele".

---

1. Capitolul IV, secțiunea 4 și următoarele.

Satyakama nu se miră, nu cere nici o explicație, nu solicită instrucțiuni și, după cum ni se spune, „stă mulți ani în pădure să păzească cireada".

Înseamnă că n-a învățat nimic? Eroare – a învățat totul. În liniște și singurătate, a devenit în stare ca prin comuniunea mistică cu tot ce-l înconjoară să înțeleagă limbajul lucrurilor, iar acesta este singurul mod de a ajunge la *cunoaștere*.

Textul continuă relatarea în modul metaforic drag orientalilor. Un taur i se adresează lui Satyakama:

— O, Satyakama!

— Da, stăpâne, răspunde tânărul.

— Am devenit o mie, du-ne înapoi la maestrul tău. Ascultă, am să-ți spun ceva despre natura Ființei (Brahman).

Satyakama ascultă ce-i spune taurul, iar acesta își încheie micul discurs anunțându-l pe tânărul boar:

— Mâine vei afla mai multe de la Agni (focul).

Satyakama pornește la drum, ducând cireada spre locuința lui Haridrumata și, la prima oprire, focul îl strigă.

— Ascultă, Satyakama, am să-ți spun ceva despre natura Ființei.

Și Satyakama ascultă.

A doua zi, soarele îi dezvăluie și el lui Satyakama ceva despre natura Ființei.

Vine din nou seara, tânărul boar pregătește cireada pentru noapte și, în timp ce stă jos, se stârnește un vânt ușor, care trece peste el și-i zice:

— Ascultă, Satyakama, am să-ți spun ceva despre natura Ființei.

Și Satyakama ascultă...

Dar tot ce i se dezvăluie astfel nu face decât să confirme ceea ce a auzit în anii de singurătate în inima pădurii, pe când trăgea cu urechea la glasul lucrurilor din jur. Ceea ce i se spune acum el a *văzut* deja, aș spune, ca să folosesc expresia indiană. *Văzuse* atunci când era singur, atent la jocul Existenței, și, dincolo de suprafața mișcătoare a modurilor de existență, percepuse Sinele (Brahman absolut).

De aceea, când ajunge la guru, acesta nu se înşală.

— Copile, îi spune el, vorbeşti ca şi cum ai cunoaşte ce este Brahman. Cine te-a învăţat?

— Alţii decât oamenii, răspunde Satyakama.

Povestiri de acest gen se citesc cu respect în India, ca imnurile *Vedelor*, adică sunt psalmodiate cu voce joasă, fără nici o inflexiune declamatoare. Fredonarea monotonă a brahmanului curge constant, ca apa unui râu liniştit, ca existenţa, aşa cum devenirea multiplă curge la suprafaţa Sinelui, Brahman unic din filosofia Vedanta.

Povestea lui Satyakama ne oferă un exemplu tipic pe care se modelează mai mult sau mai puţin exact toţi guru indieni respectabili. Ei nu-şi mai trimit discipolii să păzească vitele în pădure pentru că foarte puţini guru contemporani au cirezi de vite. Ca să găsim o copie exactă a lui Haridumatra, trebuie să mergem în Tibet.

Linguşirile pe care le folosesc misionarii ca să recruteze adepţi li se par absurde indienilor. După părerea lor, aşa cum am mai spus, se cuvine să te străduieşti să fii instruit în doctrina care are valoare. Pe de altă parte, fiind psihologi subtili, indienii n-au scăpat ocazia să aplice în această privinţă teoria pe care i-am auzit deja exprimând-o în privinţa cultului zeilor. Chiar dacă o doctrină este în mod intrinsec de ordin inferior, zelul depus de discipol pentru însuşirea ei are valoare proprie şi poate acţiona ca un exerciţiu salutar, sporind energia şi perspicacitatea celui care o înfăptuieşte.

Cât despre guru, acesta nu doreşte deloc să-şi divulge concepţiile filosofice la care a ajuns, nici să răspândească metodele de antrenament pe care le consideră capabile să ducă la perfecţionarea mentală a indivizilor. Ele nu au sens decât pentru cei care simt o sete adevărată de cunoştinţe aprofundate. Dar această sete trebuie să fie manifestată prin fapte.

De aceea, ne-am înşela dacă ne-am închipui că aceşti guru indieni – mă refer la cei care sunt demni de acest titlu respectabil –

le ţin cursuri discipolilor. Nici vorbă de aşa ceva. Le vorbesc rareori, se limitează la câteva indicaţii despre metodele care trebuie folosite şi despre comportamentul necesar pentru a descoperi singuri ceea ce trebuie descoperit: natura fenomenelor exterioare, natura existenţei, natura a ceea ce numim „Eu".

Mi-a fost dat să văd de aproape un mare număr de exemple ale modului în care guru moderni îşi imită predecesorii de acum douăzeci şi cinci de secole, instruindu-i pe candidaţii discipoli să fie răbdători. Iată unul.

Un magistrat dorea să obţină îndrumarea spirituală a unui *sannyasin* care preda câteva discipline. (Voi reveni mai târziu la guru *sannyasin*.) Acest guru locuia în apropiere de Madras, la aproximativ patru kilometri de locuinţa magistratului.

După ideile preconcepute din India, a veni cu trăsura sau cu calul la cel de la care vrei să soliciţi învăţătură şi sfat este o dovadă clară de lipsă de respect. Magistratul a făcut aşadar drumul pe jos, în pofida căldurii toride şi a norilor de praf orbitor. Ajuns în faţa camerei unde se afla guru, l-a salutat prosternându-se, apoi a rămas în picioare lângă uşă. Maestrul nu i-a acordat nici cea mai mică atenţie, continuând să vorbească cu câţiva discipoli. Magistratul a stat mult timp în picioare, poate câteva ore. Atunci guru, după ce le-a spus discipolilor că puteau să plece, s-a retras într-o altă încăpere, închizând uşa în urma lui. Magistratul s-a prosternat din nou şi s-a întors acasă pe jos.

A doua zi a revenit, tot pe jos, la locuinţa maestrului, rezultatul demersului său fiind identic cu cel din ajun.

Timp de şase luni, s-a dus zilnic la *sannyasin* şi a rămas în picioare la uşa lui, fără ca acesta să dea semne că i-ar fi remarcat prezenţa. După trecerea celor şase luni, maestrul a ridicat într-o zi ochii spre el şi i-a poruncit: „Stai jos!".

A început atunci o altă perioadă de vizite. Magistratul îşi câştigase numai dreptul de a se putea aşeza în loc să stea în picioare, deoarece guru nu-i adresa nici un cuvânt.

Au trecut multe alte luni înainte ca guru *sannyasin*, aparent mulţumit de perseverenţa solicitantului, să înceapă să-i dea câteva sfaturi.

Să credem oare că, în mai bine de un an de vizite zilnice, guru nu-l învățase nimic pe candidatul discipol, că acesta nu învățase nimic, pierzându-și timpul și ostenindu-se în zadar? Nu aceasta este și părerea indienilor, care își amintesc de povestea lui Satyakama și de multe altele asemănătoare. Magistratul făcuse dovada importanței pe care o acorda instruirii sale, dorinței de a ajunge la viziunea clară a realității, dar, în același timp, pe când mergea pe căldură și prin praful neplăcut al drumului, de-a lungul acestuia, ca și în cazul lui Satyakama, i se înfățișaseră cunoștințe pe care nu le avusese înainte.

Trenul care m-a dus la Madras tocmai s-a oprit; este unul dintre marile expresuri, hamali se îmbulzesc apucând mulțimea de bagaje ale celor numiți de ei *sahib* – în acea perioadă, toți albii erau *sahib*, „stăpân". Îi las pe cei mai grăbiți să iasă din compartimente, după care cobor și eu. După nici trei pași pe care i-am făcut pe peron, un englez îmbrăcat corect se apropie de mine și mă salută.

— Mrs. Nil? mă întreabă el, pronunțându-mi numele englezește.

Nu eram mirată că acel gentleman venise să mă aștepte. Merg la prieteni orientaliști care locuiesc pe un mare domeniu deținut de Societatea Teozofică la Adyar, în apropiere de Madras. După toate aparențele, domnul care mi se adresase fusese trimis de ei ca să mă ia de la gară. Totuși, deoarece după-amiaza se apropia de sfârșit, preferam să dorm la hotel, care se afla chiar în gară, și să merg la Adyar abia a doua zi. Îi explic asta în câteva cuvinte necunoscutului. Îmi răspunde? Nu-l aud. Mulțimea zgomotoasă a călătorilor ne desparte. Ajunge iar lângă mine la ușa hotelului, o ia înaintea mea ca să ceară o cameră bună și comandă ceai. Sunt absolut convinsă că face toate astea în urma instrucțiunilor primite de la prietenii mei. Îi adresez așadar un zâmbet amabil și îl întreb:

— Locuiți la Adyar? Sunteți probabil membru al Societății Teozofice...

Domnul pare puțin amuzat de întrebarea mea, dar răspunde cât se poate de politicos:

— Nu, sunt șeful poliției.

Răspunsul, evident, mă surprinde, dar nu peste măsură.

Vin de la Pondicherry, unde am stat de vorbă cu Aurobindo Ghose. Dar Sri Aurobindo, care a devenit cel mai mare guru indian de tip intelectual, admirat și venerat de elita compatrioților, era atunci doar un om politic care îi combătea pe englezi și se refugiase pe teritoriul francez.

— Am considerat că e mai bine să vin eu însumi în loc să trimit un subaltern, îmi spune șeful poliției.

Apreciez acest procedeu amabil.

— Beți-vă ceaiul, a continuat interlocutorul meu.

Se știe că ceaiul de la ora cinci este un ritual sacru pentru un englez.

Îi spun șefului poliției că nu e nevoie să mă întrebe, știe că vin de la Pondicherry și cu cine m-am văzut acolo. Pentru asta se află aici.

Recunoaște că este informat în privința acestor lucruri. Îi arăt scrisorile care mi-au fost transmise de India Office de la Londra pentru vicerege și guvernatorii de provincii din India. Asta pare să-l liniștească în privința pericolului pe care ar putea să-l reprezinte mica mea persoană pentru dominația britanică. Adaug totuși:

— Mi s-a vorbit despre Aurobindo Ghose ca despre un filosof distins și în această calitate am vrut să-l întâlnesc și să vorbesc cu el.

— Desigur, admite șeful poliției, este un învățat remarcabil, dar un om periculos. Se face vinovat de recenta asasinare a lui Mr. Ash.

N-am auzit niciodată de Mr. Ash, un funcționar englez, se pare.

Răspund doar că mi se pare puțin probabil ca eruditul, pe care l-am auzit discutând probleme filosofice, să fie un asasin.

— Cu siguranță că nu el însuși l-a omorât pe Mr. Ash, precizează interlocutorul meu. A pus pe cineva.

Nu țineam deloc să mă amestec în activitățile revoluționarilor indieni; conversația s-a oprit aici.

Au trecut anii. Aurobindo Ghose, patriotul revoluționar devenit filosof mistic, ghidul spiritual a mii de discipoli și aproape zeificat, a murit în ziua de 5 decembrie 1950, în vârstă de șaptezeci și opt de ani.

Dovezile extraordinare de venerație aduse memoriei sale ocupă un loc important în istoria contemporană a gândirii care le-a inspirat și par așadar pertinente.

Între diferitele tipuri de guru pe care le-am schițat deja și cele care vor urma, Sri Aurobindo ocupă un loc aparte. Câteva detalii despre el ar putea fi utile.

Sri Aurobindo s-a născut la Calcutta în anul 1872. La vârsta de șapte ani, familia l-a trimis în Anglia să-și facă studiile. A stat acolo paisprezece ani și a învățat la Cambridge.

Prin activitatea politică din tinerețe și cea pe care, într-un mod mai voalat, a continuat-o mai târziu, el aduce cu ușurință în mintea noastră amintirea nihiliștilor mistici din vechea Rusie sau pe cea a defunctului șef ocult al societății secrete japoneze „Dragonul negru".

Sri Aurobindo a fost directorul liceului din orașul Baroda. Ca jurnalist și militant revoluționar, a fost condamnat la închisoare și încarcerat de englezi la Alipore. După eliberare, s-a refugiat pe teritoriul francez, la Pondicherry, în 1910.

Acolo l-am întâlnit, într-o cameră mică cu aspect monahal din casa în care trăia împreună cu câțiva prieteni-discipoli.

Perfecta cunoaștere a filosofiilor indiene și a celor din Occident se vedea foarte repede, dar nu ea mi-a reținut atenția atunci. Pe mine m-au interesat magnetismul aparte pe care îl degaja persoana lui și dominația ocultă pe care o exercita asupra companionilor săi.

Camera în care ne aflam avea numai o masă și două scaune plasate unul în fața celuilalt, de o parte și de alta a mesei. Sri Aurobindo era așezat cu spatele la o fereastră mare deschisă. Nu se zărea nimic dincolo de ea, nici o clădire, nici un copac, doar cerul imens și verde[1] al Indiei care strălucea ca un ecran

1. Cerul Indiei nu este albastru, asemenea celui din regiunile mediteraneene sau din Asia Centrală, ci verde opalin, de unde și expresia unor poeți indieni „papagalul cerului".

pe care se detaşa persoana gurului. Era deja o punere în scenă intenţionată? N-aş îndrăzni să spun asta, deşi vizitatori recenţi afirmă că maestrul nu neglija efectul teatral. După spusele lor, Sri Aurobindo, care în ultimii ani de viaţă nu se mai arăta decât celor apropiaţi, se aşeza o dată sau de două ori pe an în spatele unei perdele de sub care îi ieşeau numai picioarele. Admiratorii erau atunci primiţi să defileze, oprindu-se ca să se prosterneze în faţa picioarelor oferite veneraţiei lor. Nu garantez aceste informaţii, deşi le-am primit din mai multe surse. Oricât de ciudată ni s-ar părea această ceremonie, ea corespunde ideii indiene pe care am semnalat-o deja: adorarea picioarelor unui guru. Noi, occidentalii, ştim că o ceremonie asemănătoare – şi chiar mai accentuată – există la romano-catolici, care sărută pantoful papei. Aceste diferite mărturii exterioare de servilism sunt destul de neplăcute, dar în privinţa sentimentelor interioare pe care vor să le exprime putem fi siguri că majoritatea celor care se prosternează nu acordă gestului lor o mai mare importanţă decât bărbaţii care salută ridicându-şi pălăria sau femeile care fac o reverenţă.

În timp ce Sri Aurobindo vorbea cu mine, patru tineri stăteau în picioare lângă un colţ al mesei, iar atitudinea lor adoratoare şi extaziată era de-a dreptul extraordinară. Înalţi, robuşti, nemişcaţi, cu ochii ţintă la maestru, semănau cu un grup statuar.

La un moment dat, dorind să-i pun lui Sri Aurobindo câteva întrebări mai deosebite, mi-am dorit în sinea mea să rămân singură cu el. Nu ştiu dacă mi-a prins gândul sau a simţit şi el o dorinţă asemănătoare cu a mea, dar, brusc, fără să fi spus o vorbă sau să facă vreun gest, cei patru discipoli au ieşit în acelaşi timp, rigizi, tăcuţi, asemenea unor automate puse în mişcare de sfori invizibile.

Nu este cazul să se acorde o mare importanţă acestui fapt neînsemnat; totuşi, puterea magnetică cu care părea să fie înzestrat Sri Aurobindo avea să se exercite în anii următori şi să adune în jurul lui o adevărată colonie de adepţi.

Sri Aurobindo nu a plecat de la Pondicherry; acolo şi-a dezvoltat ashramul. În sens propriu, *ashram* înseamnă „ermitaj",

dar această denumire a fost aplicată de mult timp oricărei locuințe – oricât de mare ar fi ea și chiar dacă e situată în mijlocul unui oraș – în care locuiește un grup de persoane dedicate vieții religioase.

Într-un studiu consacrat ashramului lui Sri Aurobindo, unul dintre discipolii lui cei mai eminenți, Gabriel Monod-Herzen, un francez, amintește că atunci când Aurobindo Ghose s-a refugiat la Pondicherry era însoțit de patru dintre tovarășii lui de activitate politică. După toate aparențele, cei patru bărbați pe care îi văzusem.

Alți oameni li s-au alăturat acestor primi tovarăși; au fost mai întâi zece, apoi douăzeci și cinci. Gabriel Monod-Herzen declară că, treptat, pasiunea patriotică ce-i anima pe primii refugiați s-a transformat într-un „ideal de perfecțiune umană trăită".

Acum ashramul ocupă o treime din oraș. Au acolo un teatru, o universitate recunoscută de guvernul indian, un teren de sport, o piscină olimpică, o fabrică de hârtie, dispensare, o stație de benzină etc. Pe scurt, ashramul este în prezent o mică lume de aproximativ două mii de persoane care trăiește în jurul unui ideal, dar în plină expansiune materială[1].

La fel ca în falansterul sectei Radha-swami de la Dayalbagh, în rândul acestei populații se găsesc oameni de toate condițiile: cultivatori, fierari, poeți, mecanici, cântăreți, scriitori, artiști, contabili etc. Meseria pe care discipolul o exercită în ashram nu este neapărat meseria lui de dinainte – e liber să-și aleagă alta, care îi place mai mult. Această libertate există cel puțin în principiu, dar unii spun că, practic, este limitată de nevoile ashramului, de lucrătorii care efectuează o activitate sau alta. Se zice că este limitată și de aptitudinile discipolului, a căror evaluare nu e lăsată în seama lui. Este liber ca după ce și-a ales o meserie sau i s-a atribuit una să aleagă alta în timp ce locuiește în ashram? Răspunsul la această întrebare nu e clar.

1. După detaliile furnizate în 1968 de Christiane Roll, care a stat de mai multe ori în ashram.

Ashramul are ateliere de tâmplărie şi ateliere mecanice, o fierărie, o brutărie, o tipografie etc. Personalul care lucrează acolo nu este format doar din discipoli – există şi salariaţi străini de ashram, însă funcţiile de conducere sunt încredinţate exclusiv discipolilor. Numai aceştia sunt admişi ca bucătari, brutari şi, în general, în posturi care au legătură cu mânuirea alimentelor destinate celor trei mese zilnice pentru cei ce locuiesc acolo.

Scopul celor care conduc ashramul este ambiţios, ei urmărind să scape treptat de necesitatea de a-i repartiza pe discipoli în locuinţe împrăştiate în oraş şi să-i grupeze pe un domeniu unic. Exemplul dat de Societatea Teozofică este foarte potrivit să îndemne la emulaţie. Dar Adyar, cu aproape 150 de hectare amplasate într-o zonă plăcută, între un râu şi ocean, cu numeroase vile, pădurici, alei, o bibliotecă remarcabilă, este cu totul altceva decât un falanster. Este un club confortabil rezervat membrilor Societăţii Teozofice. Aceştia nu ocupă deloc o poziţie de „discipol", trăiesc aşa cum le place şi după propriile mijloace, profesând orice filosofie sau religie, având servitori proprii şi bucătărie privată, dacă nu le place să mănânce la restaurantul aflat pe domeniu. Experienţa destul de îndelungată pe care am avut-o la Adyar mi-a lăsat o amintire dintre cele mai plăcute.

Până când ashramul din Pondicherry va putea rivaliza ca întindere cu domeniul Adyar, generozitatea unui donator a permis construirea unui imobil conceput după un plan original. Casa are două etaje şi un parter supraînălţat, fiind construită în întregime din beton. Nu are geamuri, ferestre şi nici măcar un zid pe cele două faţade mai lungi. Acestea sunt construite din obloane cu lamele din fibrociment cu o lungime de un metru, care pot fi înclinate oricum, ceea ce asigură o foarte bună reglare a iluminării şi aerisirii încăperilor. Camerele sunt separate de una dintre faţade de un coridor, însă peretele dintre acest coridor şi camere este făcut din scânduri de tec fixate, alternativ, de cele două părţi ale unui cadru; aerul poate astfel să treacă, dar nu se poate vedea înăuntru. Imposibil să vezi, dar nu şi să auzi; această clădire nu este deloc izolată în ce priveşte zgomotul, aşa încât secretul discuţiilor purtate în interior nu prea pare asigurat.

Imobilul este dotat cu o instalație completă de toalete, lavabouri și lavoare cu apă caldă, a cărei temperatură este reglată automat; pe acoperiș există un uscător.

Casă „fără ferestre", ale cărei ziduri sunt „obloane din ciment", această noutate arhitecturală amintește de ironicele fantezii ale lui H.-G. Wells și ale altor profeți care descriu orașe ale viitorului.

În ashram există o școală la care merg copiii discipolilor; „nu a fost creată ca să le permită copiilor să obțină diplome, scopul fiind să facă din ei bărbați și femei de calitate superioară". Acest scop este asemănător cu cel urmărit la Colegiul „Rabindranath Tagore" de la Santiniketan.

Totuși, acest centru de educație a fost supus unei inspecții, în urma căreia tuturor studenților care au urmat ultimul an de curs (după ceilalți cinci dinainte), deși nu li se acordă o diplomă la sfârșitul studiilor, li se recunosc aceleași drepturi ca ale studenților proveniți de la o universitate indiană, inclusiv acela de a solicita un post de funcționar.

Un anumit învățământ profesional se face în atelierele ashramului și tinerii practică acolo diferite sporturi, dar „spiritul de competiție este dezaprobat" și, fapt remarcabil, „boxerii sunt antrenați să se înfrunte fără să se bată" (*sic!*).

Discipolii nu sunt plătiți pentru munca efectuată în ashram în folosul comunității. Aceeași regulă există și în ordinele religioase catolice, dar cu o diferență considerabilă: călugărul sau călugărița este încredințat(ă) că ordinul îi va asigura existența pe toată durata vieții. Bunurile pe care le deține ordinul și care sunt în realitate, dacă nu nominal, proprietatea colectivă a membrilor constituie o garanție. Nimic asemănător nu există în ashramul din Pondicherry, iar unii dintre discipolii care locuiesc acolo și-au dat probabil seama și au prezentat observații în această privință, deoarece „gurul" lor a considerat util să publice o declarație categorică referitoare la proprietatea bunurilor ashramului:

> Un ashram reprezintă casa sau casele unui instructor sau maestru de filosofie spirituală în care acesta îi primește pe cei care vin la el pentru învățătură și practică. Un ashram nu este asociație, nici corporație religioasă, nici mănăstire, ci doar ceea ce s-a spus mai sus și nimic mai mult.

Tot ce se află în ashram îi aparţine instructorului, *sadhaka*[1] (cei care practică sub conducerea lui) nu au nici un titlu, drept sau vreo cădere de vreun fel. Rămân acolo sau pleacă, după bunul lor plac. Banii pe care îi primeşte sunt proprietatea lui, nu ai unei instituţii publice... Totul depinde de instructor şi ia sfârşit odată cu încheierea existenţei sale, cu excepţia cazului în care este urmat de altcineva.
La început, Sri Aurobindo trăia în casa lui împreună cu un mic grup de însoţitori. Apoi i s-au mai alăturat câţiva. Mai târziu, după ce a venit la el Mama, în 1920, numărul a început să crească atât de mult, încât a apărut necesitatea unei soluţii pentru cei care veneau. În acest scop au fost cumpărate sau închiriate case, după nevoie. A trebuit să se ia măsuri şi pentru întreţinerea şi reconstruirea locuinţelor, precum şi pentru servirea hranei şi organizarea vieţii. Totul s-a făcut atunci după reguli particulare dictate de Mamă; ea le sporeşte, le modifică sau le schimbă după propria-i dorinţă.
Toate casele din ashram îi aparţin lui Sri Aurobindo sau Mamei. Toţi banii cheltuiţi sunt ai lor şi sunt donaţi de multe persoane ca să ajute munca lui Sri Aurobindo. Dintre cei care se află aici, unii îşi dăruiesc bunurile, dar i le dăruiesc lui Sri Aurobindo sau Mamei, nu ashramului ca instituţie, deoarece o astfel de instituţie nu există. Ashramul nu este o asociaţie, nu există o corporaţie constituită, nici funcţionari, nici proprietate comună care să aparţină asociaţiei, nici consilii sau comitet director.

Lucrurile sunt foarte clare, tonul declaraţiei este imperios, chiar tăios, lăsând să transpară o oarecare nemulţumire faţă de unele revendicări care nu-i sunt pe plac instructorului-proprietar. Acest ataşament faţă de bunurile materiale contrastează cu spiritul de indiferenţă, de detaşare de care este impregnată spiritualitatea indiană.

Sri Aurobindo era bătrân când s-a publicat acest manifest. Ce interese urmărea el să servească după moartea sa? Se gândea la moştenitorii lui sau la soarta „Mamei", care ar fi putut să-i supravieţuiască?

Îngrijorarea celor care determinaseră această declaraţie provenea probabil din preocupări asemănătoare cu ale lui, dar care

1. *Sadhaka* este, îndeosebi, cel care „reuşeşte" ceva, mai ales prin mijloace ţinând de magie, adică prin ritualuri numite *sadhana*. Dar semnificaţia termenului include numeroase extinderi.

erau valabile pentru ei înşişi. Se văzuseră la mâna instructorului care „hotărăşte după propria-i voinţă dacă pot să rămână sau nu în ashram". Avuseseră în vedere cazul în care, după decesul maestrului sau al „Mamei", moştenitorii lor legali (Mama trebuie să aibă, doar dacă nu cumva fiul ei din prima căsătorie murise fără urmaşi) vor lichida bunurile ashramului, lăsându-i pe oaspeţii lui fără adăpost şi fără mijloace de trai.

Totuşi, timpul prezumţiilor a trecut, evenimentul de temut s-a produs: Aurobindo Ghose a murit.

După informaţiile particulare pe care le-am obţinut, conducerea ashramului ar aparţine în întregime „Mamei", conform promisiunii făcute de guru, în urmă cu douăzeci de ani.

Prestigiul de care „Mama" se bucură în rândul discipolilor defunctului instructor este foarte mare. Unii dintre ei declară că acesta este în continuare prezent activ în ashram[1] şi că Prezenţa lui se identifică întru totul cu aceea a „Mamei". Din această atitudine se poate trage concluzia că discipolii sunt dispuşi să-i acorde „Mamei" locul de guru pe care îl ocupa Sri Aurobindo. Oare toţi membrii ashramului sunt de acord cu acest plan şi, dacă astăzi sunt, se va menţine unanimitatea lor? Viitorul ne-o va spune[2].

Cititorii mei vor fi poate curioşi să ştie cine era „Mama", persoana atât de strâns legată de opera lui Aurobindo.

---

1. Cu titlu documentar, iată în această privinţă un fel de „rugăciune" compusă de „Mamă", care mi-a trimis un exemplar autograf: „Stăpâne, Tu mi-ai dat siguranţa, în dimineaţa asta, că vei rămâne cu noi până când opera ta va fi dusă la bun sfârşit, nu numai ca o conştiinţă care îndrumă şi luminează, ci şi ca o Prezenţă activă. În cuvinte clare şi precise, mi-ai promis că totul din Tine va rămâne aici şi nu va părăsi atmosfera pământului până când pământul va fi transformat. Îngăduie-ne să fim întotdeauna demni de această minunată Prezenţă şi totul în noi să se concentreze de acum înainte asupra unicei dorinţe de a fi din ce în ce mai consacraţi împlinirii Operei Tale sublime".
2. În 1968, „Mama", aproape zeificată de discipolii lui Sri Aurobindo, este şeful spiritual necontestat al acestora. Cât priveşte administrarea temporală, aceasta este asigurată de un francez, Barbier Saint-Hilaire, discipol al defunctului Sri Aurobindo.

Îmi este uşor să-i informez, deoarece am întreţinut şi întreţin în continuare cu ea relaţii amicale. Printre altele, păstrez cea mai plăcută amintire despre serile petrecute cu ea în pavilionul pe care îl ocupa pe strada Val-de-Grâce din Paris şi plimbările făcute împreună în Bois de Boulogne. Nici ea şi nici eu nu ne-am fi putut imagina atunci rolul pe care îl joacă acum.

Doamna Mirra Alfassa este o femeie distinsă, o intelectuală cu înclinaţii mistice, de origine levantină şi cu educaţie franceză. În spatele unei atitudini de mare blândeţe şi chiar al tendinţei de a rămâne retrasă (îmi amintesc că am auzit-o vorbind despre rolul „voalat" al femeii), Mirra Alfassa ascunde destulă energie. Deşi a suferit influenţa lui Aurobindo Ghose şi a rupt complet legăturile cu Occidentul ca să se stabilească lângă el, am motive să cred că, pe de altă parte, a exercitat o influenţă reală asupra gurului.

Moartea lui Sri Aurobindo a prilejuit manifestări asupra cărora îmi voi permite să zăbovesc, deoarece ele pot să ne lămurească în privinţa sentimentelor pe care le au indienii, în India modernă şi laică, faţă de marii guru.

Ca dovadă a respectului faţă de maestru, s-a decretat doliu naţional. Mesaje ditirambice de condoleanţe din partea preşedintelui republicii, panditul Nehru, a lui Sardar Patel (decedat la puţin timp după aceea) şi a multor înalte personalităţi au fost publicate în presă.

O mulţime estimată la peste şaizeci de mii de persoane, venite din toate regiunile Indiei[1], a defilat prin faţa trupului neînsufleţit, expus pe un pat învelit cu satin alb, acoperit cu o ţesătură de mătase ornată cu dantelă şi înconjurat de flori împrospătate constant, în timp ce era arsă tămâie.

Mulţi adoratori se aşteptau să vadă înfăptuindu-se miracole în jurul patului funebru. Dar nu s-au înfăptuit. Numai câţiva discipoli au declarat că văzuseră efluvii luminoase emanând din cadavrul maestrului lor. Nici o urmă de descompunere nu a apărut timp de patru zile şi jumătate (exact o sută unsprezece ore şi treizeci şi şase de minute, potrivit celor din ashram).

1. Chiar cu avioane speciale.

„Mama" a interpretat acest fapt prin aceea că trupul lui Sri Aurobindo era „impregnat cu o asemenea concentrație de lumină supranaturală, încât aceasta împiedica descompunerea".

Termenul „lumină supranaturală" face parte din vocabularul tehnic al doctrinei lui Sri Aurobindo.

Într-o scrisoare adresată unui prieten, unul dintre cei mai eminenți oaspeți ai ashramului a emis ideea că acea conservare anormală a cadavrului se datora faptului că gurul lăsase în mod voit să rămână în el o parte din conștiința proprie. În cele patru zile scurse între momentul decesului și înhumare, unii au sperat că această stare se va prelungi și s-a pus problema conservării rămășițelor pământești ale Instructorului într-o raclă de sticlă. Cei mai îndrăzneți s-au gândit că ar putea să învie. Un vizitator care a discutat cu ei pe acest subiect a primit următorul răspuns: „Nu se poate ști ce se va întâmpla".

Dar au apărut semne de alterare și, în ziua de 9 decembrie 1950, corpul neînsuflețit al lui Aurobindo Ghose a fost așezat într-un sicriu din lemn de trandafir împodobit cu încrustații de argint și având deasupra un lotus de aur. Cu o permisiune specială din partea autorităților franceze de la Pondicherry, înhumarea a fost făcută într-un cavou săpat la rădăcina unui copac cu flori galbene, în centrul grupului de clădiri principale ale ashramului.

Înaltul comisar administrator al Indiei franceze și numeroși înalți funcționari au asistat la funeralii. Guvernul francez și cel al Bengalului occidental (de unde era originar Aurobindo) au trimis mesaje de condoleanțe. Departamentul de cinematografie al guvernului de la Madras a cerut să se facă un film complet cu viața zilnică a membrilor ashramului și cu funeraliile vestitului guru.

În ce consta învățătura marelui guru de la Pondicherry? Extrag informațiile următoare dintr-un rezumat al doctrinei sale redactat de un discipol, cu aprobarea lui.

Sri Aurobindo afirmă că dincolo de aparențele Universului există Realitatea unei Ființe și a unei conștiințe, Sinele tuturor lucrurilor,

unic și etern. Toate ființele sunt unite în acest Sine – acest Spirit unic –, dar sunt divizate de un anumit separatism de conștiință, o necunoaștere în mentalul, viața și corpul adevăratului lor Sine și Realității lor. Printr-o anumită disciplină psihologică, este posibil să dai la o parte acest văl de conștiință care separă și să devii conștient de adevăratul Sine, de divinitatea care se află deasupra noastră și a tuturor lucrurilor.
Învățătura lui Sri Aurobindo enunță că această Ființă, această Conștiință unică este conținută în lumea noastră în materie. Evoluția este metoda naturală prin care se eliberează, conștiința își face apariția în ceea ce pare a fi inconștient și, odată apărută, în același timp constrânsă să se înalțe tot mai sus, trebuie să se extindă spre perfecțiune.

Ca antrenament spiritual, Sri Aurobindo preconizează „disciplina psihologică" a unei practici yoga aparte. Ascetismul și retragerea din viața socială nu sunt necesare, declară el, dar:

Inspirația maestrului, controlul și prezența sa sunt indispensabile, deoarece, fără el, ar fi imposibil să se continue această disciplină, existând riscul a numeroase căderi și erori, care ar împiedica orice posibilitate de succes. Maestrul este cel care s-a ridicat la o conștiință și la o trăire superioare. Este considerat adeseori manifestarea și reprezentarea lor. El ajută nu numai prin învățătura lui, dar și prin influența și exemplul său, precum și prin puterea pe care o are de a-și comunica și celorlalți propria experiență.

Aceste ultime rânduri care proclamă caracterul indispensabil al maestrului reproduc opinia unanimă a tuturor guru indieni și aș adăuga că foarte mulți dintre ei au despre sine părerea măgulitoare că s-au ridicat „la o conștiință și la o trăire superioare". Unii reușesc să-și convingă discipolii.

Ca să completăm tabloul reacțiilor mentalității indiene despre gurul de la Pondicherry, trebuie să spun că, pe lângă omagiile aduse, au apărut și câteva critici discrete vizând felul în care a murit.

Tradiții curente spun că marii yoghini sunt inaccesibili bolii. Acești indivizi eminenți părăsesc lumea noastră în momentul ales de ei, fără afecțiuni fizice; nu pier în urma unei boli

involuntare. Or, Sri Aurobindo suferea de o afecţiune renală care a determinat o criză fatală de uremie.

Celebrul yoghin Ramakrishna a murit de cancer la gât, iar un alt guru, pe care îl voi aminti puţin mai târziu, a murit de cancer la braţ.

Acestea sunt fapte care tulbură convingerile unor indieni[1].

În schimb, despre Vivekananda, celebrul discipol al lui Ramakrishna, se spune că s-a conformat idealului clasic, punându-şi în mod voit capăt vieţii în cursul unui extaz mistic special – un fel de fuziune a fiinţei sale cu Marele Tot – pe care, se spune, îl mai avusese o dată în prezenţa maestrului său şi din care acesta îl trezise, interzicându-i categoric să încerce să-l provoace din nou.

Am cunoscut un *sannyasin* din ordinul lui Ramakrishna, prieten apropiat cu Vivekananda, care îl însoţise pe maestru în ultima plimbare pe care o făcuse înainte să revină în camera lui, unde a fost găsit mort a doua zi, aşezat în postură de meditaţie, şi reţin din cele ce mi-a spus că Vivekananda a părăsit voit această lume prin extaz eliberator.

În realitate, este vorba despre oprirea respiraţiei, ceea ce duce la o sufocare mortală; totuşi, există şi alte procedee care opresc inima; se consideră că toate îi provoacă yoghinului un extaz din care nu revine.

Tibetanii concep în alt fel dispariţia fără urme a marilor lor iniţiaţi în ştiinţele secrete. Aceştia, cred ei, sunt în stare să disocieze atomii care formează materia şi, în cursul unor meditaţii deosebite, disociază elementele din care este format corpul lor. Din ceea ce a fost un individ vizibil şi material rămâne doar o forţă insesizabilă, dar eficientă, a cărei activitate continuă în funcţie de impulsul dat de yoghin.

Un asemenea sfârşit le este atribuit mai multor personalităţi istorice sau legendare din Tibet, cum ar fi: eruditul traducător al unor texte sanscrite Marpa (secolul al X-lea), care a dispărut

1. Mai exact *hinduşi*, deoarece budiştii nu au întreţinut niciodată ideea că perfecţiunea spirituală te cruţă de suferinţele fizice. Buddha a murit de boală (probabil dizenterie) la optzeci şi unu de ani.

în același timp cu soția lui; Rechungpa, un discipol al ascetului poet Milarepa; *nagspa* Ralopa[1] (probabil secolul al IX-lea); Gesar din Ling, eroul epopeii naționale tibetane[2] etc.

Oricum, se pare că guru contemporani au renunțat la aceste plecări senzaționale din lumea noastră.

Un guru a murit în sudul Indiei după ce a suferit mult – așa cum am spus mai înainte – din cauza unui cancer la braț.

Ramana din Tiruvannamalai era *sannyasin* și, ca atare, ar fi trebuit să figureze în capitolul IX, dedicat acestora. Totuși, fiind și conducătorul unui ashram, se cuvine să-l plasăm și după celebrul guru de la Pondicherry.

Ramana, un brahman însuflețit de tendințe mistice, a locuit la început într-un templu din Tiruvannamalai, apoi s-a retras în munții[3] din apropiere, ca să trăiască acolo ca eremit contemplativ. Treptat, oamenii au început să vorbească despre el și s-au strâns adoratori în jurul colibei sale. A mai trecut un timp; Ramana, aproape analfabet, nu transmitea nici o învățătură, ci doar practici de devoțiune. Admiratorii l-au coborât pe anahoret din înălțimea munților unde trăia și i-au construit o locuință într-un loc mai accesibil. Numărul adoratorilor lui Ramana a crescut și mai mult și a devenit un obicei să se adauge numelui său calificativul eminent de Maharshi (mare înțelept). S-a efectuat o nouă coborâre a „sfântului" spre câmpia locuită, construindu-se un ashram. Reputația acestui guru creștea întruna. Vizitatorii soseau în număr mare; printre ei puteau fi văzuți europeni și americani, care erau la fel de fervenți. Ashramul se mărea, se construiau noi clădiri, dintre care un hol mare în care adoratorii puteau să se bucure de vederea (*darshan*) lui Maharshi aparent cufundat în meditație sau jucându-se distrat cu un păun alb.

Fratele „sfântului" a devenit atunci managerul său, în fruntea multor administratori, și a avut grijă ca generozitatea pelerinilor să se exercite satisfăcător pentru ashram.

1. Am tradus biografia acestuia, care va fi publicată în curând.
2. Tradusă de A. David-Néel sub titlul *La Vie surhumaine de Guésar de Ling* (Ed. Adyar).
3. La Arunachala.

O nouă transformare: patul pe care se aşeza Ramana ca să se lase contemplat fusese deja înconjurat cu o barieră care-i ţinea şi mai la distanţă pe cei care veneau să se prosterneze în faţa lui, dar asta nu li s-a părut îndeajuns organizatorilor cultului, care trăiau de pe urma expunerii yoghinului. L-au instalat pe o platformă-divan din marmură neagră, în colţurile căreia se ridicau statuete de lei.

Ramana nu a putut să se bucure mult timp de această apoteoză, deoarece a murit în 1950.

Mai modest, cu aspect câmpenesc, este ashramul lui Swami Ramdas de la Kanhangad, pe coasta Malabarului. Guru este un *sannyasin*, după cum arată denumirea „swami"; este un mistic contemplativ, adept al Bhakti Marga, calea devoţiunii şi iubirii de Dumnezeu. El se străduieşte să-i aducă pe această cale pe cei care îl iau drept ghid spiritual. Totuşi, Ramdas nu este tot timpul adâncit în meditaţiile sale şi nu se expune în atitudini yoghine. El îşi exercită activitatea pentru slujirea aproapelui. A înfiinţat o şcoală pentru copiii ţăranilor din regiune şi întreţine un dispensar-spital.

Membri ai familiei şi câţiva dintre discipoli şi-au construit locuinţe în apropierea casei sale şi participă, prin danii şi prin muncă, la întreţinerea oaspeţilor ashramului şi la operele de binefacere care depind de el.

Şi la Swami Ramdas există o „Mamă" care se ocupă de conducerea materială a ashramului. Numele ei este Krishnabai. S-a spus că e o femeie cu un caracter paşnic şi o bună administratoare.

În relaţiile sale cu membrii ashramului, gurul dovedeşte multă simplitate. Seara, după cină, aceştia se aşază în jurul fotoliului său. Ascultă împreună radioul, discută ştirile sau iniţiază o discuţie filosofică, după care locuitorii ashramului se întorc la locuinţele lor. La ora nouă şi jumătate se dă stingerea.

Lista de ashramuri ar putea fi foarte lungă. Există cu sutele în India, mici şi mari, iar existenţa lor, deseori efemeră, se termină odată cu moartea fondatorului. Dar pentru fiecare dintre cele care dispar se formează unul sau alte două în jurul unor

noi guru de valoare şi cu caracter diferit, dar întotdeauna mai mult sau mai puţin zeificaţi.

Oare aşa va fi mereu? Am fi tentaţi să ne îndoim de lucrul acesta, dar manifestările recente care s-au produs în ashramul de la Pondicherry arată că, în India modernizată, cultul unui guru este departe de a dispărea.

Capitolul IX

„Sfinții profesioniști" • Sadhu *șarlatani*, sadhu *iluminați*, sadhu *tragici* • *Portrete de* sannyasin • *Cel mai trufaș dintre idealuri*

În numeroasele cărți care s-au scris despre India, o atenție sporită le-a fost acordată yoghinilor, fachirilor și altor indivizi, numiți în general *sadhu*, care formează acea parte pitorească a populației indiene ce profesează „sfințenia". Pare așadar inutil să zăbovim mai mult asupra lor, și n-aș face-o dacă nu ar exista motive să cred că unele dintre aceste „sfinte personaje", susținute de colegii lor mai puțin străluciți și de o parte din elementul laic al hinduismului, se pregătesc să joace un rol în viața politică a noii Indii.

Un *sannyasin* pe nume Karpatriji[1] este actualmente șeful Societății Dharma Sangha (asociația legii religioase), strâns înrudită cu Mahasabha, acel grup ultrareacționar bănuit că l-ar fi asasinat pe Gandhi. Pe de altă parte, unul dintre șefii cei mai importanți ai ordinului *sannyasinilor* lui Shankaracharya, cel cu reședința la Dwarka și care poartă, ca titlu onorific, numele ilustrului fondator al ordinului, patronează „Comitetul de opoziție față de legile antihinduse" și se ridică public împotriva decretelor care instaurează treptat principii condamnabile în codul indian – cum ar fi cel al divorțului.

1. Particula *ji* (se pronunță *dji*) se adaugă la nume sau la titluri în semn de respect. Din punct de vedere social, un *sannyasin* are un rang superior în comparație cu *sadhu*.

Aceste informații și altele asemănătoare pot servi drept indicație, dar, ca să le percepem și să le evaluăm corect valoarea și importanța, este bine să cunoaștem mediul din care apar. Cei mai mulți dintre străinii care i-au descris s-au limitat fie la a-i denigra și a-i ridiculiza pe „oamenii sfinți", fie la a-și manifesta o admirație naivă față de ei. Ambele atitudini au o bază greșită. Printre cei cinci sau șase milioane de „sfinți" care există în India se întâlnesc indivizi cu caractere foarte diferite. În pofida acestei diversități, se poate oare descoperi o trăsătură comună? Să examinăm problema.

În India există mai bine de cinci milioane de *sfinți profesioniști*, mi-a spus unul dintre prietenii mei indieni. Expresia poate părea ciudată, dar nu se găsește una mai bună pentru definirea indivizilor la care se referă prietenul meu.

Sfântul profesionist este un om a cărui unică profesie, mijlocul lui de trai, este ori să fie ascet, mistic contemplativ, filosof cinic, pelerin permanent, ori să simuleze că ar fi.

Astfel de personaje se întâlnesc în toată India, poartă o pânză legată în jurul șoldurilor sau un veșmânt lung portocaliu ori de culoarea somonului sau se lipsesc de haine, înlocuindu-le cu o spoială de cenușă și mâzgăluri direct pe piele. Părul încâlcit este aranjat astfel încât să arate ca un turban voluminos pe cap, apoi e presărat cu cenușă. Particularitățile acestei ținute caraghioase afișate de *sadhu* nu sunt dictate de fantezia personală – ele respectă niște reguli tradiționale, iar cel care le cunoaște poate să-și dea seama dintr-o privire din ce sectă face parte.

Spunându-mi că în India există peste cinci milioane de *sfinți profesioniști*, prietenul meu, om cultivat, magistrat și hindus pios, a adăugat:

— Nouăzeci la sută dintre acești „sfinți" sunt adevărați șnapani, impostori sau trântori, care au ales acest gen de „profesie" ca să fie hrăniți fără să muncească. Lor li se adaugă indivizi pasionați de vagabondaj, cărora ținuta de asceți le permite să rătăcească prin țară fără să-i coste nimic, dormind în temple și primind pomeni de la oamenii cu suflet mare.

După cum am arătat într-o notă, se cuvine să facem distincție între *sannyasin*, de care mă voi ocupa mai departe, și marea masă de *sadhu* obișnuiți, chiar dacă mulțimea hindușilor ignoranți îi confundă adeseori.

Sadhu este orice individ care a îmbrăcat veșmântul portocaliu al asceților sau își afișează nuditatea. Între șarlatanii de categorie inferioară, cei pe care străinii îi întâlnesc la colț de stradă, unde fac trucuri de prestidigitatori, și *sadhu* fanatici, dar sinceri există o categorie de mijloc, care a câștigat respectul hindușilor.

Să-i vizităm pe câțiva dintre ei.

Ne aflăm lângă Madras. Am fost informată că un proprietar bogat a invitat în grădina lui unui *sadhu* remarcabil pentru a-l cinsti și că mă invită să vin să-l văd. Bineînțeles, nu scap ocazia.

Într-o grădină mare a fost construită o boltă din șipci încrucișate; iar acolo, pe pământul bătătorit, este întinsă o mică rogojină. Pe această rogojină stă, așezat turcește, un bărbat gol: este *sadhu*. Particularitatea lui e că păstrează permanent aceeași poziție; nu stă niciodată în picioare, mi s-a explicat discret, decât atunci când trebuie să meargă undeva în grădină ca să-și satisfacă nevoile naturale sau să se scalde într-o baltă din vecinătate; nu stă nici culcat și doarme ridicat în capul oaselor, cu spatele sprijinit de gratiile de lemn.

Trăiește așa de câțiva ani. Locuința lui cu grilaj din șipci, în care o lampă arde în cursul nopții, îl lasă tot timpul expus privirilor curioșilor, împiedicând, se pare, orice încercare de înșelătorie.

Se spune că acest om are grade universitare. Nu mă mir. Stând de vorbă cu el, am constatat că e instruit. Departe de a-mi repeta ca un papagal texte sanscrite învățate pe de rost, el le comentează și le discută în mod erudit și inteligent... Și trăiește de ani întregi nemișcat, într-un fel de coteț mare de găini.

Să mergem în altă parte. Iată-ne la Benares, pe malul Gangelui, în mulțimea credincioșilor. Pe una din treptele de la Dashashwamedh Ghat (Chei), un bărbat stă în picioare în fața unui fel de pupitru care îi vine până la brâu; este un *sadhu* care

nu stă jos niciodată, nu se culcă niciodată. Rămâne permanent în picioare, sprijinindu-se uneori puţin de placa înclinată a pupitrului. Ca să poată să doarmă stând în picioare, este legat de pupitru; în acest fel îşi poate odihni bustul pe placa înclinată, păstrând picioarele rigide. Acestea au devenit enorme şi complet negre din cauza lipsei de circulaţie a sângelui.

L-am observat pe acest *sadhu* timp de aproape trei luni şi l-am găsit întotdeauna în picioare în acelaşi loc. Nişte indieni mi-au spus că încercaseră să-l surprindă aşezat sau culcat, în timpul nopţii, dar nu reuşiseră; de altfel, câţiva observatori se aflau permanent în jurul lui.

Într-o zi, omul a dispărut. Am încercat să aflu ce se întâmplase cu el, dar n-am reuşit. Când mi s-a spus că dispăruse sadhu *care nu stătea niciodată jos*, ca o incorigibilă ironică ce sunt, am replicat: „S-o fi dus să se odihnească jucându-se în altă parte de-a sadhu *care stă tot timpul jos*" – ceea ce i-a făcut pe câţiva să râdă, iar pe cei mai mulţi să se scandalizeze.

Un altul stă aşezat pe pământ; e gol, doar o pânză îi acoperă sexul. Foarte aproape de el, în direcţia celor patru puncte cardinale, ard patru focuri mici. Soarele îi arde craniul ras şi descoperit, producând pe nisipul alb, unde s-a instalat omul, o reflexie orbitoare.

Acest gen de austeritate este numit „cele cinci focuri", adică patru cărbuni aprinşi, al cincilea fiind soarele. În mod normal, cărbunii ar trebui să fie foarte încinşi şi de mari dimensiuni, dar pseudoasceţii care se expun în locuri aglomerate se limitează la focuri mici şi destul de blânde. Oricum, vecinătatea lor imediată le face greu de suportat în locurile unde temperatura urcă până aproape de 50 °C şi soarele îi prăjeşte yoghinului creierul.

Am vrut să fac şi eu acelaşi lucru ca să-mi dau seama de senzaţiile pe care le determină acest gen de exerciţiu. La început nu sunt deloc plăcute, dar apoi, un început de congestie care amorţeşte durerea poate fi uşor luată de misticii creduli drept intrarea în extaz. Am considerat că era prudent să nu prelungesc experienţa mai mult de o oră, dar unii *sadhu* suportă încercarea zile întregi. Am văzut totuşi că unii cad leşinaţi între focurile lor.

Ce urmăresc aceste practici? Nu trebuie să credem că cei care se dedau unor astfel de exerciţii vor să-şi ispăşească păcatele sau să sufere pentru păcatele celorlalţi. Ideea de păcat, în sensul în care o înţeleg creştinii, le este complet străină hinduşilor *sadhu*.

Din cele mai îndepărtate timpuri, indienii au crezut în valoarea austerităţii ca mijloc de a dobândi puteri supranaturale, ba chiar pentru a-l ridica pe om la rangul de zeu.

Dacă facem abstracţie de şarlatanii care caută să obţină numai respectul publicului, este sigur că purtarea extravagantă a acestor *sadhu* care îşi impun torturi – şi există altele şi mai pline de cruzime decât cele pe care le-am descris – urmăreşte unul dintre cele două scopuri enunţate mai sus. Poveştile hinduse sunt pline de exemple de asceţi care, prin forţa propriei *tapasya* (austeritate), îi fac să tremure pe zeii la al căror loc jinduiesc. Şi îi vedeam pe aceştia din urmă întinzându-le capcane emulilor ca să-i facă să-şi întrerupă cursul austerităţilor, să-i facă să decadă şi să se îndepărteze astfel de starea divină.

Ca să înţelegem bine această teamă a zeilor de a se vedea înlocuiţi, se cuvine să ştim că, potrivit teoriilor indiene, starea de zeu nu este „pe viaţă"; poziţia celui mai mare dintre ei, Ishwara însuşi, se aseamănă mai curând cu a unui funcţionar, deloc de neînlocuit, putând să-i ia oricând locul unul mai demn decât el.

Această teamă a zeilor faţă de oameni este denunţată în *Brihadaranyaka Upanishad*, dar acolo nu de ascet se tem, ci de omul luminat care *ştie* că zeii nu au o existenţă separată de a lui.

„Acela care crede: sunt *altcineva* decât zeitatea pe care o ador; ea este *altcineva* decât mine – de acela zeii se folosesc ca de un animal. Aşa cum o cireadă foloseşte ca hrană unui om, tot aşa, fiecare om întreţine existenţa zeilor. Zeilor nu le place că oamenii ştiu asta."

De ce? Să ne amintim de explicaţiile din capitolul II – zeii sunt creaţiile noastre, pe care îi ţin în viaţă cultul care li se dedică şi credinţa pe care o avem în ei.

Teama pe care divinitatea o are faţă de om se găseşte exprimată în mod antropomorfic în Geneză:

> Domnul Dumnezeu a zis: Iată că omul s-a făcut ca unul dintre noi, cunoscând binele și răul. Și acum nu cumva să-și întindă mâna și să ia roade din pomul vieții, să mănânce și să trăiască în veci!...

Să trăiești veșnic înseamnă să atingi nemurirea și, prin asta, să devii egalul zeilor.

Comportamentul unor *sadhu* care se etalează ostentativ în public i-ar expune ușor riscului de a deveni victimele unor glume triviale. Totuși, deși nu se lasă păcălită întru totul de ei, mulțimea de hinduși ezită să-i ia în râs. Eu nu împărtășesc această ezitare și mi-am permis uneori să-i fac și pe alții să râdă de acești caraghioși.

Pe un drum pe care tocmai trecuse o procesiune ce plimba o imitație a carului lui Jagannath, zeul venerat la Puri, un *sadhu* era întins într-un adăpost, cu ochii închiși, nemișcat, aparent cufundat în cea mai profundă meditație și fără să fie conștient de ce se întâmpla în jurul lui.

Eu mă plimbam cu o doamnă străină foarte pasionată de religiozitatea hindusă, care l-a remarcat pe omul pseudosfânt.

— Crezi că este într-adevăr în stare de *samadhi*? m-a întrebat.

— Mă îndoiesc foarte mult, am răspuns.

— Totuși..., a insistat doamna, care nu voia să renunțe la iluzia de a fi contemplat un yoghin în extaz. Totuși, cum am putea ști...?

— Nu e greu, am replicat.

Îmi venise o idee malițioasă văzând lângă *sadhu* blidul pentru pomenile oferite de trecători.

Am dus-o pe turistă la oarecare distanță de adăpostul acelui *sadhu* și, văzând un pușți în zdrențe, i-am propus:

— Vrei să câștigi o rupie?

Băiatul a făcut ochii mari și a fost de ajuns ca să-i înțeleg răspunsul.

— Ascultă, i-am spus, te duci la *sadhu* pe care-l vezi culcat acolo. Are lângă el un bol mic în care trecătorii au pus bani. Bagă mâna în bol și ia câteva monede, după care prefă-te că fugi

cu banii. Să fim bine înțeleși: nu vreau să furi de la *sadhu* – îi vom înapoia tot ce vei fi luat. Vreau doar să mă amuz. Dacă ești îndemânatic, primești o rupie.

Ce pleașcă pe capul micului cerșetor! Râdea de plăcere. Și s-a dus.

Nu a fost nevoie să așteptăm prea mult. Nici n-a apucat bine să-și întindă mânuța jegoasă, că *sadhu* s-a ridicat brusc și, înainte ca „hoțul" să fi putut atinge blidul, „omul sfânt", trezit subit din meditație și proferând o serie de înjurături, a încercat să-l prindă. Pramatia a scăpat cu agilitate. De data asta, curioșii care umpleau strada au râs din toată inima. Am pus câteva monede în blidul „omului sfânt" ca să-i domolesc mânia, iar copilului, care mă aștepta puțin mai departe, i-am dat rupia promisă. Doamna străină părea oarecum decepționată.

Această experiență n-a lecuit-o de curiozitatea față de yoghini. Eram bune prietene și, ca să-i fac plăcere, o plimbam prin oraș în căutare unor *sadhu* deosebit de pitorești.

Auzise despre cei care stau culcați pe un pat plin de cuie. Patul este format în general dintr-o scândură groasă sprijinită pe picioare. În scândură sunt bătute, în rânduri strânse, cuie lungi, ale căror vârfuri ies din lemn cam opt-zece centimetri.

În fine, am aflat că un ascet, a cărui specialitate era să se întindă pe acest gen de pat, locuia într-o piață mică din apropierea moscheii Aurangzeb. Instruia acolo, se spunea, câțiva discipoli, care se adunau în jurul patului plin de cuie.

Când a aflat, prietena mea n-a mai putut sta locului de nerăbdare. Trebuia să ne ducem să-l vedem pe acel *sadhu*. Am fost de acord și, dorind să vorbesc cu „omul sfânt", am considerat că era mai bine să ajung la el în miezul zilei, când presupuneam că va fi singur, fiindcă predica în cursul serii.

Mi-a ieșit de minune. Nu numai că discipolii nu erau acolo, dar lipsea și guru. Un singur adept păzea patul de tortură plasat sub o copertină. Ne-a spus că maestrul urma să apară și să-și reia locul.

Totuși, timpul trecea, iar ascetul nu mai apărea. Prietena mea era foarte dezamăgită; nu avea să-l vadă pe acel om întins pe cuie!

O idee ciudată mi-a trecut atunci prin minte.

— Nu te întrista, i-am spus. Dacă ţii neapărat să vezi pe cineva culcat pe cuie, aş putea să-ţi arăt eu.

După ce ai trăit ani mulţi în India şi te-ai interesat de practicile yoga fizice, nu se poate să nu ştii să faci unele exerciţii mai ciudate.

— Priveşte! i-am spus curioasei.

Mi-am scos sariul, un fel de togă în care se înfăşoară indienele, lăsându-mi pe mine doar nişte pantaloni lejeri şi o vestă subţire, după care m-am întins cât eram de lungă pe vârfurile cuielor. Şi, de acolo, am continuat să vorbesc cu prietena mea înspăimântată.

Lucrul cel mai rău sau cel mai amuzant din toată această aventură a fost că, în timp ce discutam astfel, am auzit dinspre străduţa care dădea în piaţă vocea unui ghid care însoţea un grup de turişti.

— *Ladies and gentlemen!* striga el în engleză. Îl veţi vedea pe celebrul fachir care practică austeritatea extraordinară de a sta culcat pe vârfurile ascuţite ale unui pat de cuie!

Bălmăjelile lui abia se terminaseră când grupul de turişti se ivi brusc lângă copertina sub care mă aflam. Uluire generală. Ghidul şi turiştii au rămas muţi, stupefiaţi.

— *How do you do,* am zis şi am continuat în engleză. E destul de cald la Benares, nu-i aşa? Nu sunt fachirul, după cum vedeţi. Trebuie să vină; mă odihneam la umbră cât era locul liber.

După care m-am ridicat încet. Unii străini, prea absorbiţi ca să rostească vreun cuvânt, au venit să verifice cuiele şi şi-au zgâriat degetele, deoarece cuiele erau reale şi foarte bine ascuţite.

— Aţi văzut ceva mult mai uimitor decât un fachir, le-am spus atunci turiştilor. Aţi văzut o pariziancă întinsă pe un pat de cuie – e ceva mai rar. Fiţi aşadar generoşi faţă de *sadhu* care se va întoarce, daţi-i câteva monede discipolului pe care îl vedeţi aici şi care i le va înmâna.

Mi-am pus pe mine sariul şi am plecat.

Cititorii mă vor considera cu siguranţă puţin neserioasă, dar nici în India nu poţi sta permanent cufundat în profunzimile meditaţiilor filosofice. De altfel, dintre atâtea lucruri minunate

pe care ne învață India, nu poate fi deloc lipsit de importanță acela că putem descoperi sensuri filosofice în cele mai ciudate întâmplări.

Totuși, ironia și gluma se integrează cu greu în atmosfera de religiozitate sumbră care predomină la Benares, orașul lui Shiva.

Practici superstițioase înspăimântătoare, a căror dispariție nu datează de mai mult de un secol, dintre care unele tind să stăruie încă în zilele noastre, trezesc amintiri sinistre în unele colțuri ale orașului. Ni se arată acele *lingam*[1] care au servit ca butuc pe care adoratorii, după ce și-au donat bunurile unor brahmani, au pus să li se taie capul în chip de sacrificiu adus lui Shiva, sperând să merite astfel să renască într-un paradis.

Alți demenți, pe care îi speria probabil sabia brahmanului sacrificator, alegeau înecul în fluviul sacru: Gange, Mama Gangadji, acest reverențios apelativ hindus.

După ce-și donau bunurile, acești fanatici lăsau să li se lege de gât un urcior plin cu pietre. Astfel îngreunați, urcau într-o barcă și erau duși în mijlocul fluviului, iar acolo se aruncau în apă – poate chiar erau împinși, în caz de supremă ezitare – și greutatea legată de gât îi trăgea imediat la fund.

În perioada uneia dintre ședările mele la Benares a avut loc o sinucidere de acest gen.

În toate orașele din India sunt numeroase temple, dar Benares se distinge în mod deosebit în această privință. În afara marilor sanctuare care atrag atenția vizitatorului, există multe altele, pe care trebuie să le cauți pe străduțe înguste sau la periferia orașului și fiecare este legat de o legendă sau de o particularitate a zeului care locuiește acolo.

Am vizitat multe asemenea temple, uneori așa cum eram, dar de multe ori seara sau noaptea, îmbrăcată în veșminte indiene și însoțită de un tânăr tibetan aflat în serviciul meu. Tânărul vorbea curent hindi și nepaleza și avea o oarecare pregătire.

1. Emblema zeului Shiva, un falus.

Educat de mine aşa cum se cuvine, ştia ce întrebări trebuia să pună pentru a primi răspunsurile care mă interesau. Purta cordonul ritualic şi trecea uşor drept un nepalez ce aparţinea uneia dintre castele pure asimilate cu *vaishya*[1]. Acest tânăr, care nu stârnea nici o bănuială, îmi slujea ca paravan, în timp ce jucam rolul şters al mătuşii sale venită în pelerinaj la oraşul sfânt.

Alteori am fost totuşi condusă – deghizată sau nu, în alte ocazii – de prieteni brahmani ce nu împărtăşeau prejudecăţile care le interzic nehinduşilor intrarea în temple sau îmi făceau onoarea să mă considere destul de pură ca să mă pot apropia de zei.

Faptul că eram vegetariană şi obiceiul de a mă spăla dimineaţa şi seara, precum şi de fiecare dată când mă întorceam acasă după o plimbare îmi făceau o bună reputaţie, la toate acestea adăugându-se un motiv ce ar părea destul de ciudat occidentalilor.

Conform unei credinţe populare hinduse, copiii născuţi după ce căsnicia părinţilor a fost mult timp sterilă sunt daruri de la zei şi, în consecinţă, rămân obiectul solicitudinii aparte a acestora, care au intenţii speciale pentru ei.

Povestirile hinduse le atribuie eroilor lor o naştere târzie. Printre legendele despre celebrul filosof Shankaracharya există una în care se spune că s-ar fi născut după doisprezece ani de la căsătoria părinţilor. De altfel, ne lipsesc complet detaliile istorice referitoare la naşterea lui Shankaracharya.

Dacă un copil care se lasă aşteptat timp de doisprezece ani le apărea deja prietenilor mei învăluit de o aură oarecum supranaturală, ce-ar fi putut gândi despre unul care aşteptase şaisprezece ani ca să-şi uimească părinţii deja în vârstă? Or, acesta era cazul meu – şi, cu toate că nu mă simţeam deloc răspunzătoare pentru asta, eram cât se poate de dispusă să profit de micile avantaje pe care mi le oferea.

Astfel, am fost condusă la un mic templu consacrat lui Bhairava, situat în afara oraşului, într-o pădurice deasă. Bhairava (cel care produce teroare) este una dintre formele tantrice ale lui Shiva şi e reprezentat cu corp de om şi cap de taur mitologic, uneori

1. *Vaishya* constituie a treia castă, cu zeci de subdiviziuni.

cu mai multe capete. Regăsim aici taurul prezent în toate mitologiile. Imaginea lui îmi era familiară din Tibet, unde, ca Jigdje, tatăl înfiorător încununat cu cranii, o cuprinde în brațe pe Shakti, soția-energie, în timp ce strivește sub picioare oamenii și animalele pe care ea le produce: întreaga dramă a lumii personificată de aceste două personaje de coșmar.

Idolul din micul templu era mai puțin impresionant, corpul lui mare, maroniu-închis, în pofida capului de animal cu trei ochi și a colților ascuțiți pe care îi scotea la iveală, putând foarte bine să-i lase indiferenți pe vizitatori. De altfel, nu vedeam nici unul și, doar la oarecare distanță de el, nemișcați, meditau sub copaci trei *sadhu*.

De ce fusesem adusă acolo? Din cauza unei credințe ciudate. Se spunea că acela care petrecea noaptea în templu, la picioarele lui Bhairava, dobândea deplina iluminare spirituală (*moksha* sau *mukti*) până dimineața sau murea și, în zori, îngrijitorul templului îi găsea cadavrul zăcând în fața altarului.

De ce să nu încerc? Exista vreun truc sinistru care acționa în acel sanctuar cu aspect nevinovat? În minte îmi reveneau poveștile despre adoratorii care cereau să li se taie capul pe un *lingam* sau despre aceiași aspiranți la paradis ce pășeau spre Gange cu un urcior plin cu pietre legat de gât. Oare erau simulate în templu apariții nocturne în stare să-i facă să moară de groază pe credincioșii creduli sau acestea erau provocate de imaginația lor?

Cât privește iluminarea, părerea mea este că poate apărea brusc, așa cum spun adepții practicii zen, doar pentru că remarci printre obiectele sau gândurile familiare ceva ce era acolo dintotdeauna, dar nu l-ai observat niciodată. Și, cu mult curaj, mă mândream că aveam deja vederea destul de pătrunzătoare.

Când i-am cerut voie să petrec noaptea lângă Bhairava, paznicul templului m-a privit ciudat, dar nu a avut nici o obiecție – doar m-a avertizat că, dacă veneam cu un servitor, trebuia să rămână afară; intimitatea cu zeul nu admitea nici un martor. De altfel, nici nu-mi doream vreunul.

Într-o seară, înarmată cu o rogojină în care ascunsesem o pânză contra țânțarilor – locul era plin de aceste insecte –, am ajuns la templu. Paznicul a manifestat o mulțumire vizibilă, deși

stăpânită, când a primit cele câteva rupii pe care i le-am dat. Fără un cuvânt, m-a lăsat să urc treptele ce duceau la sanctuar şi s-a retras.

Avea să mă spioneze? mă întrebam gândindu-mă la prozaica pânză contra ţânţarilor pe care o introdusesem pe furiş în templul lui Bhairava şi pe care trebuia s-o instalez. Mişcările îmi puteau fi urmărite foarte uşor, deoarece zidurile erau prevăzute cu mici deschizături prin care se putea vedea în interiorul templului. Atâta pagubă!... Hora ţânţarilor se pornise deja în jurul meu, cu bâzâituri ameninţătoare pentru propria-mi epidermă. Să mă spioneze cine o vrea, trebuia să mă refugiez urgent la adăpostul pânzei, dar n-am descoperit nici un cui, nici o asperitate de care s-o agăţ.

Totuşi, la capătul holului mic, vizavi de altar, fusese depozitată o etajeră înaltă sprijinită de perete. Îmi închipuiam că, în anumite momente, era probabil adusă în apropierea idolului şi se puneau pe ea alimentele pentru mesele lui. Înălţimea tăbliei de sus, înconjurată de o bordură ajurată, dovedea intenţia de a le permite nărilor de animal ale lui Bhairava să adulmece mirosul bucatelor oferite.

Oricum, această etajeră avea să se dovedească folositoare. Am înnodat sforile pânzei de găurile bordurii tăbliei, am băgat marginile tulului sub rogojină şi m-am strecurat în acel cort de păpuşă.

Şi am aşteptat...

În faţa mea, dominându-mă, taurul fantastic, luminat de o lampă aşezată pe un piedestal înalt de aramă, părea să mă examineze cu cei trei ochi holbaţi şi îndreptând spre mine ameninţarea şovăitoare a maxilarului cu colţi proeminenţi.

În spatele lui dansau umbrele stârnite de tremurul flăcării gălbui peste care treceau curenţi de aer, creând un alt Bhairava exagerat de mărit, care apărea şi dispărea, se contorsiona, părând uneori gata să se desprindă de zid şi să înainteze în spaţiul gol spre imprudentul care i se oferea.

Poate că această fantasmagorie ar fi fost de ajuns, fără un truc sinistru al preoţilor templului, ca să stârnească panică şi să-i ucidă pe bieţii adoratori cu creierul înţesat de superstiţii...

Lucrul era posibil – acel dans al monstrului devenea înspăimântător și simțeam nevoia să închid ochii.

Probabil că am adormit. M-a trezit o lumină puternică care mi-a trecut rapid peste pleoape. Am deschis ochii și m-am ridicat: lampa altarului se stinsese și întunericul era atât de adânc, încât albul zidurilor nu mai era vizibil.

Se auzeau șacali lătrând în grădină... ceva se târa pe dale și a atins ușor cutele plasei. Ce? Un șarpe... Gândul mi-a provocat un mic fior: sunt destui șerpi veninoși în grădinile indiene. Dar de ce m-ar mușca dacă nu-l speriam? Să-și vadă de treaba lui, n-o să mă mișc, ceea ce nu-mi împiedica gândurile să se deruleze și, uitând de Bhairava, am evadat spre junglă cu o povestire a lui Majhima Nikaya în care Siddhartha Gautama se presupune că relatează un episod din viața lui de ascet înainte să fi devenit Buddha.

> Mergeam printre mormintele risipite sub copaci, în pădure, spre acele locuri unde domnește teroarea, și m-am așezat acolo să-mi petrec noaptea. Și, pe când zăboveam în acel loc, o căprioară a traversat desișul, mișcarea unei păsări a pricinuit căderea unei crenguțe, vântul a început să adie făcând frunzele să foșnească. Și mă gândeam: iată acum spaima și teroarea. Și m-am întrebat: de ce să stau nemișcat, așteptându-le? De ce, îndată ce acea spaimă și acea teroare vor căpăta formă, să nu merg în întâmpinarea lor și să le stăpânesc?...
> Și au venit, în timp ce mă plimbam de colo colo, dar nu m-am oprit, nu m-am așezat mai înainte să le fi stăpânit. Au venit pe când eram așezat, dar nu m-am ridicat, nici nu m-am culcat înainte să le fi stăpânit.

Un nou licăr puternic a luminat sanctuarul. Nu era nici un șarpe la picioarele mele, ci un șobolan mare care se împiedicase de marginea pânzei contra țânțarilor și fugise speriat.

Apoi din nou întuneric, lătratul șacalilor, bubuituri de tunet care se apropiau și, în sfârșit, aversa apăsătoare. Musonul venea devreme anul ăsta.

Ce se întâmpla cu acei *sadhu* din grădină? Probabil se vor refugia în templu... Dar n-a venit nimeni și am stat până s-a luminat de ziuă, ascultând ploaia grea, tunetele din ce în ce mai slabe ale furtunii care se îndepărta, în timp ce Shiva își împlinea cu nepăsare în mine eterna-i operă de distrugere, fiecare bătaie a inimii marcând o etapă a nimicirii mele.

Atunci am deschis ușa și am privit grădina de acum noroioasă și copacii pe care șiroia apa. *Sadhu?* Erau tot acolo, în același loc unde îi văzusem în ajun, tot nemișcați, părând să nu fie conștienți de nimic. Cele câteva zdrențe de bumbac portocalii înfășurate în jurul șalelor, acum ude, lipite de piele, chica încâlcită se transformase în burete din care apa le picura pe față. Înțelegând în felul lor atitudinea viitorului Buddha, suportaseră asaltul elementelor naturii, stăpânindu-și reacțiile, și nu se ridicaseră să caute adăpost. Dar, adânciți în meditația lor, avuseseră cu adevărat reacții, senzații? Aproape că mă îndoiam văzându-i indiferenți, plini de noroi, confundându-se cu el.

Totuși, ploaia s-a oprit; puțin după aceea cei trei asceți s-au ridicat și s-au îndreptat spre Gange să-și facă baia ritualică de dimineață. Îi priveam cum se îndepărtau, gândindu-mă din nou la misticii demenți care se duceau la fluviul sacru cu un urcior plin cu pietre atârnat de gât. Acei *sadhu* nu se gândeau la un astfel de sacrificiu. Au ieșit din valurile mocirloase din cauza umflării estivale a apelor purificați de toate păcatele contra normelor religioase și deloc mai curați corporal decât intraseră. Ieșeau... Totuși, mai târziu, aveam să-l văd pe unul dintre confrații lor repetând gestul credincioșilor cu urciorul plin cu pietre, dar fără urciorul aducător al unei morți indulgente primite prompt, ci lent, cumplit, dând dovadă de o perseverență înspăimântătoare, stârnindu-mi acea groază pe care Bhairava nu fusese în stare să mi-o provoace.

Cheiurile Gangelui sunt formate la Benares din gradene care coboară din oraș până la nivelul fluviului, care variază cu zece metri sau mai mult între cel mai de jos, iarna, și cel mai de sus, vara. Pe aceste gradene de lățimi diferite sunt așezate etajat

numeroase edificii religioase; unele de dimensiunile unui mic templu, altele reduse la proporţiile unei simple nişe adăpostind statuia unui zeu sau emblema lui.

Când fluviul îşi umflă apele, alimentat de afluenţii care îşi varsă în el puhoaiele provenite din ploile torenţiale şi din topirea zăpezilor de pe pantele Munţilor Himalaya, acoperă una după alta toate gradenele cu capele cu tot.

Cu puţin timp înainte de creşterea anunţată a nivelului apei, un *sadhu* s-a instalat în una dintre ele, o lojă mică adăpostind un *lingam* de marmură neagră, simbolizându-l pe Shiva. S-a aşezat turceşte, în poziţie de meditaţie, în spatele imaginii zeului, şi n-a mai mişcat.

Apele au început să se umfle; zi de zi, nivelul apei creştea tot mai mult. Din mica lojă unde se afla, *sadhu* putea vedea cum apa acoperea succesiv una din treptele cheiului, apoi alta de deasupra ei şi încă una... Vedea cum apa urca spre el, dar stătea nemişcat, deoarece hotărâse s-o lase să-i treacă pe deasupra capului. Hotărârea lui era cunoscută şi stârnea o admiraţie respectuoasă în rândul mulţimii. Credincioşii aruncau flori în faţa capelei şi atârnau ghirlande. *Sadhu* stătea impasibil.

Am întrebat câţiva prieteni hinduşi dacă nu putea fi luat de acolo acel fanatic şi împiedicat să se sinucidă. La nevoie, de ce nu s-ar fi apelat la ajutorul poliţiei britanice?

Cei cărora m-am adresat au dat din cap, părând amuzaţi de naivitatea mea. Imensa majoritate a populaţiei aproba gestul acelui *sadhu*, îl considera sublim şi ar fi strigat că era un sacrilegiu dacă cineva ar fi intervenit.

Iar după spusele interlocutorilor mei, funcţionarii străini locuiau foarte departe de Gange, la Benares-Cantonnement, iar politica lor era aceea de a nu interveni în problemele religioase, preferau „să nu ştie". De altfel, *sadhu* era liber să facă ce dorea, nimeni nu-l oprea să părăsească oricând capela, dar nu voia.

Am revenit la Gange câteva zile la rând, ca să-l văd pe omul care avea să moară. Mâinile şi picioarele îi erau nemişcate; stătea cu bustul şi cu capul drepte, asemenea unor statui de piatră tronând în capelele învecinate.

Apa a acoperit prima treaptă a micii sale loji, apoi pe a doua și a atins pragul. Oamenii veneau cu barca să se uite la *sadhu* și să-i arunce flori.

Apa urca întruna. A ajuns la brâul bărbatului indiferent, la umeri, la gât, i-a atins gura, i-a acoperit capul, dar el n-a făcut nici o mișcare.

— *Jai! Jai!*[1] au răsunat strigătele credincioșilor care se adunaseră să vadă sfârșitul dramei.

Este ceva absurd, gest de om nebun. Nu poate fi calificat altfel. Totuși... totuși... în inflexibila și stoica atitudine mentală a celui care îl comite există o măreție înspăimântătoare care impune un respect religios.

Chiar dacă prietenul meu magistrat indian are motive întemeiate să afirme că, dintre cei cinci sau șase milioane de „sfinți profesioniști" din țara lui, 90% sunt impostori și șnapani, nu ne putem îndoi că întâlnim și câțiva indivizi neprefăcuți, a căror dovadă de sinceritate o constituie chiar aceste extravaganțe.

Nu m-am dus în India ca turistă. De-a lungul numeroșilor ani pe care i-am petrecut acolo am desfășurat doar o activitate de cercetare: studiul aspectelor profunde ale mentalității religioase a indienilor, ceea ce m-a făcut să cunosc numeroși mistici și pseudomistici, o lume care se întinde de la foarte docții pandiți, interpreți ai *Vedelor*, la *sannyasin* în mod trufaș agnostici și *sadhu* extatici.

Să mă ierte așadar cititorii mei că îi fac să mai zăbovească puțin în preajma acestei clase neobișnuite a populației indiene, deoarece influența sa nu este deloc neglijabilă și, după cum am spus la începutul capitolului, unii dintre membrii ei se pregătesc să influențeze în mod deschis sau indirect opinia publică și comportamentul maselor din India de mâine.

Întâlnim în India o atitudine mentală cu totul aparte. Ea nu pare să fie indigenă, dar ar putea, cred unii, să fi fost adusă de

1. „Victorie! Victorie!"

arieni, de origine nordică, în cursul lentei lor penetrări spirituale, care le-a însoţit cucerirea. Această atitudine mentală îşi are expresia socială în *sannyasa*, care înseamnă „respingere".

Sannyasinii se înrudesc atât de mult cu acei *sadhu* pe care i-am descris în paginile anterioare, încât mulţimea hinduşilor fără educaţie îi confundă. Aceştia au strămoşi comuni.

La începutul formei de civilizaţie indiană care s-a perpetuat aproape intactă până în zilele noastre, codul religios împărţea viaţa individului în trei perioade strict delimitate.

Prima era perioada de studiu în preajma unui maestru, numită *Brahmacharya*[1]; a doua era *Grihasta*, căsătoria care ducea la asumarea îndatoririlor de şef de familie până la naşterea unui nepot pentru continuarea descendenţei; după care urma perioada numită *Vanaprastha* – bunicul era invitat să se retragă în pădure pentru a se dedica unor practici de devoţiune sau meditaţiei.

Primele două etape erau obligatorii, a treia – semifacultativă. Stăpânul casei care, de multe ori încă vioi şi viguros când devenea bunic, nu se simţea deloc atras să devină eremit se putea mulţumi să se retragă într-un loc izolat de la ţară sau la marginea pădurii. Îşi construia acolo o locuinţă pe care nimic nu îl împiedica s-o facă confortabilă, dispunea în continuare de bunurile sale sau de o parte din ele, precum şi de compania soţiei sau a soţiilor.

Alţii însă renunţau la toate bunurile în favoarea fiilor mai mari sau le împărţeau soţiilor.

Un exemplu celebru în această privinţă ni-l oferă *Brihadaranyaka Upanishad.*

— Voi renunţa la situaţia de şef de familie şi, în consecinţă, îmi voi împărţi bunurile între tine şi Katyayani, îi spune Yajnavalka soţiei sale Maitreyi.

Maitreyi refuză bogăţia care îi este oferită:

— La ce folosesc aceste lucruri trecătoare? răspunde ea.

Maitreyi doreşte să împărtăşească cunoaşterea prin excelenţă pe care o deţine soţul ei, cea a Sinelui Suprem, a Sufletului universal, a lui Brahman.

---

1. Vezi şi *supra*, p. 170.

După ce i-a dat într-un discurs remarcabil învățătura solicitată, Yajnavalka o părăsește pentru a trăi ca un ascet – și suntem îndreptățiți să credem că Maitreyi a făcut și ea la fel.

Totuși, pe lângă acești conservatori care respectă cutumele sociale, India a produs întotdeauna spirite libere care, fără să aștepte sorocul prescris, refuzând să se supună obligației căsătoriei, evadau încă din tinerețe, în căutarea unor descoperiri, cum ar fi esența și cauzele lumii, natura „eului" lor și cunoașterea care conferă puteri magice, acestea trei fiind strâns legate între ele.

Despre astfel de „evadați" este vorba atunci când, din timpurile vedice, sunt menționați „oameni purtând veșminte galbene care rătăcesc cu vântul și au puterile zeilor" sau, cum se mai spune, „oameni cu părul lung, acoperiți de jeg maroniu, care hoinăresc în bătaia vânturilor". Îi regăsim pe cei asemenea lor de-a lungul secolelor, permanent la marginea societății normale, atribuindu-și un loc mai presus de legile ei și fiind onorați de oile docile ale turmei sociale tocmai pentru că nu vor să meargă împreună cu ea și se postează în afara căii sale în postură de rebeli.

Rebeli... Să ne înțelegem bine – nu rebel în sensul politic pe care occidentalii ar putea fi tentați să-l dea termenului, ci rebel mistic, căruia lumea în totalitatea ei, cu paradisul și infernul său, îi apare, conform expresiei energice din anumite texte, „asemenea unei grămezi de gunoi", și care refuză să se tăvălească în el.

Evident, „sfinții profesioniști" rareori se ridică la acest nivel; ei se mulțumesc să se bucure de beneficiile tradiției asociate cu atitudinea semeț detașată a strămoșilor lor. Totuși, acești excentrici care rătăcesc rufoși sau goi și, în general, aroganți sunt, cel puțin în exterior, mult mai aproape de indivizii cu „păr lung, cu veșminte galbene murdare, care hoinăresc în bătaia vânturilor" zugrăviți în *Vede*, decât *sannyasinii* moderni, al căror mod de viață, demn și pașnic, a fost adoptat de mulți, unii constituindu-se în ordin religios.

Indienii le atribuie budiștilor responsabilitatea acestei schimbări.

Înainte de epoca lui Buddha, în India existau grupuri de asceți numiți *shramana*, care trăiau pe lângă un maestru; scrierile

sfinte budiste, relatând o vizită făcută de Buddha la trei guru de renume, frații Kasyapa, care locuiau la Uruvila, pe malul râului Neranjara, menționează că i-a găsit pe aceștia înconjurați de o mie de discipoli. El însuși, înainte să fi conceput doctrina pe care o va propovădui mai târziu, făcuse parte din grupuri asemănătoare, fiind succesiv elevul filosofilor Arata Kalama și Rudraka. Dar nici o legătură aparte nu-i unea pe discipolii aceluiași maestru – nu formau o comunitate.

Altfel au stat lucrurile cu discipolii lui Buddha care, sub denumirea de *bhikkhu* (cerșetori)[1], au îmbrățișat viața religioasă. De la început, ei au format un ordin religios numit Sangha[2], au adoptat o uniformă[3] și au avut o regulă comună.

Această regulă a constat la început din zece articole[4]. Mai târziu a fost extinsă, incluzând peste două sute, dintre care unele

1. Termenul *bhikkhu* (în pali, *bhikku*) era folosit cu mult înainte de epoca lui Buddha și îi desemna pe asceții care își cerșeau hrana. Călugării budiști n-au făcut decât să-i imite.
2. *Sangha* înseamnă societate, asociație.
3. Era impusă o formă specială a veșmintelor, precum și culoarea lor. În schimb, *sannyasinii* nu sunt obligați să poarte nici un model anume de îmbrăcăminte, numai culoarea deosebindu-i de laici. Această culoare este obținută dintr-o vopsea pe bază de *gairikam* (pronunția obișnuită, *gerua*). În funcție de proporțiile amestecului, se obține o întreagă gamă de nuanțe de la roz-somon la portocaliu-închis, aproape roșu.
   Bhikkhu din sectele hinayaniste din ținuturile din sud – Ceylon, Birmania etc. – poartă haine galben-aurii, iar lama tibetani – un costum grena-închis. Călugării budiști chinezi și japonezi se îmbracă în gri sau negru.
4. Să nu ucizi. – Să nu iei nimic ce nu ți-a fost dat de bunăvoie. – Să nu minți. – Să nu bei băuturi amețitoare. Interdicțiile precedente sunt obligatorii și pentru laici. Călugării au în plus: Să nu mănânci în afara timpului stabilit. – Să nu dansezi, să nu cânți, să nu asiști la petreceri sau la reprezentații teatrale. – Să nu ieși în evidență folosind ghirlande, parfumuri sau unguente. – Să nu te folosești de paturi sau de jilțuri late sau înălțate. – Să nu primești nici aur, nici argint. – Să te abții de la relații sexuale. Pentru laici, ultima interdicție este înlocuită de următoarea: „Să te abții de la relații sexuale nelegitime".

au un caracter destul de ciudat şi nu pot fi atribuite decât unor oameni care au pierdut deja sensul învăţăturii iniţiale a fondatorului.

Numind Sangha ordin religios, trebuie să notăm o diferenţă esenţială care există între el şi ordinele religioase creştine. Lui *bhikkhu* i se cere să fie cast şi sărac, dar nu depune un jurământ de supunere. În plus, este liber să părăsească ordinul dacă doreşte. Ideea de angajament irevocabil este incompatibilă cu doctrina impermanenţei generale propovăduite de Buddha. Disciplina, corespunzând dispoziţiilor fizice şi mentale ale omului care o acceptă azi, e posibil să nu se mai potrivească cu omul diferit care va deveni mâine, după ce se vor produce multe transformări în constituţia corpului şi minţii sale.

Indiferent cât de bine fondate ar putea fi criticile indienilor, care le reproşează budiştilor că au redus caracterul până atunci complet independent al vieţii ascetice, închizând-o în cadrul unui ordin, filosoful lor cel mai renumit, adversar înverşunat al budismului, Shankaracharya, a înfiinţat, la douăsprezece secole după Buddha, un ordin rivalizând cu Sangha, ai cărui membri sunt numiţi *sannyasinii* lui Shankaracharya.

În zilele noastre, aceştia revendică pentru ei exclusivitatea titlului de *sannyasin*, trimiţându-i, nu fără o urmă de dispreţ, pe toţi ceilalţi purtători de robă portocalie să îngroaşe rândurile mulţimii de *sadhu*.

Dar nu numai asta a luat Shankara de la budism, ci a asimilat şi alte lucruri din doctrina lui, şiretlic abil care l-a ajutat să triumfe asupra adversarului. Membrii lui învăţaţi nu se înşală în această privinţă şi-şi dau ei înşişi, ironic, titlul de *prachchana Bouddha*, „budişti deghizaţi".

Călugării lui Shankara, influenţi şi în zilele noastre, sunt împărţiţi în zece categorii: Giri, Puri, Bharati, Sarasvati, Tirtha, Ashrama, Vana, Aranya, Parvata şi Sagara. Aceste nume sunt cele pe care le poartă acele *matha* (mănăstiri) înfiinţate de Shankara şi nu implică nici o ierarhie de grade, nici o diferenţă în genul de viaţă al celor care îl poartă. Un *sannyasin* se identifică drept fiu spiritual al lui Shankaracharya, punând după numele lui religios personal una dintre cele zece denumiri.

Aceleași cauze produc aceleași efecte. În timpurile în care budismul înflorea în India, comunitățile sale religioase ajunseseră să se îmbogățească. La fel s-a întâmplat și cu ordinele monastice creștine, iar Ordinul Shankara n-a făcut nici el excepție.

Principala *matha* înființată de Shankara, în Sringeri, situată în fostele state ale maharajahului din Mysore, deține bunuri considerabile. Conducătorul ei este într-un fel șeful întregului ordin și poartă titlul de Shankaracharya, indicând astfel că este reprezentantul actual al descendenței directe a succesorilor maestrului. Totuși, șefii celorlalte trei mari *matha*, de la Puri, Badrinath și Dwarka, își asumă deseori și ei acest titlu. Am văzut, la începutul acestui capitol, că Shankara din Dwarka ia parte activă la politica de opoziție față de guvernul Nehru.

Am avut ocazia să observ fastul etalat cu ocazia unei călătorii a șefului mănăstirii din Sringeri – a fost ca pentru un adevărat suveran.

Asta nu înseamnă că, în mijlocul acestei abundențe de bunuri, *sannyasinii* din Shankara sau măcar șefii lor trăiesc în lux. Nici vorbă de așa ceva. Ordinul este bogat și membrii lui cei mai eminenți sunt copleșiți de mărturii de venerație, dar modul lor de viață este în general simplu și modest, îmbrăcămintea se limitează la veșmântul auster de bumbac portocaliu al tuturor asceților hinduși.

Oricare ar fi pretențiile membrilor ordinului lui Shankaracharya în privința dreptului exclusiv de a se numi *sannyasin*, ele nu sunt unanim recunoscute și un mare număr de *sannyasin* rămân independenți de Ordinul Shankara. Unii dintre aceștia sunt constituiți în societăți sau mici grupuri, alții rămân izolați.

În general, la un nivel intelectual și spiritual foarte ridicat față de mulțimea de *sadhu* vulgari, *sannyasinii*, chiar și cei mai respectabili, nu se comportă permanent ca supraoameni și investigatorul perseverent poate să culeagă din rândul lor multe detalii pitorești sau să descopere sentimente pur și simplu omenești.

Am fost unul dintre acești investigatori și, în lipsa altor calități, am avut cel puțin perseverență. Fără să mai insist cu scuzele, voi continua așadar seria de schițe ale unor *sadhu* prezentată anterior cu o alta de *sannyasin*.

Dintre numeroasele *matha* la care am avut acces, una era situată într-un parc închis de ziduri înalte. Era ocupată doar de o mică comunitate formată din vreo zece membri. Aproape toți erau învățați, chiar erudiți, și primiseră o educație modernă. Se știa că practicau meditații tantrice și mi-au arătat tablouri folosite în acest scop. Aceste tablouri nu reprezentau nici unul dintre obiectele din jurul nostru, ci constau în combinații de linii de diferite culori, care formau desene complicate și efecte de perspectivă.

Discipolul se închidea într-o chilie goală în fața unui astfel de tablou, pe care maestrul lui îl considera potrivit sau pe care îl alesese special pentru el. Exercițiul consta în a privi fix tabloul, fără să se lase distras de alt gând. Nu trebuia în nici un caz să încerce să caute un sens diferitelor combinații de linii și culori pe care le contempla. Nu avea de descifrat cine știe ce rebus. Desenul avea ca scop să producă un „șoc" în mintea discipolului și să-i deschidă orizonturi intelectuale și spirituale care până atunci îi rămăseseră ascunse.

Această metodă semăna cu cea folosită de secta chineză Ts'an, numită Zen în Japonia, cu diferența că, în loc să i se propună discipolului, ca în secta Zen, propoziții aparent incoerente sau situații imposibile[1] (*koan* sau problemă), i se prezentau combinații de linii considerate potrivite să trezească în el senzații și idei.

Mi s-a spus că indienii laici veneau la această *matha* ca să petreacă un timp retrași din viața publică, perioadă în care practicau contemplarea unor astfel de tablouri.

Sannyasinii din această *matha*, ca și cei din majoritatea celorlalte comunități de acest gen, primesc foarte rar femei. Când o făceau, aveau ciudatul obicei să li se adreseze la persoana a treia, numindu-le „Maternitatea Voastră", la fel cum se spune „Majestatea Voastră" unui suveran sau „Sanctitatea Voastră" papei[2].

1. „Sunetul unei singure mâini", prima dintre problemele propuse în general novicelui. Sau: „Cum arăta chipul tău înainte ca tatăl și mama ta să se fi născut".
2. În relațiile lor cu Dalai Lama și cu Tash Lama, reprezentanții guvernului britanic li se adresau de asemenea cu titlul de „Sanctitatea

De mai multe ori şi cât s-a putut de discret, i-am informat pe amabilii mei interlocutori că nu aveam nici un drept la titlul pe care mi-l acordau, dar în zadar – nu au renunţat niciodată.

— Aş vrea să faceţi cunoştinţă cu Ramashram, mi-a spus într-o zi prietenul meu B., un brahman proprietar de terenuri şi om foarte pios în modul cel mai tradiţional, Ramashram, a adăugat B., este un om cumplit, abia dacă îndrăznesc să-l vizitez, mi-ar distruge toate credinţele şi m-ar lăsa năuc, neştiind încotro să apuc, văzând numai ruine şi gol în toate părţile.

Această descriere mi-a stârnit cea mai vie curiozitate faţă de cumplitul Ramashram şi mi-am rugat prietenul să mă conducă la el cât de curând.

Poate că Ramashram făcuse parte din Ordinul Shankara, denumirea „ashram" care urma numelui său, Ram, lăsând să se presupună acest lucru, dar, oricum, trăia ca un *sannyasin* independent. Locuinţa lui consta dintr-un cub de zidărie izolat la ţară, printre copaci, la oarecare distanţă de un drum care ducea la Gange. Acest cub era aşezat ca un obiect pe o etajeră, în centrul unei terase la care se ajungea urcând şapte trepte. Spre aceasta se deschidea o uşă îngustă şi exista o singură fereastră prevăzută cu bare de fier solide.

Când am sosit, vreo doisprezece indieni erau aşezaţi în faţa căsuţei; ţineau mâinile împreunate, ochii ridicaţi spre cer şi păstrau o tăcere profundă. Aşteptau să sosească gurul, mi s-a spus, în timp ce mă aşezam mai la o parte. Totuşi, direcţia privirii lor mi-a furnizat o indicaţie; am ridicat ochii şi l-am zărit pe Ramashram stând pe acoperişul locuinţei sale. El imaginase acest gen de tron. De acolo vorbea îndelung ca să-şi instruiască discipolii şi furniza reflecţiei lor acele teorii distrugătoare de credinţe care îl înspăimântau pe prietenul meu, brahmanul pios şi tradiţionalist.

Sa" (*His Holiness*). Acelaşi titlu este dat de englezi şi şefilor marilor *matha* din ordinul lui Shankaracharya.

Decorul din jur era foarte plăcut. Păsări albastre şi papagali verzi zburau şi cârâiau prin copaci, o familie de maimuţe ţopăiau şi se strâmbau, conferind acelei reuniuni de mistici de la picioarele unui maestru o notă de supremă ironie, mai feroce „distrugătoare de credinţe" decât ar fi putut fi cele mai teribile învăţături dezvăluite de cumplitul Ramashram cocoţat pe acoperişul său.

Vă amintiţi de magistratul care s-a dus zi de zi timp de şase luni să contemple un guru care nu-i adresa nici un cuvânt?[1] Ramashram făcea acelaşi joc – nu-mi adresa nici un cuvânt, dar eu nu aveam sentimentele care îl însufleţiseră pe magistrat. Vizitele care au urmat primului meu contact cu Ramashram s-au rărit la intervale regulate de opt sau zece zile: îmi lipsea credinţa, dar guru mă interesa.

Unii dintre discipolii cu care făcusem cunoştinţă îmi vorbeau despre învăţătura sau viaţa lui privată, în timp ce mergeam o porţiune de drum cu unul sau altul dintre ei sau îi duceam în oraş cu trăsura mea la sfârşitul reuniunii. Frântură cu frântură, am aflat astfel că *swami* fusese iniţiat în toată regula ca *sannyasin*, dar apoi se căsătorise şi, fiindcă, în pofida căsătoriei, ţinea să rămână *sannyasin*, adoptase doctrina tantrică propovăduită de *shakta*, care permite căsătoria înalţilor adepţi.

Alţii povesteau altceva: Ramashram fusese căsătorit în tinereţe, la fel ca majoritatea hinduşilor, apoi dorise să devină *sannyasin*, dar fără să se despartă de soţie, şi, ca să-i legitimeze prezenţa lângă el, profesa shaktismul.

Ramashram avea un fiu de vreo douăzeci de ani, căruia voia să-i dea o educaţie modernă. Tânărul urma cursurile Universităţii din Calcutta şi Ramashram plănuia să-l trimită să-şi completeze studiile în Anglia. Ca să poată suporta cheltuielile acestei educaţii, Ramashram nu ezita să-şi exploateze discipolii bogaţi, care păreau să accepte asta cu plăcere.

Această poveste nu era una obişnuită şi iubirea paternă a bătrânului *sannyasin* mi se părea chiar înduioşătoare. Dar se mai

1. Vezi *supra*, p. 193.

spunea ceva. Cubul de zidărie, aşezat ca pe o etajeră în pădurice unde mişunau papagali verzi şi maimuţe, era teatrul unor ritualuri vehemente ce frizau orgia. Acolo se celebra *chakra*[1] în integralitatea ei intensificată cu libaţii copioase. Era adevărat?

În fine, într-o zi, *swami* mi-a fixat o întâlnire. M-am dus în cursul după-amiezii; nici un discipol nu era prezent şi, în loc să se afle pe acoperiş, Ramashram m-a chemat lângă fereastra cu zăbrele. Am stat de vorbă, fiecare de altă parte a gratiilor, ca la carmelite, el înăuntru şi eu afară. Profesa filosofia Advaita Vedanta în maniera celor mai intransigenţi *shakta*, pentru care nu există nimic decât jocul energiei total impersonale şi inconştiente (luând ideea de conştiinţă în sensul care i se dă în general).

Făcând aluzie la declaraţia *sannyasinului* din ziua mărturisirii sale, declaraţie de respingere a celor trei lumi[2], guru zicea sarcastic:

— Ce să respingi? Nici aceste trei lumi, nici alta pe care ne-o putem imagina nu există.

Înţelegeam de ce prietenul meu B., brahmanul cel pios, spunea că individul era cumplit.

Am continuat să-l vizitez când şi când pe *sannyasinul shakta* şi am avut surpriza să aflu că era foarte renumit, lucru pe care nu-l bănuisem, deşi îi recunoşteam meritul filosofic. Îi scrisesem unuia dintre prietenii mei englezi care locuia în India că frecventam un ciudat *sannyasin shakta*. În răspunsul lui, corespondentul meu m-a întrebat dacă nu cumva era marele Ramashram, deţinătorul unor vaste şi profunde cunoştinţe intelectuale şi spirituale, şi care, în realitate, era un adevărat *siddha purusha*[3].

Felul în care era respectat omul ce dădea lecţii de pe acoperiş şi căruia maimuţele îi făceau şotii mi-a stârnit o mare uimire. Nu pentru că n-aş fi ştiut deja că, atunci când este vorba despre personaje de acest gen, aparenţele sunt înşelătoare, ci pentru

1. Vezi *supra*, p. 152.
2. Vezi *infra*, p. 262.
3. Un supraom care stăpâneşte forţele naturale. Un mag în sensul cel mai înalt al cuvântului.

că nici o intuiție nu mă făcea să văd în Ramashram ființa superioară zeilor care este un *siddha purusha* tradițional.

În fine, într-o seară, pe când vorbea în fața a doi dintre discipoli cărora, cu permisiunea lui, mă alăturasem și eu, o aluzie pe care a făcut-o la Tibet mi-a sporit atenția.

— Buddha se află acum în Tibet printre *dakini*[1], a spus el.

I-am șoptit discipolului așezat lângă mine:

— Povestea asta are un sens ezoteric, am auzit-o în Tibet.

— Ce spune? a întrebat Ramashram.

— A auzit asta în Tibet, a răspuns cel căruia îi șoptisem. Spune că are o explicație ezoterică.

Ramashram n-a zis nimic.

După câteva săptămâni, unul dintre principalii lui discipoli a venit la mine.

— Doriți să fiți inițiată de guru și să primiți o mantra[2] de la el? m-a întrebat. Este de acord să vă inițieze.

Această veste m-a surprins. La drept vorbind, eram foarte departe de starea de spirit care să te facă să dorești să-ți încredințezi unui guru îndrumarea spirituală. Oare nu ghicea asta Ramashram? Ce putea să urmărească? M-am tot gândit, dar n-am găsit nici un răspuns.

Atunci am primit o nouă scrisoare de la eruditul meu prieten din Calcutta, cel care îl aprecia atât de mult, și am intuit că îi dăduse de înțeles că mă cunoștea. Probabil adăugase la această informație anumite elogii în stare să-l facă pe *swami* să mă creadă capabilă și demnă să înțeleg sensul ezoteric al tantrismului.

Deși englez și născut în rândul claselor sociale superioare din țara lui, sir X. suferise totuși atracția Indiei și a Zeiței în așa măsură, încât devenise *shakta* din tot sufletul. Marea lui dorință era să propage literatura puțin cunoscută a tantrismului și, în acest scop, își pusese la bătaie averea și vasta erudiție, fiind autorul câtorva lucrări foarte documentate despre tantre.

---

1. Un fel de zâne de diferite feluri.
2. O formulă care se presupune că are efecte aproape magice asupra spiritului sau materiei.

Deşi se consacrase acestei opere şi manifesta un zel mai puţin obişnuit, distinsul meu prieten se păstra în limitele permise unui orientalist, dar le depăşea fiind un „practicant" al cultului Zeiţei, iar scrisoarea pe care o primisem era cea a unui adorator.

Nu mă simţeam deloc tentată să-l urmez pe această cale, dar nu-mi displăcea câtuşi de puţin o „iniţiere" care putea constitui preludiul unei cercetări interesante într-un domeniu destul de greu accesibil. I-am transmis aşadar ceremonios lui *swami* că eram impresionată de favoarea pe care mi-o acorda.

Lucrurile şi-au urmat cursul obişnuit. A avut loc o scurtă ceremonie pregătitoare *diksha*, în cursul căreia Ramashram mi-a şoptit la ureche o mantra. Scopul acesteia era să-mi purifice înţelegerea ca să-mi permită să pricep ce mi se va preda.

Doctrina, din care *swami* îmi oferea fragmente scurte la intervale destul de mari, nu mi-a adus la cunoştinţă nimic nou în privinţa fondului, dar interpretările lui personale erau deseori originale şi ciudat de îndrăzneţe. Ce efecte produceau ele asupra discipolilor? Dar li le expunea oare?

Ramashram era un tip ciudat; bănuiam că avea un fond de scepticism ironic faţă de toate doctrinele şi, totodată, o credinţă de nezdruncinat în propria-i superioritate intelectuală.

Într-o zi m-a întrebat:

— Când sunteţi bolnavă, spiritul participă la suferinţa corpului dumneavoastră?

M-am simţit uşor umilită că mă credea atât de novice.

După ce l-am asigurat că-mi păstram spiritul liber când corpul meu se tânguia, a continuat:

— Când sunteţi vorbită de rău, resimţiţi o stare de neplăcere?

O, guru prea puţin subtil, mi-am zis, asta nu era o întrebare de pus unui „ucenic înţelept". Ar fi trebuit să întrebi: „Când eşti lăudată, rămâi indiferentă?".

Dar nu m-a întrebat asta, aşa că am răspuns la întrebare:

— *Swamiji*, dacă un câine latră atunci când treceţi, sunteţi impresionat?

Şi am adăugat un citat:

— Câinii latră, caravana trece.

— Hm! Hm! a făcut Ramashram.

Răspunsul nu părea să-i fi fost pe plac. N-a mai continuat discuţia.

Fusesem mirată de felul în care îmi oferise iniţierea şi fusesem admisă la preambulul ei; în general, admiterea aspirantului este precedată de încercări variate şi de lungă durată. Trecusem prin această experienţă în Tibet, oarecum şi în India.

În realitate, Ramashram aştepta o ocazie să dea curs unei uzanţe străvechi. Aceasta a apărut în mod destul de anodin, dar îndeajuns pentru ca credinţa mea lipsită de zel – poate şi simţul meu foarte francez al ridicolului – să mă facă să refuz.

Era vară, în perioada când Gangele îşi umfla apele, iar fluviul ieşit din matcă inundase ţinuturile din jur. Drumul care trecea prin apropierea locuinţei lui Ramashram era construit sub forma unui dig, aşa încât, în mare parte, nu era afectat de ape. Căsuţa lui *swami* era şi ea construită pe un dâmb, fiind situată mai sus de cota de inundaţie, însă cărarea ce ducea la ea trecea printr-o vale adâncă plină cu apă.

Am trimis servitorul care mă însoţea până la marginea râpei, cerându-i să-i strige pe tinerii pe care îi vedeam pe terasa lui guru şi să-i roage să-i transmită regretul meu că nu puteam să vin la el din cauza apei care îmi bloca drumul. Aceştia i-au comunicat probabil mesajul lui Ramashram. După câteva clipe, i-am văzut făcând spre mine gesturi largi.

I-am strigat de pe drum servitorului meu:

— Scoate-ţi încălţările, suflecă-ţi *dhoti* şi du-te de-i spune lui *swami* că-l salut cu respect, dar nu pot să ajung la el pentru că drumul este inundat.

Şi am adăugat:

— Poate că *swami* n-a ieşit din casă şi nu ştie că apa a ajuns atât de sus; explică-i lucrul ăsta.

Servitorul a plecat, cu veşmântul suflecat până la brâu. Crezusem că se va uda doar până la genunchi; dar, tot înaintând, a scos un strigăt de surprindere şi a intrat brusc în apă până la

umeri. Asta doar un moment – terenul urca iar imediat și, după încă puțină bălăceală, a ajuns la baza dâmbului.

L-am văzut pe terasă, apropiindu-se de fereastra cu zăbrele, dar Ramashram nu s-a arătat; discuția cu mesagerul meu a durat doar câteva clipe, după care acesta din urmă s-a întors la mine, după o nouă baie nu tocmai neplăcută pe arșița după-amiezii.

Servitorul mi-a zis, cu o stupefacție amestecată cu ironie:

— Vrea să vă duceți la casa lui.

— Dar nu-și dă seama de înălțimea apei, nu i-ai explicat?

— O, știe foarte bine! M-a văzut udându-mă până la umeri, iar dumneavoastră sunteți mai scundă decât mine.

— Păi, atunci?

— Vrea să vă duceți.

Servitorul se tot uita la mine întrebător.

De departe, îi zăream pe cei câțiva discipoli în picioare pe terasă; continuau să mă cheme cu aceleași gesturi largi.

— Stoarce-ți *dhoti* și urcă pe capră lângă vizitiu, i-am poruncit servitorului. Vântul cald te va usca înainte să ajungem acasă.

Am urcat în trăsură și, pe când ne îndepărtam, am aruncat o ultimă privire spre căsuța-cub care domina apele. Pe terasă, doi dintre discipoli țineau încă brațele ridicate – stupefacția provocată de plecarea mea, în pofida ordinului dat de guru, le încremenise gestul cu care mă chemau.

Se înțelege că n-am mai dat niciodată ochii cu Ramashram.

Am continuat să mă gândesc la aventura din cursul după-amiezii și în timpul gustării de seară. Ce puteau să creadă discipolii lui Ramashram despre lipsa lui de putere asupra mea? În pofida mărturisirii de profundă indiferență, bătrânul guru se gândea poate la simțămintele lor față de el și avea de ce să se simtă umilit pentru eșecul suferit în fața lor.

Servitorul meu, un tibetan venit în India odată cu mine, avea, se pare, aceleași gânduri, deoarece mi-a zis timid:

— Cu siguranță că ați fi trecut prin apă dacă un „Altul" v-ar fi cerut.

— Probabil, am răspuns, dar acest „Altul" nu mi-ar fi cerut lucrul ăsta.

Ştiam la ce se gândea servitorul.

S-a întors spre nord şi a ridicat cu gravitate mâinile împreunate, salutând respectuos. L-am imitat în tăcere şi n-am mai schimbat o vorbă toată seara. În minte ne apăruse imaginea pustietăţilor transhimalayene, şi a unui schit încastrat într-o creastă stâncoasă...

Încercarea ciudată pe care inundaţia i-o sugerase lui Ramashram nu a fost singura pe care a trebuit s-o refuz. Printre altele, mi s-a întâmplat să fiu invitată foarte serios şi în mod presant să manifest printr-un semn înţelegerea ultimelor principii ale filosofiei Vedanta şi să dovedesc că eram cu adevărat angajată pe *mukti marga*, calea eliberării spirituale.

Dovada pe care trebuia să o aduc era destul de ciudată chiar şi din punctul de vedere al unui indian şi cât se poate de extravagantă din punct de vedere occidental. Totuşi, cei care mă îndemnau la această extravaganţă nu erau nici nebuni, nici dornici de glume proaste, ci brahmani onorabili, oameni în vârstă şi filosofi. Dar să lăsam faptele să vorbească.

În acea perioadă petreceam zile foarte plăcute ca locatară a unui mic apartament ce ţinea de cartierul general al Societăţii Teozofice de la Adyar, lângă Madras, un domeniu splendid situat pe malul oceanului.

Subiectul major al interesului meu era o investigaţie ce urmărea să mă lămurească în privinţa modului în care adepţii contemporani ai celor trei şcoli principale ale filosofiei Vedanta – Advaita Vedanta, monism strict; Vishishtadvaita, monism atenuat; şi Dvaita, dualism – înţelegeau doctrinele expuse în lucrările fondatorilor acestor şcoli. În felul acesta, am întâlnit mai mulţi eruditi din vecinătate. Printre ei erau şi trei care locuiau lângă Mylapore. Le ascultam cu mare plăcere disertaţiile despre lucruri care câteodată mi se păreau obscure; uneori veneau la mine, alteori ne adunam la unul dintre ei, care avea, cred, profesia de notar (adică echivalentul ei în India).

Treptat, de la filosofia pură privită în mod obiectiv, interlocutorii mei alunecaseră spre latura ei „practică", latura religioasă. Toți trei erau pioși tradiționaliști, credeau în necesitatea unui ghid spiritual, a unui guru, pentru a păși spre mântuire, și îi venerau în mod deosebit pe asceții mistici ale căror spirite sălășluiau, spuneau ei, în afara lumii noastre, într-o sferă în care îi întâlneau pe zei sau intrau în comuniune cu Sufletul Suprem, „Unicul".

După spusele lor, această stare transcendentală se manifesta în exterior printr-o deplină indiferență față de lucrurile acestei lumi, ducând la respingerea a tot ce este legat de ea: cutume sociale și posesiuni materiale. Tipul perfect de individ complet „eliberat" era *sadhu*, care a renunțat la toate, chiar și la haine: „îmbrăcat în cele patru puncte cardinale", după expresia eufemistică, pitorească și fermecătoare din textele sanscrite.

Întâlnisem multe exemplare de acest tip, dar toate aparțineau sexului masculin; de aceea, am fost destul de surprinsă când am aflat că gurul unuia dintre docții mei vizitatori era o yoghină care practica nuditatea totală.

I se dădea titlul de *Ma* (mamă), locuia într-o colibă din fundul unei grădini și stătea aproape permanent cufundată în meditație.

Firește, ardeam de nerăbdare să cunosc o femeie deosebită, și m-am bucurat foarte mult când discipolul ei mi-a propus să merg la dânsa.

Locuia la țară și, după cum fusesem informată, stătea într-o colibă din crengi acoperită cu paie. Când am ajuns acolo, yoghina era așezată pe o rogojină și-și trecea printre degete mărgelele unui rozariu, repetând diferitele nume ale lui Vishnu. Împlinise probabil cincizeci de ani, dacă nu mai mult, dar vârsta i se întipărea mai curând pe chip decât pe corp, a cărui piele rămăsese netedă și întinsă; tenul închis făcea ca femeia să pară mai puțin goală, deși era goală pușcă, fără nici cea mai mică bucată de cârpă care s-o acopere.

Cred că nuditatea era principala calitate pentru veneratia pe care o inspira. Nimic din discuția pe care am avut-o cu dânsa nu a vădit o supremație intelectuală oarecare; era puțin instruită și părea să-i fie străin sensul profund al doctrinelor indiene. Se

dedica numai devoțiunii: adorarea lui Vishnu, lectura relatărilor despre diferitele lui avataruri și repetarea multiplelor lui nume. Orice cunoaștere era inutilă, spunea ea. Era de ajuns să ne abandonăm în mâinile lui Dumnezeu voința și dorințele personale, să acceptăm, fără să-i cerem socoteală, și durerile, și bucuriile pe care vrea să ni le trimită. Ba chiar, deoarece nimic nu se produce decât la porunca lui, trebuia să ne bucurăm de torturile iadului, pentru că, dacă ni le impune, înseamnă că îi face plăcere și trebuie să fim fericiți că îi oferim această plăcere.

Știam că misticii *vaishnava*, Chaitanya și alții de același fel atinseseră această stare de spirit[1], dar mă îndoiam că o avea și yoghina goală care îmi vorbea. În orice caz, nu înțelegeam foarte bine legătura dintre profesiunea de credință pe care o auzeam și faptul că stătea dezbrăcată.

Cât privește discipolul yoghinei, acesta deborda de entuziasm și-și imagina, probabil, că vibram la unison.

Am avut dovada două zile mai târziu, când a venit din nou la mine. Ceilalți doi prieteni îl însoțeau. O gravitate ciudată se citea pe chipurile vizitatorilor mei, chiar și mersul avea o solemnitate neobișnuită.

Scurtând politeturile normale, discipolul yoghinei m-a întrebat – sau mai curând a afirmat:

— Ați fost foarte emoționată de întâlnirea cu venerabila Ma, nu-i așa?

Amabilitatea mi-a fost pusă la grea încercare.

— Este o femeie remarcabilă, am răspuns eu evaziv.

— Este un exemplu... un exemplu pentru dumneavoastră...

A urmat o tăcere lungă. Cei doi însoțitori ai notarului se rugau în șoaptă.

Acesta din urmă era nu numai erudit, ci și elocvent. Pe măsură ce retorica lui îmi devenea clară, eram cuprinsă de stupefacție. Exemplul care îmi era propus era nuditatea yoghinei, postură agravată, căci ea trăia izolată, în timp ce eu locuiam printre occidentali care, deși pasionați de indianism, n-ar fi înțeles o asemenea fantezie din partea mea. Mai mult, cei trei indivizi

1. Referitor la Chaitanya, vezi *supra*, pp. 91 *sqq*.

plănuiau să mă ducă – cu trăsura, este adevărat – să-i fac o a doua vizită yoghinei sub această nouă înfățișare.

Nu-mi mai venea nici să râd, grotescul propunerii năucindu-mă pur și simplu.

— Vecinii m-ar închide la casa de nebuni și agenții poliției m-ar aresta dacă aș ieși goală de pe domeniu, am răspuns în cele din urmă. Și, de altfel, nu cred în utilitatea de a-mi etala corpul ca mijloc de a-mi lumina spiritul.

Cei trei fanatici s-au legat atunci de sinceritatea mea. Mă înșelam sau încercam să-i înșel pe ceilalți citind scrierile sacre și dedicându-mă meditației; nu voiam cu adevărat eliberarea spirituală.

Văzând că stăteam tăcută, fără să le furnizez nici un element de controversă, ardoarea li s-a domolit treptat și m-au părăsit cu o dezamăgire dureroasă și cu aceste cuvinte de rămas-bun:

— Nu vă mai putem ajuta cu nimic... Nu înțelegeți... Occidentalii nu vor înțelege niciodată...

Ceea ce mi se părea probabil. Nu știam atunci de existența nudiștilor occidentali...

Pentru că am ajuns să vorbesc despre nuditate, mi-aș putea permite să relatez un incident care nu are legătură cu problemele religioase și cu asceții decât prin faptul că s-a iscat acasă la unul dintre ei.

Acesta era oaspetele unuia dintre acei mari seniori care poartă titlul de rajah, fără a fi totuși suveranul vreunui stat. Despre *sannyasin* nu am nimic special de menționat; era un bărbat de vârstă mijlocie, care trăia foarte retras într-un apartament al palatului de la țară pe care rajahul i-l pusese la dispoziție. Acest rajah îl considera pe *sannyasin* gurul său, fără să-i ceară cu adevărat o îndrumare spirituală – respectarea ritualurilor prescrise era de ajuns pentru nevoile lui religioase, nu nutrea nici o ambiție de ordin spiritual. Din când în când îl vizita pe guru, i se prosterna la picioare, stătea de vorbă cu el o jumătate de oră, după care se retrăgea.

L-am întâlnit într-una din aceste vizite. Înfățișarea lui nu prezenta nimic extraordinar pentru indienii din vechea școală, dar mie personajul mi se părea fantastic: rajahul era un ins voinic, lat în spate, burtos și brunet. Temperatura toridă a verii în câmpia Gangelui nu-l prea îndemna să se acopere. Purta doar un *dhoti* larg, dar scurt care, în loc să-i ajungă până la centură, lăsa abdomenul gol, revărsându-se deasupra lui. Dimensiunea prea mică a acelui *dhoti* era compensată de somptuozitatea materialului din care era făcut, burduhanul negricios al rajahului ieșind când dintr-o muselină fină de Benares de un roz-pal și lamé auriu, când dintr-o mătase stacojie, împodobită cu stele minuscule, brodate cu perle.

Însă eram fascinată de mulțimea bijuteriilor care împodobeau bustul gol și oarecum păros al rajahului. Multe coliere, imposibil de numărat de cât erau de încurcate între ele, îi atârnau de gât, lipindu-i pe piept smaralde, rubine și diamante de mărimi anormale. Proprietarul lor scânteia ca un astru, în timp ce un diamant enorm, prins de toca mică din satin albastru-pal de deasupra părului bogat de culoarea abanosului semăna cu un far ce arunca fulgere.

Rajahul avusese preceptori europeni și primise o educație semienglezească, care făcuse din el un om curtenitor, cu o conversație agreabilă, pe care îl întâlneam cu plăcere la guru. La una dintre aceste întâlniri avea să se producă „drama".

Ca de obicei, o trăsură închiriată mă adusese la reședința *sannyasinului* și tot ea trebuia să mă ducă acasă la sfârșitul vizitei. Dorind să-mi iau rămas-bun, i-am spus servitorului meu să-l anunțe pe vizitiu să înhame caii și să aducă trăsura la peronul palatului. Servitorul nu s-a întors imediat, dar când a venit m-a anunțat că nu găsise trăsura nicăieri, iar grădinarii îl informaseră că vizitiul plecase cu ea.

De ce făcuse asta? Nu înțelegeam, dar nu mă preocupa lămurirea acestui mister, ci trebuia să găsesc un alt vehicul, ceea ce era imposibil în mijlocul câmpului. Nu mai rămânea decât să-mi trimit servitorul să aducă una de la marginea orașului, la câțiva kilometri de palat, și să-l rog pe *sannyasin* să-mi dea voie să aștept la el venirea trăsurii. Dar, de la primele cuvinte pe care

le-am rostit despre acest subiect, amabilul rajah a şi intervenit. Dacă aveam nevoie de o trăsură, o puteam folosi pe a lui – urcam împreună şi mă ducea acasă.

Trăsura în care eram invitată să ocup un loc era fastuoasă. Închipuiţi-vă o caleaşcă de modă veche şi de proporţii impozante, la spatele căreia stăteau doi lachei mari în livrea stacojie cu galoane de aur, pe capră aflându-se un alt valet lângă vizitiu, amândoi îmbrăcaţi la fel ca primii doi. Forma deschisă a trăsurii îi expunea complet pe ocupanţi privirii trecătorilor, şi m-a cuprins o adevărată teroare la gândul de a mă afişa între aceşti lachei de operetă, lângă un bărbat îmbrăcat numai cu pietre preţioase.

I-am mulţumit rajahului pentru amabilitate, dar i-am refuzat oferta rostind toate scuzele politicoase care mi-au venit în minte. Devenind în mod laş slugarnică, am ajuns să-i spun alteţă, deşi nu avea nici un drept la acest titlu, nefiind prinţ domnitor. Speram ca vanitatea, prinsă în capcană, să-i sugereze că un om de rang atât de înalt nu trebuia să se afişeze în compania unei persoane atât de insignifiante ca mine.

Aveam impresia că *sannyasinul* care mă asculta îmi intuia şiretlicul de doi bani şi râdea în sinea lui, ceea ce îmi sporea tulburarea.

A triumfat însă curtoazia încăpăţânată a rajahului. În timp ce servitorul meu se ghemuia la picioarele vizitiului, am fost nevoită să urc zâmbind în caleaşcă, unde proprietarul s-a instalat lângă mine. Niciodată nu mi s-a părut mai strălucitor şi mai gol. Îmi doream cu fervoare ca nici unul dintre prietenii străini să nu-mi iasă în întâmpinare. Dorinţa mi-a fost probabil auzită, căci am fost cruţată de această încercare.

Mi-am continuat investigaţiile prin lumea religioasă, de fiecare dată bogate în incidente pitoreşti; totuşi, mulţi dintre cei pe care îi întâlneam erau oameni serioşi, mai mult sau mai puţin eruditi, mai mult sau mai puţin inteligenţi, dar având întotdeauna un caracter demn şi fiind duşmani înverşunaţi ai şarlatanismului.

Îmi amintesc îndeosebi de unul dintre ei, despre care am aflat veşti după plecare mea din India.

Se numeşte Satchidananda[1], un nume frumos ale cărui silabe răsună armonios în cea mai frumoasă din toate limbile: sanscrita. Un nume mândru şi prin semnificaţie: Existenţă – Inteligenţă – Beatitudine, trei calităţi prin care indienii au ţinut să definească inexprimabilul Brahman din filosofia Vedanta.

Satchidananda nu era *sannyasin*, ci *brahmacharin*[2], nu purta veşmântul de culoarea aurorei al asceţilor, nu se credea demn de el sau, mai curând, dintr-o uşoară superstiţie, ezita să-l îmbrace rostind formula supremă de renunţare, deoarece adevăratul *sannyasin*, căruia îi este interzisă celebrarea tuturor ritualurilor, este, prin aceasta, lipsit de mijloacele pe care hinduismul le oferă adepţilor săi ca să-şi ispăşească păcatele pe care le comit, să le prevină consecinţele funeste sau să le atenueze. Plasându-se în afara oricărei ispăşiri potenţiale, *sannyasinul* nu are posibilitatea să se ridice în cazul în care cade pe drumul pe care a pornit; o cădere îl rostogoleşte la capătul de jos al pantei, în ceea ce, în lipsa unei expresii mai adecvate, putem numi infern.

Satchidananda nu voia să înfrunte această eventualitate – mi-a mărturisit asta într-o zi, când eram deja în relaţii amicale.

Indirect, am aflat atunci că acel *brahmacharin* avea grade universitare şi-şi făcuse un nume ca matematician. Ocupase un timp o catedră de matematică, însă renunţase la ea pentru a da curs unei vocaţii imperioase. Chemarea aceasta data de la o vârstă fragedă. Fiu al unor părinţi avuţi, care doreau să-i ofere o educaţie modernă, el visa numai la ascetism şi a fugit ca să-şi ducă traiul ca eremit. Familia l-a căutat mai bine de o săptămână şi l-a găsit într-o pădurice, unde se aşezase în tufişuri. O bătaie zdravănă din partea tatălui l-a iniţiat într-un gen de austeritate la care nu se gândise, după care copilul a fost dus la un internat.

---

1. Contracţie pentru *Sat-chit-ananda*.
2. Propriu-zis, *brahmacharin* este studentul care parcurge perioada *brahmacharya*, dar şi cei care se dedică vieţii religioase şi respectă deplina castitate poartă acest titlu.

În India, povestea lui nu este câtuşi de puţin ieşită din comun – am auzit-o istorisită de multe ori în câteva variante, fiind povestea tinerilor ce repetă instinctiv gestul lui Buddha, care fuge în timpul nopţii din palatul tatălui său ca să devină *shramana*[1], gest pe care mulţi indieni îl făcuseră înaintea lui şi care pare să obsedeze şi în zilele noastre tineretul indian, în pofida culturii occidentale de care a beneficiat şi a politicii care îl solicită pentru alte aventuri.

Unul dintre prietenii mei indieni îi vorbise despre mine lui Satchidananda, iar acesta acceptase să mă primească. M-am dus aşadar la el acasă într-o frumoasă după-amiază: 40 °C la umbră. Sălaşul lui era un pavilion situat într-o grădină, format din două încăperi; una, la parter, era doar o anticameră fără altă deschidere decât uşa de la intrare şi era foarte întunecoasă când aceasta era închisă. O scară neverosimil de îngustă urca spre singura cameră de la etaj, unde locuia Satchidananda. Contrast destul de rar cu locuinţele indiene, un măturat meticulos făcuse colţurile încăperii ireproşabil de curate. Două scaune şi o saltea subţire formau mobilierul. Salteaua, prevăzută cu o husă albă, era rulată şi aşezată lângă un perete, iar pe sulul pe care îl forma se vedea o cuvertură albă frumos îndoită. În colţ, direct pe pardoseală, erau câteva cărţi, un top de hârtie şi o călimară.

Costumul purtat de *brahmacharin* era format din *dhoti* şi veston, de formă semieuropeană, aşa cum poartă mulţi indieni. Aceste haine erau din bumbac obişnuit, albul lor strălucitor rivalizând cu cel al saltelei care, întinsă pe pardoseală, îi slujea eremitului ca pat spartan. Ce vârstă putea să aibă ascetul matematician? Aproape patruzeci, poate ceva mai mult de patruzeci de ani, aşa mi se părea.

Indiferent cât de austeră era camera în sărăcia ei excesivă – sărăcie intenţionată, ştiam asta –, nu mi se părea deloc tristă; fereastra deschisă oferea o vedere extinsă spre grădini înflorite şi temple cu domuri împodobite cu embleme aurite, numai bună pentru a fi pe placul unui înţelept sau al unui novice înţelept. Şi mie mi-ar fi plăcut să stau acolo.

1. Nume dat pe atunci asceţilor mistici.

Nu puteam judeca temeiul reputației lui Satchidananda ca matematician, dar am recunoscut repede în el un învățat și un filosof. Profesa Advaita Vedanta și a rămas, până în această zi, unul dintre puținii vedantini adevărați și cu o logică inflexibilă pe care i-am întâlnit. Puțini sunt cei care îndrăznesc să meargă atât de departe. Nu există nici cea mai mică scânteie de condescendență în doctrina lui, nici cea mai mică concesie făcută slăbiciunii omenești care cerșește compromisuri. I-am spus râzând că întruchipa adevărata Vedanta în toată „oroarea" ei.

— Vă par irațional? m-a întrebat.

— Sigur că nu, am răspuns.

Satchidananda îmi inspira un respect profund.

Din ziua aceea au început relațiile noastre intelectuale, relații epistolare mai ales, deoarece nu-l vedeam foarte des, se izola perioade lungi în care îmi scria frecvent. Scrisorile constau în disertații despre anumite probleme ale filosofiei Vedanta. Poate că le voi publica într-o zi, adăugându-le și alte scrisori despre subiecte asemănătoare primite de la alți vedantini strict tradiționaliști, ceea ce ar constitui un contrast interesant cu acea Vedanta edulcorată pe care unii indieni au propagat-o în Occident.

„Aplecați-vă urechea la vorbele înțeleptului, nu vă sinchisiți de cine le rostește."

Este o maximă judicioasă, pe care tibetanii au grijă să n-o uite. Platoșa filosofică a lui Satchidananda avea un defect; și a mea avea unul, ceea ce a dus la ruperea relațiilor noastre prietenești.

Satchidananda era brahman și, în adâncul subconștientului său, orgoliul brahmanic stăruia în pofida declarațiilor din *Bhagavad-gita*, la care medita zilnic.

„În brahmanul înzestrat cu modestie și știință, în vacă, în elefant, în câine și în cel care consumă carne de câine (*tachadnala*, intangibil) înțeleptul vede Identicul (adică «Ființa în Sine»)."[1]

Acel *brahmacharin* ascet și filosof nu-și însușise îndeajuns această învățătură din Vedanta, pe care se lăuda că o profesa.

1. *Bhagavad-gita*, v. 18.

Aşadar, într-o zi, legat de un fleac mai curând de ordin social decât filosofic, a proclamat vehement superioritatea brahmanilor, descoperind în acelaşi timp ura faţă de occidentalii impuri şi barbari care mocnea în inima lui.

La fel de absurd, i-am replicat:

— Dacă brahmanii se cred superiori tuturor în India, albii se consideră brahmanii lumii întregi.

Voiam să demonstrez cu asta că şi pretenţiile unora, şi ale celorlalţi erau la fel de ridicole din punctul său de vedere panteist.

În loc să fie înţeleasă, replica mea a fost întâmpinată cu furie şi am primit o scrisoare ce arăta că superstiţiile ancestrale măturaseră brusc, în mintea lui Satchidananda, toată cunoaşterea ştiinţifică şi filosofică pe care o datora educaţiei sale.

Relaţiile noastre epistolare s-au întrerupt, dar am continuat să primesc indirect veşti despre el de la prieteni comuni. A devenit din ce în ce mai singuratic şi trăieşte aproape permanent într-o schimnicie strictă, studiind *Bhagavad-gita* şi străduindu-se să-i pătrundă înţelesul profund.

Pe vremea când aveam relaţii amicale, Satchidananda a fost cel mai entuziast dintre participanţii la o manifestaţie care a avut loc în onoarea mea la Benares. Membrii unui cenaclu format din învăţaţi laici şi *sannyasin* s-au gândit să-mi ofere un titlu onorific. Este o modalitate folosită în mediile universitare şi în alte grupuri intelectuale de a recunoaşte meritul unui confrate şi de a-i dovedi stima ce i se cuvine.

S-a stabilit să ţin o conferinţă despre budism în ziua în care îmi va fi conferit titlul.

Vecinătatea holului unde urma să aibă loc ceremonia fusese împodobită cu drapele şi ghirlande de flori, suspendate între prăjini lungi, iar trăsura în care mă aflam a trecut printre două porticuri de verdeaţă ridicate în calea mea.

Cel care mă însoţea, pandit, mi-a atras atenţia că dovezile de consideraţie şi prietenie cu care eram înconjurată marcau o evoluţie considerabilă în rândul opiniei publice locale.

— În urmă cu zece ani, mi-a spus el, dacă aţi fi încercat să vă prezentaţi aici să vorbiţi despre budism aţi fi fost lapidată.

Această transformare fericită a sentimentului de bigotism în toleranță mi s-a părut un semn bun pentru viitorul relațiilor sociale și am pășit zâmbind pragul sălii unde eram așteptată.

Venise multă lume. O pânză albă acoperea parchetul; după ce-și lăsaseră încălțările pe coridoarele învecinate și se așezaseră cu toții turcește, participanții formau mai multe rânduri în fața mesei mici care marca locul de unde urma să vorbesc. Nici un scaun nu fusese pregătit pentru mine. Îmi voi ține așadar conferința în picioare, după care mă voi așeza turcește, la fel ca auditorii mei.

În dreapta mesei, un grup de asceți *sannyasin* luaseră loc la oarecare distanță de publicul laic. Cei mai mulți dintre ei erau *dandini*[1] și-și țineau în mână „undița" rituală care, în timp ce stăteau așezați pe parchet, se înălța cu un metru peste capul lor. Nu știu de ce pâlcul acela de bambus ridicat deasupra unor robe de un portocaliu-pal mi-a stârnit o amintire din copilărie: șiruri formate dintr-un fel de prăjitură belgiană de culoare roz, în care erau înfipte crenguțe.

Orientalii nu sunt niciodată grăbiți, trăiesc în eternitate. După conferința ținută în engleză și traducerea ei nu în limba vulgară, ci în sanscrită de către unul dintre panditii prezenți (în fața acestor învățați nu se putea pretinde că sanscrita ar fi o limbă moartă), a urmat o parte muzicală prelungită, apoi discursuri interminabile în care meritele mele au fost mult exagerate. Mi-au fost atribuite în număr mare merite, pe care nu mi le cunoșteam și pe care nu-mi închipuiam că le-aș putea avea vreodată.

1. Asceți care poartă ca însemn un baston lung din bambus (în sanscrită, *danda*). În mod normal, acest bambus trebuie să aibă trei noduri, embleme ale triplei renunțări la lucrurile referitoare la corp, cuvânt și spirit și la cele trei lumi – a noastră, a strămoșilor și a zeilor. Uneori, trei panglici mici portocalii sunt înnodate de baston. Acesta este ținut în sus, nu sprijinit în pământ ca un toiag.

După terminarea discursurilor mi s-a înmânat un etui din lemn de santal în care se afla un dreptunghi de satin alb pe care, cu litere aurii, erau imprimate elogii și titlul care-mi fusese decernat.

După ce am ajuns acasă, am deschis etuiul și am avut surpriza să constat că, fără știrea mea, frumoasa foaie de satin alb fusese înfășurată într-o bucată mică de bumbac portocaliu, culoarea veșmântului asceților. Cine făcuse asta, cui îi venise ideea să-mi adreseze acest simbolic „amintește-ți"? Credea oare că acele câteva bobițe de tămâie oratorică arse în onoarea mea mă vor face să uit disprețul față de „cele trei lumi"[1]? Ce minte naivă! N-am încercat să-i descopăr identitatea, dar am păstrat bucata de bumbac portocaliu.

În centrul orașului, într-o casă mare, zugrăvită și pe dinafară, și pe dinăuntru într-o nuanță de roșu-închis, vreo șase *sannyasin* trăiau în comunitate. Profesau nominal shivaismul ca majoritatea asceților și, într-un colț întunecos al curții interioare, un *lingam* mare din marmură neagră, simbolizând Divinitatea, se înălța într-un pavilion deschis pe cele patru laturi. Patru stâlpi sculptați susțineau un acoperiș ascuțit, cu o formă diferită de a tuturor edificiilor, mici sau mari, consacrate lui Shiva. Această capelă era și ea de un roșu-închis, de la bază până la extremitatea superioară a vârfului casei, care imita o săgeată trasă spre cer. În acel cadru tenebros, de culoare dură, *lingam*-ul înalt și negru căpăta aparența vagă a unei ființe vii și redutabile.

La orele prescrise, un brahman salariat îndeplinea gesturile ritualice în fața emblemei Marelui Zeu[2]. Albul pânzei care îl acoperea de la brâu până la picioare și luminițele lămpii cu mai multe flăcări pe care o legăna stârneau atunci o pată trecătoare de lumină în curtea întunecoasă.

1. Vezi *infra*, p. 261.
2. Mahadeva, unul dintre numele lui Shiva.

Sannyasinii nu practicau ei înşişi nici un ritual, după cum se cădea pentru unii din ordinul lor. Îl lăsau pe brahman să-şi facă datoria de preot fără să-i acorde nici cea mai mică atenţie.

Un bătrân înalt şi tăcut era gurul acelei mici comunităţi. Faţa lui colţuroasă, nasul mic şi drept, ochii înfundaţi în orbite şi aprinşi ca jăraticul şi corpul slab înfăşurat într-o pânză de un portocaliu roşiatic-închis asortat cu nuanţa zidurilor din jur îi confereau o figură impresionantă şi destul de ameninţătoare, ca şi înaltul *lingam* de marmură neagră care domnea, abia vizibil, în umbra capelei sale. În zilele reci[1], când guru îşi ridica pe cap un colţ al fularului roşu, semăna în mod ciudat cu reprezentarea lui Dante. Dante întorcându-se din infern, mi-am zis în gând. Dar nu mă simţeam deloc tentată să-l ironizez pe acel ciudat personaj. Puţinele lucruri aflate despre el îl arătau a fi demn de respectul meu profund.

N-aş îndrăzni să spun că bătrânul *sannyasin* mă îndrăgise, pentru că nu era deloc în stare de sentimentul căruia noi îi spunem afecţiune, conferindu-i o nuanţă de tandreţe. Guru era în mod vădit numai rigiditate, indiferenţă senină; totuşi, păruse interesat când îi spusesem că îl chemam în fiecare dimineaţă la mine pe un profesor de la un mic liceu indigen ca să mă ajute să citesc *Upanişadele.*

— Aduceţi-l şi pe el aici – vom citi împreună, îmi propusese.

Acceptasem cu bucurie.

Şedinţele de lectură se prelungeau. Nu aveam competenţa necesară să mă pronunţ ce valoare avea acel guru cu togă roşie ca specialist în sanscrită; era posibil ca profesorul să fie un gramatician mai bun decât el, dar îi lipsea înţelegerea sensului filosofic al textelor, în timp ce comentariile bătrânului *sannyasin* erau admirabile – nu mă mai săturam ascultându-l.

Profesorului nu-i făcea plăcere să mă însoţească la *matha* – îmi spunea că nu se simţea în largul său. După părerea lui, guru era un magician periculos şi mă sfătuia insistent să mă păzesc de puterile lui oculte.

---

1. Am greşi dacă am crede că la Benares este întotdeauna cald. Zilelor toride de vară le urmează o iarnă destul de aspră.

Bietul profesor avea capul înțesat de superstiții. În pofida temerilor pe care i le stârnea *swami*, și-a luat inima în dinți și i-a adresat probabil o cerere ciudată; am bănuit ceva când, într-o zi, guru mi-a spus: „Profesorul dumitale e nebun".

Această părere m-a mirat; indiferent cât de absurde ar fi fost unele convingeri ale profesorului, mulți oameni erau de acord cu ele fără să fie suspectați de demență. *Sannyasinul* nu era deloc un om căruia să-i poți pune întrebări, totuși m-am aventurat să-i pun una – „De ce-l credeți nebun?" – care a rămas fără răspuns și n-am crezut că puteam s-o repet.

Au trecut câteva săptămâni și am avut explicația – sau ceea ce mi s-a părut a fi – a opiniei exprimate de *swami*.

Profesorul, convins de ideea că sosia lui Dante era un magician care se deda celor mai perverse arte oculte, îi solicitase ajutorul ca să facă un miracol neobișnuit; fiind bruftuit, încerca să recurgă la serviciile mele.

— Un prieten de-al meu este foarte nefericit, mi-a spus el într-o dimineață. Este un *dwivedi*[1]. Familii de brahmani îi trimiteau fiii să-i instruiască în literatura sacră, dar tinerii frecventau în același timp și liceele, obțineau BA[2] sau se pregăteau să-l obțină... Atenția lor s-a îndepărtat de lucrurile spirituale, au renunțat să studieze *Vedele*, nu-și mai respectă bătrânul profesor, nu-l mai plătesc, iar acesta abia are cu ce trăi...

— Într-adevăr, este regretabil pentru prietenul dumitale, am răspuns.

Presimțeam că urma să-mi ceară bani pentru a-i veni în ajutor nefericitului *dwivedi*, a cărui știință era disprețuită de tineretul modern.

Dar nu bani aștepta profesorul de la mine.

Căpătând curaj, a început:

— Ați trăit în Tibet, unde trebuie să fi învățat multe lucruri... În Tibet sunt mari magicieni, mai puternici decât poate să fie *swami* la care mergem. Ajutați-mi prietenul.

---

1. Un brahman învățat care a studiat temeinic două dintre *Vede*.
2. Bacalaureat în Arte. Aproape echivalentul bacalaureatului francez.

Întorsătura pe care o lua discuția promitea să fie amuzantă.

— Ce dorește prietenul dumitale? am întrebat.

— Ar vrea să le trimită scrisori foștilor elevi. Trebuie să le găsească în cutiile de scrisori agățate la porțile caselor.

— Dar prietenul dumitale n-are nevoie de nici un ajutor pentru asta, am replicat. N-are decât să le scrie, să le pună la poștă și poștașul să le lase în cutiile de scrisori ale destinatarilor.

— O! a exclamat profesorul. Nu despre asta e vorba. Scrisorile trebuie să ajungă prin mijloace oculte, ca să-i impresioneze pe elevi. De exemplu, trebuie să se audă un zgomot când scrisoarea cade în cutie, nu unul foarte puternic, dar un zgomot înspăimântător; sau scrisoarea trebuie să se agite în cutie, să devină luminoasă, să ardă degetele celui care o atinge... Eu și prietenul meu nu știm ce se poate face, dar dumneata știi... Trebuie să fi învățat în Tibet...

Asta era! Idiotul ăsta îi adresase lui *swami* o cerere asemănătoare și așa se explicau spusele lui guru: „Profesorul dumitale e nebun".

Totuși, neghiobul, cu ochii țintă la mine, aștepta un răspuns. Mi se părea prea stupid să încerc să-l lămuresc. Am spus primul lucru bizar care mi-a trecut prin cap:

— Prietenul dumitale trebuie să câștige bunăvoința unei *vetala*.

Propunerea era de o enormitate monstruoasă. *Vetala* sunt vampiri feminini care bântuie cimitirele, hrănindu-se cu cadavre: uneori intră în corpul unui mort care pare atunci să învie și o pornește prin ținut comițând crime îngrozitoare. Se crede că adepții unor fracțiuni din sectele Bhairavi și Kapalika au relații cu acești monștri și, ca să se folosească de ei, le încredințează treburi cu un caracter sinistru. Se spune că această relație presupune totuși pericole grave pentru cel care o practică.

Aceasta fiind credința populară, mă așteptam ca profesorul să scoată exclamații de oroare auzindu-mi sfatul. Faptul că era cuprins de oroare și de spaimă se citea pe fața lui, dar nu mi-a respins recomandarea.

— Dacă îi voi transmite sfatul din partea dumitale, prietenul meu se va duce în cimitir, a răspuns el. Va mânca creierul unui cadavru dacă trebuie să evoce o *vetala*, va...

Mă săturasem, individul mă dezgusta. Începeam să bănuiesc că „prietenul" cu dorința lui ridicolă nu exista și că el dorea să practice scamatorii în cutiile de scrisori ale elevilor care îl părăseau, chiar dacă pentru a reuși trebuia „să mănânce creierul unui cadavru".

I-am pus în vedere să nu-mi mai îndruge asemenea scorneli și l-am informat că *vetala* nu făceau parte din cercul cunoștințelor mele.

„Poveste veche!" își vor spune poate unii dintre cititorii mei, nici un indian n-ar mai manifesta sentimente atât de stupefiante. Ei bine, nu-i așa! Iată o întâmplare asemănătoare care datează de curând.

Este vorba despre Mr. G., un bărbat bogat, care avea terenuri arendate, case în mai multe sate și, la Calcutta, o locuință mare de familie, cu mai multe corpuri de clădire. G. era adeptul vechii cutume care îi grupează în jurul capului familiei și sub autoritatea sa pe frații lui mai mici, pe fii, pe nepoți, veri, toți cu soția sau soțiile lor și copiii acestora. În multe alte privințe, se împotrivea cu încăpățânare tuturor măsurilor în stare să zdruncine obiceiurile sociale seculare ale hindușilor. Dacă i se vorbea despre Gandhi, Nehru, Patel sau Partidul Congresului, dădea din cap în tăcere și lăsa clar să se înțeleagă că noua Indie nu-i inspira nici o simpatie.

În pofida diferențelor de opinie, eu și G. aveam relații amicale. Ca mulți dintre compatrioții lui, nutrea pentru Tibet sentimente complexe de respect și teamă. Acel ținut transhimalayan îi apărea ca un sălaș al zeilor și al supraoamenilor egali sau superiori zeilor. Eu petrecusem ani întregi în acel ținut misterios! Cum s-ar fi putut îndoi că nu-mi însușisem ceva din forțele oculte adunate acolo? De la această opinie la ideea de a-mi cere un miracol nu era decât un pas. Mulți deja îl făcuseră. Numai că miracolul pe care îl cerea Mr. G., în loc să fie ciudat, ca de obicei, prezenta un aspect tenebros.

— Mi se întâmplă ceva foarte neplăcut, mi-a mărturisit grav solicitantul. Fratele meu îmi vrea răul, e gata să mă ruineze. Este o rușine! Cineva ar trebui să împiedice această nenorocire... să mă salveze. Dumneata ai putea cu siguranță, folosind mijloace magice cu ajutorul unor lama sau zeități din Tibet. Pot să-ți pun la dispoziție o casă nelocuită înconjurată de un parc închis cu ziduri; nimeni n-o să te deranjeze în timp ce vei îndeplini ritualurile necesare.

De unde venea această ceartă între frați? Doream să-i cunosc motivele, gândindu-mă că, printr-o stratagemă bazată pe credințele superstițioase ale lui G., voi putea să ajut la o reconciliere care să îndepărteze pericolul de care se temea.

Am insistat așadar, spunând că nici un ritual n-ar fi eficient dacă motivul animozității fratelui său și felul în care dorea să-i prevină efectele nu erau enunțate în mod clar.

Am reușit cu mare greutate să-l fac pe G. să mărturisească adevărul. Era unul dintre cele mai vulgare.

G., mezinul, îi încredințase fratelui mai mare o sumă considerabilă; iar G., fratele mai mare, o delapidase. Acum, având nevoie de aceste fonduri, fratele cel mic i le cerea înapoi.

G., fratele mai mare, considera comportamentul odios; nu era el capul familiei – cum îndrăznea să-i ceară socoteală pentru faptele sale? Îi plătea dobândă fratelui său, așa încât acesta nu trebuia să-i mai ceară nimic în plus.

Când am insinuat că fratele cel mic avea dreptul să se folosească de capitalul lui așa cum dorea și că el, fratele cel mare, ar fi trebuit să-l păstreze intact, G. s-a mirat. Nu se considera deloc vinovat. Trebuise să facă față unor cheltuieli inevitabile: zestrea fiicelor sale, nunțile, educația fiului său etc., niște eforturi financiare demne de toată lauda.

Punctele noastre de vedere nu se potriveau, eu considerând că G. ar fi trebuit să suporte aceste cheltuieli după posibilitățile proprii și, mai ales, să le achite din propriile fonduri, nu să le folosească pe cele ale fratelui său. G. refuza să fie de acord cu mine. Fratele lui, spunea dânsul, era un mizerabil lipsit de sentimente religioase. Acesta plănuia să facă o plângere împotriva

lui la tribunal, iar judecătorii englezi, care nu înțeleg admirabilele cutume instituite de înțelepții de altădată pentru binele hindușilor, o să-l condamne poate să-i restituie fratelui valoarea sumei încredințate. Iar pentru asta ar trebui să-și vândă o parte din proprietăți. Era de neconceput!

Neliniștea profundă pe care i-o provoca lui G. perspectiva de a ajunge în fața justiției îl făcea cât se poate de explicit și am reușit să înțeleg că ceea ce solicita era punerea în acțiune a unor forțe oculte care să provoace moartea fratelui său. După dispariția creditorului, G. considera că va putea stinge creanța.

După ce a înțeles că nu putea în nici un fel să spere în ajutorul meu pentru realizarea planurilor sale criminale, G. a plecat la Hardwar, unde locuia un *sannyasin* pe care îl considera a-i fi guru. Nu pentru că ar fi crezut că acesta va săvârși sinistrul miracol pe care îl dorea, ci, după toate aparențele, își închipuia că va descoperi în anturajul acestuia un individ care să-l poată ajuta.

Întâmplarea aceasta ne readuce, indirect, la *sannyasin*. G. avea un guru, Vidya Tirtha, care părea să fie un om cinstit din punctul de vedere al probității obișnuite. Pe de altă parte, făcea parte din clanul „sfinților profesioniști de succes". Cu vreo douăzeci de ani înainte să-l fi întâlnit la G., acesta din urmă îl cunoscuse zdrențăros, cerșind mâncare la tarabele vânzătorilor de fructe și legume din piețe. A cerși este un termen nepotrivit, deoarece zdrențăroșii care arborează culoarea portocalie, uniforma asceților, nu zăbovesc să solicite pomană, ci iau fără să spună un cuvânt fructul, leguma sau mâna de orez pe care le doresc, iar negustorii îi lasă în pace.

La adăpostul porților mari unde își petrecea nopțile, câțiva oameni înstăriți și din societatea bună îl remarcaseră pe Vidya Tirtha și îi apreciaseră discursurile despre filosofia Vedanta. Acestea – le-am auzit mai târziu –, fără să fie transcendentale, repetau în mod inteligent învățăturile maeștrilor celebri. Treptat, scos din mizerie, *swami* s-a văzut înconjurat de discipoli foarte generoși, ale căror omagii le accepta cu o indiferență trufașă.

Într-o zi, ducându-mă să-l vizitez pe când locuia la unul dintre ei, l-am găsit stând de vorbă cu gazda lui şi cu alte câteva persoane. Stătea pe un divan, mai sus faţă de interlocutorii aşezaţi turceşte pe rogojinile care acopereau parchetul. A intrat un bărbat, al cărui nume mi-a fost şoptit la ureche – era un indian care ocupa o poziţie socială eminentă. A făcut trei paşi în încăpere în direcţia lui Vidya Tirtha, apoi s-a aruncat brusc cât era de lung pe podea pentru marea prosternare, cu braţele întinse în faţa capului. Această poziţie care exprimă dăruirea completă de sine, corespunzând formulei „Mă înclin în faţa ta cu corpul, cuvântul şi spiritul meu", dovedeşte un omagiu fără rezerve pe care îl adresezi propriului guru sau zeu tutelar[1].

Atitudinile corpului exercită o influenţă asupra stărilor de spirit, la fel cum acestea din urmă provoacă gesturi în raport cu ele. La unii, marea prosternare prelungită determină uneori emoţii care frizează extazul.

Care puteau fi sentimentele bărbatului îmbrăcat după moda europeană care zăcea inert pe podea? Evident, nu ştiam şi nici nu mă gândeam la asta; ceea ce mă interesa şi-mi provoca o jenă penibilă era atitudinea lui Vidya Tirtha aşezat pe divan. Nu părea să fi văzut nici intrarea bărbatului în încăpere, nici gestul său; îl lăsa să stea aşa, întins la picioarele lui, fără să-i acorde nici o vorbă, nici o privire, continuându-şi discuţia cu noi. A fost adusă brânză din lapte prins, un fel de iaurt, din care ne-a fost servită o porţie pe frunze în chip de farfurii. Vizitatorul stătea în continuare lungit cu faţa la podea; ştiam că nu se va ridica până ce guru nu avea să-i comande, iar acesta n-o făcea.

Timpul trecea – o oră, dacă nu chiar mai mult. A trebuit să-mi iau rămas-bun. L-am lăsat pe discipol în aceeaşi poziţie.

Ce urmărea Vidya Tirtha – să-i dea o lecţie discipolului, să-l pună la încercare printr-o disciplină pe care o considera salutară

1. Deşi este des folosită, „zeu tutelar" este o traducere incorectă a sintagmei *ishta-devata*. *Ishta-devata* este zeul pentru care avem un sentiment special de adoraţie, zeul dorit (*istha*) într-o comuniune mistică.

pentru el sau voia să-şi dovedească puterea, ascendentul pe care îl exercita de la înălţimea stimei care i se acorda? Multor guru pare să le placă să-şi umilească discipolii; această metodă este folosită şi în cadrul noviciatelor din ordinele religioase catolice. Se spune că Vivekananda, care propovăduia în America în numele lui Ramakrishna, le comanda unor doamne americane să-i scoată pantofii când voia să se descalţe. Pretindea că „albii" orgolioşi aveau nevoie să fie obişnuiţi cu umilinţa. Vivekananda chiar a procedat aşa? Posibil. Demonstraţiile de acest gen sunt puerile şi absurde, iar cea a lui Vidya Tirtha nu a reuşit defel să-mi sporească stima faţă de el – dimpotrivă.

Aşadar în anturajul acestui Vidya Tirtha, pe atunci proprietarul unei locuinţe la Hardwar, se ducea G. să găsească ajutorul pe care i-l refuzasem. Demersul lui nu a avut succes. Nu ştiu ce gen de indivizi a întâlnit în preajma acelui guru, dar, în orice caz, n-au vrut să se preteze la crima care li se cerea sau, mai veridic, au fost incapabili s-o comită. G. a fost nevoit să vândă o casă şi câteva terenuri ca să-şi despăgubească fratele.

Dacă ne amintim detaliile de la începutul capitolului referitor la „sfinţii profesionişti" şi părerea emisă despre ei de un indian bine informat, se va înţelege că G. era oarecum îndreptăţit să spere că va găsi printre indivizii care gravitau în jurul lui Vidya Tirtha vrăjitorul rău pe care îl căuta.

Micul fapt divers care urmează ne va ajuta să ne facem o idee despre mulţimea de vagabonzi pe care unii aşa-zişi *sannyasin* şefi de secte îi cară după ei în locuri sfinte cum ar fi Hardwar, Benares şi altele.

Un proprietar bogat din Hardwar a invitat la cină pe şeful *sannyasinilor dandini*. O invitaţie de acest gen îi include în mod obişnuit şi pe discipolii celui căruia îi este adresată. Stăpânul casei a fost informat că marele *dandin* va aduce cu el patru sute de discipoli; în consecinţă, gazda a cerut să se pregătească un banchet pentru patru sute de meseni.

Totuşi, vestea chiolhanului plănuit s-a răspândit în rândul „sfinţilor" care locuiau la Hardwar. În cursul nopţii, un mare număr dintre ei s-a alăturat grupului de *dandini* şi, în dimineaţa următoare, un mesager l-a anunţat pe stăpânul casei că, în loc de patru sute de *dandini* aşteptaţi, va trebui să primească opt sute. Gazda a considerat că marele *sannyasin* întrecea măsura şi a anulat invitaţia, spre marele necaz al şefului *dandinilor*.

Până în prezent, ardoarea războinică a acestor cohorte de şnapani nu s-a manifestat decât în încăierări, deseori sângeroase, între adepţii unor secte diferite, dar ne putem imagina rolul pe care ar fi în stare să-l joace într-o agitaţie antiprogresistă, antiguvernamentală, în cazul în care ar intra în mod serios în vigoare acele reforme pe care tradiţionaliştii le numesc „legi antihinduse".

Acest ultim exemplu şi altele prezentate în paginile precedente ilustrează diferitele grade ale degenerescenţei în care a căzut cel mai înalt ideal conceput de gândirea indiană, foarte specific ei.

Sannyasa, respingerea totală, este esenţialmente o stare de spirit la care duc lehamitea şi dezgustul produse de contemplarea goanei febrile a fiinţelor care se luptă între ele, feroce şi stupide, în timp ce se îndreaptă spre moarte.

În general, observatorul apt de *sannyasa* şi-a dat seama că această goană absurdă a fiinţelor, ţesând evenimente care se prăbuşesc cu ele în prăpastia disoluţiilor, este numai jocul imaginaţiei sale delirante, un pur miraj, şi că se înşală singur permiţându-i acestei fantasmagorii, al cărei autor este, să trezească în el dorinţe, temeri, iubire şi ură.

Gata cu toate astea, le resping! (*Sanyastan maya!*)

Putem crede că, iniţial, înainte ca o legislaţie religioasă să fi creat cele patru ashramuri, stadii ale vieţii unui hindus[1], starea de *sannyasin* era adoptată numai prin voinţa individului şi nu

1. Perioada de studiu – căsătoria, viaţa ca şef de familie – retragerea după naşterea unui nepot – *sannyasa*.

prilejuia vreo ceremonie ritualică. Cazul lui Buddha este un exemplu al acestei lipse de formalitate.

Totuşi, cei mai mulţi dintre hinduşi ţin să însoţească mărturisirea de *sannyasin* cu diferite ceremonii simbolice. Ar dura prea mult să le descriu aici pe toate câte au fost inventate, aşa că mă voi limita s-o menţionez pe cea mai importantă dintre ele.

Aspirantul aruncă în foc sau în apă cordonul sacru care îl desemna ca aparţinând uneia dintre castele celor „născuţi de două ori". În cele mai multe cazuri, era vorba, pe vremuri, despre cordonul de brahman, deoarece, după o părere larg răspândită atunci, numai brahmanul era calificat să îmbrăţişeze starea de *sannyasin.* Această idee, care nu se sprijină pe nici o autoritate valabilă, este respinsă de mulţi guru şi de unele grupuri, cum ar fi cel al *sannyasinilor* lui Ramakrishna, recent înfiinţat, care admit candidaţi din toate castele.

Distrugerea cordonului pe care îl purta înseamnă că *sannyasinul* rupe definitiv legăturile cu toate legile religioase şi sociale. De acum înainte nu mai este supus nici unei autorităţi în afară de cea proprie; este total eliberat în privinţa conduitei. Şi, bizuindu-se tocmai pe conceptul acestei independenţe depline, deşi, în realitate, rămân sclavii ignoranţei şi pasiunilor lor, o mulţime de indivizi vulgari arborează uniforma asceţilor, dedându-se celor mai rele excese.

Conform textului *Sannyasa Upanishad* şi opiniilor altor învăţaţi respectabili, cum ar fi Swami Vidyaranyasarswati[1], indiferent care sunt ritualurile care însoţesc mărturisirea de *sannyasin,* trebuie neapărat să includă recitarea formulei consacrate de renunţare la cele trei lumi, *presha.*

În cosmografia indiană, cele trei lumi sunt:

1. Vidyaranya a fost un eminent filosof din secolul al XIV-lea, ministru al regelui Bukka Raya, iar numele său laic era Sayana; a devenit *sannyasin* la bătrâneţe. Este autorul unei foarte savante adnotări (scolie) a *Vedelor* şi a multor altor lucrări, printre care se numără şi *Jivanmuki-Viveka* (*Calea Eliberării în această viaţă*). Acest tratat expune în mod detaliat în ce constă *sannyasa* şi diferitele ei forme.

Bhu, lumea noastră, a oamenilor (Pământul), cu tot ce cuprinde ea.

Bhuvar, lumea misterioasă care se întinde deasupra lumii noastre, într-o regiune imprecisă a atmosferei. În acest spațiu se consideră că își au sălașul *pitri* (strămoșii), individualități dezincarnate, dar nu spirite pure. În mitologia indiană, această *Bhuvar* sau *Pitri* ocupă aproximativ locul pe care Câmpiile Elizee îl ocupau la greci.

Unii *sannyasin* filosofi declară că trebuie să înțelegem „lumea strămoșilor" amintită în *presha* ca însemnând acel tip de supraviețuire care este renumele postum sau pur și simplu persistența amintirii defuncților în memoria celor vii.

A treia lume respinsă de *sannyasin* este *Svarga*, adică paradisul, sălașele zeilor și ale celor care, prin conduita pură și virtuoasă, au meritat să se așeze printre ei. Beatitudinea supraterestră a acestor sălașe divine, ținta aspirațiilor majorității oamenilor, este considerată de *sannyasin* ca fiind inutilă și demnă de dispreț, drept care o respinge.

Budiștii au avut aceeași atitudine; ea a fost semnalată de *Dhammapada*, care menționează: „Cel care, nemaiavând legături cu oamenii, le-a scuturat pe cele pe care le-ar fi putut avea cu zeii... cel care s-a ridicat deasupra tuturor lumilor"[1].

Faptul că un om adoptă viața ascetică și, în același timp, renunță la bucuriile cerești post-mortem nu poate să nu-i mire pe cei mai mulți dintre credincioșii occidentali. În general, li se pare că renunțarea la satisfacțiile oferite de lumea noastră nu poate fi decât un troc (un târg avantajos, mi-a spus într-o zi un episcop), schimbarea unui bun inferior cu unul superior.

Am văzut deja cum percepe *sannyasinul* indian *bunurile* acestei lumi[2] („o grămadă de gunoi"), prin urmare, respingerea lor în

1. *Dhammapada* 417-418.
2. Sau cum se spune în *Sutra tibetană în 42 de articole*: „Pentru un Buddha, cele mai minunate splendori ale regilor sunt scuipat și cenușă". Sau, potrivit unui *sannyasin* contemporan: „Renunțarea îi procură *sannyasinului* o satisfacție calmă asemenea cu aceea pe care o putem încerca debarasându-ne de o haină sordidă pe care o aruncăm departe cu o lovitură de picior".

sannyasa i se pare a fi, în sine, o eliberare preafericită dincolo de care nu se poate cere nimic mai mult.

Formula numită *presha* nu este lipsită de superstiţii, fiindu-i atribuite efecte irevocabile. Cine se hazardează s-o rostească, chiar dacă nu aderă la renunţarea pe care o exprimă, totuşi o suportă; rămâne exclus din cele „trei lumi", ceea ce în a noastră se manifestă prin lipsa de posteritate şi printr-o pierdere completă (sau aproape completă) a bunurilor materiale. De aici rezultă că *presha*, deşi termenii ei pot să le fie cunoscuţi, nu trebuie să fie recitată de laici.

În cursul unuia dintre aceste ritualuri în care cel care mărturiseşte *sannyasa* trebuie să repete public *presha*, ceremonia este următoarea: câţiva brahmani care participă la ritual trebuie să rostească pe rând câte unul dintre cuvintele formulei şi viitorul *sannyasin* repetă aceste cuvinte unul după altul, astfel încât să pronunţe întreaga formulă, în timp ce fiecare dintre brahmanii laici care oficiază vor fi articulat doar silabe separate, fără sens, aşa încât oficianţii nu suportă efectele magice ale *presha*.

Iată cum se face.

Formula completă în sanscrită este:

Aum Bhu sanyastan maya
Aum Bhuvar sanyastan maya
Avum Sva sanyastan maya

Primul brahman intonează cuvântul sacru „Aum" cu accentul prescris, foarte aparte, care necesită o practică îndelungată pentru a fi redat corect.

Candidatul repetă: „Aum". Alt brahman spune „Bhu" – candidatul repetă „Bhu". Alt brahman spune „sanyastan" – candidatul repetă „sanyastan". Un alt brahman spune „maya" – candidatul repetă „maya". Şi aşa mai departe.

Această ceremonie sau alta asemănătoare nu este considerată deloc necesară de toţi guru, unii dintre ei limitându-se să primească fără martori mărturisirea discipolilor lor. Fără să recurgă

la vreun ritual, nici la un guru, fără să ni se spună că a rostit vreo formulă consacrată de renunțare, Buddha s-a mulțumit să-și părăsească locuința pentru a-și duce viața ascetică de *shramana* independent. Și alții au făcut la fel – și, chiar dacă s-ar putea să nu fie mulți, nu duc lipsă de emuli contemporani.

Oare le este permis femeilor să devină *sannyasin*? În principiu, nimic nu le împiedică. Autorul deja citat Swami Vidyaranya examinează problema în cartea sa *Jivanmukti-Viveka* și ajunge la concluzia eligibilității văduvelor sau a femeilor necăsătorite la starea de *sannyasin*. În sprijinul opiniei sale, eruditul autor citează diferite lucrări de prestigiu în care este discutată problema și unde sunt menționate nume ilustre de femei *sannyasin*. Totuși, în zilele noastre nu se găsesc femei *sannyasin* decât printre adepții sectelor tantrice – și nu sunt multe. Dintre excepții, am cunoscut o femeie foarte învățată care îmbrăcase roba portocalie ca un mijloc de a trăi independentă. Căsătorită de copilă, era încă o fetiță când i-a murit soțul, iar asta însemna pentru ea o întreagă viață de văduvie, viață foarte ternă într-o familie de brahmani tradiționaliști. Îi fusese îngăduit să învețe sanscrita și literatura sacră. Cunoștințele deveniseră sursa ei de venituri. Când am cunoscut-o, preda sanscrita la un liceu de fete și trăia împreună cu o servitoare într-o locuință simplă și austeră.

Necredincioșii occidentali spun că religia este treaba femeilor – și-mi amintesc, în această privință, părerea exprimată în fața mea de un medic prieten cu tata. Într-o duminică, pe când ne aflam pe o mică proprietate de la țară pe care o avea în Seine-et-Oise, l-am auzit întrebându-și bucătăreasa-menajeră:

— Marie, ai fost la slujbă în dimineața asta?

— Nu, domnule.

— Vreau să te duci în mod regulat, la fel ca bona.

— Dar domnul nu se duce.

— E altceva. Religia este necesară pentru femei, copii și servitori.

Să știți că nu e deloc o butadă. Onorabilul doctor, complet necredincios, își exprima convingerea profundă despre o regulă pe care o considera utilă menținerii ordinii în societate.

În perioada în care rostea această declarație tranșantă, nu ar fi fost deloc potrivit s-o repete în India sau oriunde în altă parte din Asia. De atunci... mentalitatea orientalilor s-a schimbat; totuși, mă îndoiesc că medicul parizian ar găsi un mare număr de indieni să-l sprijine în mod deschis.

Religia și filosofia, ascetismul și misticismul sunt în Orient și îndeosebi în India treaba bărbaților și a elitelor. De ce femeile nu sunt în general admise să devină *sannyasin*?

Am primit răspunsul fără menajamente:

— *Sannyasa* cere castitate totală, mi-a spus interlocutorul meu. Bărbații sunt capabili s-o respecte, femeile nu.

O opinie contestabilă, care îi face să exclame pe occidentalii cărora le-o comunic, dar foarte răspândită în India, afirmă că femeile, dacă sunt libere să facă ce vor, nu pot rezista propriilor dorințe senzuale. Mi-a fost repetată destul de recent de un tânăr student. „Femeile trebuie ținute închise", mi-a spus el. Libertatea de care încep să se bucure în India i se părea, ca multor altora, o oroare care avea să ducă India la pierzanie.

Totuși, după cum am arătat, felul de a vedea al unor mari *sannyasin*, precum Vidyaranya, este diferit, și îl pot aminti și pe cel al unui alt *sannyasin*, a cărui amintire îmi apare la începutul lungilor mele peregrinări în India și prin Asia.

Era un bătrân ascet care trăia gol într-o grădină cu trandafiri. Se numea Bashkarananda. Luxul straturilor de flori parfumate din jurul lui se datora grijii afectuoase a discipolilor; el se adăpostea sub un fel de copertină din zidărie spoită cu var și dormea acolo pe rogojini întinse direct pe pământ, fără măcar o cuvertură în timpul celor mai friguroase nopți[1].

Swami Bashkarananda nu era poate foarte erudit, deși scrisese câteva tratate despre filosofia Vedanta, dar avea o înțelegere pătrunzătoare a gândirii din India – lui îi datorez inițierea mea, pe când aveam douăzeci și cinci de ani.

Îi schițasem pe scurt viața monahală din Occident, a călugărilor și călugărițelor închise în mănăstiri. Era mirat. „Ce rost

1. Am spus deja că la Benares clima toridă din cursul verii devine aspră iarna.

au zidurile?" mă întreba el. Nu înţelegea neîncrederea umilitoare – el spunea înjositoare – pe care o manifestam faţă de forţa voinţei călugărilor noştri. *Sannyasinul* trăieşte liber, lipsit de orice constrângere, de orice regulă, de orice autoritate, iar pânza subţire a unui veşmânt portocaliu pare, în India, un zid satisfăcător pentru izolarea celui ce păşeşte pe „drumurile din afara lumii".

Bashkarananda ghicise fascinaţia pe care o exercita asupra mea idealul *sannyasa*. Când îl părăseam, punea pe umerii mei o eşarfă de culoare ritualică şi-mi şoptea la ureche câteva cuvinte cu care plecam cu pioşenie în memorie, dar al căror sens profetic mi-a devenit clar abia zece ani mai târziu. Nu l-am mai văzut niciodată pe bătrânul *swami*.

Mult timp după aceea, când m-am întors la Benares, primul meu gând a fost la grădina cu trandafiri a lui Bashkarananda; grădină orientală, parfumată şi luminată de un soare arzător care, atunci când intrasem acolo prima dată, evoca mai curând Grecia şi locuinţa vreunui epicurian rafinat decât pe cea a unui ascet.

Nu era anotimpul trandafirilor, straturile aliniate dintre aleile acoperite cu dale de marmură erau lipsite de flori şi mai rare decât altădată – întreaga grădină plină de praf părea abandonată. Ochii mi s-au îndreptat instinctiv spre locul obişnuit unde îl găseam aşezat pe Bashkarananda... El se odihnea acum sub mausoleul ridicat de discipoli, îngropat cu bustul drept şi picioarele încrucişate, în postură de meditaţie. Un *lingam* înălţat deasupra capului[1] său pe masa de marmură servea ca altar, simbolizându-l pe Shiva. Defunctul *swami* era venerat la fel ca zeul acela. Dimineaţa şi seara, un brahman îndeplinea în onoarea lui ritualurile obişnuite de adoraţie şi, în timp că zăboveam acolo, a sosit ora pentru *arati* vesperal; un adept a sunat un

1. *Sannyasinii* nu sunt incineraţi, ci îngropaţi în poziţie de meditaţie. Shiva, sub formă de *lingam*, plasat deasupra capului lor arată eliberarea spiritului lor, care a ieşit prin creştetul capului (centrul yoghin numit „lotusul cu o mie de petale"), în timp ce *sannyasinul* era atunci în stare de *samadhi*.

clopoţel şi oficiantul, recitând mantra, a legănat lampa cu multe flăcări, după care au plecat, lăsându-mă singură să visez în tăcere şi în noaptea care se lăsa.

Au trecut alţi ani; mă aflam la Benares şi m-am întors în grădina cu trandafiri... Din păcate, fusese năpădită de buruieni şi începuseră să apară crăpături în coloanele mausoleului.

Îl auzeam pe Bashkarananda şoptindu-mi din adâncul mormântului: „Impermanenţa este legea universală".

Fidel declaraţiei pe care o rostise devenind *sannyasin, swami* trăia, în spirit, prea în afara celor „trei lumi" ca să se gândească să fondeze o descendenţă spirituală; discipolii apropiaţi fiind morţi, nu au avut succesori şi amintirea gurului, atât de primitor cu tânăra de douăzeci de ani pasionată de înţelepciunea indiană, se pierde treptat în uitare.

Un brahman prieten atârnă pentru mine ghirlande de iasomie la mausoleul lui Bashkarananda din grădina părăsită. Destin ciudat care face ca un *sannyasin* indian să primească ultimele omagii de la o străină.

Capitolul X

Noua Indie, problemele şi conflictele sale • Masacrele fanatismului • Înspăimântătorul exod al populaţiilor refugiate • Gandhi văzut de Nehru

Avionul aluneca lin pe un cer fără nori. Trecuse peste lanţurile muntoase şi se menţinea la altitudine foarte joasă; toate detaliile peisajului apăreau clar distincte şi rămâneau mult timp vizibile; ochiul nu înregistra o viteză mai mare decât cea a unui automobil mergând pe un drum bun cu viteză moderată. Acel peisaj pe deasupra căruia zburam era format dintr-o mulţime de guri ale fluviilor Gange şi Brahmaputra, revărsându-şi apele pe solul roşu, maroniu al unui pustiu care se întindea cât vedeai cu ochii. Ici şi colo, săpând brazde în acele mlaştini enorme, se zăreau pârâuri sau, în mod excepţional, un râu şi rare diguri înguste servind drept cărări.

Aspectul general al acelor pustietăţi semilichide îl evoca în mintea mea pe cel al unor perioade geologice, când pământul, în tinereţea lui, apărea pentru prima dată din oceane.

În timp ce avionul îşi continua zborul, am remarcat, în mijlocul acelui gol, o colibă, una singură. Era cocoţată pe un dâmb, vizibil făcut de mâna omului, iar în jur se vedea verdele a trei câmpuri mici, supraînălţate şi ele tot de om. Cine putea să trăiască acolo? Kilometri de pustiu au mai defilat până am ajuns deasupra primelor sate amărâte construite pe terenul devenit ceva mai uscat.

Eram din nou în India.

La puțin timp după aterizare, cerul s-a acoperit de nori groși și a început să cadă o ploaie ca în regiunile tropicale. Nimeni nu mă aștepta la aerodrom. Omnibuzul companiei m-a lăsat în oraș, în fața biroului unde erau examinate pașapoartele călătorilor.

Înaintea plecării mele din Kunming (Yunnan, China) fusese stabilit că va fi trimisă o telegramă la Consulatul Franței din Calcutta, pentru a-mi anunța sosirea și a cere să mi se găsească o locuință. Războiul abia se sfârșise și cele mai multe hoteluri erau încă rechiziționate de administrațiile militare. Călătorii civili erau cazați în dormitoare comune și se puteau considera fericiți când primeau un pat printre alți zece-cincisprezece. O promiscuitate egală cu a ciobanilor tibetani domnea în rândul acelor occidentali din buna societate.

Telegrama nu fusese trimisă sau nu fusese primită; se lăsase noaptea, iar potopul, care nu se mai oprea, transforma străzile în torente. Ofițerul de poliție care își arăta discret, dar vizibil, dorința să-și închidă biroul și să se ducă acasă a telefonat la consulat și, după aproximativ trei ore de așteptare, un *drogman* amabil a venit să mă informeze că îmi găsise o cameră la un hotel indian.

Două taxiuri m-au transportat împreună cu bagajele. Din cer turna cu găleata; îmi aminteam impresiile pe când priveam din avion noroiul de pe coastă: pământul ivindu-se din apele primordiale, gândisem eu atunci, iar acum s-ar fi zis că avea să fie acoperit de puhoaie.

N-am acordat nici o atenție locuinței în care ajunsesem până la urmă – acolo nu ploua, ăsta era esențialul. Îndată ce mi-am îmbrăcat pijamaua și am băut o ceașcă cu ceai fierbinte, am întins cuverturile pe patul din chingi, m-am culcat și am adormit imediat.

Când m-am trezit, afară strălucea soarele; prin jaluzelele camerei vedeam o stradă animată, înțesată de trecători, cu prăvăliile pline. Prin ferestrele deschise ale imobilelor de vizavi puteam întrezări interioare indiene cu mobilier semioccidental; două femei în sari, dar fără văl, se sprijineau cu coatele de balcon – vreau să spun femei respectabile, soții sau rude ale comercianților

care își aveau prăvăliile pe marginea străzii. Pe vremuri, numai prostituatele se arătau la balcon. Multe fetițe purtau rochii după moda europeană... Începeam să iau contact cu noua Indie.

Nu vreau să spun că am rămas străină de evoluția care se produsese în ultimii zece ani. Scrisorile de la prieteni mă ținuseră la curent cu tot ce se întâmplase, nu numai cu faptele marcante, ce apar în ziare, ci și cu schimbările care aveau loc în gândirea unei părți a populației indiene.

Și apoi, cu alt prilej, îi întâlnisem deja pe Gandhi, pe Sardar Patel și alte personalități ce contribuiseră la crearea acestei noi Indii pe care o vedeam acum trăind în fața mea.

Repatrierea trupelor nu începuse încă, multe efective se aflau în China, în India și în alte părți din Asia. Inactive și stingheritoare, distrugeau de tot în ochii indigenilor puținul care mai stăruia din vechiul prestigiu al albilor. La Calcutta, soldații englezi și americani se întreceau în această privință.

După o ședere destul de lungă la hotelul indian, reușisem să obțin o cameră la *Grand Hotel*, situat pe artera principală a orașului, vizavi de marele parc numit Maidan. Asistam de acolo ca din loja de la teatru atât la scenele de desfrâu ale militarilor străini, cât și la manifestațiile populare ale indienilor, care grăbeau plecarea englezilor sau exprimau vrajba dintre ei.

În fiecare seară, partea de hotel amenajată ca sală de dans era invadată de o hoardă de militari și prostituate locale, majoritatea metise anglo-indiene. Beții și dănțuieli nestăpânite – orgia se prelungea până la mijlocul nopții; dansatorii beți își însoțeau săriturile cu țipete sălbatice. Între bărbații surescitați de alcool izbucneau frecvent încăierări. Scoși din sărite, spărgeau paharele de sticlă groasă împrăștiate pe mese, iar fundul de pahar strâns în căușul mâinii le servea ca armă; uneori răsunau împușcături, în timp ce prostituatele țipau ca niște nebune.

Grupați cu prudență deoparte, servitorii indigeni priveau orgia zilnică și răspândeau detaliile în oraș, furnizându-le indienilor subiecte de gândire.

De la balconul meu vedeam cum se derulau și manifestările naționalismului, și cele, mai îngrijorătoare, ale unei intoleranțe sălbatice, care aveau să ducă la masacre înspăimântătoare. Izbucneau brusc greve; una dintre ele a lăsat hotelurile fără personalul indigen.

La *Grand Hotel*, șefii de serviciu, europeni sau anglo-indieni, se străduiau să-și hrănească clienții muncind ei înșiși. Toată lumea dădea dovadă de bunăvoință, ducându-se cu farfuria la tejgheaua unde se distribuia meniul redus care ne era oferit. De altfel, servitorii erau cât se poate de pașnici. În ajun, valetul mă avertizase, zâmbind, că a doua zi nimeni nu va face paturile (ceea ce nu mă deranja deloc, pentru că mi-l fac întotdeauna singură), nici nu va mătura, nici nu va spăla cada, nici nu va aduce ceaiul de dimineață[1]. Trei zile mai târziu, după ce servitorii au obținut sporirea de salariu, totul a revenit la normal. Un astfel de eveniment nu este ceva neobișnuit în Europa, dar în India, unde, cu câțiva ani înainte, nici un *sahib* sau *mem sahib* nu se jena să-și lovească servitorii cu biciul de bătut câinii, purtarea simbriașilor care ridicau capul și discutau cu stăpânii lor marca o evoluție de o amploare considerabilă.

Dar nu numai atât. Servitorii – vreo sută – ai unor maharajahi au intrat în grevă, solicitând mărirea salariului din partea stăpânilor, față de care părinții lor se consideraseră până atunci foarte onorați să-i poată sluji gratuit.

Cortegii au străbătut orașul: funcționari din birourile municipale, muncitori din diferite corporații de meserii, chiar și măturători de stradă, fiecare strigându-și revendicările. Una dintre aceste procesiuni de manifestanți a vrut să treacă prin fața palatului locuit încă de guvernatorul englez din Bengal, dar a fost respinsă de poliție. Întâi a avut loc o șarjă cu *lathi*[2], apoi,

1. *Chota hazri*, prânzul mic, consta dintr-o ceașcă cu ceai, biscuiți și fructe pe care le consumi în cameră la trezire, în timp ce *burra hazri*, prânzul mare de dimineață, echivalând cu un dejun englezesc copios, se ia în general în sala de mese între opt și nouă dimineața.
2. Prăjină foarte lungă și foarte grea.

în fața încăpățânării manifestanților, s-au tras câteva focuri de armă. Cortegiul împrăștiat s-a format din nou, a încercat iar și, până la urmă, a defilat după cum plănuise prin fața porților de fier ale grădinii palatului.

Englezii știau că plecarea lor era hotărâtă și domnea dezordinea.

Mitinguri spectaculoase au adunat câteva sute de mii de auditori pe esplanada imensă situată la extremitatea Maidanului. Mitinguri naționaliste conduse de Nehru și de alți membri ai Congresului, unde am văzut ceva nou în India: femei în jurul estradei oratorului și chiar luând loc acolo; mitinguri conduse de lideri musulmani sau de Jinnah* înșuși, în cursul cărora aceștia le băgau în cap coreligionarilor dorința de a crea Pakistanul.

Automobile, camioane care transportau un tineret entuziast și turbulent străbăteau orașul, arborând care drapelul indian portocaliu, alb și verde, care drapelul verde cu stea și semilună albe al Pakistanului, care nu era creat încă. Se intersectau strigătele *Jai Hind* și *Pakistan zindabad*[1].

Încăierările au devenit mai frecvente, urmate de șarjele cu *lathi* și împușcături, încă timide; s-au înregistrat mulți răniți și câțiva morți.

În sfârșit, într-o zi, răzvrătiții au invadat cartierele bune ale orașului, unde se aflau magazine mari ca în Occident, cu mărfuri de lux. Sentimente xenofobe făceau brusc explozie, intensificate de dorința de jaf. Geamurile mari ale vitrinelor au fost făcute țăndări, iar mulțimea s-a repezit în magazine, luând tot felul de produse și distrugând un număr și mai mare.

Bandele care circulau pe străzi le comandau străinilor pe care îi întâlneau cu trăsura sau cu ricșa să-și părăsească vehiculele, aruncându-i uneori jos din ele, fără să le lase timp să coboare. Militarii atrăgeau în mod deosebit furia populației. Câțiva au fost bătuți și răniți. Am văzut sub ferestrele mele un american cu pălăria zburată de o lovitură de bâtă și fugind în timp ce era lovit în cap.

---

* Muhammad Ali Jinnah (1876-1948), avocat și om politic, cunoscut ca fondatorul Pakistanului (n.tr.).

1. „Trăiască India!" – „Trăiască Pakistanul!".

S-a dat ordin trupelor și civililor străini să nu iasă pe străzi. La *Grand Hotel* s-au baricadat toate ușile, iar clienții au stat închiși câteva zile.

Gândind că am putea dori și alte distracții decât cele oferite de efervescența populară privită de la ferestre, conducerea hotelului a apelat la artiștii de music-hall angajați să execute programul de cabaret al hotelului.

Un prestidigitator ne-a arătat lucruri uimitoare, femei au cântat și dansat. În acest timp, tramvaie răsturnate și automobile ardeau în stradă, în fața ușii noastre, iar mulțimea vocifera în jurul lor.

Scene asemănătoare se petreceau în toate cartierele orașului și, deoarece grotescul își pierde rareori drepturile, de la balcon, unde stăteam cea mai mare parte a timpului, am văzut oameni furioși atacând indieni îmbrăcați după moda europeană. Unuia îi aruncau pălăria în rigolă, altuia îi smulgeau cravata, dar furia răzvrătiților părea cel mai mult întărâtată de moda străină de a purta cămașa în pantaloni, în timp ce indienii și-o lasă să fluture afară. Trecătorii vinovați de această încălcare a protocolului vestimentar național erau atacați, aproape că le erau dați jos pantalonii și, după ce li se scotea cămașa afară, rămâneau „stindarde" în vântul străzii.

Au fost mulți răniți, câțiva morți, după care a revenit calmul. Ne-am dus să vedem vitrinele sparte și străzile pline de cioburi... pe urmă nu ne-am mai gândit la asta.

Străinii care trăiau în India, majoritatea englezi, s-au remarcat întotdeauna printr-o calitate: erau curajoși. Oricât de frivole sau, uneori, chiar condamnabile erau obiceiurile lor, pericolul îi găsea întotdeauna calmi. Aceste prime răzmerițe de la Calcutta erau fleacuri, dar calmul celor care, puțin mai târziu, s-au găsit în mijlocul unor masacre înspăimântătoare nu a fost afectat. Este foarte posibil ca orgoliul de „albi", disprețul înrădăcinat față de indigeni – *nativi*, cum le spuneau cu lipsă de considerație – să-i fi ajutat să-și păstreze această atitudine; se cuvine totuși să le consemnăm bravura față de greșelile care li se pot reproșa.

Hinduşii şi musulmanii, ţinuţi bine în frâu de administraţia britanică, se obişnuiseră de mulţi ani să trăiască aproape în pace. „Aproape" numai, deoarece se încăierau destul de des. Uneori pentru că un grup de muzicanţi hinduşi, însoţind efigii ale zeilor sau un cortegiu nupţial, a sporit în mod voit zarva trecând prin faţa unei moschei, unde credincioşii se aflau la rugăciune, alteori pentru o vacă tăiată de un măcelar musulman.

Această ultimă sursă de animozităţi era cea mai gravă şi Jinnah, urmărind crearea Pakistanului, se folosea de diferenţa de sentimente dintre hinduşi şi musulmani faţă de vaci deducând de aici că formau două naţiuni distincte şi nu puteau fi unite sub aceeaşi lege. „Hinduşii venerează vacile, noi le mâncăm", spunea el.

Ni se pare ridicol ca oamenii să se omoare între ei din cauza unor vaci, aceasta fiind şi părerea stăpânilor englezi din India. Ei mâncau liniştiţi biftecuri şi se ocupau doar de menţinerea ordinii pe stradă. Totuşi, musulmanii aveau toate motivele să se teamă că, după plecarea englezilor, vor avea de suferit de pe urma fanatismului hinduşilor, al căror număr îl depăşea pe al lor cu aproape două sute de milioane. În orice caz, li s-a insuflat această teamă şi ura a fost aţâţată şi de o parte, şi de cealaltă.

Acelaşi putregai al societăţii, pe care îl văzusem înainte acţionând, s-a răspândit din nou în Calcutta. Musulmanilor exaltaţi li se adăugase un mare număr de vagabonzi, atraşi de perspectiva jafului. Într-adevăr, aceste bande heteroclite au prădat, dar, mai ales, au ucis. Masacrul dura de patru zile. Atunci şi-au făcut apariţia tancurile, care i-au mitraliat pe turbaţi şi au pus capăt măcelului.

Câţi au murit? Nu s-a ştiut. Făcute la întâmplare, estimările publicate nu corespundeau deloc cu numărul exact al victimelor, iar cel menţionat de populaţie era şi el lipsit de fundament. După toate aparenţele, numărul morţilor s-a ridicat la câteva zeci de mii. La o săptămână după ce calmul fusese restabilit, încă zăceau cadavre pe străduţele lăturalnice.

Aceste orori nu s-au petrecut numai la Calcutta, ci și în alte locuri, îndeosebi în districtul Noakhali, în sud-estul Bengalului.

Hinduşii au ripostat. Au făcut-o cu o ferocitate egală cu a musulmanilor. Sikhii, a căror religie este aproape identică cu islamul, s-au distins în special prin furia împotriva musulmanilor. Numărul musulmanilor masacraţi de ei şi de hinduşi l-a depăşit pe cel al hinduşilor ucişi de musulmani la începutul măcelului.

Divizarea Indiei într-o ţară hindusă şi o alta musulmană devenise inevitabilă. Ea s-a înfăptuit prin proclamarea independenţei Indiei la 15 august 1947. Se născuse Pakistanul; Jinnah şi liga musulmană câştigaseră partida contra lui Gandhi, Nehru şi a Congresului.

S-ar fi putut crede că această divizare, dându-le satisfacţie musulmanilor, după ce hinduşii se resemnaseră s-o accepte, va aduce pacea în ţară. Dar n-a fost aşa. Inspirându-se din măsurile deja luate de mai multe ori în Europa, conducătorii celor două părţi ale Indiei s-au gândit să mute populaţia. Aceasta a fost clasificată în două categorii, nu după rasa indivizilor, ci după religia mărturisită. Promotorilor acestui decret nu le-a trecut prin minte că un om putea să nu aibă religie, deşi în India există liber-cugetători care aparţin islamului sau hinduismului doar pentru că provin din familii nominal musulmane sau hinduse. Printre astfel de oameni pot fi incluşi fără îndoială panditul Nehru şi fondatorul Pakistanului, Jinnah, deoarece un liber-cugetător nu este, prin definiţie, cel care respinge toate credinţele, ci acela care le alege pe ale lui fără să-şi impună să le îmbrăţişeze pe ale celor din jur sau care face o triere critică a doctrinelor propuse de propria-i religie.

După clasificarea stabilită, budiştii, puţin numeroşi, şi adepţii jainismului sunt asimilaţi hinduşilor, iar creştinii, în mare parte metişi anglo-indieni, formează o masă fluctuantă, fără vreo legătură deosebită cu una dintre tabere.

Planul conceput semăna cu ceea ce ar fi fost transferarea forţată a tuturor protestanţilor francezi în Anglia şi a tuturor catolicilor englezi în Franţa, cu diferenţa că milioanele de indivizi alungaţi de la casele lor trebuiau să se mişte pe un teritoriu la fel de mare ca al Europei Occidentale.

Nu conta că familii de țărani se stabiliseră într-un anumit ținut de generații, că transformaseră pământul necultivat în ogoare roditoare, construiseră ferme, crescuseră turme sau, pe de altă parte, că meșteșugari, negustori trăiseră din tată în fiu într-un anumit oraș, erau acolo proprietarii unor prăvălii pline de mărfuri. Fără să poată spera nici o despăgubire reală, bieții oameni erau smulși din căminele lor și împinși departe, în medii necunoscute, unde erau nevoiți să-și refacă viața... dacă puteau.

A început lamentabilul exod. Ca să ne facem o idee, trebuie să ne raportăm la relatările istoricilor despre timpurile în care națiuni întregi erau duse în captivitate de învingătorii lor. Dintre milioanele de bărbați și femei care au plecat, luând cu ei puținul pe care putuseră să-l salveze, mii au pierit pe drum de oboseală, de lipsuri, de boli sau în urma unor accidente. Holera, permanent în stare latentă în India, a izbucnit brusc, apoi inundații anormale au potopit regiunile pe unde treceau caravanele emigranților, apa luând cu ea animale și oameni.

Mai rău, au reînceput masacrele. Fugarii hinduși aveau de ce să se teamă trecând prin zonele locuite de musulmani; la fel și musulmanii, traversând zonele ocupate de hinduși. Mai ales în timpul nopții, bande înarmate cu săbii și suliițe se aruncau asupra călătorilor frânți de oboseală, care moțăiau printre căruțe, animale și boarfe. Acei bandiți erau mânați mai mult de setea de sânge decât de jaf; un val de nebunie sângeroasă se revărsa peste frumoasele drumuri ale Indiei.

La fel se întâmpla și de-a lungul căilor ferate, chiar și în gări. Trenuri de refugiați au fost atacate de asasini, pasagerii fiind uciși până la ultimul. Sikhii au ieșit în evidență la Amritsar, musulmanii – la Lahore și în alte părți. După cum a spus Nehru: „Oroare după oroare". În acest timp, Gandhi se ruga și postea. Doctrina *ahimsa*, a „nonuciderii", a „nonviolenței", tema propovăduirilor sale vreme de un sfert de secol, se dovedise un eșec.

După acest exod dramatic, părea să se fi produs un fel de liniștire, care însă n-a durat. În 1950, masacrele au reînceput în Bengalul oriental și la Calcutta, de unde amenința să se extindă și în alte regiuni.

Existau temeri că tentativele de stabilire a unui guvern laic în India, neutru în materie de religie, vor fi zădărnicite de fanatismul facțiunilor sectare. Populația din India nu părea în stare să învețe să fie „indiană". A rămas cu încăpățânare hindusă sau musulmană, nutrind acea ură smintită care i-a însuflețit pe adepții tuturor doctrinelor, din toate țările lumii, și a provocat persecuții și masacre rămase în istorie.

Unul dintre cele mai simple mijloace de a ne face o idee clară despre tendințele care se confruntă în India actuală și de a estima acțiunea pe care o vor putea exercita în viitor asupra economiei sale politice și sociale este să examinăm întâi doctrina lui Gandhi și reacțiile pe care le-a suscitat, ultima dintre ele manifestată în mod tragic prin asasinarea lui Mahatma.

În pofida admirației excepționale – se poate spune chiar a venerației – arătate de occidentali memoriei sale, adevărul este că aceștia nu cunoșteau bine personalitatea ciudată a lui Gandhi. Și-l închipuiau în general ca pe un progresist dornic să-i scoată pe proletarii indieni din mizerie, să-i instruiască și să-i facă să se bucure de avantajele civilizației. O dorință de acest fel exista cu siguranță în mintea lui Gandhi, dar foarte temperată.

Putem judeca și singuri. În 1909, Gandhi scria:

> Salvarea Indiei constă în a se dezbăra de ce a învățat în ultimii cincizeci de ani, de căi ferate, telegraf, spitale, oameni ai legii[1], medici și de toate lucrurile asemănătoare, care trebuie să dispară. Cei care fac parte din cele ce se numesc clase sociale superioare trebuie să învețe să ducă viața simplă a țăranului, înțelegând că ea oferă adevărata fericire.

Cei mai mulți dintre adepții lui Gandhi erau departe de a împărtăși aceste opinii; nu se simțeau deloc dispuși să renunțe

1. Să ne amintim că Gandhi își făcuse studiile de drept în Anglia și era avocat.

la avantajele materiale şi intelectuale pe care le adusese civilizaţia modernă, să coboare la nivelul claselor sărace, să trăiască în colibe de pământ acoperite cu paie, să are cu pluguri străvechi şi, în timpul rămas liber după muncile câmpului, să toarcă folosind o vârtelniţă primitivă.

Vârtelniţa devenise simbol. Mult timp, adepţii lui Gandhi au purtat haine din pânză grosolană produsă în gospodărie. O vârtelniţă a fost aşezată în mijlocul mobilierului în stil occidental modern şi stăpânii casei s-au prefăcut a se folosi de ea.

În această privinţă, voi povesti o întâmplare personală.

Mă dusesem să-l vizitez pe Gandhi. L-am găsit stând de vorbă cu membrii familiei sale. Ţinea nişte hârtii în mână, altele fiind aşezate pe masa din faţa lui. Nu se vedea nici o vârtelniţă. Totuşi, după câteva minute de când mă aflam acolo, ca şi cum ar fi zărit un semn pe care eu nu-l remarcasem sau ar fi fost instruit în această privinţă, un servitor a adus o vârtelniţă, a aşezat-o în faţa lui Gandhi şi acesta, lăsându-şi la o parte hârtiile, a început s-o folosească, în timp ce vorbea cu mine.

Părerea lui despre tractoare merită să fie citată. Gandhi le spunea în mod obişnuit interlocutorilor că el considera randamentul unui bivol sau al unui bou mai mare decât cel al unei maşini. Aceasta, afirma el, putea să are, dar aici se oprea utilitatea ei; animalul însă furniza îngrăşăminte preţioase şi, dacă era vacă, dădea, în plus, lapte, unt şi urină, care are proprietăţi dezinfectante şi curative. Totuşi, Gandhi era rezervat în privinţa folosirii vacilor din rasa sacră la muncile agricole. Prefera să nu li se ceară mai mult decât să înmulţească cirezile şi să-şi dea laptele, baliga şi urina. În ceea ce priveşte bivoliţele, nu vedea nici un inconvenient să fie puse la treabă, folosindu-se în acelaşi timp laptele lor.

Se ştie că sătenii din India, după ce-şi mătură pământul bătătorit din casă, îl „purifică" stropindu-l cu urină de vacă, iar mulţi indieni o folosesc ca medicament extern şi chiar intern. Gandhi avea o mare încredere în eficacitatea acestui remediu.

Panditul Nehru, examinând atitudinea lui Gandhi faţă de problemele sociale, scria:

> Gandhi are o bază fixă pentru toate ideile lui şi nu poate fi considerat un spirit deschis. Îi ascultă cu răbdare şi atenţie pe cei care îi propun sugestii noi, dar, în pofida interesului amabil, ai impresia că te adresezi unei uşi închise... Este atât de convins de câteva dintre ideile sale, încât orice alt lucru i se pare lipsit de importanţă...
> Nu are încredere în socialism şi îndeosebi în socialismul lui Marx, pentru că acceptă violenţa. Termenul „luptă de clasă", care evocă ideea de conflict şi violenţă, îi repugnă. Nu doreşte deloc să ridice situaţia maselor mai sus de un nivel foarte modest, deoarece un nivel înalt şi timpul liber pe care îl oferă pot, după părerea lui, să ducă la trândăvie, la bunăvoinţă faţă de înclinaţiile ei şi la păcat. Este deja rău, spune el, că vreo câţiva oameni înstăriţi se dedau cu râvnă înclinaţiilor lor, iar dacă numărul lor ar creşte ar fi şi mai rău.

Panditul Nehru mai spune:

> Dacă îi explici lui Gandhi că ştiinţa şi tehnica industrială ar putea să hrănească, să îmbrace, să adăpostească toată populaţia şi să-i crească în mod considerabil nivelul de trai, dacă interese de ordin capitalist nu creează obstacole, toate astea nu găsesc în el nici un ecou. Nu vrea ca poporul să aibă drept ideal un confort cât mai mare şi distracţii cât mai multe. Idealul maselor trebuie să fie, crede el, o viaţă morală constând în a respinge obiceiurile proaste şi a căuta tot mai puţin propria satisfacţie.
> După părerea lui Gandhi, cei care vor să slujească masele nu trebuie să se străduiască să le îmbunătăţească situaţia materială, ci să coboare la nivelul lor. Aceasta este adevărata democraţie.

Practica oare Gandhi acest gen de democraţie? Sigur că nu. Nimeni în India nu l-a crezut vreodată şi nimeni nu i-a cerut s-o facă.

Faptul că el apărea îmbrăcat numai într-un *dhoti* scurt nu avea de ce să-i mire pe indieni; mii de *sadhu* o fac sau adoptă chiar nuditatea completă.

Locuinţa lui Gandhi – *ashramul* lui – nu era deloc o cocioabă, ci o locuinţă modestă asemănătoare cu a multor brahmani,

proprietari de terenuri şi a multor profesori eruditi cunoscuţi de mine. O asemenea simplitate este obişnuită în India, cu excepţia noilor generaţii din lumea afacerilor, iar Gandhi locuia deseori la unii dintre magnaţii industriei, bucurându-se de luxul reşedinţelor lor princiare.

Regimul vegetarian al lui Gandhi nu era deloc deosebit de auster. Comesenii lui spuneau chiar că meniurile erau copioase, cuprinzând lapte din abundenţă, fructe alese, legume etc.

În fond, sărăcia foarte relativă simulată de Gandhi nu se deosebea prin nimic de cea a multor guru indieni, care pot să nu posede nimic, dar sunt aprovizionaţi din belşug de discipoli – nu numai cu tot ce le este necesar, ci şi cu mai mult decât au nevoie –, cărora le cer să respecte regulile, de multe ori fanteziste, de „viaţă simplă" pe care şi le-au trasat.

Apropiaţii lui Gandhi suportau cu bucurie sarcina destul de grea a sărăciei sale costisitoare, recunoşteau ei uneori. Nu se gândeau să se plângă, fiind pătrunşi de ideea indiană că Maestrul le face o mare favoare acelor discipoli de la care acceptă daruri şi devotament absolut. Şi apoi... puteau fi însufleţiţi de un motiv mai puţin mistic: Gandhi, abil agitator al maselor, era util în lupta pentru independenţă. Utilitatea lui ar fi persistat într-o Indie eliberată? Ne putem îndoi, fără să avem vreo certitudine în această privinţă. Gandhi nu a supravieţuit mult timp eliberării la care participase.

S-au spus multe despre „fanteziile" lui Gandhi. Unele dintre ele pot avea un sâmbure de adevăr, dar cu siguranţă au existat exagerări, iar unele detalii sunt inexacte.

Ca hindus tradiţionalist[1], Gandhi venera vacile, chiar era preşedintele unei societăţi înfiinţate pentru protecţia lor. Acest sentiment de veneraţie îl făcea, se spunea, să refuze, din respect,

1. Sunt greu de descâlcit credinţele religioase ale lui Gandhi. La origine era adept al jainismului. Jainismul este o doctrină atee ca şi budismul, adică filosofia ei nu menţionează un principiu suprem divin şi personal ca origine a lumii. Totuşi, Gandhi ţinea întruniri de rugăciuni bazate pe concepţiile hinduismului inferior. Jainismul şi budismul sunt în afara tradiţionalismului hindus.

să bea lapte de vacă, pe care îl înlocuia cu lapte de capră. Numai că, folosind o cantitate mare şi având nevoie să fie foarte proaspăt, trebuia să aibă mereu la îndemână un anumit număr de capre. Când trebuia să străbată, pe calea ferată, unul dintre traseele care durau câteva zile pe teritoriul vast al Indiei, în trenul cu care călătorea erau transportate şi capre.

Am menţionat deja că Mahatma Gandhi considera calea ferată dăunătoare şi dorea desfiinţarea ei în viitoarea Indie. Totuşi se folosea de ea – dar, după cum spuneau unii, călătorea numai la clasa a treia[1]; şi era atât de strict în această privinţă, încât se întâmpla să se adauge un vagon de clasa a treia la trenurile care nu aveau sau chiar să comande un tren special, format numai din vagoane de clasa a treia, pentru el şi cei care îl însoţeau.

Nu pot să mă pronunţ în privinţa turmei de capre întreţinute în apropierea lui Mahatma, dar pot dezminţi în mod categoric regula lui inflexibilă de a călători numai cu clasa a treia.

S-a nimerit să iau acelaşi tren cu Gandhi şi l-am văzut urcând într-un compartiment de clasa a doua. Întâmplarea a făcut ca şi fiul meu adoptiv, lama Yongden, să aibă, într-un expres care pleca din Bombay, o cuşetă într-un compartiment ocupat în parte de Gandhi şi de câţiva dintre prietenii lui. Acesta era în general de clasa a doua.

Yongden mi-a povestit că nu putuse să doarmă pentru că însoţitorii lui Gandhi se foiseră toată noaptea, curăţând portocale[2] şi nuci pentru Mahatma, încălzind lapte pentru el pe un reşou portabil şi servindu-l tot timpul.

Laptele fusese adus în sticle. Nu existau capre în tren.

Gandhi nu poate fi blamat în nici un fel pentru că a dus viaţa clasică a unui guru indian, cu toată ostentaţia pe care o presupune

1. La vremea aceea, în India trenurile aveau patru clase. Mai târziu, guvernul Indiei independente a redus numărul de clase la trei, dar măsura a nemulţumit publicul, motiv pentru care pe traseele mari s-a reintrodus (în 1950) sistemul de patru clase.
2. Nu se mulţumeau doar să îndepărteze coaja portocalelor, ci curăţau şi pieliţa subţire care separă fiecare felie a fructului, înlăturând cel mai mic sâmbure şi, după părerea mea, obţinând un rezultat foarte puţin apetisant după ce-şi folosiseră astfel degetele.

în privința „simplității" prefăcute; ea este aproape impusă tuturor acestor guru de forța obiceiurilor seculare.

S-a făcut mult tam-tam despre posturile senzaționale ale lui Mahatma. Ele au tulburat profund milioane de indieni ușor de emoționat, ba chiar au impresionat și străini din țările occidentale.

Poate că este interesant să le examinăm cu calm.

Mai întâi, și alții în afară de Gandhi au ținut post perioade îndelungate. Unul dintre prietenii mei, un medic elvețian, s-a abținut de la mâncare timp de o lună. El crede că postul este o metodă terapeutică excelentă; în clinica pe care o conduce, unii oameni țin în mod curent posturi între opt și cincisprezece zile, iar efectele sunt dintre cele mai fericite[1].

Unora li s-a părut șocantă reclama făcută fiecărei perioade de abținere de la mâncare a lui Gandhi. În consfătuirile medicilor însărcinați cu supravegherea zilnică a stării funcțiilor organice ale abstinentului, în buletinele de sănătate publicate zi de zi despre el, în defilările adoratorilor veniți să-l contemple au văzut o foarte abilă punere în scenă.

Acești critici aminteau cuvintele lui Isus din Evanghelie:

> Când postiți, nu fiți triști ca fățarnicii; că ei își smolesc fețele, ca să se arate oamenilor că postesc... Tu însă, când postești, unge capul tău și fața ta o spală, ca să nu te arăți oamenilor că postești...[2]

Fără îndoială că atitudinea preconizată de Isus este, din punct de vedere moral, mult superioară caracterului afectat și teatral al posturilor lui Mahatma, dar cei care se gândesc să facă o asemenea comparație dau dovadă de o necunoaștere absolută a motivelor lui Gandhi și a scopului pe care îl urmărea.

Evreul din Ierusalim căruia i se adresa Isus considera actul lui o practică izbăvitoare, potrivită pentru iertarea păcatele pe care le făcuse. Gandhi însă, avocatul viclean care rămăsese,

---

1. Se mai pot menționa și lungile „greve ale foamei" ale unor deținuți politici.
2. *Matei* 6.16-18.

folosea o tactică... Miza pe emoţia pe care o stârnea în rândul mulţimii naive şi voia să se servească de ea ca să inspire frică stăpânilor străini, care ajunseseră să se teamă de revoltele populare. Alteori îşi îndrepta şantajul împotriva propriilor adepţi, când aceştia manifestau veleităţi de a se depărta de calea pe care voia să-i menţină. În ambele cazuri, se sprijinea pe certitudinea că şi unii, şi alţii se vor teme ca el să nu moară. Acesta era scopul, iar publicitatea şi punerea în scenă se impuneau ca să impresioneze pe cine voia el, şi nu este cazul să i se reproşeze asta. De multe ori a reuşit, însă nu întotdeauna; dovadă eşecul doctrinei sale, nonviolenţa, pe care a putut s-o vadă prăbuşindu-se în cursul unor mascare înspăimântătoare.

Totuşi, pe lângă politicianul abil mai exista un Gandhi impregnat de vechi tradiţii indiene referitoare la eficienţa suferinţei pe care ţi-o provoci în mod voit (*tapas*).

Indienii o considerau de multe secole generatoare de energie, o energie care, unită cu aceea produsă de voinţă, îi poate permite ascetului să dea jos zeităţile de pe tronurile lor şi să le ia locul. Cu atât mai mult putea să creadă Gandhi că o astfel de forţă ar fi reuşit să-i alunge din India pe englezi, care erau doar nişte oameni, sau să aducă la ascultare mulţimile care se răzvrăteau împotriva directivelor date de un guru inspirat, aşa cum credea sincer că era.

Cu această atitudine de guru inspirat, foarte sigur de ce le trebuia oamenilor, Gandhi aborda problemele sociale sau, mai curând, le înlătura, pentru că nu-l interesau.

Această atitudine de lider infailibil era conformă cu cele mai vechi tradiţii ale Indiei şi era pe placul maselor, deoarece nu le afecta cu nimic obiceiurile ancestrale de a se lăsa călăuziţi. La începutul mişcării Satyagraha, un simpatizant al lui Gandhi, Umar Sabani, îi spunea deja, amical, „preaiubit conducător de sclavi" – dar sclavia spirituală nu le displace deloc indienilor, majoritatea supunându-i-se cu bucurie.

Însă majoritate nu înseamnă unanimitate. Nehru şi cei mai importanţi membri ai Partidului Congresului nu voiau ca mişcarea politică ce avea ca scop eliberarea Indiei să ia turnura unei simple treziri religioase.

În această privinţă, Nehru scria:

> Eram uneori îngrijorat constatând creşterea elementului religios din politica noastră, atât de partea musulmană, cât şi de cea hindusă. Asta nu-mi plăcea deloc. Ceea ce spuneau la mitingurile lor şefii religioşi musulmani şi *swami* hinduşi mi se părea extrem de neplăcut.
> Felul lor de a expune istoria, sociologia, problemele economice mi se părea fals, iar deformarea, datorată tendinţelor religioase, care era aplicată tuturor lucrurilor îi împiedica pe oameni să gândească limpede.
> Unele fraze ale lui Gandhi mă agasau în mod neplăcut – de exemplu, frecventele lui aluzii la domnia lui Rama[1] ca la o epocă de aur care va reveni. Nu puteam să intervin şi mă consolam la gândul că se folosea probabil de aceste cuvinte pentru că erau bine cunoscute şi înţelese de mase. Gandhi ştia în mod remarcabil să câştige inima mulţimii...
> Deseori discutam între noi despre maniile lui şi spuneam, binedispuşi, că atunci când se va forma Swaraj (guvernul naţional) nu va trebui să le încurajăm.

Una dintre maniile lui Gandhi era o concepţie socială de inspiraţie religioasă. Conform ei, bogaţii trebuiau să se considere nu proprietarii avuţiei lor, ci administratori puşi de Dumnezeu ca s-o gospodărească şi obligaţi, în consecinţă, să se folosească de ea pentru binele „celor neavuţi".

După cum am văzut, Gandhi considera că era bine ca masele să fie menţinute la un nivel de trai foarte scăzut. Dar, deşi declara că bogăţia, cu distracţiile şi confortul pe care le oferea, tindea să ducă la păcat, nu se gândea nici să desfiinţeze marile averi, nici nu plănuia măsuri care să se opună creşterii lor nelimitate.

---

1. Rama, eroul celebrului poem *Ramayana*, este un personaj legendar care personifică pentru indieni suveranul ideal. El are, în cel mai înalt grad, calităţile de echitate şi ataşament de nezdruncinat faţă de datorie. Sub domnia lui, dreptatea a înflorit spre fericirea tuturor supuşilor. Această dreptate nu are nimic comun cu ideile moderne de justiţie socială, ea bazându-se pe credinţele religioase hinduse.

El nu manifesta nici un interes pentru muncitorii marilor industriaşi cu care întreţinea relaţii amicale. S-a spus că, în urma unei manifestaţii de la o filatură, în cursul căreia poliţia făcuse uz de arme şi rănise muncitori, aceştia au trimis de mai multe ori o delegaţie la Gandhi, care locuia, în acel moment, la proprietarul filaturii, iar el n-o primise.

Contrastul dintre mizeria proletarilor şi fastul maharajahilor şi marilor oameni de afaceri nu-l tulbura deloc pe Gandhi – sau, mai curând, considera că remediul era „convertirea" indivizilor în sensul religios al termenului.

> Gandhi, spunea Nehru, gândeşte permanent în termeni de mântuire personală şi păcat; nu este preocupat de reformarea instituţiilor sau a structurii societăţii, ci doar de izgonirea păcatului din viaţa indivizilor.

Pe scurt, idealul lui Gandhi pare să fi fost idealul perimat al coexistenţei bogatului *bun* şi săracului *bun*.

Multe lucruri neadevărate s-au răspândit despre lupta pe care Gandhi a dus-o în favoarea „intangibililor"[1], pe care îi numea eufemistic *harijan*, copiii lui Dumnezeu. S-a spus că lui Gandhi îi plăcea să trăiască alături de „intangibili". Este cât se poate de inexact.

Există în India oameni care aparţin ereditar uneia sau alteia dintre castele „intangibile" şi care sunt ori bogaţi, ori distinşi prin ştiinţa lor, asemenea doctorului Ambedkar, posesor de grade universitare la mai multe universităţi occidentale şi care ocupă un post de ministru în guvernul Indiei. Ostracizarea care

1. Să ne amintim că, în conformitate cu sistemul tradiţional, există patru caste: *brahmani, kshatriya, vaishya* şi *shudra*. Nu trebuie să confundăm *shudra* cu „intangibilii". În afara celor patru caste există o mare masă de indivizi care nu fac parte din nici una dintre ele (cei fără castă). Aceştia se subdivizează în mai multe fracţiuni, iar indivizii care fac parte din una dintre ele sunt consideraţi „intangibili".

loveşte masa „intangibililor" este destul de atenuată în privinţa lor. Cât priveşte mulţimea de paria, este sigur că lui Gandhi nu-i plăcea deloc să împartă cu ei colibele infecte şi ar fi absurd să-i reproşăm asta.

Condiţiile în care a avut loc popasul spectaculos pe care Gandhi a vrut să-l facă în cartierul „intangibililor" (majoritatea măturători de stradă) din Delhi în 1946 sunt puţin cunoscute în afara Indiei. Gandhi nu s-a instalat pur şi simplu ca un comesean al unei familii de paria. A fost construită o căsuţă special pentru el pe o parcelă de teren curăţată cu grijă şi, pentru îndepărtarea oricărei vecinătăţi neplăcute, au fost mutaţi mai mulţi „intangibili", rufoşi şi păduchioşi, consideraţi „vecinătate neplăcută".

Gandhi nu se revolta împotriva condiţiei materiale a numărului mare de indivizi (aproximativ 60 de milioane) scoşi în afara vieţii sociale şi destinaţi ereditar unor munci respingătoare şi nesănătoase; pe el îl necăjea în primul rând interdicţia impusă acestor paria de a intra în temple ca să adore zeii. I se părea că, dacă li s-ar fi permis accesul în temple, restul nu mai conta. Acest *rest*, adică toate necesităţile lor materiale, puteau ei, *harijan*, copiii lui Dumnezeu, să-l lase în grija Tatălui lor.

Nehru era departe de a avea aceleaşi opinii – el scria:

> În spatele sintagmei „Domnul săracilor" (Daridranarayan, un termen pe care îl folosea Gandhi) părea să vadă o glorificare a sărăciei. Dumnezeu era în special Dumnezeul săracilor. Ei erau poporul lui ales. Presupun că atitudinea religioasă este peste tot la fel. N-o apreciez, sărăcia mi se pare, dimpotrivă, un lucru detestabil, care trebuie combătut şi extirpat, nu încurajat în vreun fel.
> Asta duce în mod inevitabil la atacarea sistemului care tolerează şi produce sărăcia, iar cei care dau înapoi în faţa acestei necesităţi trebuie să justifice existenţa sărăciei într-un fel sau altul[1]. Nu pot decât să se gândească la insuficienţa produselor şi nu pot să imagineze o

1. Nu este deloc dificil pentru cei mai mulţi dintre indienii care cred în reîncarnare şi consideră că, bune sau rele, condiţiile în care trăiesc sunt rezultatul direct al faptelor bune sau rele pe care le-au făcut în vieţile anterioare.

lume având din abundență tot ce este necesar vieții. După părerea lor, probabil că *întotdeauna vom avea bogați și săraci.*
De fiecare dată când aveam ocazia să discut aceste probleme cu Gandhi, el insista asupra principiului că bogații trebuiau să se considere administratorii bunurilor lor în beneficiul poporului. Acesta este un punct de vedere care datează din vremuri îndepărtate; îl întâlnești deseori în India, precum și în Europa Evului Mediu.

Am considerat că trebuie să insist asupra vederilor lui Gandhi și a diferenței care exista între ele și cele ale panditului Nehru, deoarece aceleași opinii și altele foarte asemănătoare continuă să se înfrunte în India.

Citind rândurile de mai sus, ne putem întreba cum se face că oameni însuflețiți de convingeri atât de opuse, cum erau multe dintre cele avute de Nehru și Gandhi, au putut să stea laolaltă atât de mulți ani. Am arătat deja că militanții mișcării de eliberare îl considerau pe Gandhi un auxiliar prețios. Dar mai era ceva. Nehru a mărturisit cu candoare. Gandhi avea o putere ciudată de sugestie – nu puteai să-i reziști; efectiv îi vrăjea pe cei din jur.

Adevărul este că Mahatma a „vrăjit" milioane de indieni și chiar străini care doar au auzit de el. Totuși, există indieni – iar numărul lor nu este deloc neglijabil – asupra cărora vraja nu a avut nici o putere.

În primul rând, ultratradiționaliștii reacționari. Membrii asociațiilor Mahasabha, Rashtriya Swayamesevak Sangh, cei ai uneia dintre filialele lor cele mai recente, Dharma Sangha, și ale altora asemănătoare, toți pătrunși de convingerea nezdruncinată în înalta superioritate a hinduismului față de toate religiile, de toate doctrinele politice și sociale, care, în consecință, are în mod legitim dreptul să ceară ca ele să-i fie în întregime subordonate.

Din acest mediu făcea parte Godse, asasinul lui Gandhi.

Nathuram Godse nu era un fanatic izolat, reacționând în urma unui impuls; și alții ca el îl considerau pe Gandhi un dușman care trebuia suprimat. Motivele animozității lor nu

și-au pierdut din actualitate – le găsim aproape la fel și astăzi, aplicându-se altor subiecte și altor personalități.

Pe de o parte, unii îi reproșau lui Gandhi ceea ce considerau a fi fost compromisuri; pe de altă parte, fidelitatea sa față de străvechea tradiție hindusă părea lipsită de zel și insuficient de strictă. Al treilea reproș: Gandhi dovedise prea multă simpatie față de musulmani și nu se opusese îndeajuns de ferm creării Pakistanului.

Unii tineri care, în timpul luptei pentru independență, participaseră la campania de nesupunere civilă nu-i iertaseră niciodată că în februarie 1922 ordonase încetarea bruscă a campaniei în urma incidentului de la Chauri Chaura, când sătenii bruscați de oamenii poliției se răzbunaseră dând foc postului și lăsându-i pe aceștia să ardă acolo de vii.

Aceia dintre adepții lui Gandhi care își riscaseră libertatea și viața ca să-i asculte ordinele vedeau în întreruperea campaniei o dezertare a șefului lor în profitul adversarilor.

Intransigenții nu recunoșteau că acesta, intrigant abil, avusese poate motive întemeiate să acționeze așa cum o făcuse în această ocazie și în altele care au urmat; ei își păstraseră la maturitate ranchiuna din tinerețe și le-o transmiseseră celor mai tineri decât ei.

În cursul unei conversații pe care am avut-o, cu puțin timp înainte de eliberarea Indiei, cu un brahman învățat, acesta mi-a spus categoric: „Numai să devină India liberă și, a doua zi, îl vom sacrifica pe Gandhi zeiței Kali".

Înainte să se fi aruncat cu sticle incendiare în Mahatma, la o întrunire de rugăciuni, pe străzile din Delhi răsunaseră deja strigătele: „Moarte lui Gandhi!". Condamnarea lui Mahatma și a altor personalități politice era decisă în mintea unui mare număr de hinduși. Nu fuseseră oare lipite pe ziduri, după asasinarea lui Gandhi, pancarte cu avertismentul-amenințare: „Acum e rândul lui Nehru..."?

De atunci s-a produs o oarecare liniștire a apelor; totuși, au existat mult timp liste negre pe care apăreau numele multor victime promise unor noi sacrificii.

Sacrificiu este cuvântul potrivit. Nu e vorba de crime politice în sensul obişnuit al termenului, ci, precum în actul comis de Godse, de îndeplinirea unei datorii religioase. Condamnatul poate fi considerat venerabil şi ucigaşul se va prosterna în faţa lui, aşa cum a făcut Godse înainte să-l omoare, dar „sfântul" a fost considerat periculos pentru menţinerea credinţei şi disciplinei tradiţionale a străvechii religii. Din acel moment trebuia să dispară.

În aceste condiţii, asasinul capătă alură de erou şi, în cazul în care crima îl duce la spânzurătoare, devine martir în ochii hinduşilor ultrareacţionari.

Aşa devine şi Godse, tânăr şi frumos, păşind spre moarte zâmbind. Pe fruntea lui este pictat semnul sectar al confesiunii *Vaishnava* din care face parte. Ţine în mână o carte eminamente sacră, *Bhagavad-gita*, în care Vishnu, prin gura avatarului său Krishna, îşi îndeamnă un adorator să nu-l menajeze pe duşman:

> ...Nu te lăsa moleşit, alungă o slăbiciune ruşinoasă şi ridică-te, distrugător de duşmani.
> ...Dacă nu porţi această luptă legitimă, trădător al datoriei tale, vei cădea în păcat.

De altfel, asasinul are motive să ucidă cu calm şi fără remuşcări. Actul lui nu este altceva decât un episod din fantasmagoria care se numeşte Univers, nimic altceva decât gestul unei fantoşe în jocul etern pe care Brahman îl joacă cu el însuşi.

> ...Aceste corpuri care se sfârşesc provin dintr-un Suflet indestructibil, imuabil.
> Cine crede că el ucide sau este ucis se înşală; el nu ucide, nu este ucis. Nu se naşte, nu moare niciodată... fără naştere, fără sfârşit etern, nu este ucis când este ucis corpul.

Aşadar Gandhi nu este cu adevărat mort – va renaşte; la fel şi Godse. Afinitatea tragică pe care asasinul a creat-o între ei îi va face probabil să se reîntâlnească; poate relaţia lor va fi una tată-fiu sau maestru-discipol. Cine ştie, poate că în noua încarnare Gandhi îl va ucide pe Godse reîncarnat...

„Voi muri rostind numele Ram[1]", a declarat Godse în ajunul execuției. „Sunt fericit și mândru că mi-am făcut datoria față de părinți, de religie, de cultura Indiei și de patria mea."

Bătrânii părinți ai condamnatului aveau aceleași sentimente. Îi scriau că erau mândri de el și fericiți. În jurul închisorii în interiorul căreia era ridicată spânzurătoarea, poliția luase măsuri de precauție de teama unor manifestații la care s-ar fi putut deda hindușii și sikhii refugiați din Pakistan, grupați în jur de douăzeci de mii în taberele din vecinătate. Cei mai mulți refugiați, suferind din pricina divizării Indiei, care îi alungase din căminele lor, nutreau sentimente de simpatie față de Godse.

„India unită este nemuritoare! Salut patriei, sfânta noastră mamă!" au strigat într-un glas Godse și căpitanul Apte, considerat complicele lui și executat împreună cu el, în momentul în care trapa fatală se deschidea sub picioarele lor.

Drama se terminase în privința indivizilor. Oare să se fi întâmplat la fel și cu ideile care îi împinseseră la acțiune? Nu pare deloc probabil.

Lui Gandhi i se va ridica un monument; apoi altele. Cel construit la inițiativa guvernului indian va avea o înălțime de peste treizeci de metri; în vârful lui, Gandhi va fi reprezentat cu bărbia și mâinile sprijinite pe o vârtelniță enormă.

Când i se va ridica un monument și lui Godse? Această întrebare pare mai mult decât ireverențioasă, pare absurdă – și totuși... Știu că mai mulți dintre frații brahmani ai lui Godse i-au ridicat un altar în adâncul inimii, dar să vedem un fapt. În ziua de 25 decembrie 1950, în cursul unei conferințe organizate la Bombay de partidul Mahasabha (asociația hindușilor tradiționaliști reacționari), câteva mii de hinduși au strigat: „Jos Nehru! Trăiască Godse!". S-au vândut sute de portrete ale lui Godse. Orice comentariu mi se pare inutil.

După ce am descris sfârșitul asasinului, fie-mi îngăduit să adaug câteva cuvinte despre sfârșitul victimei.

Nu am de gând să descriu împrejurările în care a avut loc asasinarea lui Gandhi – sunt cunoscute de toți. Aș remarca

1. Rama Chandra, încarnarea lui Vishnu.

numai că, dacă hinduşii şi musulmanii au consacrat, cu ocazia masacrelor despre care am relatat, eşecul propovăduirii de către Gandhi a conceptului *ahimsa* – a nu ucide şi, prin extensie, nonviolenţa –, pe de altă parte, apropiaţii lui Mahatma, discipolii şi el însuşi, se pare, nu s-au arătat fideli conceptului cu ocazia morţii lui tragice.

Când a fost rănit, Gandhi a rostit numele divinităţii sale tutelare, Ram. Acest nume venerat şi familiar lui i-a venit instinctiv pe buze. De ce n-a zis, la fel de spontan, cuvântul „iertaţi!" ca ultim mesaj de *ahimsa* adresat indienilor? Nu putem deduce de aici că sentimentele de detestare a actului de a lua viaţa erau mai puţin puternice în profunzimile conştiinţei sale decât adorarea lui Rama?

Gandhi a repetat „Ram, Ram" maşinal sau ceruse în mod conştient protecţia lui Vishnu, al cărui avatar este Ram? Nu ştim, dar ştim că n-a spus în favoarea lui Godse: „Iertaţi-l!".

Un „Altul" a rostit acest cuvânt în chinurile unei agonii mult mai cumplite decât a lui Mahatma. Agonie mentală mai atroce decât agonia fizică pe care o îndura. Părăsit de discipoli şi îndoindu-se de Dumnezeu în care avusese încredere: „Eloi, Eloi, lama sabahtani?" („Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?")* Dar el a zis „iartă-le"!

Vreau să alătur acestui exemplu eminent pe cel al unui bătrân eremit budist, care trăia într-un loc îndepărtat din Munţii Himalaya. Un discipol împărţea cu el grota care îi servea drept locuinţă. Un binefăcător al anahoretului i-a adus o mică sumă de bani ca să poată cumpăra alimente pentru iarnă. Împins de cupiditate, discipolul l-a ucis pe bătrânul maestru şi a fugit cu banii.

Lama, crezut mort, şi-a revenit în simţire. Rănile, făcute cu o sabie, erau grave şi suferea cumplit. Ca să se sustragă acestei torturi, s-a cufundat în meditaţie.

Concentrarea gândirii, până acolo unde o poartă misticii tibetani, suspendă sensibilitatea fizică sau, la un grad mai mic de putere, o atenuează considerabil.

---

* *Marcu* 15.34 (n.tr.).

Un alt discipol al eremitului, venind să-l viziteze la câteva zile după crimă, l-a găsit culcat, înfăşurat într-o pătură şi nemişcat. Mirosul degajat de rănile infectate şi de pătura îmbibată de sânge i-a atras atenţia. Şi-a întrebat maestrul, iar acesta i-a povestit ce se întâmplase. Omul a vrut să alerge la mănăstirea cea mai apropiată să cheme un medic. Eremitul i-a interzis.

— Dacă se va descoperi starea în care mă aflu, a spus el, se va porni în căutarea vinovatului. Or, acesta nu poate să fi ajuns foarte departe; şi, dacă-l găsesc, probabil va fi condamnat la moarte. Nu pot să îngădui aşa ceva. Dacă nu dau de veste ce mi s-a întâmplat, îi las mai mult timp să scape de urmăritori. Poate că într-o zi va reveni la sentimente mai bune şi, în orice caz, nu eu îi voi fi provocat moartea. Acum pleacă şi lasă-mă.

După câteva zile, eremitul a murit, singur în grota lui[1].

Deoarece Gandhi nu a zis „iertaţi", rudele, prietenii, mulţimea cărora le-a propovăduit *ahimsa* nu au crezut că ar avea datoria să-l ierte pe Godse, care ucisese în numele unei mistici diferite de cea a lui Gandhi, dar la fel de autentic indiană ca şi a lui. L-au trimis la spânzurătoare, ceea ce este un gest vulgar, comun „justiţiei" din toate ţările, şi nu au oferit lumii, care îl aştepta poate, spectacolul unui gest de înaltă spiritualitate, care ar fi încheiat frumos pagina de istorie a lui Gandhi.

1. Am mai povestit această întâmplare în cartea mea *Mistici şi magicieni în Tibet*. Mi s-a părut că merită să o reamintesc aici.

Capitolul XI

Viitorul epopeii

Occidentalii, tulburaţi de războaie de proporţii gigantice, au acordat puţină atenţie peripeţiilor luptei duse, timp de un sfert de veac, de indieni pentru cucerirea independenţei. Oricât de serioasă şi înverşunată a fost aceasta, s-a dovedit spectaculoasă; trebuia să trăieşti acolo ca să percepi atmosfera aparte creată de tensiunea voinţei unui întreg popor, fixată pe un scop comun: alungarea englezilor din India.

Scop comun, desigur, dar nu şi unic. Fiecare indian dorea să se elibereze de dominaţia străină pentru că, pe drept sau nu, fiecare dintre ei îşi imagina că numai ea stătea în calea realizării scopurilor spre care tindea. Scopuri deseori la plural pentru fiecare indian; scopuri la plural mai ales şi de natură foarte diferită în ceea ce priveşte întreaga populaţie.

Declaraţia de independenţă şi proclamarea Republicii India au marcat sfârşitul conflictului, triumful indienilor, sfârşitul epopeii pe care o trăiseră.

Viitorul epopeii ar putea îmbrăca aspecte foarte diferite. Nervii care au fost întinşi la maximum pot să se destindă şi foştii luptători să cadă în leneveala vecină cu toropeala sau idealurile pe care le avea fiecare puteau să se afirme cu intransigenţă, după ce fuseseră ţinute în frâu în timpul luptei pentru un obiectiv de interes primordial.

Toate aceste aspecte se întâlnesc în India actuală. Găsim deziluzia celor a căror speranţă planase prea sus şi îi consideră, cu neplăcută mirare, pe compatrioţii lor căzuţi în rătăciri pe care

le condamnaseră altădată. Găsim oboseala celor care cred că au trudit zadarnic, că independența nu le-a adus nimic mai bun decât aveau înainte sau chiar murmură întristați, neîndrăznind, din pudoare patriotică, să strige în gura mare că situația generală a țării era mai bună sub dominația britanică.

În tabăra celor care rămân viguros activi se agită reacționarii care, odată cu independența, așteptau o întoarcere la domnia brahmanilor și la cele mai rele dintre vechile obiceiuri sociale. În fața lor, socialiștii și comuniștii aclamă statul laic, denunță superstițiile și-și manifestă dorința de a aboli nu numai castele teoretic bazate pe doctrine religioase, ci castele efective, rodul unei repartizări inegale a bogățiilor și instruirii.

După ce au constituit, timp de mulți ani, centrul activ al luptei pentru independență și s-au bucurat, din acest motiv, de prestigiul pe care îl dobândesc militanții pentru libertate, membrii Partidului Congresului n-au știut să păstreze simpatia unanimă a populației.

Numeroase cazuri de corupție sunt semnalate în rândul funcționarilor administrației. Sunt oare chiar atât de multe pe cât pretind unii? Am vrea să ne îndoim...

Și pe plan politic s-au manifestat divizări profunde în rândul membrilor Partidului Congresului.

În iulie 1949, Congresul din provincia Bihar[1] a votat o rezoluție care deplângea degenerescența ce se manifesta în rândul membrilor acestui partid și le cerea acelora dintre ei care, în activitatea lor zilnică, nu rămâneau fideli idealului propovăduit de Gandhi să se retragă din Congres.

O constatare asemănătoare fusese deja făcută de defunctul Sardar Patel[2]:

> Se pare că am pierdut o mare parte din spiritul și din virtuțile care ne-au însuflețit în lupta noastră și ne-au adus succesul.

1. În India, ca și în Statele Unite ale Americii, există parlamente ale provinciilor, cu sediul în diferite capitale provinciale.
2. Mort la Bombay în decembrie 1950, la vârsta de șaptezeci și cinci de ani.

Acum părem să ne complacem în intrigi și în certuri ca să ajungem la putere. Dovedim simpatie față de adevăr numai în vorbe; inima și caracterul ne sunt dominate de violență. Spiritul și faptele noastre se mișcă într-un cerc strâmt, iar marile obiective pe care le avem în față, marile interese ale patriei noastre devin pentru noi tot mai îndepărtate. În rândurile noastre este dezordine și confuzie, disciplina și simțul datoriei civice sunt din ce în ce mai rare. Vă asigur că nu exagerez deloc.

După ce a vorbit despre costul din ce în ce mai riscant al vieții și despre alte probleme urgente, Sardar Patel a continuat:

Aș fi crezut că nu ne vom mai gândi decât la nevoia de a fi uniți și puternici. În schimb, ne risipim energia în absurde invidii interprovinciale și gândind în termeni de mici comunități lingvistice, când ar trebui să ne dedicăm în întregime cererilor și nevoilor națiunii.
Într-un moment în care ar trebui să strângem rândurile, încercăm să le divizăm nu din cauza unor diferențe ideologice reale, ci numai în lupta pentru deținerea puterii.
Simțul valorilor morale ne-a scăzut în mod vizibil. Demoralizarea anilor de război a adus corupția și necinstea, iar ele continuă să înflorească. Neglijăm să îndeplinim cele mai elementare îndatoriri și obligații de cetățean. Departe de a ne strădui să impunem respectarea legii, o încălcăm în viața noastră de zi cu zi.

La Madras, președintele Congresului provincial a vorbit astfel:

Nici un membru al corpului ales nu trebuie să-și permită să recomande candidați pentru posturi, pentru obținerea de permise de import sau export etc., pentru el însuși sau pentru prietenii săi. Nici unul dintre ei nu trebuie să solicite autoritățile, îndeosebi puterile executive din care fac parte justiția și poliția, cu privire la cazuri civile sau criminale care depind de ele.
Vin din toate părțile plângeri referitoare la corupție și la piața neagră. De fiecare dată când este posibil, membrii Congresului trebuie să se străduiască să dea în vileag vinovații. Dar, ca s-o poată face, trebuie ca propria lor conduită să fie ireproșabilă.

Este necesar să se pună capăt tendinței tot mai mari de a încerca să se profite de influența pe care membrii Congresului o exercită asupra funcționarilor și miniștrilor. Li se cere insistent miniștrilor înșiși și secretarilor lor să se opună acestor tentative care subminează autoritățile.

Se poate observa că, în pofida elementelor diverse care îl compun, Partidul Congresului funcționa ca un corp perfect unit în timpul luptei pentru independență. După obținerea acesteia, în rândul membrilor Congresului au apărut divizări de partide și facțiuni. Clanuri rivale solicită ministerele și funcționarii în legătură cu probleme importante sau de foarte mic interes, încurcându-i prin adresarea unor cereri cu scopuri contradictorii.

S-a văzut că, de la instaurarea ministerelor, unitatea și armonia Congresului au fost tulburate. Cei care nu au obținut posturi ministeriale au format grupuri de opoziție. Se poate observa că, uneori, diferențele de castă sau de comunitate joacă un rol preponderent în formarea acestor grupuri. A venit timpul să nu li se mai permită diferențelor de acest gen să dăuneze unității națiunii.

Am putea da multe alte citate de acest fel. Dar, în timp ce personalități importante din lumea politică condamnă în termeni precișii, dar moderați, corupția și intrigile care domnesc în anturajul lor, această condamnare este exprimată în mod mai vehement de cei care formează clasele de mijloc și de oamenii de rând.

Alegerile din iunie 1949, de la Calcutta, au furnizat dovada lipsei de încredere în Congres.

Numărul total al alegătorilor din circumscripție era de 62.000, dintre care 20.000 de femei. Au votat numai în jur de 40% dintre alegători. Candidatul Congresului, Suresh Chandra Das, a obținut 5.780 de voturi, în timp ce candidatul opoziției, Sarat Chandra Bose – republican socialist – a fost ales cu 19.030 de voturi.

Rezultatul a fost întâmpinat de populație cu un entuziasm extraordinar. La Delhi, membrii Partidului Congresului, alarmați de înfrângere, au recunoscut că era timpul să examineze cu minuțiozitate situația partidului, pentru a nu spori lipsa de afecțiune a maselor față de el, ceea ce ar putea avea consecințe dezastruoase.

Putem face o apropiere între indiciile pe care ni le oferă această înfrângere a unui candidat al Congresului și cele pe care

ni le furnizează incidentele produse în cursul unui miting de amploare condus de panditul Nehru la Calcutta. Mulțimea participanților era evaluată la cinci sute de mii. Au avut loc manifestări ostile, s-au aruncat câteva sticle incendiare care au omorât un agent de poliție și au rănit alți trei. Pe de altă parte, încăierările dintre susținătorii și adversarii lui Nehru au făcut vreo cincizeci de răniți. Relatând că manifestanții au aruncat cu pietre și alte obiecte, printre care și încălțări vechi, ziarele au ținut cât s-a putut de secret faptul că acele proiectile, inclusiv dezonorantele încălțări, fuseseră îndreptate împotriva lui Nehru și că cel puțin unul dintre ele îl atinsese.

Merită să ne oprim puțin asupra acestui incident. În afara semnificației politice, el prezintă și o semnificație serioasă de ordin religios.

Panditul Nehru era brahman; or, a ultragia sau răni un brahman este, conform codului religios hindus, unul dintre cele mai mari păcate pe care le poate comite un hindus. Vechii legislatori spuneau că cine se face vinovat de un asemenea păcat trebuie dat morții.

Din fericire, suntem departe de acele timpuri sinistru eroice pe care le regretă ultratradiționaliștii hinduși. Credința se pierde în India, ca și în alte părți, dar trebuie observat că, de cele mai multe ori, această pierdere a credinței nu este rezultatul unei examinări serioase a dogmelor și ritualurilor religiei, care le-a găsit irațională. Este vorba mai curând de adoptarea unor obiceiuri străine, care contravin principiilor tradiției străvechi, pe care noile generații o lasă treptat în umbră.

Indienii bădărani care aruncau cu papuci vechi în Nehru își pierduseră în mod evident respectul față de brahmani și, în consecință, se excluseseră automat din sânul hinduismului, *Sanatana dharma* a tradiționaliștilor. Dar Nehru, care cina cu președintele Statelor Unite ale Americii, cu miniștrii și diplomații străini și care a lăsat să fie spânzurat Nathuran Godse, brahman, în pofida legii religioase care interzice uciderea unui brahman, indiferent de crima pe care a comis-o, se exclusese și el, ca și ei, din casta sa și din comunitatea hindusă.

India se organizează ca republică laică şi iată că îi scoate din sărite pe membrii organizaţiei Mahasabha şi ai organizaţiilor confrăţeşti.

Panditul Nehru a vorbit două ore la marele miting de la Calcutta; a abordat multe probleme diferite şi n-a scăpat nici el ocazia să denunţe corupţia conducătorilor, a membrilor Partidului Congresului şi a funcţionarilor.

A spus că a primit plângeri privind corupţia care domnea în administraţie şi faptele rele comise de cei care deţineau autoritatea. Alţii i se plânseseră că poliţia trăsese în manifestanţi pe străzi şi în interiorul închisorilor; fuseseră ucişi femei şi copii. Plângeri fuseseră adresate şi de hinduşii care fuseseră constrânşi să părăsească Pakistanul şi considerau că refugiaţii nu erau ajutaţi îndeajuns.

> Nu am venit la Calcutta, a continuat el, ca să mă justific, nici să justific pe cineva. Fără îndoială, corupţia există în Bengal şi în celelalte părţi ale Indiei. Totuşi, cei care se enervează din cauza ei trebuie să înţeleagă că nu e prezentă numai în rândul membrilor guvernului, ci şi în afara lui, şi că mulţi dintre cei care o denunţă sunt ei înşişi pătaţi.
> În timp ce Anglia, a explicat Nehru, era în război, ea trebuia, în acelaşi timp, să facă faţă indienilor care luptau pentru independenţa lor. Ca să le obţină sprijinul, guvernul britanic din India a susţinut atunci indivizi lipsiţi de moralitate, dintre care un număr mare s-au îmbogăţit făcând trafic de alimente şi obţinând contracte pentru echipamente de război.
> În 1943, când a fost marea foamete din Bengal, când trei milioane de înfometaţi au pierit în urma uneltirilor guvernului britanic[1],

1. Se cuvine să avem rezerve în privinţa responsabilităţii pentru această foamete. India a fost bântuită secole la rând de perioade de foamete. Au existat înainte de sosirea englezilor şi au fost şi după plecarea lor (vezi *supra*, capitolul VI).
   În cursul dominaţiei lor, englezii, spun unii, au neglijat să întreţină lucrările de amenajare care asigurau fertilitatea ogoarelor. Dacă acest lucru este adevărat, atunci la fel de adevărat este şi că au făcut importante lucrări de irigaţie. Rajahii locali şi marii proprietari de

piața neagră se practica la scară mare și, în timp ce milioane de oameni mureau de mizerie și de foame, unii traficanți adunau sute de mii de rupii. Am zis atunci că cei care se îmbogățeau profitând de suferințele poporului meritau să fie spânzurați.
Totuși, se spune deseori astăzi că am uitat această declarație și am devenit prietenul traficanților de pe piața neagră. Această acuzație este lipsită de fundament.
Vorbind în numele guvernului, pot să vă asigur că nu-și va precupeți eforturile ca să-i pedepsească pe vinovați.

Reamintind evenimentele regretabile în cursul cărora poliția ucisese mai multe persoane, inclusiv femei, Nehru a spus că le deplângea și că se va face o anchetă, dar că, pe de altă parte, nu putea promite că poliția nu va mai folosi niciodată armele împotriva manifestanților.

Asta s-a și produs de câteva ori de atunci, cu ocazia unor răzmerițe. Ziarele au anunțat și spânzurarea câtorva revoluționari.

În discursul său foarte lung, panditul Nehru nu i-a uitat pe comuniști.

Înainte de război, a spus el, susținătorii lor erau în număr neînsemnat. În cursul războiului, guvernul britanic i-a încurajat. Nu pentru că ar fi avut vreo simpatie față de comunism, ci pentru că, împovărat de mari dificultăți, încerca să obțină ajutorul partizanilor săi. Totuși, după ce au dat acest ajutor (guvernului britanic), oamenii ăștia ridică glasul în numele libertăților civice.

Aș avea câteva observații în privința acestor declarații. Nehru părea să le reproșeze comuniștilor de a fi „dat ajutor guvernului britanic". N-au făcut oare asta cei mai mulți dintre indieni, activ sau pasiv, neîmpiedicând eforturile englezilor în cursul

---

terenuri agricole și-au îndeplinit oare întotdeauna datoria față de supușii și arendașii lor, luând măsuri care să împiedice perioadele de foamete sau să le atenueze efectele? Țăranii s-au organizat oare vreodată în mod serios ca să aducă apă din puțuri pe pământul lor în caz de secetă sau să prevină inundațiile, în loc să se mulțumească a-i implora pe zei să le aducă sau să oprească ploaia?

războiului? Destui comuniști se aflau și printre militanții pentru independență.

De asemenea, este trivial să amintești că toate guvernele, din toate țările, care s-au folosit la un moment dat de elemente extremiste din rândul populației le renegă și sunt gata să le pedepsească cu asprime după ce și-au atins scopul cu ajutorul lor.

„Acesta este jocul elementelor care ne fac să acționăm, dar înțeleptul care le contemplă nu se tulbură", după cum îi spune lui Arjuna divinul Krishna, avatarul lui Vishnu[1].

În timp ce sunt forțate să recunoască greșelile conducătorilor, înaltele personalități politice se străduiesc să calmeze revoltele opiniei populare. Se promit anchete, pedepsirea vinovaților notorii, reforme etc. Dar cei care fac aceste promisiuni sunt conștienți de neputința lor. Șefii și administrația au comis întotdeauna abuzuri, avizi de câștig, lipsiți de scrupule, de la un capăt la altul al Asiei. Această purtare este atât de obișnuită, încât pare de la sine înțeleasă și nu miră pe nimeni. Cei mai mulți dintre cei care suferă de pe urma ei i se supun ca în fața unui rău inevitabil. Dacă s-ar afla în locul celor care îi exploatează, ar face la fel. Sunt convinși de asta în naivitatea lor.

Noțiunea de echitate și ideile de revoltă abia s-au născut în rândul maselor din Orient, dar se dezvoltă cu rapiditate.

Celor care își manifestă nemulțumirea li se promit reforme, dar, pe de altă parte, sunt îndemnați, dacă nu la resemnare, cel puțin la „moderație".

Din decembrie 1948, doctorul Sitaramaya, vorbind în calitatea sa de președinte al Partidului Congresului, declara că sarcina partidului consta în a face să scadă tonul celor care enunțau cereri idealiste și extravagante. „Cei care dețin autoritatea, spunea el, nu pot decât să țină o lumânare în mână atunci când poporul cere luna."

Declarații asemănătoare au fost auzite în multe țări și nu i-au mulțumit niciodată pe cei care cer nu „luna", ci punerea în aplicare a idealurilor pentru care au luptat.

1. *Bhagavad-gita*.

Opoziția care refuza „să coboare tonul" și-a manifestat dezaprobarea când Sardar Patel a propus o lege care scutea salariul guvernatorului general de impozitul pe venit. Se vedea în asta un precedent supărător pentru momentul în care republica, legal constituită, își va alege președintele[1]. Unul dintre membri, Karmath, a amintit că membrii Partidului Congresului își luaseră angajamentul să nu accepte niciodată un salariu mai mare de 500 de rupii pe lună, în timp ce se propunea ca guvernatorului general să i se acorde 5.000.

Profesorul K.T. Shak a atras și el atenția că salariul mediu al unui indian era de 14-15 rupii pe lună și a declarat că o asemenea diferență între salariile dintr-o țară care se numește democratică va suscita în mod sigur comentarii nefavorabile.

„Unul dintre reproșurile la adresa guvernanților britanici, a zis oratorul, era că salariile medii plătite funcționarilor străini erau cu totul disproporționate față de venitul mediu al indienilor."

S-au adus multe argumente în ziua aceea pentru combaterea salariului de 5.000 de rupii pe lună, dar guvernul, prin vocea lui Sardar Patel, l-a menținut. Dintre motivele invocate, unul merită scos în evidență, deoarece aruncă lumină asupra căii pe care se pregătește s-o urmeze India.

Sardar Patel a susținut că guvernul, instalându-se în cadrul somptuos construit la Delhi de englezi pentru vicerege și înalții lui funcționari, nu putea să trăiască după idealul gandhian de viață simplă. Dacă membrii Congresului doreau să se mulțumească numai cu acest ideal și să-și apropie felul de viață de cel al poporului, erau obligați să părăsească Delhi și să se ducă să construiască în altă parte o altă capitală.

Acest argument pitoresc este discutabil; totuși, are la bază un sâmbure de adevăr. Nu trăiești într-un palat mare și somptuos ca într-un bordei. Noii locatari ai acestor locuințe luxoase care nu le erau destinate s-au simțit înzestrați cu un nou suflet intrând acolo. Copilărește, cu exaltare, începuseră, aproape involuntar,

1. Alegerea a avut loc în ianuarie 1950, președintele ales fiind doctorul Rajendra Prasad.

să joace rolul foştilor *bara sahib*[1], pe care îi întrezăreau altădată doar de departe sau cărora nu li se adresau decât cu teamă.

De altfel, palatele din Delhi îşi pierd rapid splendoarea, lipsite de grija minuţioasă de întreţinere pe care o cer asemenea edificii. Orientalii nu obişnuiesc să se încurce cu astfel de probleme.

Coroanele britanice şi blazoanele regale care decorau clădirile şi mobilierul lor au fost îndepărtate şi înlocuite cu blazonul regelui Ashoka.

Lucru destul de ciudat, acest suveran scos din nou la lumină ca să vegheze, prin emblema lui, asupra statului hindus fusese budist. Din budism, regele adoptase o mare toleranţă, care respecta integral libertatea fiecăruia. El propovăduise *ahimsa* cu mult înaintea lui Gandhi şi, fiind rege, impusese legea nonviolenţei şi a „nonuciderii" în toate statele sale, care însemnau aproape întreaga Indie de astăzi, inclusiv Pakistanul.

Ashoka a domnit cu trei secole înainte de Isus Hristos. Istoricii îl consideră cel mai luminat dintre monarhii care au guvernat vreodată India. Indienii nu au nevoie să-l evoce pe semimiticul Rama ca să găsească exemplul unei epoci de aur, deoarece ea a fost realizată cât mai deplin posibil în timpul domniei lui Ashoka.

Emblema cu trei lei a fost realizată după capitelul unei coloane ridicate în onoarea lui Ashoka, care se păstrează la muzeul din Sarnath[2]. Leii înseamnă: Unitate, Egalitate, Fraternitate. Deviza adoptată de Republica India este: Dreptate, Libertate, Egalitate, Fraternitate.

Cei trei lei ai lui Ashoka apar şi pe epoleţii ofiţerilor superiori ai armatei Indiei, începând cu gradul de colonel. Sub acest grad, o stea cu cinci colţuri (steaua Indiei) înlocuieşte steaua cu patru colţuri de origine britanică (steaua Ordinului Bath). Toate calificativele „regal" – precum aviaţie regală, marină regală etc. – au fost suprimate, precum şi calificativul „britanic" peste tot unde fusese folosit.

---

1. Mare senior, numele care se dădea înalţilor funcţionari englezi.
2. Sarnath, lângă Benares, este locul unde Buddha şi-a propovăduit prima oară doctrina.

Aceste măsuri sunt cât se poate de legitime și raționale, dar dispariția coroanelor britanice din palatele de la Delhi nu a contribuit cu nimic la prezervarea lor; va trebui să se adopte măsuri mai practice!

Pe coridoarele palatelor, servitorii au pierdut mult din ținuta corectă impusă de stăpânii lor străini. Intruși hoinăresc în voie în galerii și sub verandele clădirilor, unde nu au ce să caute; vor pur și simplu „să privească", ceea ce este eminamente oriental. Ar putea exista temeri că, peste puțin timp, pe pereți și pe lambriuri vor apărea urme de mâini murdare și scuipații roșii ai celor care mestecă betel vor murdări parchetul și marmura somptuoasă.

O altă eră a început pentru India, bulversând, indiferent că vrea sau nu, scara vechilor valori. Președintele republicii sau guvernatorii statelor vor putea să se arate înconjurați de o escortă cu turbane, purtând uniforme cu galoane de aur sau argint, asemenea viceregilor și guvernatorilor englezi, dar efectul pe care îl vor produce asupra populației nu va fi același.

Reprezentanții „maharajahului din Anglia" puteau să fie detestați, dar impuneau respect. Evident, era ridicol, dar diferența de rasă producea, automat, acest efect. Atitudinea mentală a oamenilor din popor în această privință este cum nu se poate mai bine exprimată de aceste cuvinte ale unui servitor de la hotelul în care stăteam. Când am rostit numele unei înalte personalități din lumea politică indiană, mi-a spus: „Ce? E un om ca mine, un indian...".

Desigur, această conștiință democratică nu are darul să displacă. Am avut parte de destulă umilire și dovezi de respect față de oameni și lucruri care nu meritau. O anumită egalizare este de dorit, cu condiția să se facă, în toate domeniile, ridicând ceea ce este jos, nu coborând ceea ce este mai sus la nivelul a ceea ce este jos.

O rudă de-a mea, om politic din 1848, exprima o idee pitorească: „Nu trebuie să scurtezi redingotele, zicea el, ci să lungești sacourile".

Ne-am înşela dacă ne-am imagina că subcontinentul pe care îl numim India a format vreodată un stat omogen, guvernat de un conducător unic. O aparenţă de unitate s-a produs numai excepţional sub domniile unor suverani puternici, cum ar fi Ashoka sau Akbar, dar chiar şi atunci unele părţi ale teritoriului rămâneau în afara autorităţii lor.

Aşa cum am spus încă din prefaţa cărţii, unitatea Indiei a fost o creaţie artificială a englezilor. Imediat după plecarea lor, această unitate s-a rupt prin separarea Pakistanului şi continuă să se producă şi alte divizări. De altfel, o unitate absolută nu este pe gustul tuturor indienilor. Aurobindo Ghose[1] remarca în această privinţă:

> Unii cred că singura unire adevărată constă într-o naţiune unică, având un tip uniform de administraţie şi educaţie şi o limbă unică. Nu se poate şti cum se va putea realiza această concepţie în viitor, dar este absolut impracticabilă deocamdată şi e îndoielnic că ar fi de dorit pentru India.

În realitate, oricât de departe ne-am putea întoarce în trecut, vastul ţinut care se întinde de la Munţii Himalaya la Capul Comorin a cuprins un număr considerabil de state, mici şi mari, locuite de oameni de rase diferite[2] şi războindu-se deseori unele cu altele.

---

1. Mort la Pondicherry, în ziua de 5 decembrie 1950. Vezi *supra*, p. 196.
2. Din cele peste două sute de limbi care se vorbesc în India, putem menţiona ca fiind cele mai importante hindi şi urdu, care, în graiul popular, sunt foarte amestecate. Totuşi, se scriu total diferit; hindi se scrie cu caractere nagari (sanscrita modernă), iar urdu cu caractere persane. Aceste limbi sunt vorbite de o treime din populaţie, în jur de 150 de milioane. Urmează bengaleza, vorbită de 55 de milioane, marathi, vorbită de 20 de milioane, gujarati, vorbită de 15 milioane, în timp ce vreo 50 de milioane de indieni din sud vorbesc tamila, kannara, telegu sau malayana.

Cum intenționează India independentă să transforme această diversitate în unitate?

Teoretic, se inspiră din modelul lăsat de englezi, aducând câteva modificări care, practic, nu vor schimba viața populației.

Să vedem mai întâi planul elaborat de membrii Partidului Congresului după proclamarea independenței. Acest plan este expus în Constituție, care începe cu o recunoaștere categorică a dublului caracter al unității și al diversității Indiei.

„India este o republică suverană democratică.

India este o uniune de state."

Sunt acum denumite „state" nu numai statele princiare, care erau guvernate de un rajah sub tutela unui rezident britanic, ci și diviziunile administrative numite „provincii" sau „prezidențe", la conducerea cărora se afla un guvernator englez.

Conform Constituției, aceste foste unități administrative, cunoscute ca „provincii", trebuie să rămână ceea ce erau sub dominația britanicilor, cu diferența că, în loc să aibă un guvernator englez, acum au unul indian, asistat de un prim-ministru.

În ceea ce privește statele princiare, schimbările pe care trebuia să le producă sfârșitul dominației engleze nu s-au realizat încă.

Originea acestor state este mai mult sau mai puțin veche, dar toate se trag, trecând prin numeroase transformări, din statele care existau cu mult timp înaintea erei noastre.

Atunci când „Compania Indiilor" a pătruns în India, a găsit aici rajahi divizați de rivalități de care a profitat ca să-și asigure ajutorul unora dintre ei, oferindu-le în schimb diverse avantaje: recunoașterea suveranității, sprijin dat acesteia, subsidii etc.

Luând locul „Companiei Indiilor" (1858), Coroana britanică și-a extins suzeranitatea asupra prinților și a luat în sarcina ei toate avantajele pe care Compania li le acordase și toate promisiunile făcute.

Republica democratică India a hotărât să acționeze aproape la fel. A procedat totuși la o nouă grupare a teritoriilor care formau statele princiare.

Numărul acestor state, care era cu puțin peste cinci sute, a fost oficial redus la aproximativ douăzeci și patru.

Marile state, în număr de unsprezece, considerate suficient de întinse şi populate ca să formeze o unitate administrativă, au fost păstrate.

O serie de uniuni, realizate jumătate prin persuasiune, jumătate prin constrângere, a amestecat numeroase state mici sau le-a încorporat în vechile diviziuni administrative, provincii sau prezidenţe, aflate la frontierele lor. Ne putem îndoi de stabilitatea acestei noi grupări.

Cât priveşte Kashmirul, guvernul indian îl solicită în întregime, Pakistanul opunându-se cu încăpăţânare. La rândul ei, Republica Populară Chineză, ale cărei frontiere din vestul extrem se învecinează cu cele ale Pakistanului şi se află în relaţii cordiale cu el, se pregăteşte să intervină în dezbatere. Populaţia, majoritar musulmană, tinde, prin afinitatea religioasă, să dorească unirea cu Pakistanul, dar, pe de altă parte, mulţi susţin ideea transformării Kashmirului în stat independent, după exemplul vecinului său Nepal.

După o perioadă de agitaţie în care s-au înfruntat trupe din India şi triburi muntenești, mai mult sau mai puţin susţinute de Pakistan, în Kashmir domneşte un calm relativ, dar soarta politică a ţării este departe de a fi fixată.

Cât priveşte regiunea septentrională a Kashmirului, Ladakh, locuită de o populaţie tibetană şi denumită „Micul Tibet", aceasta este acum legată mai mult sau mai puţin strâns de China.

Oricum, dacă India reuşeşte să includă Kashmirul în sfera sa administrativă, se poate crede că această unire va fi precară.

Prinţii domnitori din unsprezece state, care au fost menţinute, şi-au păstrat tronurile; totuşi, autoritatea lor a fost redusă de „sfatul" imperativ ce li s-a dat să-şi consulte poporul în ceea ce priveşte guvernarea statelor lor.

Cuvintele „poporul lor" sună neplăcut la urechile progresiştilor indieni; ele par să arate că, în cadrul republicii democratice, indienii din statele princiare rămân *supuşii* rajahului lor.

Sub suzeranitatea britanică, prinţii se ocupau de treburile interne ale statelor lor, percepeau impozitele, administrau justiţia etc. În afara cazurilor flagrante de despotism sau cupiditate, guvernul britanic nu intervenea în relaţiile dintre rajahi şi supuşi;

aceştia din urmă rămâneau cu totul sub puterea lor. Arbitrarul constituia regula, fără drept de apel.

Din această cauză, indienii din statele princiare se bucurau de mult mai puţină libertate şi securitate decât cei care trăiau în districtele administrate direct de funcţionarii englezi şi, dacă li s-a putut reproşa să s-au arătat semeţi şi uneori duri, trebuie să se recunoască faptul că cei mai mulţi dintre ei – dacă nu cumva aproape toţi – erau strict echitabili şi integri.

Sub dominaţia britanică, prinţii se bucurau de o listă civilă*. Aceasta era considerată o compensaţie pentru acceptarea suzeranităţii britanice sau pentru cedări de teritoriu.

La aceste două motive se adăugau un al treilea, neoficial. Prinţii, legaţi prin interes faţă de continuarea suzeranităţii britanice, se străduiau s-o susţină. Se poate crede că, dacă Anglia n-ar fi fost slăbită de al Doilea Război Mondial, ar fi continuat, ajutată de prinţi, să domnească încă mult timp peste India.

Şi iată că unii se întreabă dacă noii guvernanţi din India n-au făcut un calcul asemănător şi dacă nu contează pe cooperarea indirectă a prinţilor ca să frâneze mişcările democratice, opunându-se acestora în statele lor. Ar putea fi un calcul fals şi, de altfel, poate nici n-a fost făcut, dar unii aşa cred.

În ceea ce priveşte micile state himalayene, guvernate de suverani-marionetă, se considera că puteau fi folosite ca tampon între India şi Tibet şi ceea ce ar putea veni prin Tibet – adică există temerea unor infiltrări ruseşti. Sfârşitul regimului ţarist şi instaurarea sovieticilor au făcut aceste temeri fără obiect. Rușii n-au venit şi chinezii întreţin posturi militare de-a lungul frontierei nordice a Munţilor Himalaya.

Progresiştii – cei care, după expresia doctorului Sitaramaya, „cer luna" – speraseră că eliberarea ţării va aduce instaurarea unui regim democratic în care nu va mai avea loc o aristocraţie inutilă ce grevează bugetul de stat. Prinţii, credeau ei, trebuiau

* Patrimoniul suveranului (n.tr.).

să intre în rândul cetățenilor simpli și să se considere fericiți că-și păstrau averile; nu mai putea fi vorba să li se adauge și liste civile, plătite de popor, când era nevoie de fonduri urgente pentru a ușura sărăcia maselor și pentru lucrări de interes public.

Dar prinții au rămas. Se spune că Sardar Patel – care, în calitatea sa de ministru de Interne și ministru al Statelor, a condus înțelegerile cu aceștia – a declarat, într-un discurs, că prinții au dobândit prin ereditate unele drepturi asupra poporului și acesta trebuie să le respecte.

Indiferent care sunt sentimentele poporului în această privință, Constituția republicii le garantează prinților, pentru ei și pentru moștenitorii lor, o listă civilă, drepturile asupra bunurilor personale, vechile privilegii, demnitățile și titlurile.

Guvernul însuși a considerat probabil apăsătoare cheltuiala ocazionată de plata listelor civile princiare. Nevrând totuși să riște să le desființeze, a găsit un mijloc care i s-a părut potrivit să ușureze povara financiară. De acum înainte, rajahii nu vor mai gestiona finanțele propriilor state. O va face în locul lor guvernul Indiei. Percepând impozitele și alte venituri rezervate statelor, el speră să compenseze cheltuielile pentru listele civile.

Dar iată că Sardar Patel, care fixase cuantumul acestor liste, a murit (decembrie 1950). Deși manifestase față de ei o generozitate pe care unii o consideră exagerată, se semnalează deja, din partea prinților, revendicări pentru obținerea unei creșteri a subsidiilor care le sunt alocate. Cum vor fi primite? Reacțiile ar putea să nu fie imediate.

Listele civile, asigurate prinților de guvernul Indiei „democratice", nu constituie singurul motiv de nemulțumire al progresiștilor. Partidul Poporului cere și o mai justă distribuire a pământului; țăranii s-au revoltat în multe locuri și îndeosebi în statul Hyderabad, unde a fost imposibil să li se ia înapoi tot pământul pe care se instalaseră.

Cât privește statul Hyderabad, se poate observa că strădania prinților de a renunța la drepturile lor de suverani și de a-și plasa statele sub autoritatea guvernului Indiei nu a fost unanimă. În mod oficial, prinții au fost lăudați pentru atitudinea lor patriotică și pentru sacrificiile pe care au consimțit să le facă

de *bunăvoie*, dar realitatea nu corespunde deloc cu această frazeologie. De fapt, Sardar Patel şi-a impus cu abilitate voinţa rajahilor şi i-a convins că, neavând alternativă, erau obligaţi să semneze actul de renunţare pe care li-l pusese în faţă.

Totuşi, unii au încercat să se împotrivească. Unul dintre aceştia a fost Nizam din Hyderabad. Acest prinţ şi-a adunat mica armată şi a încercat să sfideze guvernul de la Delhi. În această împrejurare, guvernul nu s-a gândit deloc la „nonviolenţă", *ahimsa* propovăduită de Gandhi. Şi-a trimis trupele împotriva soldaţilor lui Nazim. Lupta a durat câteva zile şi prinţul a fost nevoit să capituleze în cele din urmă.

Nu e cazul să-i compătimim soarta. Nizam, considerat omul cel mai bogat din lume, îşi păstrează proprietatea asupra averii, a palatelor sale şi, după informaţii ce par corecte, dar pentru care nu garantez întru totul, guvernul Indiei s-a angajat să-i dea anual o pensie dublă faţă de cea pe care o primea din partea Angliei, adică i-ar reveni anual trei milioane de dolari. Pe de altă parte, a fost nevoit să cedeze – însă în schimbul unei indemnizaţii tot de trei milioane de dolari – la o parte din pământurile sale, care vor putea fi puse la dispoziţia ţăranilor.

Totuşi, Partidul Poporului, cel care susţine revendicările ţăranilor, dornic să le amelioreze situaţia şi să-i facă proprietarii pământurilor pe care le cultivă, este departe de a fi în graţiile guvernului.

Cei care au incitat masele împotriva „asupritorilor" britanici atunci când aveau nevoie de ele ca să întărească lupta pentru independenţă nu doresc probabil să meargă prea departe. Poporul este îndemnat „să se abţină de la agitaţie politică" şi „să nu atace prestigiul guvernului".

În India, ca şi în alte părţi, asemenea discursuri sunt în general inutile; odată trezite, masele populare nu mai pot fi potolite. Dar asta nu înseamnă că activitatea lor este întotdeauna inteligentă şi folositoare.

În India, populaţia rămâne neliniştită şi pornită violent când într-o direcţie, când în alta. Agitaţia stăruie în zona rurală, unde ţăranii se revoltă împotriva colectelor de cereale; în rândul refugiaţilor, persoane care şi-au părăsit gospodăriile după separarea

de Pakistan şi care încă nu au un domiciliu stabil, iar de multe ori le lipsesc mijloacele de subzistenţă. În plus, agitaţia stăruie şi în rândul clasei muncitoare: costul vieţii este ridicat, salariile insuficiente, ceea ce duce la revendicări care iau forma unor greve ce se transformă în răzmeriţe în cursul cărora poliţia intervine în forţă, ajungând chiar să tragă în manifestanţi.

Guvernul a pierdut consideraţia părţii „inteligente" a populaţiei. Cei mai importanţi oameni politici au recunoscut acest lucru[1].

După părerea doctorului Lohia (socialist), India a căzut pradă a ceea ce el numeşte „comunistofobie". „Accentuându-şi, spune el, propaganda împotriva comuniştilor, în fond puţini încă în India, guvernul urmăreşte să sperie populaţia şi s-o atragă de partea lui; dar, orice ar face, zilele îi sunt numărate."

În ziua de 7 februarie 1951, doctorul R.M. Lohia, vorbind la Rangoon cu prilejul unei vizite în Birmania, a acuzat guvernul indian că serveşte alternativ intenţiile uneia şi alteia dintre taberele care doresc războiul: America şi Rusia.

Nehru, a spus el, a refuzat să urmeze America, denunţând totodată China ca agresor în Coreea; dar dacă ar fi fost strict neutru, ar fi trebuit să se abţină înainte să sprijine intervenţia străină la începutul conflictului coreean.

Într-o conferinţă de presă, doctorul Lohia i-a îndemnat pe birmani să stea departe şi de America, şi de Rusia. După spusele lui, de asta depindea însăşi viaţa ţării lor.

Fără să creadă într-o schimbare apropiată de direcţie politică, mulţi prevăd instaurarea unui regim comunist în India, într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat. Comuniştii, spun ei, ştiu exact ce vor, au un scop precis şi nu-l pierd din vedere, pe când ceilalţi, divizaţi în mii de feluri, se agită într-un amestec incoerent. Şi, cum mulţi dintre cei care gândesc astfel nu se simt deloc înclinaţi să trăiască sub un regim comunist, se gândesc să emigreze.

Chiar dacă tabloul pe care îl prezintă India actuală este destul de sumbru, nu este totuşi lipsit de aspecte interesante.

1. Vezi discursurile lor în paginile precedente.

Unul dintre acestea se referă la situaţia femeilor. Emanciparea civică a femeilor s-a petrecut foarte brusc în India, unde constituie o revoluţie infinit mai importantă decât a fost în Franţa sau în Anglia, deoarece situaţia indienelor, închise în casă şi obligate la supunere toată viaţa, nu se putea compara în nici un fel cu situaţia franţuzoaicelor şi englezoaicelor, chiar înainte ca acestea din urmă să aibă dreptul să voteze şi să fie alese.

Această emancipare, urmările pe care le-a provocat deja şi cele care se vor produce neapărat în continuare nu sunt deloc pe placul reacţionarilor hinduşi. Gandhi însuşi s-a opus. Desigur, dorea ca situaţia femeilor să fie ameliorată, dar, atât în privinţa lor, cât şi a claselor populare, considera că amploarea ameliorărilor nu trebuia să depăşească o măsură foarte mică.

> În India visurilor mele, spunea el, nu poate fi loc pentru „intangibilitate", pentru băuturile alcoolice şi pentru stupefiante, pentru femei care să se bucure de aceleaşi drepturi ca şi bărbaţii.

Mahatma a fost învins în această privinţă, ca în multe altele. Totuşi, nu există nici o îndoială că, un timp, emanciparea femeilor, întârziată în mediile reacţionare, nu va ajunge nici la nivelul puţin ridicat dorit de Gandhi. Oricum, există transformări inevitabile produse de cauze mondiale, iar una dintre acestea, care a început în India, priveşte soarta femeilor şi îşi va urma cursul fără ca nimeni s-o poată opri.

Una dintre primele iniţiative ale guvernului Republicii India a fost reexaminarea legislaţiei referitoare la căsătorie.

Sub presiunea opiniei publice străine, a fost promulgată o lege care interzicea căsătorirea copiilor şi fixa la paisprezece ani vârsta legală a căsătoriei pentru fete. Înainte, fetiţe de şapte-opt ani erau date pe mâna bărbaţilor adulţi, uneori bătrâni; unele deveneau mame la nouă ani, iar treisprezece ani li se părea hinduşilor o vârstă foarte potrivită pentru naşterea primului copil.

Opinia preconcepută era că o fată trebuie să fie căsătorită în săptămâna care urmează primei apariţii a nubilităţii. Motivul

invocat pentru acest obicei este că femeile – contrar bărbaţilor – nu sunt în stare să-şi păstreze castitatea şi că, dacă nu li se dă un soţ, se dedau desfrâului.

Îmi amintesc că, atunci când era discutată problema căsătoriei, susţinătorii interdicţiei lor pretindeau că sarcinile premature provocau nu numai moartea a numeroase fetiţe, ci şi că, aducând pe lume copii firavi, aceste sarcini prea precoce dăunau sănătăţii şi vigorii rasei. Argumentul lor era declarat în general valabil şi vedeam în cursul mitingurilor indieni replicând, pe un ton sincer întristat: „Ce alternativă cumplită! Ori dăunează rasei noastre, ori femeile noastre devin imorale".

Respectabilii mei interlocutori hinduşi nu puteau înţelege de ce mă făcea să râd ideea că o asemenea alegere era ineluctabilă. Ei se îndoiau de virtutea tuturor „doamnelor" pe care le vedeau circulând liber.

În această privinţă, o prietenă, soţia unui inginer care trăia într-un stat princiar, mi-a povestit că, într-o seară, stând deasupra verandei la primul etaj, surprinsese o discuţie între doi servitori aflaţi în grădină.

— Nu e acasă *sahib* al tău? a întrebat unul.

— Nu, a răspuns celălalt. A plecat să inspecteze nişte lucrări.

— Cine vine să se culce cu *mem sahib* când el nu e acasă?

— Până acum n-a venit nimeni.

Acest „până acum" li se păruse fermecător prietenei mele şi soţului ei.

Se pare că viaţa ascetică pe care o duceam îmi atrăsese o reputaţie mai bună şi cu totul excepţională; semnele aparte de deferenţă pe care le primeam mă puteau face să cred lucrul ăsta... dar, la urma urmelor, nu puteam să fiu sigură.

Printr-o contradicţie ciudată cu opinia pe care indienii o au despre temperamentul femeilor, un precept religios îi cere soţului să nu aibă relaţii cu soţia legitimă decât o dată pe lună[1]. Cum se poate împăca această disciplină cu nevoile sexuale exagerate

1. Dar această unire lunară este obligatorie, cel puţin câtă vreme nu este asigurat urmaşul de parte bărbătească. Iar dacă soţia încearcă să refuze, soţul are voie s-o ciomăgească pentru a o supune. Acestea

și irezistibile atribuite femeilor? Soțul hindus este liber să-și ia, în mod egal, mai multe soții și nu sunt interzise nici concubinele, însă ce să spunem despre ghinionista prea pasionată, condamnată la abstinență?

Legea și extinderea educației moderne au anulat cutuma barbară a căsătoriei la vârstă fragedă, fără să poată totuși împiedica întru totul încălcările care se mai comit. Ele nu au schimbat foarte mult opinia hindușilor tradiționaliști despre femei.

Cu puțin timp în urmă, un tânăr brahman susținea aceeași idee. Trebuia neapărat, zicea el, ca fetele să fie căsătorite de foarte tinere și femeile să fie închise în casă, altfel mergeau spre pierzanie.

Opinia șocantă pe care o exprima m-a făcut să replic:

— Și despre mama dumitale ce crezi?

Marele respect pe care orice hindus îl datorează mamei l-a împiedicat să-mi dea un răspuns direct.

— Mama a fost căsătorită de tânără, a spus el evaziv. De la căsătorie n-a mai ieșit niciodată din casă.

Din acest răspuns s-ar fi putut deduce că respectabila doamnă rămăsese virtuoasă pentru că nu avea nici o ocazie să nu fie.

Indiferent că-și dau seama sau nu, această idee transpare din descrierea pe care hindușii ne-o fac despre respectul acordat femeilor și atenția ce li se cuvine. Aceste declarații se aplică unor femei închise în casă, care nu au nici o relație, nici un subiect de interes în afara cercului familiei lor, nici o viață proprie și independentă.

Femeile par să se fi bucurat de mai multă libertate și să fi ocupat un loc destul de important în India antică. Cutuma *purdah*, care ține femeile închise și cu voal pe față, este luată de la musulmani, ni se spune. Probabil, totuși, relatările despre acele timpuri străvechi nu ne arată deloc că femeile s-ar fi aflat atunci pe picior de egalitate cu bărbații și iată ce stabilește Constituția Indiei în principiu și ce se străduiește guvernul să instaureze în practică.

---

sunt obiceiuri din trecut care în mare parte sunt poate abolite, dar nu definitiv.

Reluând studierea vechilor legi despre căsătorie, guvernul le-a amendat, stabilind la cincisprezece ani vârsta legală a căsătoriei fetelor, care înainte era de paisprezece, și a decretat închisoare și amendă pentru părinții care se fac vinovați de încălcarea legii.

Aceasta pare totuși greu de impus; în multe cazuri, prejudecățile religioase îi vor îndemna pe părinți s-o nesocotească. În general, mai mult mamele decât tații insistă să-și căsătorească fetele de foarte tinere.

Cum să cunoști vârsta exactă a unei fetițe într-o țară unde declarațiile de stare civilă, la naștere, nu sunt obligatorii și unde ceremonia căsătoriei are loc în intimitatea unei case ale cărei uși sunt închise? De altfel, cu ocazia unei dezbateri parlamentare, doctorul Sitaramaya, pe atunci președintele Partidului Congresului, s-a împotrivit ideii ca poliția să poată face anchete în legătură cu vârsta mirilor, îndeosebi a fetelor. El numea acest procedeu tiranic. Membrii acestui partid au fost de părerea lui și măsurile care urmăreau verificarea vârstei mirilor au fost respinse, susținându-se în același timp o propunere care încerca să ridice la douăzeci de ani vârsta legală a căsătoriei băieților, care este, în acest moment, de optsprezece ani.

Instituția stării civile, așa cum există în Occident, și căsătoria civilă obligatorie înainte de orice ceremonie religioasă ar fi singurele măsuri efective în stare să împiedice încălcarea legii. Și, chiar și așa, tot n-ar putea fi absolut eficiente. India imensă are numeroase colțișoare unde nici o lege nu se poate impune, iar în mintea oamenilor religioși din toate țările legea nu contează când contrazice o cutumă bazată pe prescripțiile religiei.

În India, ca și în alte părți, femeile vor ocupa tot mai multe posturi remunerate, obligate fiind de extinderea instruirii și de condițiile economice, pe care va trebui să se conteze pentru deplina lor emancipare.

Indienele înaintează cu pași mari pe această cale și într-un mod în stare să ne uimească.

O primă promoție de femei-ofițer din armată a apărut în septembrie 1949. Aceste femei urmaseră înainte cursuri de mânuire

a armelor de foc, de conducere a autovehiculelor militare, de semnalizare etc. Alte femei, care şi-au terminat studiile la un colegiu special, vor fi promovate ofiţeri de administraţie.

Uniforma aleasă pentru ele este o ţinută de marş de culoare verde-oliv. Deşi aceasta corespunde perfect cu genul de îmbrăcăminte potrivit femeilor-ofiţer, s-a considerat oportun să se păstreze graţiosul, dar incomodul sari naţional pentru femeile din poliţie. Uniforma lor este un sari alb cu margine neagră.

Dintre femeile din rândul poliţiei, unele, după ce au trecut examenele necesare – printre ele şi titulare de grade universitare –, au primit grad de inspector sau subinspector.

Rolul femeilor în poliţie constă îndeosebi în a interveni când este vorba de delicvente. Pe de altă parte, sunt trimise fără ezitare să-şi exercite datoria cu ocazia manifestaţiilor feminine de pe străzi. Una dintre cele mai ciudate schimbări în caracterul femeilor indiene este interesul pentru revendicări de ordin politic şi economic. Indienele organizează uneori manifestaţii violente pe străzi. Au fost văzute trecând, îndeosebi la Calcutta, cortegii de câteva sute de femei manifestând în favoarea deţinuţilor politici aflaţi în greva foamei. Într-o astfel de ocazie, patru femei au fost ucise când poliţia a tras în manifestanţi.

În domenii mai paşnice, putem semnala femei juraţi în procesele criminale de la Înalta Curte, membre ale Parlamentului, ambasadoare – postul important de ambasador al Indiei la Washington a fost ocupat de doamna Pandit, sora panditului Nehru. Fără să se oprească la rezultatele deja obţinute, femeile continuă să încurajeze masele feminine „să se ajute singure".

> Primul lucru care trebuie făcut pentru a scăpa poporul de proastele sale obiceiuri, spune doamna Aruna Asaf Ali, musulmană, este de a-l face să renunţe la superstiţii şi la instinctele conservatoare. Reformele sociale acţionează deseori ca simple paliative faţă de relele a căror rădăcină e profundă. O mişcare de reformă socială care refuză să atace focarul adânc de infecţie, cauza răului, joacă deseori rolul de agent reacţionar.
>
> Exploatarea femeilor nu poate fi suprimată doar perorând şi întreţinând agitaţia referitoare la probleme precum claustrarea femeilor, căsătoria copiilor, condiţia umană destinată văduvelor etc.

Atât timp cât nu vor deveni independente din punct de vedere economic, femeile nu vor fi libere.
Până când femeile nu vor ajunge să se considere individualităţi care trebuie să muncească tocmai ca să-şi câştige existenţa şi să nu mai considere căsătoria o profesie, se vor înmulţi degeaba legile progresiste, căci nu vor produce o libertate adevărată.

În cursul aceluiaşi miting, domnul S.R. Dhadda, ministrul Industriei şi Comerţului, le-a îndemnat pe femei să-şi îndrepte eforturile spre reconstruirea societăţii.

Femeile indiene cedează deja, într-o proporţie destul de mare, tendinţei care împinge tineretul masculin spre studii ce duc la profesii liberale şi se poate întrezări că, într-un viitor apropiat, India va avea inginere şi tehniciene în diferite ramuri ale ştiinţelor şi meseriilor.

În afara oricărei probleme de sex, această atracţie a tineretului indian spre profesiile liberale pare alarmantă din mai multe privinţe. Universităţile şi colegiile sunt pline şi numărul celor admişi este foarte mic în raport cu numărul candidaţilor care nu-şi pot găsi un loc acolo. Examenele, echivalând oarecum cu cele de la bacalaureatul nostru, au devenit extrem de severe. Scopul urmărit prin obţinerea cu dificultate a gradelor universitare este scăderea numărului de avocaţi, medici, ingineri, profesori având cunoştinţe superficiale, care aglomerează piaţa fără să poată obţine un loc de muncă.

Scene de disperare, necunoscute în ţările noastre, însoţesc anunţarea rezultatelor la examene: candidaţii căzuţi se sinucid în mod spectaculos, unul cade otrăvit în stradă, altul se aruncă de pe un turn.

Totuşi, noua Indie are nevoie urgentă de medici, ingineri, experţi în gestionare agricolă, administratori şi se fac eforturi pentru mărirea instituţiilor universitare şi crearea altora noi. Va trebui ca femeile să fie admise peste tot, la fel ca şi bărbaţii. Apoi, la aceleaşi competenţe, vor putea să obţină aceleaşi posturi ca şi bărbaţii şi să primească acelaşi salariu ca ei.

Conducătorii Indiei acordă o atenție deosebită formării unei armate naționale puternice, echipate cât mai modern. Este prevăzut ca ofițerii străini, păstrați de indieni în înaltele comandamente și pentru conducerea trupelor, să fie eliminați îndată ce un număr suficient de indieni vor deveni capabili să le ocupe posturile; această eliminare este astăzi încheiată aproape în întregime.

În aceeași ordine de idei, s-au creat centre pentru cercetări atomice.

În fond, trebuie să înțelegem că India vrea să devină o națiune puternică și chiar are dorința să-și exercite supremația în Asia. Populația ei imensă îi dă dreptul să nutrească această speranță ambițioasă. Totuși, de cealaltă parte a Munților Himalaya, China, a cărei populație o depășește cu mult pe cea a Indiei, are același vis.

Cu toate că am zăbovit mult asupra unei comparații de acest gen în capitolul precedent, trebuie să revin ca să semnalez antagonismul dintre propovăduirea „nonviolenței" căreia i se consacrase Gandhi și formarea, de către foștii lui discipoli, a unei armate cu rolul de a aduce moarte pe pământ, pe mare și în aer.

Nehru observase această anomalie – el mărturisise: „E ciudat că, după ce am subscris principiului nonviolenței, fac acum elogiul armatei; dar există împrejurări...".

Evident, există „împrejurări"; întotdeauna există, pentru a-i împiedica pe oameni să pună în practică principiile la care au aderat în spirit. Nimeni nu trebuie să fie în mod deosebit condamnat din cauza inconsecvențelor sale în această privință, deoarece greșeala sau, mai curând, ilogismul ne este comun tuturor.

A împinge nonviolența până la extrema sa consecință logică înseamnă, pentru un individ, să se lase ucis fără să se apere, iar pentru o națiune, să accepte să fie anihilată fără să se împotrivească. Numai înțelepții și sfinții sunt în stare să rămână strict credincioși acestui ideal; iar dacă înțelepți și sfinți izolați mai putem întâlni, națiuni întregi formate din unii sau din alții n-au existat niciodată.

India își afirmă așadar dorința de a trăi ca națiune independentă; s-o facă de preferință pașnic, dar, dacă e nevoie, să-și apere prin forță suveranitatea și personalitatea.

Totuși, dintre milioanele de indivizi care îi populează teritoriul, unei fracțiuni deloc neglijabile nu-i prea pasă de patriotism sau naționalism: patria lor e religia lor într-un sens foarte îngust. „Puțin ne interesează dacă domnește Rama sau Ravana, numai să-i respecte pe brahmani", mi-a spus unul dintre ei, iar această declarație poate fi considerată deviza ultratradiționalismului hindus.

Rama, am văzut deja, este suveranul ideal după standardul hindus; Ravana este demonul, regele din Lanka (Ceylon). Fără să fie nevoie să explicăm, cititorii au înțeles sensul acestei profesiuni de credință metaforice; ea indică o absență completă de civism, de atașament față de o națiune anume. Guvernele bune sunt cele care îi onorează pe brahmani, protejează hinduismul, cu toate credințele și cutumele lui nobile sau absurde, și sunt dispuse să-i asigure supremația în stat. Dacă se conformează acestui program, guvernanții ar putea fi chinezi, turci sau indieni, nu are importanță. În aceeași ordine de idei, putem auzi occidentali declarând: „Nu are importanță regimul, monarhie, dictatură sau republică, numai să aibă ascendent religia asupra puterii civile".

Religia este, bineînțeles, cea pe care o profesează cei ce vorbesc astfel. Chiar dacă nu suntem de acord cu ei, trebuie să știm să înțelegem acest punct de vedere al credincioșilor. Este logic pentru ei, deoarece interesul credinciosului, indiferent de doctrina la care aderă, se îndreaptă spre o sferă a cărei valoare, după părerea lui, o depășește infinit pe cea a lucrurilor din această lume. De aceea, dacă îndârjiții tradiționaliști hinduși îi detestau pe englezi, dacă au colaborat într-o oarecare măsură la lupta pentru independența Indiei, au făcut-o nu fiindcă ar fi detestat dominația britanică deoarece era dominație străină, ci pentru că englezii, deși nu persecutau hinduismul, îl priveau cu o indiferență disprețuitoare, nu arătau nici un respect special față de brahmani, atacau sistemul castelor, promulgau legi contra obiceiurilor respectate, cum ar fi sacrificiul văduvelor care erau

arse pe rugul soților și căsătoria copiilor, și omorau vaci ca să le mănânce.

Dar iată că indienii eliberați au instaurat un guvern laic care, prin Constituție, abolește și interzice orice deosebire bazată pe religie, rasă, castă sau sex, garantează egalitatea în ceea ce privește accesul la posturi în administrațiile publice, abolește „intangibilitatea" celor fără castă și decretează pedepse judiciare pentru orice act bazat pe prejudecata „intangibilității" unor categorii de indieni și tinzând s-o mențină în practică, care le permite tuturor să practice, să profeseze și să propage orice religie și interzice orice instruire religioasă în instituțiile școlare ale statului sau în cele care primesc subsidii de la stat. Atunci?

Principiul statului strict laic a fost apărat în nenumărate ocazii de panditul Nehru: „Caracterul laic al statului indian trebuie să fie menținut cu orice preț", a declarat el îndeosebi în cursul unui miting la Godhra (Gujarat). Această perspectivă îi înfurie la culme pe utratradiționaliști, care au încălcat de multe ori toleranța „laică" și decretele care le permiteau tuturor să practice în mod liber ritualurile religiei lor.

Continuă să se producă încăierări din cauza vacilor sacrificate de musulmani cu ocazia uneia dintre sărbătorile lor, Bakr-id. Hindușii îi atacă atunci pe musulmani, aceștia se apără și la cadavrul nefericitei vaci se adaugă curând cadavrele mai multor indieni, în timp ce locuințe sunt incendiate în sate. Ca să prevină astfel de incidente, poliția a recurs la o ordonanță care interzice actele în stare să tulbure liniștea publică și astfel, pe baza acestor ordonanțe, a fost promulgată interdicția de a ucide vaci în anumite districte, urmând arestarea contravenienților și condamnarea lor la pedepse cu închisoarea: șase luni sau mai mult, în ciuda laicității, a neutralității profesate de guvern și de dreptul înscris în Constituție, pe care îl are fiecare indian, de a practica liber ritualurile religiei sale.

Cei mai zeloși apărători ai vacilor nu se limitează la a-și manifesta violent dezaprobarea doar când acestea sunt cu adevărat omorâte – simpla bănuială că ar putea fi ucise ar fi de ajuns să le provoace furia. În această privință, cred că merită relatat incidentul următor.

Patru vaci au fost aduse pe cheiurile din Calcutta ca să fie îmbarcate pe o navă grecească, *Marial*. Când au zărit vacile, docherii şi-au imaginat că urmau să fie omorâte, motiv pentru care i-au atacat cu pietre pe oamenii care le duceau şi echipajul navei greceşti. Mulţimea s-a adunat şi i-a susţinut pe docheri. Ofiţerii de poliţie s-au străduit să-i convingă pe manifestanţi că nimeni nu intenţiona să omoare vacile şi că, în orice caz, nu vor fi ucise cât timp vaporul va rămâne în port. Totuşi, mulţimea a devenit din ce în ce mai ameninţătoare, iar un inspector de poliţie a fost nevoit să tragă câteva focuri de revolver ca s-o împrăştie. În acest timp, comandantul vasului, îngrijorat de soarta marinarilor, a dat ordin să se ridice ancora şi s-a grăbit să se îndepărteze. Vacile, speriate de zarvă, au fugit; după restabilirea calmului, n-au mai fost găsite[1].

La puţin timp după declaraţia de independenţă, Partidul Congresului s-a străduit să obţină promulgarea unor legi care să interzică tăierea vacilor şi chiar a oricărei vite utile pentru muncile agricole. Băuturile alcoolice, stupefiantele şi tutunul trebuiau să fie şi ele interzise.

Însă nu s-a ajuns la un acord privind interdicţia de a omorî vacile; totuşi, susţinătorii interzicerii complete a produselor otrăvitoare[2] sunt destul de mulţi. Argumentele împotriva lor sunt numai de ordin religios. Populaţia autohtonă – nehinduşii care locuiesc în India – celebrează ritualuri care îi obligă să bea băuturi fermentate, hinduşii *shakta* adoratori al Zeiţei[3] şi creştinii indigeni pot să invoce un motiv de acest gen. Dar mulţi indieni au prins gust pentru alcoolul din orez, bere, whisky sau vin, în funcţie de condiţia socială, şi nu vor să fie lipsiţi de ele.

---

1. De atunci şi foarte recent încă, incidente asemănătoare, dar căpătând proporţii mult mai mari, s-au produs în diferite locuri din India, pentru că guvernul a autorizat tăierea vacilor fără stăpân care distrugeau recoltele şi consumau cerealele, în timp ce populaţia murea de foame.
2. Mai puţin, poate, pentru a permite importul şi consumul lor de către străini.
3. Vezi capitolul despre shaktism.

Poate exista temerea că o prohibiție strictă va avea în India, chiar dacă la o scară mai mică, rezultatele lamentabile pe care le-a avut, în urmă cu câțiva ani, în America. Totuși, deoarece statele sunt libere să ia hotărâri care să se aplice pe întinderea teritoriului lor, statul Bombay a decretat prohibiția absolută în aprilie 1950. Statul Madras încercase deja, cu puțin timp înainte, să impună o legislație asemănătoare.

Pe un alt teren, indienii alarmați de tendințele laice și de indiferența tolerantă față de toate cultele manifestată de guvern se străduiesc, după cum spun ei, „să mobilizeze toate forțele religioase ale națiunii pentru reconstrucția națională". Acest program este destul de vag, dar este menționat la mitingurile „Uniunii tuturor religiilor". Un manifest publicat de această societate spune că „vede cu teamă răspândirea în lumea întreagă a doctrinelor materialiste, dintre care fascismul și comunismul sunt manifestările lor sinistre, care subminează valorile morale și existența însăși a societății". Manifestul afirmă apoi că „credința în Dumnezeu și aceea în ordinea morală sunt singurele baze pe care poate fi construită și menținută o societate fericită și progresistă".

Dar această frazeologie este împrumutată de la foștii suzerani ai Indiei și nu are nimic hindus în sensul tradițional. Folosirea ei în exces a constituit unul dintre motivele deloc lipsite de importanță care i-au făcut pe brahmanii strict tradiționali să-l suprime pe Gandhi.

Unul dintre ei, referindu-se la adunările de rugăciuni ale lui Mahatma și repudiindu-le forma și spiritul, mi-a spus într-o zi: „Ar putea să le conducă un pastor protestant". Era adevărat, acele întruniri nu se regăseau nici în cadrul celor șase Darshana[1] – cele șase școli filosofice hinduse –, nici în cadrul cultelor consacrate de uzanță.

1. După semnificația lui *darshan* („vedere"), școlile filosofice pot fi considerate „puncte de vedere", ceea ce este conform cu ideea pe care și-o fac despre ele indienii. Nici una dintre doctrinele lor nu pretinde să emane dintr-o revelație supranaturală.

Totuși, într-un sens asemănător se orientează promotorii întrunirilor „Uniunii tuturor religiilor". Ei solicită ca la acestea să participe, pe lângă hinduși, și musulmani, creștini, evrei, parsi, budiști, jainiști și sikhi. Pasaje din Vede, din Coran, din Granth Sahib etc. sunt citite atunci în limbile diferitelor scrieri sfinte. Pasajele din Biblie sunt citite în engleză – am motive să cred că un anumit număr de indieni își imaginează că a fost scrisă la origine în engleză.

Îmi amintesc o reuniune de acest gen la care am fost invitată să citesc un fragment dintr-o carte budistă. Am ales versete din *Dhammapada*, o lucrare în limba pali. După lectură, mă pregăteam să traduc, dar am fost rugată să n-o fac – era inutil, mi s-a spus. Ne aflam acolo ca să ne manifestăm sentimentele unite, faptul că fuseseră citite diferite scrieri sfinte, că sunetul lor ajunsese la urechile noastre și ascultasem cu sentimente de reculegere era de ajuns.

Totuși, declarațiile din cărțile sfinte pe care le citiserăm se contraziceau unele pe altele, ba chiar se îndreptau ostile unele împotriva altora. Ele aminteau că oamenii se uciseseră între ei din cauza lor și părerea cea mai înțeleaptă pe care ne-o puteam face despre ele era că reprezentau concepții diferite ale minții omenești, că era bine să fie privite cu toleranță, fără a permite vreuneia dintre ele să-și asume aroganta și absurda pretenție de a le subjuga pe celelalte. Dar am observat că eram singura care zâmbeam. Ceilalți erau gravi, serioși, ușor afectați, fiecare dintre ei fiind convins că, dacă, după cum se afirmase, toate religiile tindeau spre același scop, atunci era vorba despre scopul imaginat și proclamat de propria-i religie.

Un drăcușor maliții a ieșit din Biblia rămasă deschisă pe genunchii unui misionar englez – sunt atâția diavoli în poveștile biblice – și l-am auzit șoptindu-mi la ureche: „Iosif zise: «Ascultați visul ce-am visat: Parcă legam snopi în țarină și snopul meu parcă s-a sculat și stătea drept, iar snopii voștri s-au strâns roată și s-au închinat snopului meu»"[1].

1. *Facerea* 37.7.

Drăcuşor sau nu, echivalentul visului lui Iosif mi-a fost zugrăvit de un maiestuos *sannyasin*, membru al Mahasabha.

Mă aflam la Benares. Câţiva pandiţi se adunaseră în jurul unui *sannyasin* întins pe un şezlong din ramuri de palmier. Tocmai se vorbise despre uniunea religiilor. Trebuie să se facă, afirma venerabilul *sannyasin*. Iată cum trebuie instaurată aici: vom obţine proprietatea unui teren foarte mare, un parc splendid înconjurat de un bulevard larg. De-a lungul lui, fiecare religie va construi un templu ca să-şi celebreze cultul. În centrul cercului, pe un dâmb, va fi ridicat un mare templu hindus...

Iată! Mi-am amintit pe Iosif: „...iar snopii voştri s-au strâns roată şi s-au închinat snopului meu".

Cei mai mulţi dintre aceşti ultratradiţionalişti nutriseră speranţa că în India, fiind eliberată şi devenind proprietatea indienilor, se va instaura un stat exclusiv hindus după modelul celor din vechime. Ar fi fost *Hindustan*, dar au resimţit în mod neplăcut alegerea lui Nehru şi a prietenilor săi, care au preferat numele „India" şi au înlăturat astfel o denumire cu caracter net sectar. India, de acum laică şi egalitară, în principiu, aşteptând ca educaţia dată tineretului să întruchipeze aceste principii în obiceiuri, nu are nimic care să le poată fi pe plac şi se organizează rezistenţa împotriva ei.

În faţa reacţionarilor, se organizează pentru luptă progresiştii, socialiştii sau comuniştii, cei care consideră temperat – ei spun chiar ipocrit – genul de laicitate şi democraţie practicat de guvernul indian. Şi ei visaseră, pentru India eliberată şi devenită proprietatea indienilor, o altă formă decât cea pe care o căpătase după proclamarea independenţei.

Un fapt demn de semnalat este că, în pofida diferenţei enorme existente între idealul social de inspiraţie religioasă al tradiţionaliştilor şi idealul social laic al progresiştilor de diferite nuanţe, şi unii, şi ceilalţi urmăresc instaurarea supremaţiei Indiei în lume: primii cred că are acest drept, ceilalţi sunt convinşi că vor reuşi să-l câştige. Sentimentele lor în această privinţă sunt de ordin mistic, deşi, printre cei care le nutresc, unii pot fi total

materialiști[1]. În această privință, îmi amintesc o întâlnire pe care am avut-o la Bruxelles, cu mult timp în urmă. Era cu ocazia unui congres care avea loc la Casa Poporului. Printre progresiști se afla un indian pe nume Krishna. Acesta era considerat un lider revoluționar, ceea ce, la acea vreme, însemna îndeosebi un militant al agitației care urmărea independența. Se spunea că era celebru în țara lui și că, dacă ar fi putut să pună mâna pe el, englezii l-ar spânzura sau l-ar băga la ocna din insulele Andaman. Eram foarte tânără atunci și nu știu ce putea să fie exact în aceste zvonuri. Poate unii bătrâni militanți indieni își vor aminti de el.

După una dintre ședințe, în care rostise, în engleză, un discurs foarte vehement de inspirație revoluționară, i-am spus:

— Vă numiți ca zeul...[2]

— *Sunt* zeul! a răspuns el, apăsând pe cuvântul *sunt*[3].

Spusese într-un mod peremptoriu.

De atunci am auzit de multe ori același accent definitiv însoțind declarații absolut contradictorii. Indiferent de idealul pe care îl îndrăgește, indiferent care este scopul pe care îl urmărește, indianul, conștient sau nu, se simte întotdeauna nu numai purtătorul de cuvânt al unui zeu, ci divinitatea însăși, deținător al Adevărului.

> India ocupă deja o poziție internațională considerabilă și aceasta nu va înceta să crească în importanță. După toate probabilitățile, India va deveni în viitor unul dintre statele preponderente ale căror voci vor fi cele mai puternice și ale căror activitate și directive vor determina viitorul lumii.

---

1. Orice observator perspicace și perseverent va ajunge neapărat să recunoască încâlceala aproape inextricabilă de teorii și tendințe materialiste și spiritualiste din gândirea indiană. Indiferent că-și dau sau nu seama de asta, nu li s-a întâmplat niciodată să conceapă o materie care să nu fie luminată cât de cât de spirit sau un spirit care să fie total lipsit de bază materială.
2. Krishna, avatarul lui Vishnu.
3. Afirmație cu caracter panteist, conformă cu doctrinele filosofiei indiene.

Această declarație a fost făcută de Aurobindo Ghose[1] într-un mesaj adresat Universității din Andhra. Convingerea pe care o exprima nu era numai a lui, ci a milioane de indieni; iar aceștia, amplificând termenii prudenți „unul dintre statele" din declarația lui Sri Aurobindo, nu ezită să spună: „India va fi statul preponderent".

O nuanță de acest gen se distinge și în cuvintele lui Nehru, care le dădea de înțeles auditorilor săi de la New York că atitudinea diferită pe care educația și curtoazia nativă le-o impun indienilor nu trebuie luată de străini drept admirație tâmpă și tendință de a se lăsa îndrumați.

Răspunzând unor interlocutori care îl întrebau dacă India nu va fi complet subordonată capitaliștilor, Nehru a spus:

> Urmând învățătura lui Gandhi, suntem întotdeauna amabili cu dușmanii noștri. Politețea este considerată deseori în mod greșit un semn de supunere.
> Cei care cred că pot să creeze în India un stat asemănător celui care există în America se înșală. Tot ce învățăm trebuie să fie adaptat condițiilor existente în India și să se înscrie pe fondul gândirii și culturii noastre.

Unui alt interlocutor, care îl întreba dacă i se părea că importanța comunismului era supraestimată în America, panditul i-a răspuns că avea impresia că în America, la fel ca în alte părți, viitorul, cu perspectivele pe care le comporta, părea mai curând înfricoșător și că poporul a căzut pradă unui „complex al fricii".

Din această declarație, ponderată diplomatic, putem să deducem că, după părerea lui Nehru, India privea viitorul în față, lipsită de orice teamă, mai mult, cu o credință nezdruncinată în destinul ei glorios. Panditul avea dreptate, aceasta este într-adevăr atitudinea mentală a tuturor compatrioților săi.

Ranchiuna resimțită de cei care nu văd India și pe guvernanții ei modelându-se după patronul ales nu afectează totuși satisfacția cauzată de cucerirea suveranității. Ea continuă să se alimenteze

1. Despre moartea lui și manifestările prilejuite de aceasta, vezi pp. 203 și următoarele.

cu mici detalii, cum ar fi abolirea privilegiilor albilor în materie judiciară. De acum înainte, pentru ei nu mai există tratament preferențial în închisori: a fost abolit dreptul de care se bucurau de a fi judecați de un juriu format din compatrioții lor; a fost abolită și interdicția impusă judecătorilor de a condamna un alb la biciuire etc.

Îmi amintesc exultarea chinezilor când a fost abolit dreptul de extrateritorialitate. „Acum vom putea să-i băgăm pe străini la închisoare!" strigau ei[1].

Soarta nefericiților străini nu se anunță strălucită în Orient, unde fiii vor pătimi pentru greșelile părinților.

ONU, această „invenție a occidentalilor", cum o numește unul dintre corespondenții mei din India, i-a dezamăgit profund pe indieni. Aș înclina mai curând să scriu că i-ar fi dezamăgit dacă și-ar fi pus vreodată vreo speranță în această instituție, lucru de care mă îndoiesc foarte mult.

Dar să-l ascultăm pe doctorul Radhakrishnan:

> La zece ani de la începutul ultimului război, la patru ani de la victorie, iluziile noastre dispar una câte una.
> Credeam că spiritul de comunitate care exista în timpul războiului va rezolva problemele diferențelor de clasă. Nu s-a întâmplat așa.
> Credeam că societatea „Națiunilor Unite" va fi diferită de „Societatea Națiunilor", că va contribui la crearea unei familii, a unei confraternități de națiuni libere. Nu a fost așa.
> În timp ce noi declaram că avem încredere în „Națiunile Unite", ne sprijineam, ca să ne apărăm securitatea, pe propriile eforturi și pe propria putere militară.
> Ar fi o mare iluzie să ne imaginăm că o „Lume unică" s-a născut deja; nici n-a fost măcar concepută.
> Peste tot, părem să facem manevre ca să ocupăm poziții într-un viitor conflict care se presupune a fi inevitabil.

Nimic mai exact ca aceste declarații ale eminentului indian care este doctorul Radhakrishnan, și toată partea inteligentă a Indiei este de acord cu el.

---

1. Vezi A. David-Néel, *A l'ouest barbare de la vaste Chine.*

Prin urmare, deziluzie absolută în privința a tot ce s-a putut aștepta din exterior, dar, firește, nici o îndoială referitoare la posibilitățile latente pe care le are India de a face altfel decât ceilalți și mai bine decât ei.

Să fie o ipoteză nebunească? Poate că nu.

Numai India a conceput extraordinara atitudine spirituală numită *sannyasa*, respingerea totală a acestei lumi și a tuturor celorlalte. Nu ar putea oare să transpună acest gest mistic într-un gest practic prin respingerea a tot ceea ce pare să aibă corp comun cu civilizațiile și le otrăvește: moravurile politice abjecte, religiile ipocrite și demoralizante, incoerența legilor și instituțiilor, josnica lașitate a mulțimilor?

India, ca entitate națională, nu va reuși oare să vadă lumea noastră mizerabilă copleșită de ură, de teamă, de suferință sub înfățișarea cu care le-a apărut marilor săi *sannyasin*, „o grămadă de gunoi", după cum spun textele sacre? India, cu multe greșeli și virtuți nenumărate, nu se va ridica oare printr-o respingere mândră și absolută a tot ceea ce este fals și josnic, o supremă *sannyasa*, dând lumii un exemplu așa cum nu i-a mai fost dat niciodată? O cred în stare.

Va vrea ea s-o facă?

Să sperăm!

Jai Hind!

Anexă

Au trecut anii. India s-a obișnuit cu starea sa de națiune independentă. Luptele care au adus această independență și consecințele imediate ale acesteia au căpătat deja aspectul de evenimente istorice aparținând unui trecut îndepărtat.

Nehru a murit, ca și mulți dintre colaboratorii lui apropiați. I-a urmat fiica sa, doamna Gandhi. O femeie prim-ministru! Frumoasă revanșă pentru numeroasele generații de femei indiene care, timp de secole, au fost ținute mute, închise în locuințele lor...

Femeie de o rară valoare, doamna Gandhi s-a confruntat cu aceleași dificultăți interne ca și tatăl ei, în timp ce altele apăreau și probabil vor continua să apară.

Pakistanul, acum un stat independent, își disputa cu India porțiuni din Kashmir. L-a amputat deja în beneficiul său, luând partea estică a Bengalului. Pe ce se bazau revendicările lui asupra acestei părți a Bengalului, despărțit prin intermediul frontierelor sale de aproape întreaga întindere a Indiei? Acolo s-au instalat minorități musulmane, dar la fel au făcut și numeroase grupări budiste, și unele, și altele fiind înconjurate de populația indiană, ceea ce provoacă tulburări care se repetă permanent.

Problema lingvistică agită și ea populația. După ce au acceptat sau cel puțin s-au resemnat cu calm să mențină limba engleză ca limbă oficială și au făcut din ea și o limbă larg folosită pe toată întinderea Indiei, multe grupuri etnice care locuiesc în fostele state reunite artificial refuză să accepte ca hindi să înlocuiască limba engleză. La fel și limba tamilă, care are o vastă literatură și este limba națională în Kerala, în extremitatea sudică a Indiei.

Influenţe etnice, deja latente pe când India era engleză, s-au afirmat de la independenţă încoace şi au contribuit la dezmembrarea Indiei.

A trecut mai bine de un secol de când anexarea statului Assam la India făcuse parte din programul Angliei. S-au organizat succesiv expediţii de explorări – cum ar fi, de exemplu, cea a locotenentului Bigge, în 1841 –, apoi o serie de expediţii militare.

Assamul este o regiune vastă, care se întinde de la Brahmaputra până la frontiera Birmaniei. Regiunea sa muntoasă este ocupată de triburi de rasă galbenă, înrudite îndeaproape cu tibetanii din sud, *Lopa* (oameni din sud)[1].

Înaintând şi mai mult spre sud, găsim triburile naga, care par să fi fost în mare parte metisate prin aporturi polineziene. Printre ele au supravieţuit mult timp „vânătorii de capete".

Tăierea capetelor celor învinşi în urma unui război nu este ceva nou în istorie. Dar să faci din „vânătoarea de capete" un fel de sport sinistru pare un lucru ce n-a existat decât în unele părţi ale Polineziei.

Voi prezenta o descriere a „vânătorii de capete" aşa cum a existat până în timpurile moderne.

> Înainte, orice trib, în afară de al lui, era considerat de un naga un teren de vânătoare permis. Din zori, un grup de tineri înarmaţi făcea turul satului, avertizându-i pe locuitori că puteau să iasă din ocolul împrejmuit ca să se ducă la muncile câmpului. Atunci, protejaţi de grupuri înarmate, sătenii se duceau pe ogoarele care aparţineau tribului lor. La adăpost în sat rămâneau numai femeile, copiii şi bătrânii.
>
> O gardă vigilentă trebuia să-i protejeze permanent pe cei care munceau. Rar se întâmpla ca o ceată de duşmani să vină să atace direct grupuri compacte, prudente şi bine apărate.
>
> Acestea preferau să acţioneze prin vicleşug, organizând o ambuscadă lângă izvorul din care se alimenta satul, omorând femeile care mergeau acolo, atacând o familie imprudentă care lucra pe câmp sau ucigând un individ care se îndepărtase de grupul însoţitorilor.

1. Vezi cartea mea *Voyage d'une Parisienne à Lhassa*.

Totuşi, uneori, un întreg sat se arunca pe neaşteptate asupra altui sat, pe care îl socotea prost păzit şi nefiind în stare să se apere. Atacul avea loc în general în zori.
Dacă sătenii vedeau că mulţi dintre ei erau ucişi şi invadatorii li se păreau prea numeroşi ca să le poată face faţă, fugeau în masă prin partea opusă celei prin care continua să pătrundă duşmanul, părăsind răniţii, femeile, copiii şi bătrânii, care, în general, erau masacraţi.
Uneori, câţiva indivizi cunoscuţi ca având rude sau prieteni bogaţi erau ţinuţi prizonieri, în speranţa unei răscumpărări mari. În aşteptarea plăţii, prizonierii erau legaţi de o bară de lemn, cu un picior băgat într-o gaură făcută în această bară.
Toate capetele erau tăiate, mai puţin – din motive estetice – cele ale copiilor mici, care nu aveau încă dinţi, deoarece un cap fără dinţi nu arată frumos. În lipsa capului întreg, urechile puteau, la nevoie, să constituie un trofeu pentru un războinic.

Funcţionarul britanic de la care am luat aceste detalii relatează astfel că un indigen pe care îl cunoştea era îndrăgostit de o tânără din tribul său şi dorea s-o ia de soţie. Totuşi, aceasta a declarat că nu va consimţi decât dacă îi va aduce capul unei fete dintr-un alt trib, căreia i-a spus numele. Asta se întâmpla în 1918. Reprezentanţi ai autorităţilor britanice se aflau atunci la Kohima[1] şi vânătorii de capete riscau pedepse serioase. Naga îndrăgostit ezita să se expună, dar nu voia să renunţe la iubita lui. S-a descurcat surprinzând o tânără izolată şi tăindu-i urechile, fără s-o omoare. Această dovadă concretă a „valorii" lui i-a fost de ajuns alesei sale, care a acceptat să se mărite cu el.

Nu este inutil să repetăm că acest fapt se petrecea pe la 1920. Oare putem fi siguri că vânătoarea de capete a dispărut complet din această regiune?

Suntem îndreptăţiţi să credem că indigenii n-au renunţat de bunăvoie, ci, dimpotrivă, au fost „constrânşi" să renunţe de puterea care îi domină şi ameninţaţi cu pedepse severe. Cine poate spune că ei nu mai păstrează nostalgia „vitejiilor" trecute, aşa cum unii indieni regretă rugurile pe care văduva era arsă de

1. Kohima, azi capitala ţinutului naga, devenit stat autonom (Nagaland) anexat Indiei.

vie împreună cu cadavrul soţului? Acest regret l-am auzit exprimat în urmă cu mai puţin de zece ani. „Asta nu se mai poate face, dar era frumos", mi-a spus un indian cu grade universitare.

Foarte mulţi naga au devenit creştini. Au fost convertiţi de misionari europeni sau americani. Aceştia par să fie mai ales baptişti, care practică botezul prin cufundare, particularitate care i-a făcut pe sătenii indigeni să se plângă funcţionarilor locali de faptul că acei creştini poluau izvoarele de la care se alimentau satele. Aceşti naga auziseră misionari vorbind simbolic despre „păcatele care erau *spălate* în apele botezului" şi, firesc, trăseseră concluzia că baptiştii murdăreau apa debarasându-se de un fel de jeg avut pe corp.

Învăţăturile misionarilor sunt înţelese de naga într-un mod care le adaptează la vechile lor credinţe.

Conform acestora, există zei ce locuiesc în sălaşe cereşti. Cerul pe care îl vedem deasupra capetelor noastre este podeaua pe care merg zeii. Aceşti zei văd, ca şi noi, un cer deasupra lor, care, la rândul său, este podeaua locuinţei altor zei, care şi ei au deasupra o altă locuinţă cerească – şi tot aşa, la infinit.

Această credinţă este asimilată de ei ideii „Tatălui care este în ceruri" despre care vorbesc misionarii străini.

De altfel, acest fapt nu este specific ţinutului indigenilor naga din Assam. Găsim echivalente în toate mediile unde îşi exercită activitatea misionari străini.

Am semnalat deja în altă parte[1] credinţa în existenţa unor „oameni sălbatici" (în tibetană, *mi gueu*). Această credinţă este destul de răspândită în Tibet, îndeosebi, se pare, în Tibetul oriental, învecinat cu China, la sud de Tibet şi în statele himalayene.

O întâlnim şi în Assam, în rândul indigenilor naga, iar tibetanii înclină să considere regiunile situate la sud de Brahmaputra habitatul special al respectivilor „oameni sălbatici".

Această părere ar putea avea un oarecare sâmbure de adevăr.

Mai întâi, de unde vin aceşti „oameni sălbatici"? Originea lor nu trebuie căutată. Oamenii nu au fost creaţi, nici fabricaţi în

1. Vezi cartea mea *A l'ouest barbare de la vaste Chine.*

vreun fel de zei, ci au ieşit din pământ aşa cum vedem apărând plantele. Unii dintre aceşti oameni au rămas în junglă – aceştia sunt „oamenii sălbatici".

Pe când locuiam pe Po mo sang, o colină aflată vizavi de Kanting, servitorul meu mi-a spus o poveste ciudată. Chinezii istoriseau că un ofiţer, întors dintr-o inspecţie în sud, adusese cu el doi oameni sălbatici. Aceştia nu ştiau deloc să vorbească şi erau cu totul nesociabili. Aş fi dorit mult să-i văd; din păcate, când servitorul mi-a dat informaţia, fuseseră deja duşi de-acolo de mai multe zile.

M-am întrebat întâi dacă aceşti oameni erau maimuţe mari, dar unele informaţii pe care le-am obţinut mai târziu m-au făcut să cred că era vorba despre aborigeni necivilizaţi, aşa cum există încă un mic număr în munţii din Yunnan şi din Assam. Ştiau cu siguranţă să vorbească, dar nici chinezii, nici tibetanii nu le înţelegeau limba.

Trecerea lor prin Sin Kiang a readus la viaţă o mulţime de poveşti despre *mi gueu*. Iată una dintre ele.

O femeie păştea vitele în munţi şi, deoarece trebuia să petreacă acolo toată vara, se instalase într-o grotă. Seara, în timp ce-şi fierbea ceaiul, a zărit două picioare enorme, păroase, care se legănau deasupra ei. Probabil că un uriaş se aşezase pe stânca de deasupra grotei şi-şi lăsase picioarele să atârne în gol. Femeia era înspăimântată, dar nu îndrăznea să fugă, pentru că picioarele individului se agitau deasupra intrării grotei. La un moment dat, unul dintre picioare arătă un spin mare înfipt în celălalt. Văzând că acest gest se repeta, femeia a înţeles că *mi gueu* dorea să-i scoată spinul. Ceea ce a şi făcut, tremurând toată. Atunci picioarele s-au retras şi a auzit zgomot de paşi foarte grei îndepărtându-se în pădure.

După câteva zile, corpul unui mistreţ a fost aruncat de pe stâncă în faţa intrării grotei şi, după aceea, *mi gueu* şi-a dovedit de mai multe ori mulţumirea prin daruri asemănătoare. Asta pare să dovedească – dacă întâmplarea este adevărată – că *mi gueu* era într-adevăr un om primitiv care ştia de existenţa unor oameni mai îndemânatici decât el, deoarece aştepta de la acea femeie care păzea vitele să-i scoată, poate cu vârful cuţitului,

spinul înfipt adânc în carne, ceea ce el nu reușea să facă. Mărturiile recunoștinței sale arată și că avea o mentalitate umană.

Pentru naga, întâlnirea cu „oamenii sălbatici" în junglă și capturarea lor nu erau un fapt excepțional. Descrierea acestora nu atribuia nimic deosebit fizionomiei lor. Unii dintre ei s-au dus să trăiască în sate, iar naga îi prețuiau foarte mult.

În decembrie 1963, când Nagaland și-a proclamat independența, ziarele indiene au scris că au avut loc multe manifestări de bucurie, ale căror descrieri seamănă destul de mult cu cele prezente în ziarele chineze cu ocazia primelor alegeri de la Lhasa: entuziasm, zile de bucurie, discursuri și banchete și, cunoscându-se înclinația indigenilor naga, precum și a tibetanilor, pentru băuturile tari, „beții glorioase".

Cuprins

Prefață / 5

Introducere / 7

Capitolul I

Primii pași spre India / 9

Capitolul II

Zeii, așa cum îi concep și îi văd indienii / 27

Capitolul III

Sanctuarele prestigioase și oaspeții lor • Coregrafie sacră și lubricitate profană / 37

Capitolul IV

Vechiul sistem religios al castelor • O inițiativă curajoasă a guvernului indian • Abolirea „intangibilității" persoanelor paria / 49

Capitolul V

Extravaganțe religioase • Asist la nunta divinului Rama / 73

Capitolul VI

Foamete • Epidemii • Superstiții / 107

Capitolul VII

Shakti, mama universală • Zeița-energie, creatoare a lumilor • Adoratorii ei • Diferitele aspecte ale cultului ei secret / 131

Capitolul VIII

Guru educator, călăuză spirituală și proteu cu mii de fețe / 169

Capitolul IX

„Sfinții profesioniști" • Sadhu *șarlatani*, sadhu *iluminați*, sadhu *tragici* • *Portrete de* sannyasin • *Cel mai trufaș dintre idealuri* / 211

Capitolul X

Noua Indie, problemele și conflictele sale • *Masacrele fanatismului* • *Înspăimântătorul exod al populațiilor refugiate* • *Gandhi văzut de Nehru* / 269

Capitolul XI

Viitorul epopeii / 295

Anexă / 331

La Editura POLIROM

au apărut:

În inima Munților Himalaya

Mistici și magicieni în Tibet

India în care am trăit

în pregătire:

Călătoria unei parizience în Lhasa

www.polirom.ro

Redactor: Cezar Petrilă
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: iulie 2014. Apărut: 2014
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L.
Calea Unirii nr. 35, Suceava
Tel.: 0230/517.518; Fax: 0330/401.062
E-mail: office@tipolidana.ro; www.tipolidana.ro

HEXAGON

Lectura romanelor lui Jules Verne, ore îndelungate petrecute la Muzeul de artă asiatică Guimet – așa s-a născut pasiunea Alexandrei David-Néel pentru călătorii și mai ales pentru Orient. Ca să-și urmeze visul, a plecat de acasă și s-a dedicat studiului sanscritei. *India în care am trăit* povestește prima ei călătorie în India, la începutul secolului XX, pe când avea doar 22 de ani. Zeii hinduși și riturile dedicate lor; sistemul castelor și abolirea „intangibilității" așa-numiților paria; guru – o adevărată instituție națională care poate lua nenumărate forme; India modernă, cu problemele sociale și crimele comise de fanatici; sfinții „profesioniști" – asceți, mistici, filosofi, pelerini... Toate se regăsesc în cartea Alexandrei David-Néel, cea care se autointitulează „reporter orientalist" și care ne oferă o incursiune captivantă în misterele și înțelepciunea Indiei.

24,00

EDITURA POLIROM
ISBN 978-973-46-4688-3
www.polirom.ro
Carte publicată și în ediție digitală

Foto copertă: © Jool-yan/Shutterstock.com